

TÜRKİYE ORTADOĞU
ÇALIŞMALARI DERGİSİ
Turkish Journal of Middle Eastern Studies

Cilt: 5, Sayı: 2, 2018

Vol: 5, No: 2, 2018

ISSN: 2147-7523, E-ISSN: 2630-5631

ORMER

Ortadoğu Enstitüsü

معهد الشرق الأوسط

Middle East Institute

پژوهشگاه خاورمیانه

Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi *Turkish Journal of Middle Eastern Studies*

ISSN: 2147-7523, E-ISSN: 2630-5631

Yayın Dili: Türkçe- İngilizce

Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi yılda iki kez yayınlanan hakemli bir dergidir. Gönderilen yazılar yayın kurulunda incelendikten sonra, konunun uzmanı iki hakemin, gerekli görüldüğü takdirde üçüncü bir hakemin değerlendirmesi ve yayın kurulunun nihai onayıyla yayınlanır. Yayın kurulu, araştırma makaleleri dışındaki yazılan (sempozyum, kongre haberleri, kitap tanıtımları vb.) bizzat inceleyip hakeme göndermeden doğrudan kabul ve red kararı verebilir.

Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi

Sakarya Üniversitesi Esentepe Kampüsü 54187 Serdivan/SAKARYA

Tel: (+90) (264) 2953718 **Faks:** (+90) (264) 2953961

Erişim: ortadogudergi@sakarya.edu.tr

Dergide yayınlanan yazılarda fikirler yalnızca yazar(lar)ına aittir. Dergi sahibini, yayıncıyı ve editörleri bağlamaz.

Tasarım-Baskı Hazırlık: Karınca Ajans

Dr. Mediha Eldem Sok. 56/1 Kızılay-Ankara Tel: 0312 431 54 83

Baskı: Eflal Matbacılık

Zübeyde Hanım Mah. Kazım Karabekir Cad. No: 95-1A Altındağ - Ankara

Tel: 0312 341 47 48

Turkish Journal of Middle Eastern Studies *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*

ISSN: 2147-7523, E-ISSN: 2630-5631

Publishing Language: Turkish- English

Turkish Journal of Middle Eastern Studies is a peer-reviewed journal, which is published twice in a year. The papers sent to the journal are reviewed by at least two referees (if necessary a third referee will also review the articles) and after their approval, they will be sent to the editorial board before being published. The editorial board has right to accept or reject submissions that are papers of symposium, congress, news or book introductions etc. without evaluation of an expert of the board.

Turkish Journal of Middle Eastern Studies

Sakarya Üniversitesi Esentepe Kampüsü 54187 Serdivan/SAKARYA

Tel: (+90) (264) 2953718 **Faks:** (+90) (264) 2953961

E-posta: ortadogudergi@sakarya.edu.tr

The views expressed in Turkish Journal of Middle Eastern Studies bind exclusively their authors.

Graphic-Design: Karınca Ajans

Dr. Mediha Eldem Sok. 56/1 Kızılay-Ankara Tel: 0312 431 54 83

Printing: Efal Matbacılık

Zübeyde Hanım Mah. Kazım Karabekir Cad. No: 95-1A Altındağ - Ankara

Phone: 0312 341 47 48

TÜRKİYE ORTADOĞU ÇALIŞMALARI DERGİSİ

Turkish Journal of Middle Eastern Studies

Derginin Sahibi Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü adına Tuncay Kardeş,
Owner of the Journal Tuncay Kardeş on behalf of Middle East Institute of Sakarya University

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor

Yıldırım Turan

Editör / Editor

Ali Balcı

Yardımcı Editörler / Assistant Editors

İsmail Numan Telci, Filiz Cicioğlu, Haydar Oruç,
Fatma Zehra Toçoğlu, Serra Can, İsmail Talha Duman

Kitap Tanıtım Editörü / Book Review Editor

Mustafa Caner

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Kemal İnat (Sakarya Üniversitesi), Prof. Dr. Sadık Ünay (İstanbul Üniversitesi),
Prof. Dr. Ahmet Uysal (İstanbul Üniversitesi), Prof. Dr. Mehmet Şahin (Polis Akademisi),
Prof. Dr. Tim Jacoby (Manchester Üniversitesi), Prof. Dr. Ferhat Piriñçi (Uludağ
Üniversitesi), Doç. Dr. Ahmet Özlük (İstanbul Üniversitesi), Dr. Nebi Miş (Sakarya
Üniversitesi), Dr. Enes Bayraklı (Türk-Alman Üniversitesi), Dr. Ahmet Yeşil (Sakarya
Üniversitesi), Dr. Mustafa Yetim (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)

Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi *DOAJ, EBSCO, Proquest, Google Scholar, Index Islamicus, Index Copernicus, Columbia International Affairs Online (CIAO), Eriş Plus, Worldwide Political Science Abstracts, SciLit, CrossRef, WorldCat, OpenAIRE, OALib, ZBD, Wilbert, EZB, İSAM, BASE, Akademik Dizin, ResearchBib, ASOS Index, Arastirmax, ISI, MIAR, ESJI, SIS, I2OR, LIVIVO, DIIF, JournalsDirectory, JIFactor, Science Library Index, Acarindex, Academic Keys, Journal Factor, JournalTOCs, Ideonline, DRJI, J-Gate, Sobiad, ROAD* tarafından taranmaktadır.

Turkish Journal of Middle Eastern Studies indexed by DOAJ, EBSCO, Proquest, Google Scholar, Index Islamicus, Index Copernicus, Columbia International Affairs Online (CIAO), Eriş Plus, Worldwide Political Science Abstracts, SciLit, CrossRef, WorldCat, OpenAIRE, OALib, ZBD, Wilbert, EZB, İSAM, BASE, Akademik Dizin, ResearchBib, ASOS Index, Arastirmax, ISI, MIAR, ESJI, SIS, I2OR, LIVIVO, DIIF, JournalsDirectory, JIFactor, Science Library Index, Acarindex, Academic Keys, Journal Factor, JournalTOCs, Ideonline, DRJI, J-Gate, Sobiad, ROAD.

Tüm hakları saklıdır. Önceden yazılı izin alınmaksızın hiçbir iletişim, kopyalama sistemi kullanılarak yeniden basılamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored or introduced into a retrieval system or transmitted in any form, or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior written consent of the editors.

TÜRKİYE ORTADOĞU ÇALIŞMALARI DERGİSİ

Turkish Journal of Middle Eastern Studies

DANIŞMA KURULU / *ADVISORY BOARD*

Prof. Dr. Berdal Aral (İstanbul Şehir Üniversitesi), Prof. Dr. Gencer Özcan (Bilgi Üniversitesi), Prof. Dr. Burhanettin Duran (İbn Haldun Üniversitesi), Prof. Dr. Aristotle Kallis (Lancaster Üniversitesi), Prof. Dr. Jurgen Bellers (Siegen Üniversitesi), Prof. Dr. Atilla Arkan (Sakarya Üniversitesi), Prof. Dr. Birol Akgün (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi), Prof. Dr. Tayyar Arı (Uludağ Üniversitesi), Prof. Dr. Muhittin Ataman (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi), Prof. Dr. Arif Bilgin (Sakarya Üniversitesi), Prof. Dr. Mustafa Kemal Şan (Sakarya Üniversitesi), Prof. Dr. Mesut Özcan (T.C Dışişleri Bakanlığı), Prof. Dr. Abdulhamit Kırmızı (İstanbul Şehir Üniversitesi), Doç. Dr. Alev Erkilet (İstinye Üniversitesi), Doç. Dr. Erdem Özlük (Selçuk Üniversitesi), Doç. Dr. Mehmet Özkan (Polis Akademisi), Dr. Mustafa Cüneyt Özşahin (Necmettin Erbakan Üniversitesi), Dr. Hasan Gümüşoğlu (Yalova Üniversitesi), Dr. İsmail Gündoğdu (Sakarya Üniversitesi), Dr. Mehmet Zeki Ak (Sakarya Üniversitesi), Dr. Ali Aslan (İbn Haldun Üniversitesi), Dr. Muhammed Mücahid Dündar (Sakarya Üniversitesi), Dr. İbrahim Efe (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)

DERGİNİN HAKEMLERİ / *REFeree BOARD*

Prof. Dr. Zekeriya Kurşun (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi), Prof. Dr. Fuat Aksu (Yıldız Teknik Üniversitesi), Prof. Dr. Mehmet Şahin (Polis Akademisi), Prof. Dr. Cengiz Tomar (Türk-Kazak Ahmet Yesevi Üniversitesi), Prof. Dr. Haluk Selvi (Sakarya Üniversitesi), Prof. Dr. Haşim Şahin (Sakarya Üniversitesi), Prof. Dr. Ali Fuat Örenç (İstanbul Üniversitesi), Prof. Dr. Murat Çemrek (Necmettin Erbakan Üniversitesi), Doç. Dr. Cüneyt Yenigün (Umman Sultan Qabus Üniversitesi), Doç. Dr. Mehmet Akif Kireççi (Bilkent Üniversitesi), Doç. Dr. İsmail Ediz (Sakarya Üniversitesi), Doç. Dr. Azime Telli (Mersin Üniversitesi), Doç. Dr. Burak Bilgehan Özpek (TOBB Üniversitesi), Doç. Dr. Helin Sarı Ertem (İstanbul Medeniyet Üniversitesi), Dr. Nuri Salık (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi), Dr. Rahman Dağ (Adıyaman Üniversitesi), Dr. Resul Yalçın (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi), Dr. Fatma Aslı Kelkitli (İstanbul Arel Üniversitesi), Dr. Federico Donelli (Genova Üniversitesi), Dr. Ceyhan Çiçekçi (Bandırma 17 Eylül Üniversitesi), Dr. Şerif Dilek (SETA), Dr. Ayşe Ömür Atmaca (Hacettepe Üniversitesi), Dr. Gökhan Bozbaş (Necmettin Erbakan Üniversitesi), Dr. M. Talha Çiçek (İstanbul Medeniyet Üniversitesi), Dr. İsmail Köse (Karadeniz Teknik Üniversitesi), Dr. Selim Sezer (Gedik Üniversitesi), Dr. Tuğçe Ersoy (İzmir Demokrasi Üniversitesi), Dr. Ali Oğuz Dirioz (TOBB Üniversitesi), Dr. Cafer Talha Şeker (ORDAF), Arş. Gör. Rıdvan Kalaycı (Sakarya Üniversitesi), Arş. Gör. İsmail Akdoğan (Sakarya Üniversitesi), Ali Semin (BİLGESAM)

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....	viii
Türkiye'nin Suriye Politikası: Değişmeyen Hedefler, Değişen Öncelikler <i>Muhittin Ataman & Çağatay Özdemir</i>	13-36
İngiltere'nin Körfeze Yönelik Post-Kolonyal Dış Politikası (1971-1991): Alternatif Bir Yaklaşım <i>Esra Çavuşoğlu</i>	37-64
Parlamerter Sistemde Başkanlık Dış Politikasını Şekillendirmek: Erdoğan ve Muhtarlar Toplantıları <i>Murat Ülgül</i>	65-92
Türk Dış Politikasında Karar Alıcıların Orta Doğu Algısı: 1957-1958 Krizleri <i>Mehmet Fahri Danış</i>	93-126
Enerji ve Güvenlik Ekseninde Türkiye-İrak İlişkileri (1990-2018) <i>Tolga Demiryol & Hasan Deniz Pekşen</i>	127-158
Suriye'nin Kürt Meselesinin Tarihsel Seyri (1946-2011) <i>Özkan Gökcan</i>	159-189
Kitap Tanıtımı	191-200

CONTENTS

Introduction.....	x
Turkey's Syria Policy: Constant Objectives, Shifting Priorities <i>Muhittin Ataman & Çağatay Özdemir</i>	13-36
Britain's Post-Colonial Foreign Policy Towards Persian Gulf Security (1971-1991): An Alternative Approach <i>Esra Çavuşoğlu</i>	37-64
Framing a Presidential Foreign Policy in a Parliamentary System: Erdoğan and Mukhtars' Meetings <i>Murat Ülgül</i>	65-92
The Perception of Turkish Policy Makers Towards the Middle East: The 1957-1958 Crises <i>Mehmet Fahri Daniş</i>	93-126
Energy And Security in Turkey-Iraq Relations (1990-2018) <i>Tolga Demiryol & Hasan Deniz Pekşen</i>	127-158
The Historical Process of Syria's Kurdish Issue (1946-2011) <i>Özkan Gökcan</i>	159-189
Book Review.....	191-200

EDİTÖRDEN

2014 yılından beri yayımlanan Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi (TOÇD), elinizdeki sayısından itibaren yönetim değişikliğine gitti. Türkiye’de Ortadoğu çalışmalarının kurumsallaşmasında ciddi emek harcayan kurucu editörümüz Prof. Dr. Kemal İnat’a teşekkür ediyoruz. Ortadoğu çalışmalarına kurumsal bir zemin oluşturma çabasının en önemli çıktılardan biri olan TOÇD, ilk günkü heyecanı ile yoluna devam edecektir. Bu heyecan, hem şahsen yeni editör olarak benim hem de editör kurula yeni dahil olan arkadaşların en fazla önem verdiği şeydir. Elbette dergiye yazıları ile katkı veren ve katkı vermeye devam edecek olanlar bu kurumsallaşma çabasının en büyük destekçileridir. Bugüne kadar dergimize katkı veren herkese bu vesile ile teşekkür ediyoruz.

Yeni sayımızda altı bağımsız makale ve iki de kitap değerlendirmesine yer veriyoruz. Sayının ilk makalesi olan Muhittin Ataman ve Çağatay Özdemir’in “Türkiye’nin Suriye Politikası: Değişmeyen Hedefler, Değişen Öncelikler” başlıklı çalışmada, Suriye krizi karşısında Türkiye’nin hedeflerinin sabit kaldığını fakat buna karşılık krizin ilerleyen aşamasında önceliklerinde bir değişim yaşandığı iddia edilmektedir. Yazarlara göre, bir süre insani normlar Türkiye’nin Suriye politikasını belirlerken, 2016 yılı sonrasında bu normlar ikincil öncelikler olmuş ve sert güç odaklı askeri operasyonlarla yer değiştirmiştir.

Sayının ikinci makalesinde Esra Çavuşoğlu “İngiltere’nin Körfeze Yönelik Post-kolonyal Dış Politikası (1971-1991): Alternatif Bir Yaklaşım” başlıklı çalışması ile İngiltere’nin Körfez güvenliğine yönelik dış politikasını özellikle İran Devrimi sonrasında ortaya çıkan politika kaymasına odaklanarak incelemektedir. Yazarın temel iddiası, İngiltere’nin mezhep ayrımcılığını provoke etmeye yönelik söylemi, Körfez ülkeleri ile ilişkilerinde ve özellikle İran-İrak Savaşı ve onu takip eden Körfez Savaşı ile derinleşen bölgenin güvenleştirilmesinde etkin bir araç olarak kullandığı şeklindedir.

Üçüncü olarak Murat Ülgül, “Parlamente Sistemde Başkanlık Dış Politikasını Şekillendirmek: Erdoğan ve Muhtarlar Toplantıları” başlıklı çalışmasında literatürde daha önce ele alınmayan oldukça ilginç bir vakayı inceliyor. Recep Tayyip Erdoğan’ın muhtarlar toplantılarında yaptığı konuşmaları inceleyen Ülgül, bu konuşmalardan hareketle Erdoğan’ın İslamcı olup olmadığı ve Türkiye’nin dış politika yöneliminin değişip değişmediği sorularına bir cevap arıyor.

Sayının dördüncü makalesi olan Fahri Danış’ın “Türk Dış Politikasında Karar Alıcıların Orta Doğu Algısı: 1957-1958 Krizleri” başlıklı çalışmada, 1957

Suriye ve 1958 Irak olayları üzerinden Adnan Menderes ve dış politikada söz sahibi diğer Demokrat Partililerin Ortadoğu algısı ortaya konulmaktadır. Söylem analizinin kullanıldığı makalede Demokrat Parti karar alıcılarının Ortadoğu'ya yönelik algılarının 1950'lerin ikinci yarısında Türk dış politikasına yansımaları da çözümlenmektedir.

Tolga Demiryol ve Hasan Deniz Pekşen kaleme aldıkları “Enerji ve Güvenlik Ekseninde Türkiye-Irak İlişkileri” başlıklı beşinci makalede, Türkiye-Irak ilişkilerinde enerji unsurunun artan görünürlüğünü ele alıyorlar. Demiryol ve Pekşen'in temel iddiaları, iki ülke arasındaki enerji işbirliği ve projelerin esasen siyasal ve jeopolitik gerekliliklerce şekillenen güvenlik politikalarının yürütülmesinde bir araç ve kolaylaştırıcı rolü gördüğüdür.

Altıncı makale olan Özkan Gökcan'ın “Suriye'nin Kürt Meselesinin Tarihsel Seyri (1946-2011)” başlıklı çalışması ise okuyucuyu Suriye'deki Kürt sorununa ilişkin giriş seviyesinde tarihsel bir yolculuğa çıkarıyor. Bunu yaparken, Kürt meselesinin nasıl ortaya çıktığı ve iç savaşa kadarki süreçte nasıl bir gelişim sergilediği ‘devlet politikaları’ üzerinden ele alınıyor.

Yeni sayımızda görüşmek üzere...

Ali Balcı

EDITOR'S NOTE

The Turkish Journal of Middle Eastern Studies (TJMES), which has been published since 2014, has undergone a change in its editorial board with this new issue. We are grateful to our founding editor, Prof. Dr. Kemal İnat, who made great efforts to institutionalize Middle Eastern studies in Turkey. The TJMES, as one of the significant outputs of this effort to create an institutional ground for Middle Eastern studies, will continue to follow its path with the excitement like on the first day. This excitement is what I personally as the new editor and the colleagues, who newly joined the editorial board, consider the most important. Those, who contribute and will continue to contribute to the journal with their writings, are certainly the biggest supporters of this institutionalization effort. At this point, we would like to thank everyone, who until today contributed to our journal.

In our new issue, we present six independent articles and two book reviews. The first article of this issue titled “Turkey’s Syria Policy: Constant Objectives Shifting Priorities,” by Muhittin Ataman and Çağatay Özdemir argues that Turkey’s goals vis-à-vis the Syrian crisis have remained constant, however, a shift in Turkey’s priorities became manifest in later stages of the crisis. According to the authors, humanitarian norms determined Turkey’s Syria policy for a while, but after 2016, these norms became secondary priorities, and were replaced by hard power oriented military operations.

In the second article of the issue, Esra Çavuşoğlu with her work “Britain’s Post-Colonial Foreign Policy towards Persian Gulf Security (1971-1991): An Alternative Approach” examines Britain’s foreign policy towards Gulf security focusing on the policy shift that has emerged especially after the Iranian Revolution. The author’s main claim is that Britain utilized a sectarianism provoking discourse in its relations with Gulf countries and as an effective tool for the securitization of the region especially during the the Iran-Iraq War, and the following Gulf War.

Thirdly, Murat Ülgül, in his study titled “Framing a Presidential Foreign Policy in a Parliamentary System: Erdoğan and Mukhtars’ Meetings” explores a very interesting case, which has not yet been elaborated in the literature. Analyzing Recep Tayyip Erdoğan’s speeches at mukhtars’ meetings, Ülgül seeks an answer to whether Erdoğan is an Islamist and whether Turkey’s foreign policy orientation has changed.

The fourth article is “The Perception of Turkish Policy Makers towards the Middle East: The 1957-1958 Crises” by Fahri Daniş which reveals Adnan

Menderes' and other Democratic Party members' perceptions of the Middle East by investigating the 1957 Syria and 1958 Iraq incidents. In this work, in which discourse analysis is applied, also the ramifications of the Democratic Party decision makers' perception of the Middle East on the Turkish foreign policy in the second half of the 1950s is dwelled on.

In the fifth article, which Hasan Deniz Pekşen and Tolga Demiryol entitled "Energy and Security in Turkey-Iraq Relations (1990-2018)," they analyze the increasing visibility of the energy factor in Turkey-Iraq relations. The basic claims of Pekşen and Demirtaş imply that energy cooperation and projects between the two countries play a facilitating role in the implementation of security policies, which are mainly shaped by political and geopolitical requirements. The sixth article headed "The Historical Process of Syria's Kurdish Issue (1946-2011)" by Özkan Gökcan takes the reader on a historical journey pondering Syria's Kurdish issue at a basic level. In doing so, the questions of how the Kurdish issue emerged, and how it developed in the time span until the outbreak of civil war, are addressed in consideration of 'state policies'.

See you in our next issue...

Ali Balcı

Turkey's Syria Policy: Constant Objectives, Shifting Priorities

Muhittin Ataman* & Çağatay Özdemir**

Abstract

Turkey's foreign policy approach started to transform from a more liberal and humanitarian foreign policy to a more realistic and pragmatic one in 2016, which was manifested in the Syrian civil war. In this period, Turkey started to prioritize the use of hard power in order to prevent the threats resulting from the civil war. This paper asserts that while Turkey's objectives in the Syrian crisis have remained stable, its priorities have changed especially in recent years. So, while from 2011-2016 humanitarian norms dominated Turkey's Syria policy, after 2016, these norms became secondary priorities, and were replaced by hard power-based military assertiveness. To support this hypothesis, six main objectives of Turkey's foreign policy are taken into consideration: Managing the humanitarian crisis, materializing the fall of the Assad regime, aiding the opposition forces, waging a proxy war with Iran, eliminating the threat of Daesh, and preventing the PYD/YPG from creating an area of dominance.

Keywords: Turkey, Syria, Foreign Policy, Humanitarian Norms, Military Assertiveness

* Prof.Dr., Social Sciences University of Ankara, Faculty of Political Sciences, muhittin.ataman@asbu.edu.tr

** Dr., Researcher, European Studies, SETA İstanbul, CgtyOzdemir@windowslive.com

Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi
ISSN: 2147-7523, E-ISSN: 2630-5631
Cilt: 5, Sayı: 2, ss. 13-35
Geliş Tarihi: 01.10.2018
Kabul Tarihi: 06.11.2018
DOI: 10.26513/tocd.466046

Türkiye'nin Suriye Politikası: Değişmeyen Hedefler, Değişen Öncelikler

Muhittin Ataman* & Çağatay Özdemir**

Öz

Türkiye'nin dış politika yaklaşımı, 2016 yılında liberal bir çerçeveden ayrılarak realist bir anlayışa sahip olmuştur. Bu değişimin en net göstergesi ise Suriye iç savaşıdır. Zira Türkiye, Suriye iç savaşından kaynaklı tehditleri önlemek amacıyla askeri güç kullanımını öncelmiştir. Bu makale, Suriye krizi karşısında Türkiye'nin hedeflerinin sabit kaldığını ancak son yıllarda önceliklerinin değiştiğini iddia etmektedir. Nitekim 2011-2016 yılları arasında insani normlar Türkiye'nin Suriye politikasını belirlerken, 2016 yılı sonrasında bu normlar ikincil öncelikler olmuş ve sert güç odaklı askeri operasyonlarla yer değiştirmiştir. Makale bu varsayımı desteklemek amacıyla Suriye krizine karşı Türk Dış Politikası'nın altı temel amacını merkeze almıştır. Bu amaçlar sırasıyla; Suriye'de ortaya çıkan insani krizi yönetmek, Esed Rejimi'nin yıkılması, muhalefet güçlerine destek, İran ile yapılan vekalet savaşı, DAESH tehdidini yok etmek ve PYD/YPG'nin hakimiyet alanı kurmasının engellenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Suriye, Dış Politika, İnsani Normlar, Askeri Kararlılık

* Prof. Dr, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, muhittin.ataman@asbu.edu.tr

** Dr., Avrupa Çalışmaları, SETA İstanbul, CgtyOzdemir@windowslive.com

1. Introduction

A Brief Overview of Turkey-Syria Relations

Since the establishment of the Turkish Republic, Syria has been one of the Arab countries with which Turkey has had its least friendly relationship. Artificially set up after WWI by British and French victors, Syria has adhered to a revisionist foreign policy from its very beginning on the basis that its historic geography was divided. Turkey has been one of the recipients of such a policy. Amongst many issues between the two countries, the most important has been the borders issue, especially concerning the Province of Hatay.¹ In addition, having two confronting understandings of nationalism, Kemalism and Ba'athism,² these two countries positioned themselves on opposite poles during the Cold War. Moreover, the Kurdish question and the water controversy have been two key issues on their agenda for a long time worsening already tense relationships.

In the last decades, taking into consideration the security concerns, improving relations with Syria became one of Turkey's most important foreign policy objectives. In 1998, these two countries, until then on the brink of war,³ signed the Adana Agreement, which marked a turning point in their relationship.⁴ The agreement accelerated the solution of some contentious issues regarding the Hatay Province, the water issue, and the PKK. Syria's recognition of the PKK as a terrorist organization and the expelling of Öcalan from Damascus paved the way for a friendlier relationship.⁵ Between 2004 and 2010, Syria was the first country with which Turkey developed high-level cooperation as a result of its "zero-problem" and "maximum cooperation with neighbors" foreign policy doctrine. With the signing of the Joint Political Declaration on the Establishment of the High-Level Strategic Cooperation Council (HLSCC)⁶

¹ Thowhidul Islam, "Turkey's AKP Foreign Policy toward Syria: Shifting Policy during the Arab Spring," *International Journal on World Peace* 33 (2016): 8.

² Islam, "Turkey's AKP Foreign Policy," 14.

³ Michael Bishku, "Turkish-Syrian Relations: A Checkered History," *Middle East Policy* 19 (2012): 45.

⁴ "Turkey's Political Relations with Syria," Republic of Turkey MFA, accessed November 12, 2018, <http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-syria.en.mfa>.

⁵ Bishku, "Turkish-Syrian Relations," 45.

⁶ "Joint Political Declaration on the Establishment of the High Level Strategic Cooperation Council Between Governments of the Republic of Turkey and the Republic of Iraq." Republic of Turkey MFA, 2009.

in September 2009, Turkey and Syria had come to organize joint cabinet meetings.⁷ In the light of these developments, a free trade agreement was signed between Turkey, Syria, Jordan, and Lebanon in the first half of 2010. Known as the “Levant Quartet,” such a step was considered crucial regarding regional integration.⁸ According to the then Minister of State, Zafer Çağlayan, trade volume between Turkey and Syria increased to \$2.5 billion in 2010, which was \$1.5 billion in the previous year.⁹ However, by the end of 2010, the uprisings in the Arab world, which started off first in Tunisia, strongly affected Turkey’s relationship with these countries in the region, and consequently with Syria.

The Syrian crisis became one of the most influential developments on Turkey’s domestic and foreign policy. Previously seen as the fundamental determinant of Turkey’s Middle East policy, the crisis due to the developments of the last years has eventually become an effective and determining factor of Turkey’s domestic policy as well as its national security agenda. Breaking out as a civil war, the Syrian crisis transformed into a proxy war through the intervention of regional and global actors. Despite the fact that its actual effects are only felt directly by its local victims, the true influencers in the crisis are regional and global actors.

Iran and Hezbollah have aided in prolonging the crisis by mobilizing their vast resources to provide the Assad regime’s forces with material, manpower, and military support at a time when the regime was about to fall. When the Shi’a militias sent to Syria were deemed insufficient, Iranian and Hezbollah troops directly entered the conflict zone. Later, when Iran’s presence on the field proved not being sufficient in tipping the balance to its advantage, Iran enabled Russia to intervene. Together they succeeded to change the situation in their favor, which implied at least the guarantee that the Assad regime would remain an influential actor on the field.

Under these circumstances, Turkey became one of the most critical countries concerning the Syrian crisis. According to some national platforms, it is Turkey, who is responsible for the continuation of the chaos

⁷ Turkey’s Political Relations with Syria. Republic of Turkey MFA.

⁸ Bishku, “Turkish-Syrian Relations,” 36.

⁹ “Güriş’ten Komşuya Dev Yatırım,” *Hürriyet*, January 15, 2011, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/guristen-komsuya-dev-yatirim-16769922>.

in Syria. This assertion was mainly voiced by Kılıçdaroğlu, the leader of the main opposition party in Turkey.¹⁰ On the basis of these allegations, Turkey's Syria policy has been deemed unsuccessful. Although Turkey's Syria policies have not been totally effective, it is not correct to claim that the continuation of the conflict is a result of Turkey's stance towards the crisis. Except Iran, Russia and some other countries, all major regional and global actors shared a similar stance towards the Syrian crisis. Only later did their policies start to differ. In fact, it were the differences in visions and projections of regional and global actors concerning the Middle East that caused eventual differences and conflicts in the Syria policies of these actors. Therefore, today's developments are nothing but the result of exploiting the political conjuncture and using the crisis environment to further pursue short- and long-term projects.

The fact that many different actors are included in the Syrian crisis has made it more difficult to find a solution. The lack of direct US political or military involvement in Syria, and US support for the PYD/YPG (Democratic Union Party/ People's Protection Units), an offshoot of the PKK, a terrorist organization, has complicated the situation even further. Moreover, even while some positive efforts have been undertaken - i.e. Astana talks bringing together three determining actors: Turkey, Russia and Iran - major dilemmas and divergences impeding the settlement of the Syrian civil war remain to be solved.

This article aims at evaluating the changes in Turkey's Syria policies during the Syrian crisis. It is argued that Turkey's foreign policy in Syria has moved from a liberal policy focus dominated by humanitarian norms towards a more realistic and pragmatic policy with hard power-based military assertiveness, which has been manifested especially through the military operations conducted in 2016 and 2018. Having this said, the main hypothesis of this article is that while the political priorities of Turkey have shifted, its objectives have remained unchanged in this period of time. To support this hypothesis, the study focuses on six stable parameters that are considered the main objectives of Turkey's Syria policies. These

¹⁰ "Kılıçdaroğlu'ndan Irak ve Suriye Açıklaması," *Time Turk*, September 09, 2017, accessed November 12, 2018, <https://www.timeturk.com/kilicdaroglu-ndan-irak-ve-suriye-aciklamasi/haber-731089>; "CHP TBMM Grup Toplantısı" *TBMM*, November 19, 2013, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=126769.

objectives are: managing the humanitarian crisis, realizing the fall of the Assad regime, aiding the opposition forces, waging a proxy war with Iran, eliminating the threat of Daesh (Islamic State of Iraq and al-Sham), and preventing PYD/YPG from creating an area of dominance.

Based on the analysis of the above mentioned stable objectives, it is argued that Turkey's policies towards the Syrian civil war can be separated into two phases, between 2011-2016, and from 2016 until present. August 24, 2016, the day on which the Operation Euphrates Shield (OES) started, is considered a turning point in Turkey's policies towards the Syrian civil war because alongside its humanitarian stance, Turkey started a military operation, which successfully ended on March 30, 2017. In brief, the paper argues that in the first phase humanitarian norms dominated Turkey's foreign policy. As a result, the priorities of Turkey's foreign policy objectives were led primarily by the humanitarian intervention, the fall of the Assad regime, aiding of the opposition forces, preventing the PYD from creating an area of dominance. The threat of Daesh and the proxy war with Iran were secondary priorities. These objectives remaining stable, their priority changed in the second phase as follows: the threat posed by PYD and Daesh became top priority for Turkey and all the other objectives became secondary priorities.

2. Determining Factors of Turkey's Syria Policies

It is difficult for one state to develop policies in an environment, where the intentions of other states are unknown.¹¹ As a result, it is even more difficult to pursue a stable policy in a period of uncertainties on national, regional, and international levels. In Turkey's case, there has not been a significant change in its main objectives towards Syria. However, according to the conjuncture and developments in the region emerging on the course of the crisis, it was the way Turkey approached to these goals, the tactics it used in order to achieve them, and Turkey's political priorities that changed.

This section will examine the six objectives of Turkey's Syria policy, and analyze how the priority therein has changed from the first phase to the second.

¹¹ John J. Mearsheimer, "Conversations in International Relations: Interview with John J. Mearsheimer (Part II)." *International Relations* 20, no. 2 (2006): 231-243.

2.1. Focusing on the Humanitarian Crisis

Prior to 2016, one of the most important dimensions influencing Turkey's Syria policies was the humanitarian problem emphasizing the refugee crisis. According to the latest numbers, there are currently 3.5 million Syrian refugees in Turkey.¹² From the beginning of the Syrian crisis and the resulting displacement of large parts of its population, the focus of Turkish officials has been on how to meet the immediate basic needs of the thousands forced to leave their homes, and seek refuge elsewhere. Turkey, who has considered the humanitarian aspect of the crisis as its utmost priority, despite being the country most negatively affected and bearing the brunt of the costs of the Syrian crisis, has also been the country, which is most found at fault by international platforms,¹³ instead of being commended for its endeavors. Turkey has taken important humanitarian measures concerning refugees and displaced Syrians. The Turkish agenda for solving the humanitarian problem has a threefold solution: (i) to accommodate the urgent needs of Syrians, who were forced to leave their homes, and seek refuge in Turkey, (ii) to pursue measures in order to prevent new waves of refugees and displacements from occurring, and lastly (iii) to push for a secure region to be established within Syrian borders in order to stem migration.

That being said, Turkey was able to realize only the first of the three main precautions it wanted to take in solving the humanitarian crisis. Despite the other two initiatives falling short due to factors not originating from national politics and capabilities, Turkey's endeavors in solving the humanitarian crisis can thus be deemed unsuccessful.

At this point, it can be said that the humanitarian crisis ceased to be Turkey's main priority in the last three years as emerging threats evolving from the Syrian civil war, namely Daesh approaching Turkey's border, and the PYD/YPG gaining more territory and so directly threatening the national security of Turkey, contributed to Turkey's foreign policy shift. Therefore, Turkey moved further from its liberal soft power policies to a more realistic hard power policy by responding militarily to the threat posed by Daesh and the PYD/YPG.

¹² "Türkiyedeki Suriyeli Sayısı", *Mülteciler Derneği*, January, 2018, <http://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>.

¹³ Behlül Özkan, "Turkey, the U.S. and Europe Are All Partly to Blame for the Festering Syria War," *Huffington Post*, January 14, 2016, https://www.huffingtonpost.com/behlal-azkan/turkey-us-europe-syria_b_8964242.html.

2.2. Ensuring the Fall of the Assad Regime

Just like in other Arab revolutions, when the Syrian crisis broke out in 2011, it was a spontaneous uprising of the people against the regime. For the first six months, Turkey advised the Assad regime to initiate a comprehensive reform program meeting the demands of the people in order to maintain political stability.¹⁴ The Assad regime, however, with Iranian support, chose to take a very firm stance against the people, causing bloodshed which led to the protests eventually resulting in a full-scale civil war.¹⁵ In early January 2013, Bashar al-Assad declared that his regime would defeat the Syrian opposition. “Syria will remain as it is and will return, God willing, stronger,” the President assured his loyalists. “Your steadfastness over two years tells the whole world that Syria is impervious to collapse...,” he said.¹⁶ Refusing to remain indifferent to the humanitarian crisis, Turkey started to support the Syrian opposition in defending themselves and striving to change the regime.¹⁷

Although the fall of Assad was Turkey’s first priority concerning the Syrian crisis, Turkey was unable to ensure this priority, either because of its reluctance or inability to use the necessary means needed to do so. Moreover, the support of some regional and global actors, i.e. Iran, Russia and the US, made it even more difficult for Turkey to pursue its goals including the fall of Assad. In January 2017, the Deputy PM, Mehmet Şimşek, stated that Turkey thinks that “the suffering of Syrian people and the tragedies, clearly the blame is squarely on Assad. But we have to be pragmatic, realistic. The facts on the ground have changed dramatically, so Turkey can no longer insist on a settlement without Assad, it’s not realistic.”¹⁸

¹⁴ Islam, “Turkey’s AKP Foreign Policy,” 9.

¹⁵ Joseph Holliday, “The Assad Regime: From Counterinsurgency to Civil War,” *Washington, DC: Institute for the Study of War*, 2013.

¹⁶ “President al-Assad: Out of Womb of Pain, Hope Should Be Begotten, from Suffering Important Solutions Rise,” *Syrian Arab News Agency*, January 6, 2013.

¹⁷ Francesco D’Alema, “The Evolution of Turkey’s Syria Policy,” *Istituto Affari Internazionali*, October, 2017, <http://www.iai.it/en/pubblicazioni/evolution-turkeys-syria-policy>.

¹⁸ “Turkey Can no Longer Insist on Syria Settlement without Assad - Turkish Deputy PM,” *Reuters*, January 20, 2017, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-turkey/turkey-can-no-longer-insist-on-syria-settlement-without-assad-turkish-deputy-pm-idUSKBN1541IJ>.

By devoting the majority of its energy and attention to humanitarian efforts until the first half of 2016, Turkey was not a part of the military and security action on the field. In an environment, where only those armed have been taken seriously, focusing on the humanitarian aspect resulted in Turkey's inability to achieve its political aims. For a long time, Turkey tried to gain some ground through diplomatic methods but after experiencing a parting of the ways from its allied countries, Turkey acknowledged that its diplomacy did not bear fruit.

Today, due to the consideration of Russia's and Iran's importance in international organizations and their penetration of the Syrian Arab Army's command-and-control mechanisms,¹⁹ a transition without Assad is less deliberated. Despite the Assad regime's breaching of all red lines declared by the US, these countries -Russia, Iran and the US- have abandoned problematizing Assad's regime on a variety of issues. As a result, debates on whether Turkey should re-establish dialogues with the Assad regime have resurfaced.

All in all, after 2016, instead of prioritizing the fall of the Assad regime, Turkey has focused mainly on the territorial integrity of Syria, and the restoration of peace in the country. The main reason behind this change of policy was the support provided by Russia and Iran to the Assad regime. Such a change in the regional balance accompanied by the indifference of the US has left Turkey with no other option than to remove the fall of the Assad regime from its priority list.

2.3. Aiding Opposition Forces

One strategy used by Turkey to achieve the fall of the Assad regime was the unification of all opponent groups under one umbrella. In addition, Turkey advocated leaving the governance of Syria to opposition forces that foresaw a democratic and pluralistic administration for individual freedoms and collective rights. Furthermore, Ankara created international platforms and held meetings in order to help the opposition groups to put aside their differences, and get mobilized with a common goal against the

¹⁹ Cristopher Kozak, "Iran's Assad Regime," *Washington D.C.: Critical Threats Project and Institute for the Study of War*, March 8, 2017, <http://www.understandingwar.org/backgrounder/irans-assad-regime>.

Assad regime.²⁰ Nevertheless these attempts were not successful as the opposition forces started to fragment as a direct consequence of the division of regional and global actors' activities in the region. As every international actor involved in the Syrian arena has attempted at instrumentalizing local and regional actors in order to increase own effectiveness on the field, the required unification of the Syrian forces necessary to advance their interests could not take place.²¹

Even while the fall of the Assad regime is not among Turkey's main priorities anymore, Ankara continued to support the opposition groups both at the table, where Turkey has strongly supported the opposition groups via the Astana process, and on the field.²² Moreover, the Astana process is very important for Ankara because the 3.5 million refugees living in Turkey can return in Syria only if peace is established. At this point, it is important to emphasize the fact that the Astana process is currently the only effective one, and the closest effort to a possible solution for Syria as the Geneva talks have been blocked as Turkey and the opposition groups did not approve the invitation of terrorist groups such as the PKK/PYD. On the other hand, Turkey has supported opposition groups on the field with its successful military operations, namely the Operation Euphrates Shield (OES) in 2016, and later in 2018 with the Operation Olive Branch (OOB). OES started in August 2016 to clear Turkey's border from Daesh, and to stop the PYD/YPG from merging Ayn el-Arab and Afrin. The operation in northern Syria supported the Free Syrian Army (FSA) to fight against Daesh until they secured the city of al-Bab, where life has returned to normal, and Syrians are turning back to their homes.²³

²⁰ "Chairman's Conclusions Second Conference of The Group of Friends of the Syrian People," Republic of Turkey MFA, 2012, http://www.mfa.gov.tr/chairman_s-conclusions-second-conference-of-the-group-of-friends-of-the-syrian-people_-1-april-2012_-istanbul.en.mfa.

²¹ Mariam Karouny and Nick Tatterstall, "Syrian Opposition Voices Frustration with International Backers," *Reuters*, April 20, 2013, <https://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-conference-idUSBRE93J0EI20130421>.

²² Lakshmi Priya, "Astana Talks: A Prelude to Peace in Syria," *Institute for Defence Studies and Analyses*, November 27, 2017, https://idsa.in/backgrounder/astana-talks-a-prelude-to-peace-in-syria_lpriya_271117; Arhama Siddiqa, "Third Round of Astana Talks: A Gordian Knot in the Making?" *Institute of Strategic Studies*, March 24, 2017, http://issi.org.pk/wp-content/uploads/2017/03/Final_IB_Arhama_dated_24-03-2017.pdf.

²³ "MGK Toplantısı Sona Erdi! İşte Yapılan Açıklama," *Habertürk*, March 29, 2017, <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1443471-mgk-toplantisi-sona-erdi>.

Turkey has launched another operation in Syria on January 20, 2018. Through this operation, named “Operation Olive Branch,” an important step was taken in order to end the existence of the PYD/YPG and Daesh in the western part of the Euphrates.²⁴ After the Operation Olive Branch, Turkey has mobilized for the reconstruction of regions in northern Syria. In particular, Turkey has taken steps for the social development of this region.²⁵ Aiding opposition forces is an important factor in Turkey’s Syria policies. Even though the priorities have changed, the Turkish support did not end, and as the only main regional actor supporting anti-regime opposition forces, Turkey has shown that it has the power to change the balance in the Syrian crisis.

2.4. Proxy War in the Context of Regional Competition with Iran

An important dimension of Turkey’s Syria policy is the proxy war, beginning with Iran’s intervention in Syria. Together with some of the Gulf countries, Turkey worked against the ambition to turn Syria into a satellite state of Iran. Syria, falling under Iran’s zone of influence combined with the “Shi’ism or Shi’ization” of Iraq and its transformation into an activity zone for Iran, would result in tipping the regional balance in favor of Iran.²⁶

As Ataman has argued, since the 1979 Revolution, the Iranian state has simultaneously followed two distinct foreign policy strategies. Both strategies, which necessitate the instrumentalization of Islam and Shi’ism, facilitated the expansion of Iran’s role and influence. The first strategy utilized is pan-Islamism based on which Iran tried to export its revolutionary ideas to other Muslim states, Sunni and Shiite alike. Iran used the religion of Islam as a tool of Iranian expansionism by presenting itself as the only revolutionary power representing oppressed peoples in the region against pro-status quo states.²⁷ The second strategy is pan-Shi’ism. With the

²⁴ “Press Release,” *Türk Silahlı Kuvvetleri*, 2018, http://www.tsk.tr/BasinFaaliyetleri/BA_74.

²⁵ “Turkey to rebuild areas liberated from terrorists in Syria,” *Daily Sabah*, March 13, 2018, <https://www.dailysabah.com/politics/2018/03/13/turkey-to-rebuild-areas-liberated-from-terrorists-in-syria>.

²⁶ Nader I. Nasur, “Syria-Iran Relations (2000-2014),” *International Journal of Humanities and Social Science* 4, no. 12 (October 2014): 85.

²⁷ Muhittin Ataman, “The Impact of Iranian Over-expansionism on Regional Politics,” *Daily Sabah*, December 22, 2016, <https://www.dailysabah.com/op-ed/2016/12/22/the-impact-of-iranian-over-expansionism-on-regional-politics>.

advent of the Arab revolutions, Iran abandoned its pan-Islamic strategy, and began to emphasize the Shiite identity. Since then, Iran has focused on all Shiite-related groups, including all versions of Shi'ism, and mobilized them for its foreign policy objectives. By following a two-layered Shiite regional policy, Iran initiated a process of *tashayyu* (to convert someone to Shi'ism). In the first layer, Iran initiated political *tashayyu* in countries such as Iraq, Syria, Yemen and Lebanon; and it has followed social and religious *tashayyu* in other regional countries such as Turkey, Egypt and Tunisia. As the only country that pursues a non-sectarian regional policy, Turkey also remains the single regional balancing power to normalize Iran and to hinder its destabilizing infiltration in the region, especially in Syria.

For a long time, Turkey has been considered an important actor to balance the spread of Iran's Islamic revolution in the region, which has been strongly supported by the West.²⁸ Although initially favoring the stance of Turkey and its allies, some actors turned now against Syrian opposition forces and in favor of Iran. This comes as a result of the US and other Western countries engaging in negotiations with Iran and so normalizing relationships with the country. This was particularly manifest during the Obama Administration. This followed by the support of the US to the PYD, and Russia's and Iran's support to the Assad regime, which both act against Turkey's and the mainstream Syrian opposition forces' interests, have had a negative impact on Turkey's Syria policies.

Turkey opposed Syria falling into Iran's zone of influence because Turkey does not have the means to counterbalance Iran in this regard. Thus, one can say that Turkey was stagnant in gaining ground until the end of the first half of 2016. Until that time, the proxy war in Syria was quite asymmetric as Iran and Russia provided the regime forces with all kinds of military support including army units,²⁹ whereas Turkey and its allies tried to help by only providing political and partial ammunition support. In addition, while Iran successfully mobilized support through its the Shi'a identity,³⁰

²⁸ Mehmet Ögütçü, "Islam and the West: Can Turkey bridge the gap?" *Futures* 26, no.8 (1994).

²⁹ Genieve Abdo, "How Iran Keeps Assad in Power in Syria: The Weapons, Technology, and Expertise Tehran," *Foreign Affairs*, August 25, 2011, <https://www.foreignaffairs.com/articles/iran/2011-08-25/how-iran-keeps-assad-power-syria>.

³⁰ Nasur, "Syria-Iran Relations," 80.

Turkey was unable to generate a similar motivation for the downfall of the Assad regime.

However, there were two developments that changed the balance. First, the OES gave an upper hand to Turkey, and made it possible for Turkey to take its position as a decisive actor in the Syrian crisis.³¹ This has allowed Turkey “to promote a political solution based on a democratic, inclusive and non-sectarian system while preserving Syria’s political unity and territorial integrity.”³² The same can be said for Turkey regarding the second military intervention, Operation Olive Branch. The second development is related to the government change in the US. Unlike Obama, Trump has contended the nuclear deal with Iran, and has continuously argued for its annulment or to create a new legislation that would effectively reshape the nuclear agreement.³³ Just two months after Trump became president, Tillerson, then the Secretary of State, revealed that the US will resume sales of fighter jets to Bahrain and Saudi Arabia, which had been suspended by Obama.³⁴ This decision demonstrates Trump’s outreach to traditional Gulf Arab allies, which he sees as a barricade against Iranian expansion. Moreover, in April, 2017, the US fired Tomahawk missiles at the Shayrat Syrian airbase after the chemical attack in the Idlib province by the Assad regime. In this regard, the US has started to slowly push Iran out of the Syrian crisis.

While it is still early to speak about the direct impact of these policies, and the future of the Iranian influence in the Syrian crisis, one thing is certain: The proxy war in Syria is no longer asymmetric. This became evident even in the Astana process. Turkey and Russia, key actors supporting opposing groups in the Syrian war, sponsored negotiations between the Syrian government delegation and opposition groups. For Turkey, taking such a

³¹ Murat Yeşiltaş, Merve Seren and Necdet Özçelik, *Operation Euphrates Shield: Implementation and Lessons Learned* (Ankara: SETA, 2017); Can Kasapoglu and Sinan Ulgen, *Operation Euphrates Shield and the al-Bab Campaign: A Strategic Assessment* (Ankara: EDAM, 2017).

³² Mevlüt Çavuşoğlu, “Turkish Foreign Policy in a Time of Perpetual Turmoil,” *Insight Turkey* 19, no. 1 (Winter 2017): 12.

³³ Farhad Rezaei, “Iran’s Nuclear Agreement: The Three Specific Clusters of Concerns,” *Insight Turkey* 20, no. 2 (2018).

³⁴ Guy Taylor, “Trump to Approve Weapons Packages to Saudi Arabia, Bahrain Blocked by Obama,” *The Washington Times*, February 7, 2017, <https://www.washingtontimes.com/news/2017/feb/7/trump-ready-to-approve-weapons-packages-to-saudi-a/>.

step towards the solution of the war implies that Iran may face hurdles in its way towards expansionism.

Considering all these aspects, it can be argued that while the competition with Iran regarding the regional domination has for a long time been part of Turkish foreign policy objectives, now, it is no longer a priority for Turkey. The transition of Turkey's foreign policy towards a pragmatic foreign policy have neither changed Turkish objectives nor the priority to compete with Iran.

2.5. Threat of Daesh

The defeat of Daesh has been a major objective for Turkey since the organization's emergence.³⁵ Moreover, Daesh has been determinant regarding Turkey's relations with Syria given its spread into Syria within a short period of time. Finding for itself a scope of action in Syria, which had been a result of wrong policies of regional and global actors involved in the Syrian crisis, the previously Iraqi-based Daesh turned into a pretext for western states to provide the PYD/YPG with military and political support, and required from Turkey to remain in a defensive position.³⁶ Western states did not provide the necessary military and political aid to the mainstream opposition groups within the first two years of the uprising; therefore, Syrians facing the danger of being killed by the Assad regime were exposed to radical groups such as Daesh. It can be said that Daesh, expanding at the expense of Syrian opposition forces and Turkey, has served well as a functional instrument for Western states. Militants from all over the world came to Syria to fight in Daesh's ranks,³⁷ and in doing so, they caused the most damage to Syrian opposition forces. Indirectly, Daesh has acted like a tool of intervention serving the interests of global actors in the Syrian crisis.³⁸

³⁵ Murat Yeşiltaş, Rifat Öncel and Bilgehan Öztürk, *Turkey's Fight against Daesh* (İstanbul: SETA, 2016).

³⁶ İlker Girit, "Turkish Support Crucial in Fight against DAESH," *Anadolu Agency*, October 14, 2016, <https://www.aa.com.tr/en/analysis-news/turkish-support-crucial-in-fight-against-daesh/664699>.

³⁷ Efraim Benmelech and Esteban F. Klor, "What Explains the Flow of Foreign Fighters to ISIS?" *National Bureau of Economic Research* (2016), <http://www.nber.org/papers/w22190>.

³⁸ Çağatay Özdemir, *Amerikan Grand Stratejisi: Obama'nın Ortadoğu Mirası*, (İstanbul: SETA, 2018), 204.

Defeating Daesh has always been Turkey's objective. However, it became a chief priority when Daesh started to fire rockets into Kilis, a Turkish city, killing several citizens, and showing that now Daesh posed a direct threat to Turkey as it had come close to the Turkish border. Turkey responded with implementing OES, which as mentioned previously is also the visible turning point in Turkey's Syria policies. This operation, which lasted for approximately seven months, proved effective in three aspects: (i) Turkey cleared its border from Daesh, (ii) with the help of Turkey the FSA gained territory in Syria, what enabled Syrian people to turn back to their homes, (iii) the operation led to a significant decline of Daesh's power. In 2016, Daesh suffered substantial losses both in terms of territory and its fighters, and territory.³⁹ According to McGurk, the main political figure in the struggle against Daesh during the Obama administration, Daesh had lost approximately 11,000-15,000 militants, remaining with roughly 18,000 to 22,000 fighters.⁴⁰ The number of losses increased even more after Turkey started OES. From August 24, 2016 until March 30, 2017, Daesh's main losses were located alongside the Turkish border, and in Mosul. By the end of 2017, Daesh lost 79% of the territory it controlled in Iraq, and in Syria it was up to 76% by August 2014.⁴¹

A weakened Daesh serves the Turkish interest as it means to have more secured borders; however, the same cannot be said for the external powers that support other terrorist organizations such as the PYD/YPG. A diminution of the Daesh threat would leave these powers without a rationale for their support to the PYD/YPG. For this reason, defeating Daesh had always been among the vital objectives of Turkey; however, its priority has changed over time. Such a change of policy was reflected during OES. Nevertheless, after the success of OES, Turkish priorities regarding its Syria policies changed once again. The Daesh threat from a top priority fell back to a secondary and was replaced by the threat posed by the PYD/YPG.

³⁹ Çağatay Özdemir, "Suriye 2016," in *Ortadoğu Yıllığı*, eds. Muhittin Ataman and Kemal İnat (İstanbul: Kadim, 2017).

⁴⁰ John Hudson, "Top U.S. Official: Islamic State Has Lost 47 Percent of its Territory in Iraq," *Foreign Policy*, June 28, 2016, <https://foreignpolicy.com/2016/06/28/top-u-s-official-islamic-state-has-lost-47-percent-of-its-territory-in-iraq/>.

⁴¹ "Daesh Areas of Influence," *Global Coalition*, 2017, <http://theglobalcoalition.org/en/daesh-areas-influence-september-2017-update/>.

2.6. Preventing the PYD/YPG from Creating an Area of Dominance

Like the threat posed by Daesh, the threat posed by the PYD to the Turkish national security has always been among the top priorities of Turkey's foreign policy. Notwithstanding, Turkey's fight against the terrorist organization created by the civil war in Syria is important for regional stability. In this context, Ankara had set aside the struggle against the PKK/PYD as it made the within Syria a priority. However, when Syria fell under the control of the PYD/YPG and their cooperation with global powers lasted, the regional balance changed to the disadvantage of Turkey. As a result, Ankara changed its perspective, and shifted its opposition from being against the very existence of the PYD/YPG to the rejection of its domination over northern Syria.

When the PYD/YPG and Daesh emerged as the most serious threat to Turkey's security, Turkey took military measures for its defense.⁴² Ankara, in particular, is fighting against the PYD/YPG's aim at establishing an area of dominance, which can result in a demographic shift in the region. Due to the Arabs and Turkmens, who also live in the northern region of Syria, Turkey does not want this region to turn into another short or long-term conflict zone with the interference of global powers. It is for this reason that Turkey has declared the advancement of the PYD/YPG to the west of the Euphrates River as its red line.⁴³

In this context, the basic aims of Ankara in Syria remain the same, but changes in priorities have come to the fore,⁴⁴ whereby preventing the PYD/YPG from creating an area of dominance has become the main priority.

⁴² Hümeyra Pamuk and Ümit Bektaş, "Turkey fires on U.S.-backed Kurdish militia in Syria offensive," *Reuters*, August 24, 2016, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-turkey/turkey-fires-on-u-s-backed-kurdish-militia-in-syria-offensive-idUSKCN10Z07J>.

⁴³ Henri J. Barkey, "Syria's Dark Shadow over US-Turkey Relations," *Turkish Policy Quarterly* 14, no. 4 (2016).

⁴⁴ Murat Yeşiltaş, "Turkey's Strategic Reasoning behind Operation Olive Branch," *SETA Perspective*, no. 34 (January 2018), https://setav.org/en/assets/uploads/2018/01/34_Perspective.pdf.

3. Conclusion

Turkey's policies towards Syria have met problems as discrepancies between political objectives and instruments utilized for such have recently increased. Turkey has defended Syria's territorial integrity because of its belief that any geographical change would inhibit political stability, and thus also economic development in the region. Throughout the crisis, Turkey has opposed regional and global powers' *fait accompli* policy.⁴⁵ This is why Turkey differs in its thinking with the US and other western countries concerning the PYD. In addition, asserting that the continuation of the Syrian crisis will lead to the continuation of secular and religious radicalization in the country, Turkey strives to end the crisis as soon as possible.

As Keyman argues, Turkish foreign policy in the last years has not only been reset but a new form of foreign policy has emerged. More precisely, the Turkish foreign policy's proactive nature and main principles are shaped by 'moral realism,' "that combines hard power-based military assertiveness and humanitarian norms in addition to new capacity-and strategy-based parameters."⁴⁶ This can be best exemplified in Turkey's Syrian policies. Upon the arguments of this article, it can be asserted that Turkey's Syria policy can be divided into two phases, and that OES has marked a turning point. In the first phase, from the beginning of the Syrian war in 2011 until August 2016, Turkey was occupied with humanitarian norms, which as a result had set the priorities of Turkey's foreign policy objectives. In other words, Turkish foreign policy aimed at a humanitarian intervention in Syria, which should have later been followed by the fall of the Assad regime, the aiding of opposition forces, the prevention of the PYD/YPG from creating an area of dominance, and more secondary priorities such as fighting the threat of Daesh, and the proxy war with Iran. During this period, Turkey was partially successful in its policies. Turkey allocated a lot of effort to

⁴⁵ During the civil war in Syria, Turkey has aimed at preventing global and regional powers to act contrary to international law and its national interests. For this reason, Turkey has loudly condemned the support provided by the US to PKK/PYD, which is a terrorist organization that threatens the national security of the Turkey and negatively affects the stability in Syria. Nevertheless, the United States has continued its support to PKK/PYD which has resulted in a *fait accompli* policy.

⁴⁶ E. Fuat Keyman, "A New Turkish Foreign Policy: Towards Proactive 'Moral Realism'" *Insight Turkey* 19, no. 1 (2017).

humanitarian relief, and pursued a comprehensive and successful policy in meeting the needs of Syrian refugees, who have been displaced due to the crisis. Unfortunately, the same cannot be said for Turkey's endeavors at its political and military fronts during the first phase. Its bilateral negotiations have often been unsuccessful in terms of efficacy and garnering support on regional and international platforms.

A reason for the ineffectiveness of Turkey's Syria policy during the first phase is its abandonment by both regional and global allies. Especially after the Egyptian military coup, some Gulf States followed a policy of isolating Turkey in the region. On the other hand, the US and other western countries also adopted an anti-Turkey attitude, and supported the PYD/YPG in their fight against Daesh. Despite strengthening its position in the region through its re-cooperation with regional Sunni countries, especially the Gulf States Turkey's conflicting Syria policy with that of western countries in the context of changing regional balance since 2015 still creates tension.

As a result, it can be said that in contrast to the general belief, Turkey's initiatives in the first phase had largely been humanitarian rather than political as it was Turkey who has borne the brunt of humanitarian costs. While on one hand, the Syrian crisis inhibited Turkey's regional objectives, on the other hand, it forced Turkey to a defensive position concerning both its domestic and regional politics. Not only did the crisis prevent Turkey from realizing its regional foreign policy priorities, but it also created a national security threat to the integrity of the country.

In order to get back on track, Turkey needed to establish a new and robust network that would enable global powers in the region to reconnect with Turkey. This is what Turkey did during the second phase (from August 2016 until present). The humanitarian perspective remains an objective of Turkish foreign policy but is no longer considered a top priority. Instead, the threat posed by the PYD/YPG and Daesh became a top priority for Turkey, and all other objectives such as managing the humanitarian crisis, materializing the fall of the Assad regime, aiding opposition forces, and waging a proxy war with Iran, became secondary priorities. At this point, Turkey started to act militarily in order to prevent the PYD/YPG from creating a political entity in Syria, and to clear its border from Daesh. While Turkey did successfully force Daesh to move away from its border through OES, it started a second operation, OOB, against the PYD/YPG.

All in all, in recent years, Turkey's Syria policies have not only been humanitarian but too hard power-based. On the course of the crisis, military assertiveness has become the dominant approach in Ankara. Such a change in foreign policy has increased the role of Turkey in the region, and Ankara has become a decisive actor in the future of Syria.

Bibliography

Abdo, Genieve. "How Iran Keeps Assad in Power in Syria: The Weapons, Technology, and Expertise Tehran." *Foreign Affairs*, August 25, 2011. <https://www.foreignaffairs.com/articles/iran/2011-08-25/how-iran-keeps-assad-power-syria>. (There are no pages as it is a snapshot of Foreign Affairs. So it needs to be considered as a website not a journal article. For more check the link)

Al Jazeera, "'Friends of Syria' Recognize Opposition." December 12, 2012. <https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/12/201212124541767116.html>.

Al Jazeera, "Syrian Opposition Calls for No-fly Zone." August 13, 2012. <https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/08/2012812233833353319.html>.

Al Jazeera, "Turkey PM 'Will Support' Syria No-fly Zone." May 10, 2013. <https://www.aljazeera.com/news/europe/2013/05/201351076615828.html>.

Ataman, Muhittin. "The Impact of Iranian Over-expansionism on Regional Politics." *Daily Sabah*, December 22, 2016. <https://www.dailysabah.com/op-ed/2016/12/22/the-impact-of-iranian-over-expansionism-on-regional-politics>.

Barkey, Henri J. "Syria's Dark Shadow over US-Turkey Relations." *Turkish Policy Quarterly* 14, (2016): 26-36.

Barrett, Richard. *Beyond the Caliphate: Foreign Fighters and the Threat of Returnees*. The Soufan Center, 2017.

BBC News. *Q&A: Syrian Opposition Alliance*. 2011.

Beck, John. "Syria After Four Years: Timeline of a Conflict." *Vice News*. 2015. <https://news.vice.com/article/syria-after-four-years-timeline-of-a-conflict>.

Benmelech, Efraim, and Esteban F. Klor. "What Explains the Flow of Foreign Fighters to ISIS?" *National Bureau of Economic Research*, 2016. <http://www.nber.org/papers/w22190>.

Bishku, Michael. "Turkish-Syrian Relations: A Checkered History." *Middle East Policy* 19 (2012): 36-53.

"CHP TBMM Grup Toplantısı", *TBMM*, November 19, 2013. https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=126769.

"Convention Relating to the Status of Refugees." *United Nations Treaty Series*. Vol. 189. Geneva, July 28, 1951. 154.

Çavuşoğlu, Mevlüt. "Turkish Foreign Policy in a Time of Perpetual Turmoil." *Insight Turkey* 19, no. 1 (2017): 11-16.

D'Alema, Francesco. "The Evolution of Turkey's Syria Policy." *Istituto Affari Internazionali*, October, 2017. <http://www.iai.it/en/publicazioni/evolution-turkeys-syria-policy>.

Daily Sabah, "Turkey to rebuild areas liberated from terrorists in Syria." March 13, 2018. <https://www.dailysabah.com/politics/2018/03/13/turkey-to-rebuild-areas-liberated-from-terrorists-in-syria>.

Daloğlu, Tulin. "Friends of Syria Deliver Nothing New." *Al Monitor*, April 21, 2013, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/04/syrian-opposition-radical-elements-wester-arms.html#ixzz2mRvk9V9N>

Durukan, Oktay. *Country Report: Turkey*. Asylum Information Database, 2015.

Girit, İlker. "Turkish Support Crucial in Fight against DAESH." *Anadolu Agency*, October 14, 2016. , <https://www.aa.com.tr/en/analysis-news/turkish-support-crucial-in-fight-against-daesh/664699>.

Global Coalition, "Daesh Areas of Influence." 2017. <http://theglobalcoalition.org/en/daesh-areas-influence-september-2017-update/>.

Goksedef, Ege. "The Strategy behind Operation Olive Branch." *TRT World*, 2018. <https://www.trtworld.com/turkey/the-strategy-behind-operation-olive-branch-14592>.

Habertürk, "MGK Toplantısı Sona Erdi! İşte Yapılan Açıklama." March 29, 2017. <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1443471-mgk-toplantisi-sona-erdi>.

Hürriyet, "Güriş'ten Komşuya Gev Yatırım." January 15, 2011. <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/guristen-komsuya-dev-yatirim-16769922>.

Holliday, Joseph. "The Assad Regime: From Counterinsurgency to Civil War." *Washington, DC: Institute for the Study of War*, 2013.

Hudson, John. "Top U.S. Official: Islamic State Has Lost 47 Percent of its Territory in Iraq." *Foreign Policy*, June 28, 2016, <https://foreignpolicy.com/2016/06/28/top-u-s-official-islamic-state-has-lost-47-percent-of-its-territory-in-iraq/>.

Irish, John. "France, Partners Planning Syria Crisis Group: Sarkozy." *Reuters*, February 4, 2012.

Islam, Thowhidul. "Turkey's AKP Foreign Policy toward Syria: Shifting Policy during the Arab Spring." *International Journal on World Peace* 33, no. 1 (2016).

Kahl, Colin. "An Insider's View on How We Got Here — and What Trump Can Do about It." *Foreign Policy*. 2017. <https://foreignpolicy.com/2017/05/12/the-united-states-and-turkey-are-on-a-collision-course-in-syria-trump/>.

Karouny, Mariam, and Nick Tattersall. "Syrian Opposition Voices Frustration with International Backers." *Reuters*, April 20, 2013. <https://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-conference-idUSBRE93J0EI20130421>.

Kasapoglu, Can, and Sinan Ulgen. *Operation Euphrates Shield and the al-Bab Campaign: A Strategic Assessment*. Ankara: EDAM, 2017.

Keyman, E. Fuat. "A New Turkish Foreign Policy: Towards Proactive 'Moral Realism'." *Insight Turkey* 19, no. 1 (2017): 55-69.

Kozak, Christopher. "Iran's Assad Regime." *Washington D.C.: Critical Threats Project and Institute for the Study of War*, March 8, 2017. <http://www.understandingwar.org/backgrounder/irans-assad-regime>.

Kranz, Michal. "This Map Shows How ISIS Has Been Almost Completely Wiped Out." *Business Insider*, 2017. <http://www.businessinsider.com/map-of-isis-territory-2017-12>.

Mearsheimer, John J. "Conversations in International Relations: Interview with John J. Mearsheimer (Part II)." *International Relations* 20, (2006): 231-43.

Mülteciler Derneği, “Türkiyedeki Suriyeli Sayısı.” January 2018. <http://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>.

Nasur, Nader Ibrahim M. Bani. “Syria-Iran Relations (2000-2014).” *International Journal of Humanities and Social Science* 4, no. 12 (October 2014): 80-88.

Öğütçü, Mehmet. “Islam and the West: Can Turkey bridge the gap?” *Futures* 26, no. 8 (1994): 811-829.

Özdemir, Çağatay. *Amerikan Grand Stratejisi: Obama'nın Ortadoğu Mirası*. SETA Yayınları, 2018.

Özdemir, Çağatay. “Suriye 2016.” in *Ortadoğu Yılığ*, edited by Muhittin Ataman and Kemal İnat. İstanbul: Kadim, 2017.

Özkan, Behlül. “Turkey, the U.S. and Europe Are All Partly to Blame for the Festering Syria War.” *Huffington Post*, January 14, 2016. https://www.huffingtonpost.com/beh-lal-azkan/turkey-us-europe-syria_b_8964242.html.

Pamuk, Hümeýra, and Ümit Bektaş. “Turkey Fires on U.S.–backed Kurdish Militia in Syria Offensive.” *Reuters*, August 26, 2016, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-turkey/turkey-fires-on-u-s-backed-kurdish-militia-in-syria-offensive-idUSKCN10Z07J>.

Priya, Lakshmi. “Astana Talks: A Prelude to Peace in Syria.” *Institute for Defence Studies and Analyses*, November 7, 2017. https://idsa.in/backgroundunder/astana-talks-a-prelude-to-peace-in-syria_lpriya_271117.

Reuters, “Turkey Can no Longer Insist on Syria Settlement without Assad - Turkish Deputy PM.” January 20, 2017. <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-turkey/turkey-can-no-longer-insist-on-syria-settlement-without-assad-turkish-deputy-pm-idUSKBN1541IJ>.

Republic of Turkey MFA, “Chairman’s Conclusions Second Conference of The Group of Friends of the Syrian People.” 2012. http://www.mfa.gov.tr/chairman_s-conclusions-second-conference-of-the-group-of-friends-of-the-syrian-people_-1-april-2012_-istanbul.en.mfa.

Republic of Turkey MFA, “Joint Political Declaration on the Establishment of the High Level Strategic Cooperation Council Between Governments of the Republic of Turkey and the Republic of Iraq.” 2009.

“Turkey’s Political Relations with Syria.” Republic of Turkey MFA , n.d.

Rezaei, Farhad. "Iran's Nuclear Agreement: The Three Specific Clusters of Concerns." *Insight Turkey* 20, no. 2 (2018).

Siddiqa, Arhama. "Third Round of Astana Talks: A Gordian Knot in the Making?" *Institute of Strategic Studies*, March 24, 2017. http://issi.org.pk/wp-content/uploads/2017/03/Final_IB_Arhama_dated_24-03-2017.pdf.

Solaker, Gülşen. "U.S. Denies Reaching Agreement with Turkey on Syria 'Safe Zone'." *Reuters*, August 11, 2015.

Syrian Arab News Agency, "President al-Assad: Out of Womb of Pain, Hope Should Be Begotten, from Suffering Important Solutions Rise." January 6, 2013.

Taylor, Guy. "Trump to Approve Weapons Packages to Saudi Arabia, Bahrain Blocked by Obama". *The Washington Times*, February 7, 2017, <https://www.washingtontimes.com/news/2017/feb/7/trump-ready-to-approve-weapons-packages-to-saudi-a/>.

Time Turk, "Kılıçdaroğlu'ndan Irak ve Suriye Açıklaması." 2017. <https://www.timeturk.com/kilicdaroglu-ndan-irak-ve-suriye-aciklamasi/haber-731089>.

Tisdall, Simon. "Syrian Safe Zone: US Relents to Turkish Demands after Border Crisis Grows." *The Guardian*, July 27, 2015.

Türk Silahlı Kuvvetleri, "Press Release." 2018. http://www.tsk.tr/Basin-Faaliyetleri/BA_74.

Yeşiltaş, Murat. *Turkey's Strategic Reasoning behind Operation Olive Branch*. 2018. https://setav.org/en/assets/uploads/2018/01/34_Perspective.pdf.

Yeşiltaş, Murat, Merve Seren, and Necdet Özçelik. *Operation Euphrates Shield: Implementation and Lessons Learned*. Ankara: SETA, 2017.

Yeşiltaş, Murat, Rifat Öncel, and Bilgehan Öztürk. *Turkey's Fight against Daesh*. İstanbul: SETA, 2016.

Britain's Post-Colonial Foreign Policy Towards Persian Gulf Security (1971-1991): An Alternative Approach

Esra Çavuşoğlu*

Abstract

British withdrawal from the Persian Gulf in 1971, started a new era in the region with new political order and new security map. Iran and Saudi Arabia emerged as the guardians of the status quo to be filling the power vacuum left by the British in behalf of the West. Britain adopted a new post-imperial role in the region along with new post-colonial foreign policy in the post-withdrawal context. British policy towards the regional security is analysed in this article with central focus on the shift emerged in the aftermath of the Iranian Revolution in the British policy. After 1979, Iran, no longer a Western ally, has been defined as the major internal threat for the regional security following the major external threat of the Soviet expansion in the British foreign policy. This paper argues that the shift in the British policy came along with a sectarianist approach towards the region. The sectarianization emerged with the securitization of the Gulf based on "Iran threat" within the determinants of the Anglo-American alliance on the regional security. The sectarianist discourse adopted by the British foreign policy was employed as an effective tool of the securitization of the Gulf that was deepened during the regional conflicts, the Iran-Iraq War and the Gulf War.

Keywords: Persian Gulf, Britain, Security, Iran, Sectarianization

* Dr. İstanbul 29 Mayıs University, Political Science and International Relations, esracavusoglu@gmail.com

Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi
ISSN: 2147-7523, E-ISSN: 2630-5631
Cilt: 5, Sayı: 2, ss. 37-64
Geliş Tarihi: 15.10.2018
Kabul Tarihi: 16.11.2018
DOI: 10.26513/tocd.470598

İngiltere'nin Körfeze Yönelik Post-Kolonyal Dış Politikası (1971-1991): Alternatif Bir Yaklaşım

Esra Çavuşoğlu*

Öz

İngiltere'nin 1971'de Basra Körfezi'nden çekilmesi ile bölgede yeni bir siyasi düzen ve güvenlik haritasının ortaya çıktığı yeni bir dönem başlamıştır. İran ve Suudi Arabistan bölgede İngiltere'nin bıraktığı güç boşluğunu doldurma yolunda bölgesel statükonun korunması görevini üstlenmişlerdir. İngiltere bu yeni dönemde yeni post-kolonyal dış politikası ile birlikte bölgede imparatorluk sonrası yeni bir rol üstlenmiştir. Bu makalede İngiltere'nin Körfez güvenliğine yönelik dış politikası özellikle İran Devrimi sonrasında ortaya çıkan politika kaymasına odaklanarak incelenmektedir. 1979'dan itibaren batı ile olan ittifakı sona eren İran, İngiliz dış politikasında bölgesel güvenliğin önündeki başat iç tehdit olarak tanımlanmıştır. İngiltere'nin dış politikasındaki bu değişim mezhepçi bir söylemin benimsenmesi ile ortaya çıkmıştır. Bu makalede İngiltere'nin bölgeye yönelik dış politikasında, Körfez'in Anglo-Amerikan ittifakı çerçevesinde "İran tehdidi" ekseninde güvenlikleştirilmesi paralelinde benimsenen mezhepçi yaklaşıma dikkat çekilmektedir. İngiltere, mezhep ayrımcılığını provoke etmeye yönelik bir söylemi Körfez ülkeleri ile ilişkilerinde, özellikle İran-İrak Savaşı ve onu takip eden Körfez Savaşı ile derinleşen bölgenin güvenlikleştirilmesinde etkin bir araç olarak kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Basra Körfezi, İngiltere, Güvenlik, İran, Mezhepçilik

* Dr. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, esracavusoglu@gmail.com

1. Introduction

Britain withdrew its troops from the Persian Gulf in 1971, by ending its 150 yearlong presence and a new era started in the region with new political order and in the British foreign policy with new 'post-colonial' term. British withdrawal resulted with the emergence of new security architect in the Gulf shaped by the emergence of the small Gulf States, Qatar, Bahrain, the UAE and Oman, the former British protectorates, and a power vacuum due to the absence of the super power military presence. The indigenous powers of the region, Iran in the Persian side and the Saudi Arabia in the Arabian side of the Gulf, both assumed regional leadership with the mission of guarding the West led status quo in the post-British withdrawal context. Iraq had kept its place as the aggressive and anti-Western state of the region at the political architect in the continued Cold War context. The Soviets-influenced movements arose in the South Gulf with the emergence of the Dhofar rebellion (1972-1975) against the Omani Sultanate and in Yemen by the People's Democratic Republic of Yemen (PDRY) with lasting impact.

The withdrawal resulted for the Great Britain itself with substantial consequences as well. It was the end of the British Empire who left the last remnants of its colonial territories in the East of Suez in 1971. Britain's hegemonic role and imperial position now replaced by the US hegemony as of the global superpower. Therefore, by the withdrawal, Britain adopted a new role and position in the international arena including the Persian Gulf through a post-colonial foreign policy. The post-imperial British role and position was shaped by the main determinants of the British foreign policy; British interests and colonial ties in the Gulf, the Anglo-American special relationship, Britain's commitment with the EC and NATO that defined the UK as a strong power of the Western alliance. The Persian Gulf security occupied a unique and vital importance in the post-colonial British foreign policy based on the substantial enduring colonial ties in the Gulf, within the determinants of the Anglo-American and Anglo-European alliance.

It is argued in this work that despite the fact that the *Pax-Americana* replaced the *Pax-Britannica* in the region by the British withdrawal, the British influence had significantly been maintained in the regional affairs based on the enduring colonial ties especially until the Gulf War by which direct and permanent American military presence started in the Gulf. Brit-

ain's post-withdrawal foreign policy towards the region has considerably been neglected by the scholarly works as studies mostly focused on the American policy in the field of the Gulf Studies.¹ Due to the remarkable gap exists in the literature on the post-withdrawal British foreign policy, this article provides an original study based on extensive use of the British foreign policy documents as the primary sources. The critical and alternative perspective adopted in this article contributes to the originality and the significance of the article.

This article highlights the emergence of a significant shift in the British foreign policy towards the Gulf security in the aftermath of the Iranian Revolution. While Iran was a major British and Western ally until the fall of the Shah resulted by the Iranian revolution in 1979, after the revolution Iran turned out to be a major source of threat for the regional security, especially for the security of the Gulf regimes in the British foreign policy. It is argued in this paper that the policy shift presented a sectarianist approach adopted by the British foreign policy in the aftermath of the revolution. It is aimed to define the roots and strategic backgrounds of the British sectarianist approach to the region. The sectarianization is conceptualized by the alternative approach of this article as a significant tool of the securitization of the Persian Gulf by the Anglo-American hegemony to design the regional order. The Persian Gulf has turned out to be the focal point of Western security project and been commonly defined with constant insecurity in the literature. This article adopts a critical approach on the overrated security conception attributed to the Gulf and remarks the securitization project behind it. The securitization theory defines securitization not a neutral but a political process. K. Fierke redefines the notion of security based on power relations and points out that the securitization of fear constructed particularly in the Cold War context by the Western hegemony.² From this perspective, it is aimed to demonstrate how the sectarianist approach ad-

¹ Besides the only comprehensive work by Rosemarie Hollis, "*From Force to Finance Britain's Adaptation to Decline: Transforming Relations with Selected Arab Gulf States, 1965-1985*" (PhD Dissertation, Washington University, 1988), few studies focus on the post-withdrawal British foreign policy within the conception of the Anglo-American Policy such as Jeffrey R. Macris, *The Politics and Security of the Gulf, Anglo-American Hegemony and Shaping of A Region* (Routledge, 2010), and Tore Peterson, *Anglo-American Policy towards the Persian Gulf 1978-1985* (Sussex Academic Press, 2015).

² See, Karin M. Fierke, *Critical Approaches to International Security* (Wiley, 2015).

opted in the British foreign policy contributed to the cultivation of today's phenomena of sectarianism under the broad scheme of the securitization of the region since the Iranian Revolution.

In the second part, the main parameters of the British policy towards the regional security are outlined and the Anglo-American designed regional system in the first decade of the British withdrawal is portrayed. In the third part, the policy shift emerged in the British foreign policy towards the regional security in the aftermath of the Iranian Revolution and its repercussions in Britain's relations with the regional actors are defined and evaluated. In the fourth part, the securitization of the region is analysed in the lights of the regional conflicts, the Iran-Iraq War and the Gulf War, with special emphasize on the role of sectarianist approach by assessing the roots and results.

1.1. Britain's Post-Colonial Foreign Policy in the Persian Gulf Before the Iranian Revolution (1971-1979)

British Labour government announced in 1968 the decision of the withdrawal that it would leave the East of Suez by the end of 1971. Although the new Conservative Government, selected in the 1970 elections did not approve the decision, it realized that it had no choice but to follow the Labour's decision of withdrawal under the changing regional circumstances.³ Therefore, Britain by withdrawing its troops from the Persian Gulf in 1971, was ending its 150 year-long hegemonic presence in the region, the last remnant of the British colonial territories. It became a watershed in the regional politics as well as in the British foreign policy. As a result of the British withdrawal, a new era started in the regional political order that was reshaped with the participation of the new five small Gulf States. The

³ The decision of the British withdrawal from the Persian Gulf was controversial. While the Labour Government justified the decision by economic reasons, the Conservatives as well as the prominent members of the Labour Government were sceptical about the decision. See, Simon C. Smith, *Britain's Revival and Fall in the Gulf: Kuwait, Bahrain Qatar and the Trucial States 1950-1971* (Routledge: Curzon, 2004), p.2-30. The Conservative Government taking over the authority in 1970 aimed to renounce the decision of the withdrawal but soon realized that it was too late to retrieve as the regional circumstance had already settled in accordance to the British withdrawal. See, Gregory Gause, "British and American Policies in the Persian Gulf 1968-1973," *Review of International Studies*, Volume 11, No: 4 (October, 1985): 253-258.

regional powers such as Iran and Saudi Arabia claimed leadership in the absence of the hegemonic power.

In terms of the British foreign policy, British withdrawal has started a new era as well by changing the imperial status of Great Britain not only in the region but also in the international arena. Britain opted to assume a middle power status in the regional affairs that was defined within the framework of Anglo-American alliance.⁴ By refraining from assuming a super power status, Britain aimed to get freed of being the target of anti-imperialist criticisms by staying under the shadow of the new hegemonic power, namely the United States. In other words, Britain aimed to guise the colonial implications of its foreign policy to gain a free riding ability in the region with the secondary role in the Anglo-American alliance. Despite the secondary role, Britain was able to exert considerable influence on the US policies in the regional affairs based on its long-established ties in the region and its advanced diplomacy tradition as the recently declined greatest imperial power. British commitment with the European Community (EC) that started in 1973 and with NATO and Britain's status as a permanent member of the Security Council of the United Nations led Britain to emerge a strong Western ally and to occupy the key position in transatlantic cooperation through Anglo-American special relationship.

Although Britain had to withdraw from the Persian Gulf, substantial British interests in the Gulf remained. Gulf's importance in the British foreign policy even increased based on the increasing British interests in the aftermath of the British withdrawal. British interests in the Gulf during and after the withdrawal can be defined in relation to the oil resources of the region mainly in three categories. First one is direct oil interests that are formed in two ways. The first one was the British imports of the Gulf oil which was supplying about 45% of total British oil need only by the Arabian Gulf in the 70's.⁵ It meant an extensive British dependency to the

⁴ British policy was defined in several policy papers as seen in an example by the Defence Ministry as '*The UK should not aspire to 'super-power status in the area she should, in concert with the Americans and with the other partners in Europe maintain close political relationships with the countries concerned and encourage them to stand on their own feet and co-operate on themselves in matters of external and internal security.*' (FCO 8/3292), UK Defence Policy in the Gulf, 1979.

⁵ Saudi Arabia's oil 21.3 %, Kuwait's 16.8 %, UAE's 6.2 %, Qatar's 0.6 %, Oman 0.3 % and Bahrain's was 0.3 % of the total British oil imports in 1978. (FCO 8/3291).

Gulf oil. The second one was the British exports of the Gulf oil as the producer. Major British oil firms such as BP and Shell (British-Dutch) were the great partners of the several national oil companies in the Arabian Gulf as they retained their shares beyond the withdrawal. Second category is indirectly oil related interests which were economic interests depended to the oil revenues of the Gulf States. Increasing massive oil surpluses created substantial commercial and financial interests for the British economy. The oil boom resulted by the oil crisis in 1973 multiplied the oil revenues of the Gulf States in the mid 70's and substantially increased the importance of the region for the British interests. Third category referring to the Strategic interests in the Gulf was not independent from the oil factor either. Gulf's geo-strategic location bridging the Indian Ocean to the West had historically been the vital of importance for the British trade. By the 70's, the Persian Gulf had become one of the most strategic hub of the world oil trade where about 40 % of total world oil was transported through the Hormuz Strait. Therefore, the security and stability of the Gulf was significant for the British interests for the stability of the oil flow and price. In that regard, British policy was identified with the Western interests extensively in the British foreign policy texts. Britain, to preserve these interests maintained its control and influence in the region after the withdrawal in the post-colonial context. Based on the substantial British interests and colonial ties in the Gulf⁶, Britain adopted post-colonial foreign policy approach in the relations with the Gulf States in the first two decades of the post-withdrawal period.⁷ The post-colonial British foreign policy towards the region was implemented based on remarkable balancing strategy overall; between the Anglo-American, Anglo-Europe commitments to pursue British national interests.

The main objectives of the post-withdrawal British policy in the Gulf defined by the Defence Ministry as: *'to contribute by all possible means to the creation of the conditions which will ensure peace and stability; to preserve as much influence as possible with a view to maintaining that sta-*

⁶ See, Gerd Nonneman, "Constants and Variations in Gulf-British Relations," in *Iran, Iraq an Arab Gulf States*, ed. Joseph Kechichian (Palgrave, 2011), 325-330.

⁷ See for detailed analysis, Esra Cavusoglu, *"From Protectorate to Partnership, British Foreign Policy towards the Persian Gulf 1971-1991"* (PhD Thesis, Marmara University, 2018).

*bility and to limit communist influence in the area to the greatest possible extent; to maintain the uninterrupted flow of oil on reasonable terms; to increase British exports to a rapidly growing market.*⁸ The major sources of threats to affect the stability of the region and British interests were defined as the expanding Soviet and communist influence and radical Arab Nationalism along with the Arab-Israel dispute. Regime securities of the Gulf States were considered the major factor to be affected by these threats and to be protected in the British policy. Arab Gulf states' regimes were supported by the British and they were defined as 'moderate Arab States' for being committed with the West in the British foreign policy. Any conflict between the Gulf States would result the instability of the region. Arab Gulf States-Iran relations was another significant factor to be affected by the Arab Nationalism and to be secured as revealed in the policy paper "*some of the traditional rulers are unwilling to come to terms with the Shah, a factor which conflicting British interests.*"⁹ There had been border disputes between Iran and the UAE and between the Saudi Arabia and the UAE that Britain had tried to resolve. However, it failed to reach a solution in favour of the UAE.¹⁰ It was the consequent of the British intention to exert influence on Iran and Saudi Arabia to strengthen its regional alliances.

Although Britain withdrew its troops from the region in 1971, it retained military presence in the Gulf to a considerable extent. In Oman, Britain directly involved its military presence in 1972-1975 during the Dhofari rebellion against the Sultan. In the national forces of Kuwait, Saudi Arabia, Bahrain, Qatar, the UAE, Oman and Iran, British military presence took place in form of military assistance, mostly by the Loan Service Officers in advisory, training and military equipment supply.¹¹ British naval presence was retained in the Gulf waters by the naval visits to keep the Gulf security under control.¹²

⁸ UK Eyes A, Defence Relations-United Arab Emirates (UAE), Saudi Arabia, Qatar and Bahrain, 1973 (FCO 8/1961).

⁹ FCO 8/1961.

¹⁰ Rosemary Hollis, "Britain's Strategic Approach to the Gulf," in *International Interests in the Gulf Region*, ECSSR, 2004, 138.

¹¹ UK's personnel and military involvement in the Gulf, (FCO 46/856), Sales orders and future prospects in UAE, Saudi Arabia, Qatar and Bahrain, 1973, (FCO 8/1961), UK Defence Commitments As At 31 December 1978, (FCO 8/3292).

¹² Political Briefing, HM Ships visiting the Gulf, 17 February 1972, (FCO 46/856).

On the security map emerged in the Gulf beyond the British withdrawal, the Anglo-American security system which had two dimensions was applied to maintain the status quo and power balance in the region in favour of the Western interests in the light of the Cold War. The major threat to the security and stability of the region was the Soviet influence and the potential Soviet expansion in the region. One dimension of this system was the policy of fortifying of the Western alliance with the regional actors. It was formed into the 'twin pillar' strategy by the American President Nixon based on employing the regional powers, Iran and the Saudi Arabia with the task of guarding the status quo and the Western interests in the region. Iran particularly was provided substantial armaments by the US during the 70's.

The other dimension of the Anglo-American security projection in the region was retaining British influence on the Gulf States as much as possible through direct or indirect military presence. Britain's retained post-colonial presence in the region was favoured by the US to some extent for that the region, as the most strategic energy and financial hub, to be maintained under the control of the West against the Soviets expansion since the US was not eager to involve militarily in the region in the 70's.¹³ Therefore the Anglo-American alliance was reinforcing for both the US and the British policies towards the region. The Anglo-American naval base, Diego Garcia, established in the Indian Ocean was a great indication of the Anglo-American policy cooperation to contain the Persian Gulf.¹⁴ The common Anglo-American interests in the Gulf were outlined in three main points by Jeffrey Macris, "maintaining interstate order, safeguarding the oil flow and trade, and keeping the Soviet Union out of the region."¹⁵ Iraq was the regional source of threat for the Western interests in the Anglo-American

¹³ During the Anglo-American discussions in September 1968, American officials expressed their expectations to the British counterparts that beyond withdrawal "Britain would maintain as large a 'non-military' presence as possible and would on no account wash its hands of the area." See Simon C. Smith, "America in Britain's place?": Anglo-American relations and the Middle East in the aftermath of the Suez crisis". *Journal of Transatlantic Studies*, (Sep 2012), Vol. 10 Issue 3, 260-261. The Vietnam syndrome was effective factor on the American reluctance to have military presence in the Gulf.

¹⁴ Hollis, "Britain's Strategic Approach to the Gulf", 139

¹⁵ Jeffrey R. Macris, *The Politics and Security of the Gulf, Anglo-American Hegemony and Shaping of A Region* (Routledge, 2010), 248-250.

policy as the pro-Soviet state with anti-Western and Pan-Arabic ideology. Britain's leadership in the Central Treaty Organization (CENTO) was a strengthening factor on the British influence in the region in wider terms and supported by the US in the Cold War context. The Camp David Accords initiated by the President Carter caused Gulf States' reaction and refusal against potential US military involvement. The situation provided better circumstances for Britain to increase its influence in the Gulf.

In the British defence policy towards the Gulf, enhancing the relationships with Iran and the Saudi led Arabian Gulf to increase the British influence on them was essential. Iran emerged as the major Western ally in the region assuming regional leadership and role of guarding Western interests beyond the British withdrawal. The Shah of Iran, Mohammed Reza Pehlevi, with his ambitions and military capabilities was considered the "policeman" of the Anglo-American alliance and constituted the one pillar of the President Richard Nixon's "twin pillar" policy, which was the strategy of using proxy powers to fill the power vacuum by maintaining the US influence. For the British government as well it was essential to use the assistance of Iran and the Saudi Arabia to retain as much influence as possible in the region within the compatibility with the US strategy.¹⁶ British Prime Minister of the Conservative Party Government (1970-1974), Edward Heath, tried to develop close relations with the Shah to maintain the Anglo-Iranian commitment in the region. Iranian regime was significant not only for maintaining a political ally of Britain but also for maintaining substantial British oil interests in Iran. Britain had leading position in Iranian market and British oil companies had privileged position in Iran oil industry.¹⁷ Iran was Britain's largest export market in the Middle East and thence a valued source of foreign exchange in the mid 70's.¹⁸ British government invited the Shah and his wife for a visit to London in June 1972. Shah's aspirations and ambitions in building an imperial and royal

¹⁶ Tore Peterson, "Richard Nixon, Great Britain and the Anglo-American Strategy of Turning the Persian Gulf into an Allied Lake", in *Imperial Crossroads. The Great Powers and the Persian Gulf*. Eds. Jeffrey R. Macris and Saul Kelly (Naval Institute Press, 2012), 79.

¹⁷ Anthony Parsons, "The Middle East", in *British Foreign Policy under Thatcher* Ed. Peter Byrd (Philip Allan Publishers Limited, 1988), 82.

¹⁸ Rosemary Hollis, *Britain and the Middle East in the 9/11 Era* (Wiley-Blackwell, 2010), 21.

statue for the King of the 2,500-year-old Persian nation calling himself as “shahanshah” (king of the kings) was fulfilled deliberately by the British during the visit. The Shah and his wife were hosted by the Queen as royals in London and the Prime Minister Heath showed his tributes to the Shah for the historic glory and significance of Iran.¹⁹ During the Labour Party government in the second half of the decade Iran continued to be a strategic British and Anglo-American ally in the Gulf despite the oil related conflicts between the Shah and the British government.

In conclusion, the status quo established in the region in the post-withdrawal context by the Anglo-American alliance was essential to be maintained for Britain to preserve overall British interests. The post-withdrawal period (1971-1979) was considered the most stable period for the Gulf security in accordance with the Western interests.²⁰ The security of the Gulf monarchies and the Iranian regime’s strong position as the West’s policeman granted military power were two main pillars of the regional status quo. Britain pursued the policy of keeping the Arab Gulf States-Iran alignment with the aim of ensuring them remain in the same political line to avoid any conflict between them for the consolidation of the regional status quo.

2. Changing British Foreign Policy in the Post-Revolution Context 1979-1991

Iran Islamic Revolution was the milestone of the regional history that caused great changes in the regional dynamics and status quo, as well as in the British policy approaches towards the region. By the revolution, the Western ally Shah fell and was replaced by the anti-Western regime of the Islamic Republic. Iran was no longer a policeman protecting the Western interests in the Gulf. The Anglo-American led West lost its prominent ally in the Middle East. The collapse of the stronger pillar resulted with demise of the US’ twin pillars policy. The Revolution also resulted with the demise of the CENTO, by the absence of Iran that had central importance with greater implications particularly in the Gulf. Consequences of the revolution changed balance of power that tilted against the West in the region.

¹⁹ Peterson, “Richard Nixon Great Britain,” 83.

²⁰ Gregory Gause, *The International Relations of the Persian Gulf* (Cambridge University Press, 2009), 42.

Saudi Arabia emerged as the major power with Western orientation as the leader State of the Arabian Gulf while Iraq, Iran and PDRY in south Yemen were composing the anti-Western block of the region. Besides the historic changes in the regional geo-politics, Iranian Revolution had consequences also in the world oil markets. The sharp increase in the oil prices resulted with the second oil crisis of the decade. Britain realized substantial loses in the oil industry of Iran by the Iranian Revolution. British oil companies BP and Shell lost their dominated and privileged positions in Iran.

The historic Iranian Revolution was followed by series of other national and regional developments that had substantial impacts on the British foreign policy and changing dynamics in the region. In December of the same year the Soviets occupied Afghanistan, threatening the Western hegemony and escalating the Cold War in the region. As a reaction, the Carter Doctrine was announced in 1980 demonstrating the American interests to intervene in the regional security that was supported by the British Prime Minister Margaret Thatcher.²¹ In May 1979, Margaret Thatcher was elected as the first female British Prime Minister. The Conservative government under Thatcher, remaining in power for a decade, opened a new chapter in the British politics with much implications in relations with the Gulf States. A more assertive and pragmatic foreign policy approach was pursued by the Thatcher administration in the Persian Gulf with increasing importance for the British interests²² and fruited with much deeper engagements especially in defence sales.²³ In 1980, the Iran-Iraq War erupted by Iraq's attack on Iran. Almost a decade long war (1980-1988) had substantial consequences for the regional dynamics and repercussions in the British foreign policy. In 1982, The Gulf Cooperation Council (GCC) was established and started

²¹ "An attempt by any outside force to gain control of the Persian Gulf region will be regarded as an assault on the vital interests of the United States of America, and such an assault will be repelled by any means necessary, including military force." Jimmy Carter "The State of the Union Address Delivered Before a Joint Session of the Congress", January 23, 1980, *The American Presidency Project*, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=33079> 18.10.2017.

²² In 1980, the surplus of the Gulf States was estimated \$ 117 billion, 85% of the OPEC surpluses. Oil in the Gulf, (FCO 8/3481).

²³ See, Hollis, *Britain and the Middle East*, p. 167-169; Parsons, *The Middle East*, 82-84; Tore Peterson, *Anglo-American Policy towards the Persian Gulf 1978-1985* (Sussex Academic Press, 2015) 29-38.

a new era towards the regional integration by adding a new dimension to the British foreign policy.

These developments taking place at the end of the first decade of the post-withdrawal period urged Britain to consolidate its defence commitments in the Gulf. The US' weak position at the time as a result of the hostage crisis following the Iranian revolution that left the Carter administration in hassle, provided Britain advantageous position to exert its military influence in the region. The policy paper by the Foreign and Commonwealth Office (FCO) assessed the regional security after the Iranian Revolution and remarked the objective of further British security engagement: "*It may also lead the regimes of the area to look again for protection to the West, particularly ourselves and the Americans, seeking counsel and also help of physical kind in securing the status quo. They will no doubt treat the Royal visit in this light, and may use the occasion to press for more positive UK guaranties for future security.*"²⁴ In fact, the Royal visit of the Queen Elizabeth II to the Gulf States in February-March 1979, proved well timing in the light of the regional developments to cultivate further British influence on the Gulf States. Sir Anthony Parsons, the former British Ambassador to Iran reported that he had found "*a general satisfaction in the Gulf States at the existing low key UK defence effort, which was effective and tactful, in contrast to the more publicised US approach*" during his visit in the Gulf to assess the situation.²⁵ Although British military commitment with NATO was a limiting factor for the British military engagements, protecting the British interests in the Persian Gulf was a significant dimension of Britain's out-of-NATO-Area strategy. Britain took the advantage of first the US' reluctance to involve militarily in the regional security despite the Carter Doctrine and second Gulf States' attitudes against a potential US military intervention in the region because of the US policy towards the Arab-Israel conflict and the Camp David accords. Hence Britain assumed a more efficient and assertive role in the regional security in the 80's based on the grounds as stated: "*Britain has, as we see it, very special responsibilities and opportunities in the Gulf. Close and wide-ranging histori-*

²⁴ UK Policy towards Arabia and Gulf in the Wake of the Iran Crisis, March 1979 (FCO 96/882).

²⁵ Ministry of Defence Chiefs of Staff Committee, COS Meeting, Defence Policy in the Gulf Area, 19 June 1979, (FCO 8/3292).

cal connections: but not a superpower; and not heavily dependent on the region's oil- thus capable of wider view and greater freedom of action."²⁶

Iranian revolution which meant for Britain loss of a great ally in the region, resulted with a significant shift in the British foreign policy towards the regional security. While Iran was the major element of the power balance in favour of the Western interests until the revolution, it turned out to be major threat for the regional stability after the revolution in the British foreign policy. In the aftermath of the revolution, Iran was defined the major internal source of threat for the Gulf States and a sectarianist approach was adopted in the British policy. In the FCO report the regional security was described: "*The balance of power in the area after the Iranian Revolution and the consequent demise of CENTO has certainly tilted against the West. There is tension between Persian and Arab and between Sunni and Shia and even relatively minor incidents could have serious effects on oil supplies and hence on price and the entire world economic picture.*"²⁷ A sectarianist rhetoric was applied in the relations with the Gulf leaders by the British diplomats to manipulate them against Iran. The British bureaucrats tended to warn the Gulf States against the potential Iranian threat for their regime security based on the Shia minorities they had. The major concern for the British was potential Iranian attempt to "export" the revolution to the Arab Gulf States through its links to the Shia minorities. The population of %50 in Bahrain and % 25 in Kuwait and about 300.000 in the eastern province of the Saudi Arabia were consisted of the Shia communities.²⁸

The sectarianist approach adopted by the British after the Revolution contained two basic inconsistencies. First one is the fact that Britain had never applied a sectarianist discourse before the Revolution. In the pre-revolutionary context, the sectarian division had already existed between the Persian and Arab societies of the Gulf as an historic phenomena part of the cultural difference such as ethnicity and language.²⁹ Moreover, the security

²⁶ (FCO 8/3828), 1981.

²⁷ Britain's Defence Policy Interests in the Persian Gulf, 19.11. 1979, (FCO 8/3292).

²⁸ Parsons, *The Middle East*, 85.

²⁹ Despite of the existing historic sectarian distinction between Arabs and Iranians of the Gulf, the sectarian difference had not been the source of conflict between these societies and they had historic relations in several realms. See, *Lawrence G. Potter; Society in the Persian Gulf: Before and After Oil*, Center for International and Regional Studies, (Georgetown University in Qatar, 2017).

fears of the Gulf States towards Iran had existed before the Revolution. Iran was always a threat for the Gulf Monarchies, especially in Shah's era they feared of Shah and his hegemonic intentions in the region.³⁰ In fact, the Shah had claim on Bahrain during the British withdrawal and other continued claims on the Islands that belonged to the UAE. However, the British foreign policy makers had not defined Iran as a threat for the Gulf regimes before the Revolution and nor highlighted the difference of the sects and any tension related to that before 1979. On the contrary Britain wanted a political consensus to be developed between Iran and the Arabian Gulf until 1979.

Although Iran had an attempt to export the revolution as seen in Bahrain in 1981, the Shia minorities in the Gulf States did not have a potency to undertake a revolution against the regimes through their links to Iran. Gause points out that "*the efficacy of purely Shi'i Islamic opposition has been limited*" to challenge the Gulf regimes with the exception of Bahrain and that Gulf rulers were able to contain the Shi'i communities in their countries throughout the 80's.³¹ For instance, the British Ambassador in Doha reported in the aftermath of the Iranian Revolution that the Qatari Amir stated to him about his confidence on the government's ability to contain Shia population in Qatar and that he was more concerned of Soviet expansion than Iran during his meeting with Amir.³² Evidently the Gulf regimes were not much concerned with potential "Iran threat" because of Iran's links with their Shi'i populations as they were imposed by the British in the aftermath of the Revolution.

The other inconsistency of the sectarianist approach, laid in the ideological doctrine of the Iranian Revolution and its repercussions in the region and in the Islamic world. Iranian revolution was introduced not based on a sectarian manifestation but rather based on Islamic ideology with greater political implications. Although its constitutional and institutional background was theological and defined by the Shia doctrine, the ideological content of the Revolution was defined by anti-imperialist, anti-Western, anti-Com-

³⁰ F. Gregory Gause III, *Oil Monarchies, Domestic and Security Challenges in the Arab Gulf States* (New York: Council on Foreign Relations Press, 1994), 166.

³¹ Gause, *Oil Monarchies*, 155-156.

³² Telegram from Doha to the FCO, 2 Mart 1980, (FCO 8/3466).

munist, anti-Zionist and anti-racist political ideas.³³ Therefore, the content of the revolution was political rather than theological.³⁴ Moreover, it was a unifying movement initially addressing to the whole Muslims beyond the Shia community. The vision of the Islamic unity was clearly emphasized in the Constitution of Islamic Republic as: “*The Islamic Republic of Iran is to base its overall policy on the coalition and unity of the Islamic nation. Furthermore, it should exert continuous effort until political, economic, and cultural unity is realized in the Islamic world. (Principle 11)*”³⁵ Universalism as one of the dominant feature of the revolution was defined in the manifest of the revolution based on universality of Islam regardless of colour, race and culture as indicated in the Ayatollah Khomeini’s statement: “*the advancement of Islamic sovereignty does not mean the domination of Islamic Republic of Iran; rather it means the domination of Islam (...)*”³⁶

In fact, the repercussions of the Revolution in the Islamic world reflected a wide spread enthusiasm and inspiration in the Sunni world with the perception of revolution as a source of hope for Muslim awakening.³⁷ The occupation of the Holy Mosque in Saudi Arabia, at the heart of the Islamic world by a revolution-inspired Salafi Islamist group targeting the pro-Western government of the Saudi Arabia in November 1979 was a significant incidence to indicate that the revolution motivated and inspired politically and it inspired Sunni Islamists rather than Shi’i communities in the Gulf States. In fact, besides a few unrests of the Shi’i groups occurred

³³ See, Mehran Kamrava, *Iran’s Intellectual Revolution* (Cambridge University Press: 2008), 38-39; John L. Esposito, “The Iranian Revolution: A Ten Year Perspective”, in *The Iranian Revolution Its Global Impact*, Ed. John L. Esposito (Miami: Florida University, 1990), 17-30.

³⁴ The ideological architects of the revolution such as Ali Shariati, Jamal Ale-Ahmed and Daryush Shayegan constituted an ideology of political Islamist movement. See, Kamrava, *Iran’s Intellectual Revolution*, 129-143, <http://www.shariati.com/kotob.html>.

³⁵ John L. Esposito, “The Global Impact of the Iranian Revolution”, in *The Iranian Revolution, Its Global Impact*, Ed. John L. Esposito (Miami: University of Florida, 1990), 318-319.

³⁶ Farhang Rajaei, Iranian Ideology and Worldview: The Cultural Export of Revolution, in *The Iranian Revolution, Its Global Impact*, Ed. John Esposito (Miami: University of Florida, 1990) 66-67.

³⁷ See the chapters in *The Iranian Revolution: its global impact*, (ed. John L. Esposito) for the impact of the Iranian Revolution in the Gulf, African and Middle East countries as well as in the West.

in Bahrain and Kuwait, a further growth of the Shi'i unrest or a Shia-Sunni tension as predicted in the British foreign policy, was not the case in the Gulf states after the revolution.³⁸ It indicates that the actual fact behind the fear of Iran was not based on the issue of sectarian conflict for the British. The essential British concern stemmed from the potency of the political influence of revolutionary Iran on the Gulf States as the Iranian threat was referring to the threat of the "political Islam" defined as "*the threat to neighbouring states offered by the nature of the revolution in Iran*"³⁹ and was totally against the British political interests in the region. Since the Iranian project of "exporting" the revolution to the Gulf States based on its links with the Shi'i minorities could not promise a prospective achievement, the British aim in demonizing Iran was to prevent potential Iranian political influence on the Gulf regimes. An influential Iran on the Gulf States would change the regional balances of power against the Western interests. Gulf States with vital strategic, economic and energy-political importance for the West to be kept as Western oriented. Britain used the "sectarian conflict" as a useful pretext to keep the tension between Iran and the Gulf States by isolating Iran from the Gulf States for preventing a potential political influence of Iran.

On the other hand, regarding its hostility to the Soviet Communism and its denouncement of 1921 Soviet-Iran Agreement, the government of the Islamic Republic's Policy was favourable for the British as a restricting factor against the Soviet expansion in the region. While provoking the Gulf States against Iranian regime with sectarianist approach to cultivate a long term hostility, Britain tried to pursue good relations with Iran. Despite the American pressure on the British government to apply the US-imposed sanctions on Iran, Britain applied sanctions only to a limited extent along with the EC States and wanted to maintain economic relations with Iran⁴⁰ with a quite pragmatic approach based on the balancing strategy. Over the years, British approach in favour of promoting dialog with Iran along with Europe grow conflicting with the US policy of isolating Iran which was

³⁸ See, David E. Long, "The Impact of the Iranian Revolution of the Arabian Peninsula and the Gulf States", in *The Iranian Revolution Its Global Impact*, ed. John L. Esposito, 100-109.

³⁹ (FCO 8/3828), 1981.

⁴⁰ Parsons, *The Middle East*, 86.

considered as a cause to increase the hostility of Iran against the West by the British-European approach.⁴¹

2.1. The Securitization of the Gulf through Sectarianization

It is argued by this article that the emergence of the sectarianist approach in the British foreign policy by the revolution, coincides with the beginning of the era of Anglo-American project of securitization of the Gulf. The consequences of the Iranian revolution and following Soviet invasion of Afghanistan on the regional security map and the changing power balance against the Western security system, urged the Anglo-American led West to implement a new security system in the Gulf. The Anglo-American hegemony was to be maintained under the circumstances that not a direct and permanent military control was involved by neither powers. The armaments of the region had already started in the aftermath of the British withdrawal within the framework of the twin pillar strategy and the arms race followed the oil boom in the 70's.⁴² However, a new security projection was implemented after the revolution for a long term securitization of the region to be sustained with internal conflicts. The securitization of the Gulf was deepened through the regional conflicts, the Iran-Iraq War (1980-1988) and the Gulf War (1990-1991) which brought extensive defence relations of the Gulf States with the West, both in increasing armaments and military presences. In this new security system, Iran was defined as the major internal threat for the security of the region particularly for the Gulf States. Both American and the British attentions were focused on the Arab Gulf States⁴³ that constituted very centre of the Anglo-American securitization in the region. The Arab Gulf States' security dependencies to the West was maintained by the creation of insecurity caused by "Iran threat". The sectarianization has been the major instrument of the securitization of the Gulf with a significant function of feeding the "Iranian threat" in the perceptions of the Gulf States. Thus, the Western States of the major arms industries would be able to maintain to secure the Gulf market for their arms sales. Therefore, Gulf States became increasingly exposed to the extensive armaments and defence contracts.

⁴¹ Nonneman, *Constants and Variations*, 330-332.

⁴² See, John Muttam, *Arms and Insecurity in the Persian Gulf* (Radiant Publishers, 1984).

⁴³ Peterson, *Anglo-American Policy towards the Persian*, 79.

Substantial British arms sales were conducted to the Gulf States in the 80's under the Thatcher government. Margaret Thatcher as the first British Prime Minister visiting the Gulf states in the second year of her reign, personally involved in promoting arms sales to the Gulf States. It was fruited with the enormous arms sales through defence contracts such as the so called Al-Yamamah deal with the Saudi Arabia⁴⁴ as well as the other major Tornado and Hawk aircrafts sales to the smaller Gulf States.⁴⁵

The Iran-Iraq War paved a substantial way to effectuate the securitization of the Gulf by the Anglo-American hegemony. The War was not defined a source of threat for the regional security and stability in the British policy. The British and American authorities did not attempt to end the War but on the contrary, the stalemate of the war was preferred for British interests as long as the oil flow was secured. The War provided a favourable situation for the British strategic interests and as of the West to weaken both Iran and Iraq, the anti-Western powers of the region, in the burden of the war. Anthony Parsons reports the indifferent attitude of the powers in the UN Security Council including the British towards the War: "*This drift towards war did not escape the attention of those of us who were serving in our national delegations to the Security Council (the UN), nor of our governments. But no one lifted a finger to mobilize the Council to take preventive action with either of parties (...)*"⁴⁶ British approach to the War was clearly described by the Foreign and Commonwealth Office (FCO): '*It is tempting to see the continuing stalemate as in British interests. The current regimes in Iran and Iraq are both unpleasant and their preoccupation with conflict keep them from more dangerous policies in the Gulf.*'⁴⁷ Minister of State at the FCO, Douglas Hurd, explains in his memoires that "*To us, both Iraq and Iran were run by unpleasant and potentially dangerous regimes. Total victory by either would increase the danger. In London, Peter Car-*

⁴⁴ The agreement was signed in 1985 and valued per annum around £2 billion over a decade. See Hollis, *Britain and the Middle East in 9/11 Era*, 167-168.

⁴⁵ PREM 19-1315 Arms Sales and Military Assistance to the Middle East States, THCR 3-1-42.

⁴⁶ Anthony Parsons, *From Cold War to Hot Peace, UN Interventions (1947-1995)* (Penguin Books, 1995), 45.

⁴⁷ UK-US Consultation on Iran-Iraq Conflict (FCO 8/5991), 6 Nov 1985 by A S Collins (MED).

ington and I argued for caution in supply of arms to both sides.”⁴⁸ The same approach was pursued by the US as well. Although the West’s position towards the belligerents was tilted on Iraq against Iran, the US did not want a victory by Iraq either. The US secretly supplied arms to Iran in the second half of the War, while it was supporting Iraq openly and providing Iraqi air force satellite pictures of Iran targets by CIA.⁴⁹ It can be argued that, the Anglo-American securitization system in the Gulf during the War presented the implementation of a form of the ‘dual containment’ of Iran and Iraq that was officially introduced in 1993 as the US’s policy by the Clinton administration.

While the aim of weakening both Iran and Iraq in the prolonged War was being achieved, the aim of increasing the Gulf States’ insecure positions and security dependency to the West was achieved as well in the securitization of the Gulf during the almost a decade long War. Iran was defined as the major threat to the GCC States during the Iran-Iraq War in the British policy as stated in one of the numerous British policy texts: “*The continuation of the War increases the threat to the 6 Gulf Cooperation Council States from Iranian subversion and/or military action and from domestic unrest caused by Shia communities. (...) It is difficult to predict to what extent post-war Iran will try to “export” the revolution to the GCC States by violent and other means.*”⁵⁰ This statement clearly indicates that the major British concern towards Iran threat was lying in the Iranian potential political impact on the Gulf States rather than a potential military attack of Iran to the Gulf States. If a potential Iranian military attack addressing to the Gulf States was the case, it would cause great danger for the security of the oil flow and resources in the Gulf States and urge the Anglo-American alliance to take preventative measures to end the War. The sectarianist approach during the War resulted with the cultivation of hostility to actuate the existing fault lines in the Gulf societies as Zahlan describes: ‘*One of the most serious consequences of the War in the Gulf States was the creation of the concept that their Shia citizens could potentially become Iran’s “fifth*

⁴⁸ Douglas Hurd, *Memoirs* (Abacus, 2004), 301. Lord Carrington was the first Foreign Secretary of the Thatcher’s Cabinet (1979-1982).

⁴⁹ Rosemarie Said Zahlan, *The Making of the Modern Gulf States* (Ithaca, 1998), 174-175.

⁵⁰ Plan Planning Paper on the Gulf, 1984, (FCO 8/5391).

column". This concept contributed to weakening social cohesion, particularly in Kuwait and Bahrain.⁵¹ In fact, the Gulf states supported Iraq during the War against Iran especially by the financial aids of the Saudi Arabia and Kuwait.

The prolonged War provided Britain opportunities to increase defence commitments in the region by supplying arms to the both belligerents as well as to the Arab Gulf States whose securities were challenged in the light of the War. Britain retained its military dominance with indirect military presence and continued its colonial role of 'safeguarding' the Gulf throughout the 80's in the wake of the Iran-Iraq War.⁵² In 1981, the Defence Secretary, John Nott made a visit to the Gulf, to enhance the British defence relations. In the brief prepared for the Defence Secretary's visit, it is stated that '*The War between Iraq and Iran gave rise last autumn to fears among the smaller Gulf States for their security and renewed interests in British Defence assistance. Now that the War lingers on in stalemate, those fears and that interests have receded somewhat; while suspicion of American intervention has increased with advent of new administration.*'⁵³

British arms supply to Iran during the War was publicly criticised by the US and Arab States. Although the US asked Britain to stop selling arms to Iran, Britain maintained arms sales to Iran as it promised very lucrative market for the British trade,⁵⁴ by employing diplomatic strategies to protect its interests in Iran. With a quite pragmatic approach, while using a sectarian based divisive discourse against Iran in the relations with the GCC States, Britain used the opportunities that the War provided to increase exports to Iran in both arms and civilian trade.⁵⁵ Not only Britain, it was reported that about 27 countries including the US supplied arms to both belligerents during the War to maintain the War showing the level of securitization through maintaining the War.⁵⁶ In the Arabian side of the

⁵¹ Zahlan, *The Making of the Modern Gulf States*, 177.

⁵² The US had naval presence in the Gulf during the Iran-Iraq War and dispatched air force to the region for temporary tasks such as Reflagging the Kuwaiti Tankers in 1986. However, the US refrained from having permanent military presence in the region until the Gulf War. See, Macris, *The Politics and Security*, 211-219.

⁵³ Visit by Defence Secretary Mr Nott to the Gulf, Briefs, 1981, (FCO 8/3828).

⁵⁴ Arms Sales to the Gulf, 1983 (FCO 8/4983).

⁵⁵ Planning Paper on the Gulf, 1984, (FCO 8/5391).

⁵⁶ Zahlan, *The Making of the Modern Gulf States*, 175-176.

Gulf, Britain enjoyed using the opportunity of increasing its security commitments with the Gulf states with arms sales and military influence in the Gulf security.⁵⁷ Britain also maintained its naval presence in the Gulf waters to guard the security of shipping in the Gulf. Besides the ‘Armilla Operation’ patrolled in Oman⁵⁸, a “*direct response to the Iran-Iraq War and a clear demonstration of the UK’s commitment to the security of the Gulf states and their economic interests*”, Royal Navy (RN) warships visited the Gulf ports frequently at regular basis.⁵⁹

The Gulf War was the next stage in the securitization of the Gulf. The eruption of the Gulf war as a result of Iraqi occupation of Kuwait in 1990, brought deeper Anglo-American military involvement and started the term of direct and permanent US military presence in the region. The Pax-Americana was established in the Persian Gulf in the wake of the Gulf War starting a gradual and continuing American military hegemony in the region.⁶⁰ The Gulf War was the major consequent of the Anglo-American policies pursued during the Iran-Iraq War in which the Saddam regime of Iraq was widely supported by increasing its aggressive attitude in the region. As a result, Saddam dared to invade one of the most strategic centre of energy and finance resources of the Gulf for the Western interests primarily as of the British. It was the first and direct attack to the regional status quo in the modern history by Iraq.⁶¹

The UK played a key role in the US-UK led Operation Desert Storm against Iraq, through Thatcher’s firm approach in supporting the US led military intervention relying on the British experience of defending Kuwait against Iraq.⁶² The Anglo-American cooperation remarkably initiated the UN Res-

⁵⁷ Gulf Military Cooperation, 1980, (FCO 8/3466), Defence Policy Gulf Area, 1980 (FCO 46/2229), Visit by Defense Secretary Mr. Nott to the Gulf, Briefs. 1981, (FCO 8/3828), Defence Exercise and Maneuvers in the Gulf, 1984 (FCO 8/541).

⁵⁸ Armilla operated during the War through Hormuz to point 40 miles north of Dubai, accompanying 60-200 British and dependent territory ships a month.

⁵⁹ Naval Deployments and the Gulf Naval visits, (FCO 8/3848), 1981.

⁶⁰ See, Macris, *The Politics and Security*, 226-247.

⁶¹ Kuwait had historically been under the Iraq threat. The last attempt of Iraq to invade Kuwait took place in 1961 just after the British withdrawal from Kuwait and was prevented by the British. See, Helene Von Bismarck, “The Kuwait Crisis of 1961 and Its Consequences for Great Britain’s Persian Gulf Policy”, *British Scholar*, Vol. II, Issue 1 (September 2009), 75-96.

⁶² See, Macris, *Politics and Security*, p.222-226., Hurd, *Memoires*, 430-434, Nonneman, *Constants and Variations*, 345.

olutions to mobilize the international community -which they would fail in the following years to do for Bosnia- to rescue Kuwait from Iraqi invasion. The US-UK led UN forces operated successfully to expel Iraq from Kuwait in a couple of weeks. Several US military bases were launched in Saudi Arabia by deployment of a half million troops. In the aftermath of the War, The Fifth Fleet of the US' naval forces was established in Bahrain. The GCC States turned out to be a hub for the US and UK military bases and the militarization became the norm of the region.⁶³

The Gulf War resulted with remarkable increase in the British defence relations and military presence in the Gulf. Saudi Arabia, while hosting several US forces, also asked British military forces to be present in Saudi Arabia during the War. Following the War, Britain signed ten-year of memorandums of understanding defence cooperation with Kuwait, the UAE and Qatar.⁶⁴ Britain strengthened the presence of the Armilla Patrol in the Gulf waters in the light of the Gulf War.⁶⁵

Significantly, the Anglo-American intervention during the War did not contain purpose of overthrowing Saddam or regime change in Iraq as a part of the mission of the operation after all. Gause remarks that a post-Saddam regime would have serious consequences for the regional security against the Anglo-American interests by increasing Iran's influence. The existence of Saddam regime was a significant factor to contain and isolate Iran for eliminating its potential political influence.⁶⁶ In both pre-Gulf War and post-Gulf War contexts Iraqi regime's position was deliberately supported and protected by Anglo-American policy against Iran. The Gulf States were manipulated towards Iraq and against Iran, the primary enemy as Oktav explains "*Washington gave them the message that in the absence of Saddam Hussein, Iran was the greatest threat to the Shikhdoms.*"⁶⁷ The ill-functioned policy of containing Iran by Iraq that resulted with the Iraqi

⁶³ Mohammed Ayoob, "American Policy Toward the Persian Gulf", in *International Politics of the Persian Gulf*, ed. Mehran Kamrava (Syracuse University Press, 2011), 130.

⁶⁴ Nonneman, *Constants and Variations*, 345.

⁶⁵ Nonneman, *Constants and Variations*, 345.

⁶⁶ Gause, *Oil Monarchies*, 191-192.

⁶⁷ Özden Zeynep Oktav, 'The Gulf States and Iran: A Turkish Perspective.' *Middle East Policy*, Vol. XVIII, No 2 (Summer 2011), 137.

invasion of Kuwait was consistently and since 1993 as part of *dual containment*, pursued until that the Saddam regime provided greatest pretext for the US to invade Iraq in 2003, in the post-9/11 context. The securitization of the Gulf remarkably deepened in the post-Gulf War context, particularly by the implication of the dual containment which meant “investment of considerable military resources in the region”⁶⁸

3. Conclusion

The shift emerged on the British post-colonial foreign policy towards the Persian Gulf Security, in which the major ally turned out to be the major regional threat by the Iranian Revolution brought a sectarianist approach to isolate Iran from the Gulf States. Maintaining the perception of “Iran threat” as the central dynamic of the securitization of the region has functioned for two purposes. First one is to isolate Iran from the Gulf States for preventing potential influence of Iran by manipulating the Gulf States against Iran. Second one is to keep insecurity of the Gulf States under the presumed Iran threat for maintaining their security dependencies to the West. It provided the Anglo-American alliance led West the maintenance of lucrative arms sales to the oil rich Gulf states and a political and military control mechanisms on the Gulf States. In both terms, sectarianization has had indispensable role as principal instrument in keeping the Gulf States’ fears of Iran alive and in cultivation of hostilities for decades since the Revolution.

Sectarianization is not claimed to be a British product, however the contribution of the British sectarianist approach to the securitization of the Gulf within the Anglo-American cooperation is remarked in this article. As the Arab Gulf States’ importance grow for the British interests, Britain wanted to protect the Arab Gulf States from potential Iranian political influence while enhancing its defence relations with the Gulf States. As a result, the sectarianist approach remarkably worked out to effectuate securitization of the Persian Gulf based on the constant “Iran threat” since 1979. Especially after the end of the Cold War in the 90’s, by the collapse of the Soviet Union Iran was promoted to the major and constant threat.

⁶⁸ Ayooob, *American Policy Toward the Persian Gulf*, 131.

The continued securitization process of the Gulf has been deepened in the regional conflicts each decade following the Iranian revolution, the Iran-Iraq War, the Gulf War, the US Invasion of Iraq and the post-Arab Spring context, with increasing numbers in the military bases and arms sales in billion dollars in the Gulf states, whose security dependencies have been maintained under the constantly fed perception of “Iran threat”. GCC States’ military expenditures increased from \$20 billion to \$80 billion between 1997-2014.⁶⁹

Sectarianization has resulted with the fact that sectarianism has become a phenomenon and one of the main determinants in the regional affairs. Based on sectarianism, the dichotomy has been developed in the region between Iran and Arab States with increasingly aggressive and sectarian policies in both sides. Saudi Arabia has become the major enemy of Iran along with the UAE. As a result, sectarianism has turned out to be primary source of legitimacy for the conflicts and proxy wars in the post-Arab Spring context towards destabilization of the Middle East. Consequently, cultivation of sectarian based hostility fruited with the regional Wars in Yemen led by the SA-UAE coalition and other conflicts in Iraq and Lebanon. Today the policy of demonizing and isolating Iran is escalated by the current US government within further provoking of the Gulf States against Iran and it indicates the continuity of the deepening securitization.

Bibliography

Ayoob, Mohammed, “American Policy Toward the Persian Gulf”, in *International Politics of the Persian Gulf*, edited by Mehran Kamrava, 120-143, Syracuse University Press, 2011.

Bismarck, Helene Von, “The Kuwait Crisis of 1961 and Its Consequences for Great Britain’s Persian Gulf Policy”, *British Scholar*, Vol. II, Issue 1 (September 2009), 75-96.

Esposito, John L., “The Iranian Revolution: A Ten Year Perspective”, in *The Iranian Revolution Its Global Impact*, edited by John L. Esposito, 17-39, Miami: Florida University, 1990.

⁶⁹ Anthony Cordesman, *Military Spending and Arms Sales in the Gulf*, CSIS Center for Strategic and International Studies, April 28 2015. p.10-15 https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/150428_military_spending.pdf 12.9.2018

Esposito, John L. "The Global Impact of the Iranian Revolution", in *The Iranian Revolution, Its Global Impact*, edited by John L. Esposito, 317-328, Miami: Florida University, 1990.

Fierke, Karin M. *Critical Approaches to International Security*. Wiley, 2015.

Gause III, Gregory F. *The International Relations of the Persian Gulf*. Cambridge University Press, 2009.

Gause III, Gregory F. *Oil Monarchies, Domestic and Security Challenges in the Arab Gulf States*. New York: Council on Foreign Relations Press, 1994.

Hollis, Rosemary. *Britain and the Middle East in the 9/11 Era*. Wiley-Blackwell, 2010.

Hollis, Rosemary. "Britain's Strategic Approach to the Gulf", in *International Interests in the Gulf Region*, ECSSR, 2004.

Hurd, Douglas. *Memoirs*. Abacus, 2004.

Kamrava, Mehran. *Iran's Intellectual Revolution*. Cambridge University Press, 2008.

Long, David, E., "The Impact of the Iranian Revolution of the Arabian Peninsula and the Gulf States", in *The Iranian Revolution Its Global Impact*, edited by John L. Esposito, 100-116, Miami: Florida University, 1990.

Macris, Jeffrey R. *The Politics and Security of the Gulf, Anglo-American Hegemony and Shaping of A Region*. Routledge, 2010.

Muttam, John, *Arms and Insecurity in the Persian Gulf*. Radiant Publishers, 1984.

Nonneman, Gerd. "Constants and Variations in Gulf-British Relations", in *Iran, Iraq an Arab Gulf States*, edited by Joseph Kechichian, 325-330. Palgrave, 2011.

Oktav, Ozden Zeynep, "The Gulf States and Iran: A Turkish Perspective", *Middle East Policy*, Vol. XVIII, No 2 (Summer 2011), 136-147.

Parsons, Anthony "The Middle East", in *British Foreign Policy under Thatcher*, edited by Peter Byrd, 76-96, Philip Allan Publishers Limited, 1988.

Parsons, Anthony. *From Cold War to Hot Peace, UN Interventions (1947-1995)*. Penguin Books, 1995.

Peterson, Tore, "Richard Nixon, Great Britain and the Anglo-American Strategy of Turning the Persian Gulf into an Allied Lake", in *Imperial Crossroads. The Great Powers and the Persian Gulf*, edited by Jeffrey R. Macris and Saul Kelly, 77-89, Naval Institute Press, 2012.

Peterson Tore. *Anglo-American Policy towards the Persian Gulf 1978-1985*. Sussex Academic Press, 2015.

Potter, Lawrence, G. *Society in the Gulf: Before and After Oil*. Center for International and Regional Studies, Georgetown University, Occasional Paper No: 18, 2017.

Rajaei, Farhang. "Iranian Ideology and Worldview: The Cultural Export of Revolution", in *The Iranian Revolution, Its Global Impact*, edited by John L. Esposito, 63-83, Miami: Florida University, 1990.

Smith, Simon C. "America in Britain's place?": Anglo-American relations and the Middle East in the aftermath of the Suez crisis'. *Journal of Transatlantic Studies* (Routledge), Vol. 10 Issue 3 (Sep 2012), 260-261.

Zahlan, Rosemarie Said. *The Making of the Modern Gulf States*. Ithaca, 1998.

Archival Documents

British National Archives

Foreign and Commonwealth Office (FCO) Documents:

FCO 8/3848, 8/3828, 8/4983, 8/5391, 8/3466, 46/2229, 8/5411, 8/5391, 8/493, 8/3466, 8/3292, 96/882

Margaret Thatcher Archive

PREM 19- 1315, THCR 3-1-42

Online Sources

Ali Shariati, <http://www.shariati.com/kotob.html>. 03.09.2018

Anthony Cordesman, *Military Spending and Arms Sales in the Gulf*, CSIS Center for Strategic and International Studies, April 28 2015, 10-15.

https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/150428_military_spending.pdf

Carter Declaration, *The American Presidency Project*, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=33079> 18.10.2017

Framing a Presidential Foreign Policy in a Parliamentary System: Erdoğan and Mukhtars' Meetings

Murat Ülgül*

Abstract

During the period between his election as the Turkish president in August 2014 and the constitutional referendum that introduced a presidential system in Turkey in April 2017, Recep Tayyip Erdoğan tried to demonstrate that he would not be a symbolic political figure in Turkish politics as many former Turkish presidents had been. Instead, he would keep shaping the domestic and foreign agenda of the country, as it would happen in a presidential system. One of the main ways he did this was through a series of mukhtars' meetings, which began in January 2015. From that point, until the desired changes to the constitution were approved through public referendum, Erdoğan held thirty-seven mukhtars' meetings. In these meetings he gave speeches about Turkish domestic and foreign policy directly to a group of mukhtars but, more importantly, indirectly to the Turkish public and foreign actors. This article will analyze Erdoğan's foreign policy messages through his discourse in the mukhtars' meetings and try to answer two controversial questions regarding his foreign policy ideology: Whether he is an Islamist and whether he is shifting the foreign policy axis of Turkey.

Keywords: Recep Tayyip Erdoğan, Mukhtars' Meetings, Turkish Foreign Policy, Presidential System, Eurasianism

* Dr., Karadeniz Technical University, International Relations, mulgul@ktu.edu.tr

Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi
ISSN: 2147-7523, E-ISSN: 2630-5631
Cilt: 5, Sayı: 2, ss. 65-92
Geliş Tarihi: 24.09.2018
Kabul Tarihi: 18.10.2018
DOI: 10.26513/tocd.463012

Parlamente Sistemde Başkanlık Dış Politikasını Şekillendirmek: Erdoğan ve Muhtarlar Toplantıları

Murat Ülgül*

Öz

Recep Tayyip Erdoğan, Ağustos 2014’de cumhurbaşkanı olarak seçilmesinden Nisan 2017’de başkanlık sistemini getiren anayasal referanduma kadar, kendisinin daha önceki cumhurbaşkanları gibi sembolik bir siyasi figür olmayacağını göstermeye çalışmıştır. Tam tersine, ülkenin iç ve dış politika gündemini, aynı başkanlık sisteminde görüleceği gibi, şekillendirmeye devam etmiştir. Bunu gerçekleştirdiği araçlardan ilki Ocak 2015’de düzenlenen muhtarlar toplantıları serileri olmuştur. Bu tarihten, arzulanan anayasal değişimlerin halk tarafından onaylandığı referanduma kadar Erdoğan toplam otuz yedi muhtarlar toplantısı düzenlemiştir. Bu toplantılarda doğrudan muhtarlara, ama daha önemlisi dolaylı olarak Türk halkına ve dış aktörlere Türkiye’nin iç ve dış politikası hakkında konuşmalar yapmıştır. Bu çalışma Erdoğan’ın muhtarlar toplantılarındaki söylemleri yoluyla Erdoğan’ın dış politika mesajlarını analiz edecek ve kendisinin dış politika ideolojisi hakkındaki iki tartışmalı soruya cevap arayacaktır: kendisinin İslamcı olup olmadığı ve Türkiye’nin dış politika yöneliminin değişip değişmediği.

Anahtar Kelimeler: Recep Tayyip Erdoğan, muhtarlar toplantıları, Türk dış politikası, başkanlık sistemi, Avrasyacılık

* Dr. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, mulgul@ktu.edu.tr

1. Introduction

During a public address in 1997, Recep Tayyip Erdoğan, then Mayor of Istanbul from the pro-Islamist Welfare Party (WP), read a poem by Ziya Gökalp, a nationalist-ideologist of the 1920s: “[T]he mosques are our barracks, the domes are our helmets, the minarets are our bayonets, and the faithful our soldiers.” In a time when the Turkish military assumed responsibility for protecting the country from the religious parties and politicians, reading this poem earned Erdoğan a ten-month prison sentence for “inciting hatred based on religious differences.”¹ This prison sentence was welcomed by the Turkish media as major newspapers had close relations with the generals. They announced the end of Erdoğan’s political life in large font while one of them, *Hürriyet*, quoted the legal experts who derogatorily stated that Erdoğan “cannot even become a mukhtar,”² the elected head of villages and neighborhoods.

This statement serves as a background story for a recent phenomenon in Turkish politics. In November 2002, the Justice and Development Party (AKP), founded by Erdoğan and others who left the WP, won the national elections in Turkey and Erdoğan served as prime minister until 2014 when he was elected president. Because the office of the president has always been a symbolic post in the Turkish political system, Erdoğan came into the office with the expressed purpose of strengthening his new seat by replacing the parliamentary system with a presidential one. In the process of changing the constitution for this purpose, Erdoğan used several means to show the public that he would not be a symbolic president, but would keep shaping the domestic and foreign agenda of the country, as it would happen in a presidential system. One of the main ways he did this was through a series of mukhtars meetings, which began on January 27, 2015 in the newly-built Presidential House. From that point, until the desired changes to the constitution were approved by public referendum on April 16, 2017, Erdoğan held thirty-seven mukhtars’ meetings. In these meetings, he gave speeches about Turkish domestic and foreign policy directly to a group of mukhtars but, more importantly, indirectly to the Turkish public and foreign actors.

¹ Meltem Müftüleri-Baç, “The New Face of Turkey: The Domestic and Foreign Policy Implications of November 2002 Elections,” *East European Quarterly* 37 (2004): 424.

² “Muhtar Bile Olamaz,” *Hürriyet*, April 22, 1998.

This article will analyze Erdoğan's foreign policy messages through his discourse in the mukhtars' meetings.³ Although Turkish foreign policy has been a popular subject in the literature in recent years as the AKP has brought new dimensions to the traditional foreign policy practices,⁴ so far the issue was mainly analyzed through Ahmet Davutoğlu - former foreign policy adviser to Erdoğan (2003-2009), Minister of Foreign Affairs (2009-2014), Prime Minister of Turkey (2014-2016), and author of the well-quoted book *Strategic Depth*.⁵ After Davutoğlu resigned from the office of Prime Minister in May 2016, and was intentionally replaced by a less influential politician, Binali Yıldırım, in order to open more political space to the President, Erdoğan became the leading figure in directing Turkish foreign policy; however, few studies have so far focused on his foreign policy preferences.⁶

By analyzing Erdoğan's foreign policy rhetoric through the mukhtars' meetings, therefore, this article will explore two controversial questions regarding his foreign policy preferences: (i) what is the ideology behind Erdoğan's foreign policy: Islamic or nationalist? (ii) what is the direction of this policy: Western-oriented or not? Another objective of the article is to show the importance of the mukhtars' meetings as an institution that President Erdoğan invented in order to shape the public discourse, in which the presidency had been a symbolic post, and the president faced constitutional limits in expressing power. Despite this important role of

³ Except the 37th meeting, the transcripts – Turkish – of all speeches can be accessed on the official page of the Presidency of Turkey, "Konuşmalar," accessed March 1, 2018, <http://www.tccb.gov.tr/receptayyiperdogan/konusmalar/>.

⁴ Kemal Kirişçi, "The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State," *New Perspectives on Turkey* 40 (2009); Cüneyt Yenigün and Ertan Efegil, eds., *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası* (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2010); Ayata Bilgin, "Turkish Foreign Policy in a Changing Arab World: Rise and Fall of a Regional Actor," *Journal of European Integration* 37 (2015).

⁵ Bülent Aras, "The Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy," *Insight Turkey* 11 (2009); Aaron Stein, *Turkey's New Foreign Policy: Davutoglu, the AKP and the Pursuit of Regional Order* (Philadelphia: Taylor and Francis, 2014); Matthew S. Cohen, "Ahmet Davutoglu's Academic and Professional Articles: Understanding the World View of Turkey's Former Prime Minister," *Turkish Studies* 17 (2016).

⁶ On this issue, an exceptional article is written by Görener and Ucal who analyzed the effects of Erdoğan's personality and leadership style on Turkish foreign policy. See Aylin Ş. Görener and Meltem Ş. Ucal, "The Personality and Leadership Style of Recep Tayyip Erdoğan," *Turkish Studies* 12 (2011).

the mukhtars' meetings, this unorthodox institution has not yet become the subject of academic attention.

In terms of theoretical approach, this study will adopt an actor-based foreign policy analysis rather than focusing on institutional and system-level variables. As Byman and Pollack argue, international relations scholars have traditionally ignored the role of individuals in foreign-policy-making despite the fact that "the goals, abilities, and foibles of individuals are crucial to the intentions, capabilities, and strategies of the state."⁷ This argument sounds more reasonable when a "strong man" was at the apex of the governance system. Indeed, when one follows Hermann and Hermann's formula in finding the "ultimate decision unit" in the Turkish political system,⁸ the result is that the type of "predominant leader," in which "a single individual has the power to make the choice for the government,"⁹ becomes apparent. As many analysts argue, Erdoğan and the Turkish decision-making process fits this description,¹⁰ which makes it important to understand Erdoğan's foreign policy messages in the mukhtars' meetings.

The article proceeds as follows. In the first section, I will outline what mukhtars do in Turkish politics, and how mukhtars' meetings as an institution were invented during Erdoğan's presidency. Then, I will analyze the controversial domestic aspects of this institution at a time when polarization in Turkish politics reached its zenith. The second section will analyze Erdoğan's foreign policy preferences through his speeches in the mukhtars' meetings, and try to answer two controversial questions regarding his foreign policy ideology: whether he is an Islamist and

⁷ Daniel L. Byman and Kenneth M. Pollack, "Let Us Now Praise Great Men: Bringing the Statesman Back In," *International Security* 25 (2001): 109.

⁸ Margaret G. Hermann and Charles F. Hermann, "Who Makes Foreign Policy Decisions and How: An Empirical Inquiry," *International Studies Quarterly* 33 (1989): 370-71.

⁹ Hermann and Hermann, "Who Makes Policy Decisions and How," 365.

¹⁰ Shadi Hamid, "How Much Can One Strongman Change a Country" *The Atlantic*, June 26, 2017, accessed October 15, 2018, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/06/erdogan-turkey-islamist/531609/>; Ian Bremmer, "The 'Strongmen Era' is Here. Here's What It Means for You," *Time*, May 3, 2018, accessed October 15, 2018, <http://time.com/5264170/the-strongmen-era-is-here-heres-what-it-means-for-you/>; Amanda Sloat, "When Strongmen Fight: The US and Turkey Need Diplomats to Resolve Their Leaders' Dispute" *Brookings*, September 18, 2018, accessed October 15, 2018, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2018/09/18/when-strongmen-fight-the-us-and-turkey-need-diplomats-to-resolve-their-conflict/>.

whether he is shifting the foreign policy axis of Turkey. The third part aims at bringing a theoretical perspective by explaining his foreign policy preferences through Eurasianist ideology. The concluding section will sum up the findings of this research.

2. Mukhtars and Mukhtars' Meetings

The office of mukhtar - "chosen" in Arabic - was first established during the Ottoman period, in 1829, in three neighborhoods of Istanbul. At that time, the duty of mukhtars was to be a channel between the local people and the government as they dealt mainly with the small business of government such as keeping local registration records about birth, death, marriage, divorce, resettlement and other governance tasks previously assumed by imams - religious officers - of the neighborhood. In 1883, the first office of mukhtar outside Istanbul was formed in the municipality of Kastamonu and then it spread to the villages and neighborhoods throughout the country.¹¹ Established in 1923, the Republic of Turkey inherited this institution that was helpful to manage the problems of neighborhoods.

According to the numbers given by the Turkish Confederation of Mukhtars, today there are 50,249 mukhtars in 31,912 neighborhoods and 18,337 villages in Turkey. Chosen by the inhabitants of their neighborhoods for five-year terms, mukhtars' duties are to prepare residency documents when needed, issue voter registrations during elections, notify government institutions about epidemics, inform the police about suspected people in the neighborhood, and other tasks.¹² An important point is that mukhtars are not permitted to stand as a candidate from a political party, as this would separate them from other elected members of the governance system such as parliamentarians and mayors. Mukhtars are generally chosen from among senior or well-known figures of the neighborhood, yet their prominence does not go beyond the neighborhood. Mukhtars earn a meager salary as the main benefits of the job are a little local prestige and an opportunity to employ oneself at something.

¹¹ Mehmet Göküş, Erdal Bayrakçı and Hakan Alptürker, "Mahalle Yönetimi ve Mahalle Muhtarlarının Vatandaşlar Tarafından Değerlendirilmesi," *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 18 (2013): 33-4.

¹² Seyit Koçberber, "Yeni Belediye Yasası ve Mahalle Yönetimi," *Sayıştay Dergisi* 56 (2005): 103-4.

Having been neglected members of the governance system for years, the mukhtars were suddenly thrust into spotlight when Erdoğan started holding unprecedented meetings with them. On January 27, 2015, in the newly-built Presidential House, Erdoğan gave a speech in front of 409 mukhtars from seventeen districts. Soon these meetings turned into a tradition, and Erdoğan was holding up to 2-3 meetings a month with the aim of meeting all 50,000 mukhtars before the end of his presidential term. What is noteworthy in these meetings is that although the mukhtars have been the audience, the subjects of Erdoğan's speeches were barely mukhtars' occupations or local problems but rather important domestic and foreign policy issues such as terrorism, interparty competition, and relations with big powers.

2.1. The Functions of Mukhtars' Meetings

Given the disparity between the audience and the talking points, it is necessary to understand why Erdoğan initiated these mukhtars' meetings. Until the 2017 presidential referendum, the Turkish constitution did not allow the president to have any link with a political party, and the president had to be impartial when fulfilling his duties. As the founder of the AKP, this was something Erdoğan wanted to rule out; for example, in spite of the constitution Erdoğan called for support for the AKP before the general elections of June 2015.¹³ Still, the constitution prevented Erdoğan from directly leading the party; for example, he couldn't participate in intra-party meetings or give speeches to AKP parliamentarians in the assembly. His inability to give direct messages to the AKP parliamentarians was problematic as if not controlled, they may have taken decisions in contrary to Erdoğan's preferences.¹⁴ Moreover, as traditionally a symbolic post, the presidency offered Erdoğan less media and public attention, which

¹³ "Tarihi Mitingde Konaşan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan:" *Milliyet*, February 6, 2015, accessed October 18, 2018, <http://www.milliyet.com.tr/tarihi-mitingde-konusan-cumhurbaskani-bursa-yerelhaber-608728/>.

¹⁴ An example of this most famously happened in March 2003 when the Turkish Assembly did not allow American troops to deploy in Turkish territory before the Iraq War. When the proposal was discussed in the Assembly, March 1, Erdoğan, who supported the proposal, was not officially prime minister because of his ban from public service. The ambiguity of the leadership was one of the reasons explaining the divergence among the AKP parliamentarians, as some of them voted down the proposal.

he desperately needed especially when he was determined to institute a presidential system.

Mukhtars' meetings turned into an ultimate solution to these needs. Starting with the last point, mukhtars' meetings brought significant media - both domestic and international - and public attention to Erdoğan's speeches. In these meetings, Erdoğan talked about important subjects including the Kurdish question, Turkey's fight against terrorist organizations, and relations with the West. His speeches have been broadcasted on TV, and when he made noteworthy remarks, his words easily became headlines in the domestic and international press. Indeed, following the New Year's attack in Istanbul on December 31, 2016, Erdoğan's speech in the 33rd mukhtars' meeting was broadcasted live by US-based CNN International for thirteen minutes to inform the world of his reaction to the attack. Today, both domestic and international media follow Erdoğan's speeches in the mukhtars' meetings with the consideration that what he says is crucially important in order to get some clue about Turkey's domestic and foreign policies. With this media attention, Erdoğan has succeeded in making his opinions on contemporary issues known to the Turkish public and foreign actors. Surely, Erdoğan can use other means to realize this objective: he may give interviews to the press or simply show up in front of the press waiting in the press room of the Presidential House. Yet, with speeches scheduled 2-3 times a month, the mukhtars' meetings offer a more organized way to address the public and the world.

In addition, the mukhtars' meetings provided Erdoğan with an avenue through which to indirectly talk to the AKP parliamentarians, officials, and pro-government press. In the highly-centralized and hierarchical Turkish political culture, leaders' thoughts are crucial in determining the actions of their followers, and it is unusual to see a divergence of views within the political parties and governments. If a leader adopts a political stance, opposite views are seen as dangerous and a sign of weakness as it may be interpreted that the leader is not able to control his/her followers. Therefore, the followers prefer to know the leader's views first before commenting about the issue, especially when there is an ambiguity about the leader's preferences. However, based on his constitutionally impartial position – until April 2017 – and lack of time, Erdoğan was not able to communicate with all AKP parliamentarians and officials as well as the pro-government press. In this respect, the mukhtars' meetings provided Erdoğan an indirect

way to deliver his messages to these groups. Taking this into consideration, it is no surprise that when Erdoğan made a point in a mukhtars' meeting - Turkey is under a financial terror attack, for example (34th meeting) - AKP officials and pro-government press repeated the same point in the following days.¹⁵

2.2. Controversial Aspect of the Mukhtars' Meetings

In the last decade, Turkish domestic policy has suffered due to several turbulent events, which made Turkey one of the most polarized countries in the world. The roots of this polarization date back to the modernization period of the Ottoman Empire in the 19th century when a rift emerged between secular and religious Turks, however, this kind of analysis would exceed the scope of the article. When we focus on contemporary events on the other hand, we see that the polarization basically started with the 2008 Ergenekon trials, in which several military officers including former Chief of Staff İlker Başbuğ, journalists and academics were imprisoned with the charge of attempting to overthrow the government. As the controversial trials polarized the Erdoğan government and opposition, Chief of Staff Işık Koşaner resigned from his post along with the heads of the army, navy and air force to protest the trials.¹⁶ The Gezi Park protests and corruption scandal in 2013 further increased the polarization as the opposition criticized Erdoğan for following authoritarian and divisive policies while Erdoğan blamed Fethullah Gülen, an U.S.-based Muslim cleric, whom Ankara regards as terrorist today, for organizing the events. The 2014 presidential election proved the polarization as Erdoğan received only a little more than a half of the votes, 51.7 percent. Finally, the July 15 coup attempt in 2016 failed to provide unity in Turkish domestic politics as after the event Turkish politicians were “so polarized that they cannot even near a consensus over whether polarization exists in the country.”¹⁷

¹⁵ Bekir Hazar, “Terörist Dolar.” *Takvim*, January 13, 2017, accessed March 8, 2018, <http://www.takvim.com.tr/yazarlar/bekirhazar/2017/01/13/terorist-dolar>.

¹⁶ “Eski Genelkurmay Başkanı Koşaner Neden İstifa Ettiğini Anlattı,” *NTV*, October 26, 2016, accessed March 8, 2018, https://www.ntv.com.tr/turkiye/eski-genelkurmay-baskani-kosaner-neden-istifa-ettigini-anlatti,kX9f2WiKGkmF4rS_npX91w.

¹⁷ Senem Aydın-Düzgüt and Evren Balta, “Turkey After the July 15th Coup Attempt: When Elites Polarize over Polarization,” *Istanbul Policy Center*, April 2017, accessed

With this polarization in the background, the mukhtars' meetings became a controversial issue between Erdoğan and the Turkish opposition as the latter claimed that the political speeches Erdoğan made in these meetings not only violated the president's impartiality, but were also problematic because mukhtars were not allowed to have any link with a political party. According to the Republican People's Party (CHP), Erdoğan addresses the mukhtars similar to political party leaders instead of behaving like an impartial president, and spreads propaganda against the CHP, its leader, and its parliamentarians.¹⁸ A similar criticism was brought by the pro-Kurdish Peoples' Democratic Party (HDP) when Erdoğan urged the mukhtars to inform the officials if there are suspicious developments in their neighborhood in terms of terrorist activities (8th meeting). The HDP interpreted this call as "an attempt to strengthen the informant system" in the Kurdish-populated regions, and accused Erdoğan of trying to make the mukhtars "spies of the government."¹⁹ The opposition also pointed out that Erdoğan uses the mukhtars as figureheads to make political speeches in front of a loyal crowd as only pro-government mukhtars are invited, who are not allowed to ask questions, and cannot do anything except applaud Erdoğan, and show appreciation for him.²⁰ All in all, Turkish opposition saw the mukhtars' meetings mainly as an institution Erdoğan benefits from in discrediting those who criticize him. Indeed, with standing ovations, supporting interruptions and even tear-dropping mukhtars,²¹ these meetings generally do not look much different from the AKP meetings so that the

March 8, 2018, http://research.sabanciuniv.edu/33176/1/Aydin-Duzgit_Balta_When_Elites_Polarize_Over_Polarization-1.pdf, 12.

¹⁸ "Oran; "Erdoğan, 'Muhtarlar Bahane, Siyaset Şahane' Mantiğiyla Hareket Etmektedir" Dedi," *Official Website of The Republican People's Party*, April 27, 2015, accessed March 8, 2018, <https://www.chp.org.tr/Haberler/4/muhtarlar-bahane-siyaset-sahane-1089.aspx>.

¹⁹ "HDP'li Oluç: Muhtarlar İktidarın Ajamı Değil," *Bianet*, August 13, 2015, accessed March 8, 2018, <https://bianet.org/bianet/siyaset/166790-hdp-li-oluc-muhtarlar-iktidar-in-ajani-degil>.

²⁰ Murat Belge, "Ona Görev Vermem," *İlke Haber*, August 30, 2015, accessed March 8, 2018, <https://www.ilkehaber.com/yazi/ona-gorev-vermem-14159.htm>; Çiğdem Toker, "Muhtarlar Toplantısı," *Cumhuriyet*, September 30, 2015, accessed March 8, 2018, http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/378409/Muhtarlar_toplantisi.html.

²¹ En Son Haber, "Erdoğan'ın Muhtarlar Toplantısında Bir Muhtar Ağladı," September 29, 2015, accessed March 8, 2018, <http://www.ensonhaber.com/erdoganin-muhtarlar-toplantisinde-bir-muhtar-agladi-2015-09-29.html>.

opposition simply sees it as a politicized event.

Erdoğan, on the other hand, stated that those who criticize his meetings with the mukhtars do not respect democracy, and the people's will while preferring him only to be a symbolic president standing idle without saying a word about political developments. In the first meeting, Erdoğan started his speech with his imprisonment story when the newspapers wrote that he "cannot even become a mukhtar." He argued that those forces who do not respect democracy are the same people believing that being a mukhtar is a bad thing whilst looking down on them (1st meeting). Yet, he stated, the mukhtars are at the core of Turkish democracy, "the closest branches to the roots of the democracy tree" as they were chosen by public votes (4th meeting). In most of the speeches, Erdoğan stressed that elected officials like mukhtars are above the appointed officials in the governance system, an emphasis which also refers to him as he was the first Turkish president chosen by public votes. In this respect, he defined himself as "the mukhtar of Turkey" (6th meeting) or "senior mukhtar" (29th meeting), and pointed out that no force could prevent his meeting with mukhtars and the people whom they represent. In these meetings, Erdoğan also stressed that he will not remain silent on political issues as former dominant forces in Turkish politics expected it from the presidents. "Paying attention to all matters - internal and external - of Turkey, expressing my views, offers, and criticisms are my promise and responsibility to my people," Erdoğan stated (6th meeting). In this regard, while Erdoğan acknowledges the political functions of these meetings, he also tries to legitimize them by ascribing to them a democratic spirit, although the basic norm in democracies - diversity of opinions - is missing in this institution.

3. Erdoğan's Foreign Policy Messages in Mukhtars' Meetings

While this domestic controversy around the mukhtars' meetings has been frequently heard, the foreign policy dimension of this institution is generally neglected. In this regard, this section will analyze how Erdoğan frames his foreign policy preferences in these meetings with two frequently asked questions about his foreign policy: (i) Does he follow an Islamist foreign policy? (ii) Is there an axis-shift in Turkish foreign policy under Erdoğan's leadership?

3.1. Ideology Behind Erdoğan's Foreign Policy

Given his roots in political Islam and his Islamist rhetoric, the religious dimension of Erdoğan's foreign policy has been frequently debated in the international press and literature. The debate on whether Erdoğan's Turkey follows an "Islamist foreign policy"²² is not a new phenomenon. In late 2000s, when Ankara focused on increasing its influence in Middle East politics by not supporting military measures against Iran, and when its political relations with Israel were frozen after the *Mavi Marmara* incident, some analysts and experts preferred to define Turkish foreign policy as "Islamist."²³ In the last few years the emphasis on Erdoğan's "Islamist" policies has intensified as some comparison was drawn between him and Iran's Khomeini,²⁴ and some analysts and foreign politicians even accused him of deliberately Islamizing Europe through the Turkish diaspora.²⁵ As a result, "how Islamic" Erdoğan's foreign policy is and will become

²² Islamist foreign policy refers to a foreign policy orientation based on Islamist values and principles. In practice, Islamist foreign policy generally includes anti-Westernization and resistance against Western values. Since 1979, the Islamic Republic of Iran has followed an Islamist foreign policy as its rulers define its foreign policy objectives through Shiite Islamic principles. Necmettin Erbakan, the Turkish prime minister in 1996-97, can also be counted as following Islamist foreign policy when he determined to establish close relations with Iran and Arab countries while showing unsuccessful opposition against the United States and Israel. Islamist foreign policy defines friends and enemies in terms of religious bonds, and aims at protecting the interests of Muslims around the world.

²³ For instance, Cornell argued that ideological factors were at play in Turkish foreign policy as there was a "growing tendency in Turkey's policies to side with Islamist causes," and to cooperate with Islamist movements across the Middle East. See Svante E. Cornell, "What Drives Turkish Foreign Policy? Changes in Turkey," *The Middle East Quarterly* 19 (2012). Similarly, Cagaptay defined Turkish foreign policy as "econo-Islamist" by arguing that financial interests and religious view of the world are what shaped Turkish leaders' foreign policy decisions. Soner Cagaptay, "The AKP's Foreign Policy: The Misnomer of "Neo-Ottomanism," *The Washington Institute*, April 24, 2009, accessed March 12, 2018, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-akps-foreign-policy-the-misnomer-of-neo-ottomanism>.

²⁴ Alireza Nader, "What Erdogan and Khomeini Have in Common," *Foreign Policy*, August 24, 2016, accessed March 12, 2018, <http://foreignpolicy.com/2016/08/24/what-erdogan-and-khomeini-have-in-common-turkey-coup-iran>.

²⁵ Raphael Ahren, "Ex-Defense Chief: Erdogan is 'Deliberately Islamicizing' Europe in Bid for World Domination," *The Times of Israel*, June 6, 2017, accessed March 12, 2018, <http://www.timesofisrael.com/an-ex-defense-chief-sees-europe-deliberately-islamized-at-turkeys-hand/>; Yves Mamou, "Islamization of Europe: Erdogan's New Muslim Political Network," *Gatestone Institute*, June 11, 2017, accessed March 12, 2018, <https://www.gatestoneinstitute.org/10509/france-islamic-party>.

remains an important question that researchers and politicians are seeking to answer.²⁶

The content of Erdoğan's speeches in the mukhtars meetings does not give a sign of an Islamist foreign policy. Despite a relatively high religious rhetoric²⁷ and frequent use of the words such as *Allah* (God), *inşallah* (God's willing), *Allah'ın yardımıyla* (with God's help) etc., Erdoğan did not present an Islamist foreign policy doctrine in his speeches. When Islamic issues come up as a topic, Erdoğan seems to be using a more rational and pragmatic rhetoric. For example, although he is frequently accused of following sectarian domestic and foreign policies,²⁸ in the mukhtars' meetings, Erdoğan refrains from using a Sunni rhetoric and promotes Islamic unity and non-discrimination among Muslims.²⁹

²⁶ Mustafa Akyol, "How Islamic Will Erdogan's Presidential System Be?" *Al-Monitor*, December 9, 2016, accessed March 12, 2018, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/12/turkey-islamic-erdogans-presidential-system-will-be.html>.

²⁷ Some examples are: A reference to Prophet Muhammad's settlement policy for refugee Muslims (1st meeting); an emphasis on equality between men and women in religious perspective (2nd and 4th meetings); a citation from Qur'an about using intelligence (5th meeting); an emphasis on the Turkish-Kurdish brotherhood with a reference to the Crusades (5th meeting); a reference to the Prophet's definition of a Muslim (8th meeting); a citation from Qur'an about martyrs (9th, 11th and 13th meetings); an emphasis on equality of all ethnic groups in religious perspective (10th, 11th, 14th and 24th meetings); an evaluation about "sacrilegious" terrorists (11th meeting); a reference to the Prophet about the value of hard-work (13th meeting); a critique against Islamophobia and the arguments that he is "Islamizing Turkey" (15th meeting); a critique against sectarian conflicts through a religious perspective (18th, 20th and 25th meeting); an emphasis on God's helping them to do their job (19th meeting); a comparison between mukhtars' duties and what Caliph Omar did in his lifetime (26th meeting); an emphasis on unity among Muslims (28th meeting); an emphasis on hosting Syrian refugees as an Islamic duty (29th meeting); an emphasis on ISIS's contradiction with Islam (34th meeting); a critique against headscarf ban in the past (34th meeting); an emphasis on the prayers Turkey received from other Muslim countries during the failed coup attempt (35th meeting).

²⁸ Semih Idiz, "The 'Sunnification' of Turkish Foreign Policy," *Al-Monitor*, March 1, 2013, accessed March 14, 2018, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/03/akp-sunni-foreign-policy-turkey-sectarianism.html>; Halil M. Karaveli, "Erdogan Stokes the Sectarian Fires," *The New York Times*, October 7, 2013, accessed March 14, 2018, <http://www.nytimes.com/2013/10/08/opinion/erdogan-stokes-the-sectarian-fires.html>; Edward Luttwak, "Erdogan's Purge is a Sectarian War," *Foreign Policy*, August 3, 2016, accessed March 14, 2018, <http://foreignpolicy.com/2016/08/03/erdogans-purge-is-a-sectarian-war-turkey-gulen>.

²⁹ Erdoğan stresses that there cannot be a sectarian division in Islam yet sectarianism turned into a virus in the Islamic world (24th meeting). "We love the creatures because of the Creator" is the proverb he often uses to emphasize his opposition against ethnic

Similarly, Erdoğan's critiques of Islamophobia in Europe (25th meeting) or the lack of Muslim representation in the United Nations Security Council (27th meeting) are also difficult to be defined as Islamist policies as both issues are highly controversial in international politics.

Rather than giving signs of an Islamist foreign policy, Erdoğan's rhetoric in the mukhtars' meetings reflects a nationalist re-awakening in Turkish politics. Since the emergence of the Islamic State of Iraq and Syria (ISIS) as a threat in the south of Turkey in 2014, the Kurdish question again has become the focus of Turkish foreign policy as some Western powers, especially the United States, have partnered with the Syrian-Kurdish People's Protection Unit (YPG) in fighting radical terrorism.³⁰ This development coincided with the HDP's unanticipated success in the June 2015 elections and armed conflict between the Turkish military and Kurdistan Workers' Party (PKK) since then. These domestic and foreign developments elevated the nationalist rhetoric in Turkish politics, which is most apparent in Erdoğan's speeches in the mukhtars meetings. For instance, Erdoğan's motto "One nation, one flag, one homeland, and one state" is frequently repeated in the mukhtars' meetings to stress the indivisibility of Turkey mainly against the internal and external Kurdish threat (5th, 11th, 17th, 25th and 32nd meetings). Similarly, the emphasis on martyrs and the religious rhetoric surrounding it - definition of martyrdom as the highest place after the prophethood (13th, 19th and 23rd meetings) - also serves to the nationalist, instead of Islamist, mood in the meetings. Nationalism and the centrality of the Kurdish threat in Turkish politics are also visible in Erdoğan's foreign policy messages.

In the mukhtars meetings, Erdoğan maintains that Turkey is the only country surrounded by multiple terrorist groups - ISIS, PKK, YPG and Fethullah

and sectarian discrimination in Turkey and the Islamic world (5th, 10th, 11th, 14th, 24th, 25th and 36th meetings).

³⁰ As an US Congressional Research Service report states, the YPG "has arguably been the most successful anti-IS ground force in Syria," with the exception of some forces aligned with the Assad regime. Jim Zanotti and Clayton Thomas, "Turkey: Background and U.S. Relations in Brief," *CRS Report*, March 21, 2017, accessed March 14, 2018, <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R44000.pdf>, 3. The YPG has close links with the PKK (Kurdish Worker's Party) which has been recognized as a terrorist organization both by Turkey and the United States. Yet, Washington does not see the YPG as a terrorist group, a difference that has deteriorated relations with Ankara in recent years.

Gülen Terrorist Organization (FETO) - but behind these groups there are bigger forces that aim to divide Turkey, or at the very least, prevent its political and economic growth (35th meeting). This accusation sometimes accompanies the concept of mastermind (*üst akıl*) (25th meeting), an ambiguous term referring to the “dark” and “secret” forces which have grand designs in Turkey and its neighborhood.³¹ Therefore, Erdoğan believes that the terrorist groups Turkey faces do not represent genuine social or political problems in the region, but they are only fabrications that are serving their masters. In this respect, Erdoğan defines the recent development in the Middle East as a “cruel power struggle,” in which the first rule is to stay strong and united if they do not want to be exterminated by domestic conflicts, and fraternal fights between Turks and Kurds, and/or between Sunnis and Shias (34th meeting).

This situation, in Erdoğan’s belief, necessitates an aggressive foreign policy against the Kurdish groups in Syria. In presenting Turkey’s new security doctrine at the 28th mukhtars’ meeting in October 2016, Erdoğan argued that Turkey should no more follow traditional defensive foreign policy, in which decision-makers wait until the danger “knocks at the door.” According to him, this policy brought significant economic, political, and human costs to Turkey. Therefore, Turkey now has to meet the danger beyond its borders. In this struggle, Ankara also has to rely mainly on its own powers because, Erdoğan argues, dependence on foreign powers hurts Turkey’s deterrence power as its political history shows (25th meeting). Finally, Erdoğan points out that although Ankara is willing to cooperate with other powers, they will pursue security objectives in Turkey’s neighborhood no matter what others say, and Turkey will widen its security area with the principle of “Whoever is not with Turkey is against it” (35th meeting). With these arguments, Erdoğan’s rhetoric in the mukhtars’ meetings and his security doctrine mainly point to an aggressive, unilateral and nationalist foreign policy that focuses on the Kurdish threat within and beyond its borders - mainly in Syria - instead of an Islamist foreign policy.

³¹ Mustafa Akyol, “Unraveling the AKP’s ‘Mastermind’ Conspiracy Theory,” *Al-Monitor*, March 19, 2015, accessed March 17, 2018, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/03/turkey-zion-protocols-akp-version.html>.

3.2. Is There an Axis-Shift in Erdoğan's Foreign Policy?

Another controversy about Turkish foreign policy in recent years is whether Ankara is going through an “axis-shift” in its relations with other countries. Similar to the Islamism arguments and related to them, some scholars and analysts ask whether Turkey has left its traditional Western-oriented foreign policy as both sides have had some important disagreements throughout the AKP period. In fact, the direction of Turkish foreign policy³² and its relations with the West³³ became a matter of controversy as soon as the AKP came to power, and in one of its first foreign policy actions the AKP-dominated parliament refused to let American troops use Turkish lands in the 2003 Iraq War. Nevertheless, the controversy reached its zenith again in the late 2000s when Turkish-Israeli relations entered into a crisis period, Ankara and Washington disagreed on how to deal with the Iranian nuclear program, Turkey's EU accession process froze as a result of the Cyprus issue, and the Erdoğan government focused more on increasing its influence in the Middle East. As a result, some argued that an axis-shift happened in Turkish foreign policy, and that Ankara departed from the West,³⁴ while others emphasized the independence and multi-dimensionality of the AKP foreign policy.³⁵

In the following years, not only did most of the older problems with the West remain unsolved, but new developments in Turkey and its neighborhood also deteriorated Turkey's relations with the West. Washington's cooperation with the YPG in Syria, European countries' criticism of Turkey in terms of

³² Nikolaos Raptopoulos, “Rediscovering Its Arab Neighbors? The AKP Imprint on Turkish Foreign Policy in the Middle East,” *Les Cahiers du Rmes* 1 (2004).

³³ Soner Cagaptay and Mark Parris, “Turkey after the Iraq War: Still a U.S. Ally?” *The Washington Institute*, 2003, accessed March 20, 2018, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/turkey-after-the-iraq-war-still-a-u.s.-ally>.

³⁴ Mensur Akgün, “Turkey: What Axis Shift?,” *Le Monde Diplomatique*, July 9, 2010, accessed March 20, 2018, <http://kit.mondediplo.com/spip.php?article5676>; Ariel Cohen, “Washington Concerned as Turkey Leaving the West,” *Turkish Policy Quarterly* 9 (2010).

³⁵ Kılıç Buğra Kanat, “AK Party's Foreign Policy: Is Turkey Turning Away from the West?,” *Insight Turkey* 12 (2010); Mesut Özcan and Ali Resul Usul, “Understanding the ‘New’ Turkish Foreign Policy: Changes Within Continuity, Is Turkey Departing from the West?,” *USAK Yearbook* 4 (2011); Ekrem T. Baser, “Shift-of-Axis in Turkish Foreign Policy: Turkish National Role Conceptions Before and During AKP Rule,” *Turkish Studies* 16 (2015).

democracy and human rights, Western countries' slow reaction to the failed coup attempt of July 2016, the residence of Fethullah Gülen in the United States, and the disagreement with Europe over the Syrian refugees issue are some, but not all, of the problems of the new era. As a result, an axis-shift in Turkish foreign policy and a permanent break in Turkish-Western relations have become more likely in the last few years.

Erdoğan's rhetoric in the mukhtars' meetings reflects the tension with the West during his presidency. Except for some criticism to Russia during the "aircraft crisis" between the two countries (16th, 17th, 18th and 23rd meetings),³⁶ criticism toward the West mainly forms the center of Erdoğan's foreign policy remarks in the meetings. This criticism intensified when Erdoğan focused on foreign policy issues after two successive elections in June and November 2015 but even before that it was possible to see some serious accusations against the West about the terrorism issue. For example, in the first mukhtars meeting after the June 2015 elections - in which the AKP failed to win majority in the parliament - Erdoğan accused the West of being in pursuit of dividing Turkey and flaming internal fights by publishing wrong analyses about him in their media (7th meeting). Criticism of the West continued in the inter-election period as in some speeches Erdoğan stated that the West attacks him in person because they do not want to see a strong Turkey (10th meeting). In this period, the Turkish president also accused the West of ignoring the terrorism threat to Turkey by arguing that the Western media was refraining from showing the brutality of the terrorist attacks in Turkey (10th meeting), and the representatives of Western organizations were writing false reports about the situation in the Kurdish-populated areas of Turkey (13th meeting).

This kind of statements may be seen as election tactics; however, because the criticism of the West intensified after the November elections, in which

³⁶ On November 24, 2015, Turkey shot down a Russian aircraft, which allegedly crossed the Turkey-Syria border without notice. After the event, Russia imposed some sanctions against Turkey, which damaged economic relations between two sides. Until the normalization process started in the summer of 2016, trade volume between two countries dropped 35 percent, while the number of Russian tourists visiting Turkey declined as much as 87 percent. See "Uçak Krizi Sonrası Türk-Rus İlişkilerinde Neler Yaşandı?," *NTV*, August 9, 2016, accessed March 20, 2018, <http://www.ntv.com.tr/dunya/ucak-krizi-sonrasi-turk-rus-iliskilerinde-neler-yasandi,nqUpARHsW0Sizw9Jx9LgZQ>.

the AKP regained the majority in the parliament and throughout 2016, it is certain that they were not designed merely to gain domestic support. One of the continuous themes in Erdoğan's speeches was again the Western countries' approach to the groups Ankara identified as terrorists. When the Obama administration declined to recognize the YPG as a terrorist group, Erdoğan called the United States to make its choice between Turkey and the terrorists (20th meeting), and complained about the American and Western weapons that were used in the terrorist attacks in Turkey (22nd meeting). According to Erdoğan, the Western countries' cooperation with some terrorists groups - PKK/YPG - against others like ISIS, and their biased responses to the bombings in Paris and Ankara (with clear sympathy expressed for France but not for Turkey) (21st meeting) are detrimental not only in the fight against terrorism but also to the alliance between Turkey and the West. Erdoğan also criticized the United States and European countries for letting Gülen and PKK supporters walk freely on their streets (27th meeting), and demanded from these governments to take security measures against those who threaten Turkey.

The rift between Turkey and the Western countries was also visible in Erdoğan's reply to Western criticism about Turkey's democracy and human rights record. When European governments call on Turkey to respect democratic norms and values, Erdoğan accused the West of being "two-faced," as he never heard these governments calling on the terrorist organization - PKK - "not to attack Turkey and kill the innocents." Erdoğan asserted that those who put democracy and human rights arguments ahead of Turkey's security follow a different attitude when France takes security measures against terrorism during its state of emergency (22nd meeting). Erdoğan also claimed that the West has nothing to do with freedom as they are standing with those - HDP mayors - who use state resources to prevent the security forces from entering Kurdish-populated cities instead of protecting people from the terrorist threat (35th meeting). According to Erdoğan, the West's "fake democratic mask" drops when European governments do not tolerate Turkish citizens who want to support their homeland while the members of a separatist terrorist organization – the PKK - hold meetings in European parliaments (32nd meeting).

Finally, Erdoğan also accused the West similarly as he complained that the West does not show respect to human lives by following a self-interested

approach to the Syrian refugee crisis. On this issue, Erdoğan argued that the Western governments prioritize their own security and welfare while watching the death of Syrians whose bodies hit the Aegean shores, while Turkey hosts millions of refugees with its own resources (16th meeting). All in all, Erdoğan's rhetoric in the mukhtars' meetings shows a serious rift between Turkey and the West on multiple issues as this never happened before in Turkish political history.³⁷

4. Turkish Eurasianism and Erdoğan's Discourse

As pointed out, Erdoğan's discourse in the mukhtars' meetings shows a significant degree of nationalism with strong anti-Western remarks. This rhetoric can be explained by the increasing effect of Eurasianism in the non-Western world including Turkey. Originally created by Russian refugees in Europe after the Bolshevik Revolution, Eurasianism is an ideology proposing that every nation should develop in accordance with its own characteristics. Classical Eurasianists argued that Russian culture is a unique combination of Western and Eastern cultures. They also asserted that the principles of Roman-German civilization including materialism, rationalism and Western-style democracy do not fit the moral values of other nations. Therefore, they suggested that Russia should not imitate the Western development model, but create its own by taking its cultural, historical, and even geographical characteristics into consideration.³⁸ While losing its influence in 1930s, Eurasianism came back into Russian

³⁷ How this anti-Western discourse is reflected in actual politics is another question that should be discussed. Although Erdoğan is quite critical of Western countries' policies in general, Turkey, as a medium-power, does not have an interest in clashing with the United States and European countries at the same time. Traditionally, Turkish foreign policy based on a balance-of-power between these two parts of the West: Whenever Ankara had a problem with the United States (2003 Iraq War, for example), Turkish officials tried to establish better relations with European Union, whereas when the relations with Europe froze (after 2006 because of the Cyprus problem), they sought better relations with the United States. Recently, the same balance was adopted when Washington and Ankara had disagreements over the Pastor Brunson issue, and Turkish officials tried to ease relations with Europe, especially with Germany. So despite Erdoğan's antagonism against the West, one should not ignore the geopolitical realities in analyzing Turkish foreign policy.

³⁸ Aleksandr Dugin, *İnsanlığın Ön Cephesi: Avrasya* (Ankara: Kaynak Yayınları: 2017), 19-26.

politics in the 1990s when the Russian state was at a critical juncture to choose its political, economic, and social direction. Countering Anglo-Saxon values this time, neo-Eurasianists rejected to imitate the West – in other words, the United States – with an apparent nationalist rhetoric that proposed Russia as the main power in its near abroad.³⁹ Eurasianism made its real impact in Russian politics when Vladimir Putin adopted it in an article, *A New Integration Project for Eurasia*, which he wrote in October 2011.⁴⁰ Putin used Eurasianism as an ideological background for his political and military policies to oppose the American presence in Russia's neighborhood, including Georgia and Ukraine.

Eurasianism has also been a powerful ideology in Turkey even before it was created in Russia. In the last decades of the Ottoman Empire, politicians like Ahmet Cevdet Pasha opposed the idea that the state should directly adopt the Western law systems to fix its problems, and supported a governance system combining Western institutions with Islamic ideology.⁴¹ Yet, these kinds of ideas lost effect when the Empire collapsed, and the founding fathers officially adopted the Western model. Similar to Russia, Turkish Eurasianism was re-born in the 1980s and 1990s when the regional status quo changed with the collapse of the Soviet Empire. Turkish politicians including Turgut Özal, Süleyman Demirel, and Necmettin Erbakan approached Middle Eastern countries and the Turkic world but except Erbakan these politicians did not take an anti-Western position, instead they focused on Turkey's function as a bridge between the West and the East.⁴²

During the AKP rule since 2002, Eurasianist ideas were heard more than before with the name "neo-Ottomanism" that aims to increase Turkey's political, economic, and social influence in former Ottoman lands. Similar to Eurasianism, neo-Ottomanism proposes that every geographical

³⁹ Dugin, *İnsanlığın Ön Cephesi*, 33-40.

⁴⁰ Salih Yılmaz and Evgeniy Bahrevskiy, *Rusya ve Türkiye: Avrasya Paktı Mümkün mü?* (Ankara: SRT Yayınları, 2017), 76.

⁴¹ Ahmet Zeki İzgöer, *Müslüman, Osmanlı ve Modern: Ahmet Cevdet Paşa* (İstanbul: İz Yayıncılık: 2014).

⁴² Özgür Tüfekçi, "Turkish Eurasianism: Roots and Discourses," in *Eurasian Politics and Society: Issues and Challenges*, ed. Özgür Tüfekçi, Hüsrev Tabak, and Erman Akıllı (Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 2017).

area has its own cultural characteristics, and a Western model would not necessarily become successful in realizing development in former Ottoman territories. In this ideology, the Ottoman Empire was successful in developing different regions but with its collapse and integration into a foreign model, these regions suffered under conflicts, crises and social problems. Neo-Ottomanism maintains that with its historical, cultural, and geographical ties to the region, Turkey knows the needs of the regional countries and people for successful development. Therefore, instead of the Western model, a Turkish model, which integrates cultural values with modern governance, would be more appropriate for the countries in Turkey's neighborhood.³⁵ In this sense, neo-Ottomanism shares important characteristics with Russian Eurasianism including a sense of nationalism and opposition to Western influence in the close neighborhood.

Erdoğan's nationalist and anti-Western rhetoric should be read by taking this ideology into consideration. As mentioned, several times in his speeches Erdoğan mentioned a "mastermind" that flares the ethnic, religious, and political conflicts in Turkey's neighborhood. While who is the mastermind is not clear, it is certain that the Turkish president points to foreign powers who, in his belief, geographically, culturally, and politically have no business in the region. Erdoğan argues that following the Ottoman withdrawal, "a serious exploitation" started in its former lands as a lot of countries saw only gold, diamond, coal, oil, and cheap workforce in these regions (1st meeting). Related to this exploitation, Erdoğan points out that the terrorist organizations - whether it is PKK or ISIS - in the Middle East are not groups that reflect people's rights, concerns or identities, but they are simply some "projects" or "pawns" that serve their masters (22nd meeting). Erdoğan believes that if foreign powers do not mess with the region, there would be no fraternal fighting between ethnic and religious groups, who lived peacefully for centuries under Ottoman rule. According to Erdoğan, because the countries and regions such as Iraq, Syria, Turkestan, and Africa are within Turkey's "border of love," Ankara cannot remain out of the developments there (35th meeting). Unlike Turkey, foreign powers such as the United States and Russia approach the regional issues only as a matter of interest, and therefore, they have no business interfering in these areas, especially in Syria (21st and 29th meetings). Behind his criticisms against Western powers and sometimes against Russia, apart from the growing Kurdish presence in Turkey's southern borders, Erdoğan reveals a

displeasure of seeing a great-power game in Turkey's close neighborhood. In this sense, Turkish version of Eurasianism - neo-Ottomanism – may explain the ideological background of Erdoğan's rhetoric in the mukhtars' meetings.

5. Conclusion

This article attempted to find the main characteristics of Turkish President Recep Tayyip Erdoğan's foreign policy rhetoric in the mukhtars' meetings, an institution that was created in early 2015. As the presidential referendum of April 2017 approved the complete introduction of the presidential system by 2019, and it provided Erdoğan with the ability to remain in power potentially until 2029, it became important to understand Erdoğan's foreign policy preferences in a region that has been unstable in the last decade and expected to remain so in the foreseeable future. In this analysis, I tried to answer two controversial questions about Erdoğan's policy preferences. The first question was what ideology Erdoğan adopts in his foreign policy. Despite of the arguments that Erdoğan is an Islamist leader, his rhetoric in the mukhtars' meetings presented a nationalist, unilateral and Kurdish-oriented foreign policy. Although in his speeches Erdoğan uses a relatively high religious rhetoric, he does not present an Islamist foreign policy doctrine. Instead, he seems occupied with the internal and external Kurdish threat that increased in recent years with the anarchical situation in Syria.

The second question examines whether Turkey departs from the West under Erdoğan's presidency. The findings show an intensive anti-Western rhetoric in Erdoğan's speeches at mukhtars' meetings, which illustrates significant differences on multiple issues such as terrorism, human rights, and the refugee issue. Criticism of the West is a continuous theme in Erdoğan's rhetoric and with the deteriorating relations between both sides, an axis-shift on Turkey's side seems more likely than ever.

The article attempts to explain this nationalist and anti-Western rhetoric with Eurasianism, a popular ideology in the non-Western world including Russia, China, and Turkey. The Turkish version of Eurasianism is commonly called neo-Ottomanism, which relies on a sense of Turkish nationalism with an apparent opposition to Western influence in Turkey's

neighborhood. Although being successful in the 2000s, Turkey's attempts to increase its influence in its close neighborhood seems to be decreasing as a result of domestic developments in Turkey as well as continuing anarchy in the region. Turkey could not establish control over former Ottoman territories, causing disappointment amongst the Turkish leadership. This led to a more nationalist and anti-Western form of neo-Ottomanism, as Erdoğan's speeches in the mukhtars' meetings illustrate.

Although it has not drawn academic attention before, the mukhtars' meetings became a critical institution for Erdoğan to shape the political atmosphere in Turkey during a time, in which the Turkish constitution put significant limits on the political power of the president. Erdoğan used the mukhtars' meetings for several political purposes: He attracted media and public attention; channeled his views to the AKP officials and parliamentarians as well as to the pro-government press, and made himself heard by the Turkish public and foreign audiences. Indeed, the findings of a recent poll show how Erdoğan's anti-Western remarks in the mukhtars' meeting have shaped public opinion in Turkey as Turks increasingly see the United States (66.5%) and the European Union (24%) as the biggest threats - in the category of country - against Turkey. Undoubtedly, the developments on the ground - US-YPG alliance, EU's criticisms of Turkey's human rights record, etc. - also shape the Turks' perception but as they see Erdoğan as the main decision-maker in foreign policy - 69.2%, according to the poll - one cannot ignore the effects of what Erdoğan has said to the Turkish public.⁴³ All in all, the mukhtars' meetings have turned out to be a critical institution to frame a de facto presidential foreign policy in the parliamentary system, and if this practice continues, it will still be an important tool for Erdoğan to channel his views to the Turkish public and press as well as to foreign actors.

Bibliography

Aras, Bülent. "The Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy." *Insight Turkey* 11 (2009): 127-42.

⁴³ "Türk Dış Politikası Kamuoyu Algılamaları Araştırması," *Kadir Has Üniversitesi*, 2017, accessed March 26, 2018, http://www.khas.edu.tr/w243/files/TDP-Sunum_vfinal.pptx.

Baser, Ekrem T. “Shift-of-Axis in Turkish Foreign Policy: Turkish National Role Conceptions Before and During AKP Rule.” *Turkish Studies* 16 (2015): 291-309.

Bilgin, Ayata. “Turkish Foreign Policy in a Changing Arab World: Rise and Fall of a Regional Actor?” *Journal of European Integration* 37(2015): 95-112.

Byman, Daniel L. and Kenneth M. Pollack. “Let Us Now Praise Great Men: Bringing the Statesman Back In.” *International Security* 25 (2001): 107-146.

Cohen, Ariel. “Washington Concerned as Turkey Leaving the West.” *Turkish Policy Quarterly* 9 (2010): 25-35.

Cohen, Matthew S. “Ahmet Davutoglu’s Academic and Professional Articles: Understanding the World View of Turkey’s Former Prime Minister.” *Turkish Studies* 17 (2016): 527-43.

Cornell, Svante E. “What Drives Turkish Foreign Policy? Changes in Turkey.” *The Middle East Quarterly* 19 (2012): 13-24.

Dugin, Aleksandr. *İnsanlığın Ön Cephesi: Avrasya*. Ankara: Kaynak Yayınları, 2017.

Göküş, Mehmet, Erdal Bayrakçı, and Hakan Alptürker. “Mahalle Yönetimi ve Mahalle Muhtarlarının Vatandaşlar Tarafından Değerlendirilmesi.” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 18 (2013): 31-45.

Görener, Aylin Ş., and Meltem Ş. Ucal. “The Personality and Leadership Style of Recep Tayyip Erdoğan.” *Turkish Studies* 12 (2011): 357-81.

Hermann, Margaret G. and Charles F. Hermann. “Who Makes Foreign Policy Decisions and How: An Empirical Inquiry.” *International Studies Quarterly* 33 (1989): 361-87.

Hürriyet. “Muhtar Bile Olamaz.” April 22, 1998.

İzğöer, Ahmet Zeki. *Müslüman, Osmanlı ve Modern: Ahmet Cevdet Paşa*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2014.

Kanat, Kılıç Buğra. “AK Party’s Foreign Policy: Is Turkey Turning Away from the West?” *Insight Turkey* 12(2010): 205-25.

Kirişçi, Kemal. “The Transformation of Turkish Foreign Policy: The Rise of the Trading State.” *New Perspectives on Turkey* 40 (2009): 29-57.

Koçberber, Seyit. “Yeni Belediye Yasası ve Mahalle Yönetimi.” *Sayıştay Dergisi* 56 (2005): 103-14.

Müftüler-Baç, Meltem. “The New Face of Turkey: The Domestic and Foreign Policy Implications of November 2002 Elections.” *East European Quarterly* 37 (2004): 421-38.

Özcan, Mesut, and Ali Resul Usul. “Understanding the ‘New’ Turkish Foreign Policy: Changes within Continuity, Is Turkey Departing from the West?” *USAK Yearbook* 4 (2011): 159-85.

Raptopoulos, Nikolaos. “Rediscovering Its Arab Neighbors? The AKP Imprint on Turkish Foreign Policy in the Middle East.” *Les Cahiers du Rmes* 1 (2004): 1-13.

Stein, Aaron. *Turkey’s New Foreign Policy: Davutoglu, the AKP and the Pursuit of Regional Order*. Philadelphia: Taylor and Francis, 2014.

Tüfekçi, Özgür. “Turkish Eurasianism: Roots and Discourses.” In *Eurasian Politics and Society: Issues and Challenges*, edited by Özgür Tüfekçi, Hüsrev Tabak, and Erman Akıllı, 9-35. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 2017.

Yenigün, Cüneyt, and Ertan Efeğil, eds. *Türkiye ’nin Değişen Dış Politikası*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2010.

Yılmaz, Salih, and Evgeniy Bahrevskiy. *Rusya ve Türkiye: Avrasya Pakti Mümkün mü?* Ankara: SRT Yayınları, 2017.

Internet Sources

Ahren, Raphael. “Ex-Defense Chief: Erdogan is ‘Deliberately Islamicizing’ Europe in Bid for World Domination.” *The Times of Israel*, June 6, 2017, accessed March 12, 2018. <http://www.timesofisrael.com/an-ex-defense-chief-sees-europe-deliberately-islamicized-at-turkeys-hand/>.

Akgün, Mensur. “Turkey: What Axis Shift?” *Le Monde Diplomatique*. July 9, 2010, accessed March 20, 2018. <http://kit.mondediplo.com/spip.php?article5676>.

Akyol, Mustafa. “Unraveling the AKP’s ‘Mastermind’ Conspiracy Theory.” *Al-Monitor*, March 19, 2015, accessed March 17, 2018. <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/03/turkey-zion-protocols-akp-version.html>.

_____. “How Islamic Will Erdogan’s Presidential System Be?” *Al-Monitor*, December 9, 2016, accessed March 12, 2018. <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/12/turkey-islamic-erdogans-presidential-system-will-be.html>.

Aydın-Düzgüt, Senem, and Evren Balta. “Turkey After the July 15th Coup Attempt: When Elites Polarize Over Polarization.” *Istanbul Policy Center* (April 2017), accessed March 8, 2018. http://research.sabanciuniv.edu/33176/1/Aydin-Duzgüt_Balta_When_Elites_Polarize_Over_Polarization-1.pdf.

Belge, Murat. “Ona Görev Vermem.” *İlke Haber*, August 30, 2015, accessed March 8, 2018. <http://www.ilkehaber.com/yazi/ona-gorev-vermem-14159.htm>.

Bremmer, Ian. “The ‘Strongmen Era’ is Here: Here’s What It Means for You.” *Time*, May 3, 2018, accessed October 15, 2018, <http://time.com/5264170/the-strongmen-era-is-here-heres-what-it-means-for-you/>.

Cagaptay, Soner. “The AKP’s Foreign Policy: The Misnomer of ‘Neo-Ottomanism’.” *The Washington Institute*, April 24, 2009, accessed March 12, 2018. <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-akps-foreign-policy-the-misnomer-of-neo-ottomanism>.

Cagaptay, Soner, and Mark Parris. “Turkey after the Iraq War: Still a U.S. Ally?” *The Washington Institute*, 2003, accessed March 20, 2018. <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/turkey-after-the-iraq-war-still-a-u.s.-ally>.

“Erdoğan’ın Muhtarlar Toplantısında Bir Muhtar Ağladı.” *En Son Haber* September 29, 2015, accessed March 8, 2018. <http://www.ensonhaber.com/erdoganin-muhtarlar-toplantisinda-bir-muhtar-agladi-2015-09-29.html>.

“Eski Genelkurmay Başkanı Koşaner Neden İstifa Ettiğini Anlattı.” *NTV*, October 26, 2016, accessed March 8, 2018. https://www.ntv.com.tr/turkiye/eski-genelkurmay-baskani-kosaner-neden-istifa-ettigini-anlatti,kX9f2WiKGkmF4rS_npX91w.

Hamid, Shadi. "How Much Can One Strongman Change a Country." *The Atlantic*, June 26, 2017, accessed October 15, 2018. <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/06/erdogan-turkey-islamist/531609/>.

Hazar, Bekir. "Terörist Dolar." *Takvim*, January 13, 2017, accessed March 8, 2018. <http://www.takvim.com.tr/yazarlar/bekirhazar/2017/01/13/terorist-dolar>.

"HDP'li Oluç: Muhtarlar İktidarın Ajanı Değil." *Bianet*, August 13, 2015, accessed March 8, 2018. <https://bianet.org/bianet/siyaset/166790-hdp-li-oluc-muhtarlar-iktidar-in-ajani-degil>.

İdiz, Semih. "The 'Sunnification' of Turkish Foreign Policy." *Al-Monitor*, March 1, 2013, accessed March 14, 2018. <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/03/akp-sunni-foreign-policy-turkey-sectarianism.html>.

Karaveli, Halil M. "Erdogan Stokes the Sectarian Fires." *The New York Times*, October 7, 2013, accessed March 14, 2018. <http://www.nytimes.com/2013/10/08/opinion/erdogan-stokes-the-sectarian-fires.html>.

"Konuşmalar." *Official Website of The Presidency of Turkey*. Accessed March 1, 2018. <http://www.tccb.gov.tr/receptayyiperdogan/konusmalar/>.

Luttwak, Edward. "Erdogan's Purge is a Sectarian War." *Foreign Policy*, August 3, 2016, accessed March 14, 2018. <http://foreignpolicy.com/2016/08/03/erdogans-purge-is-a-sectarian-war-turkey-gulen>.

Mamou, Yves. "Islamization of Europe: Erdogan's New Muslim Political Network." *Gatestone Institute*, June 11, 2017, accessed March 12, 2018. <https://www.gatestoneinstitute.org/10509/france-islamic-party>.

Nader, Alireza. "What Erdogan and Khomeini Have in Common." *Foreign Policy*, August 24, 2016, accessed March 12, 2018. <http://foreignpolicy.com/2016/08/24/what-erdogan-and-khomeini-have-in-common-turkey-coup-iran>.

NTV, "Uçak Krizi Sonrası Türk-Rus İlişkilerinde Neler Yaşandı?" August 9, 2016, March 20, 2018. <http://www.ntv.com.tr/dunya/ucak-krizi-sonrasi-turk-rus-iliskilerinde-neler-yasandi,nqUpARHsW0Sizw9Jx9LgZQ>.

"Oran; 'Erdoğan, 'Muhtarlar Bahane, Siyaset Şahane' Mantiğiyle Hareket Etmektedir" Dedi." *Official Website of The Republican People's Party*, April 27, 2015, accessed March 8, 2018. <https://www.chp.org.tr/Haberler/4/muhtarlar-bahane-siyaset-sahane-1089.aspx>.

Sloat, Amanda. “When Strongmen Fight: The US and Turkey Need Diplomats to Resolve Their Leaders’ Dispute.” *Brookings*, September 18, 2018, accessed October 15, 2018. <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2018/09/18/when-strongmen-fight-the-us-and-turkey-need-diplomats-to-resolve-their-conflict/>.

Toker, Çiğdem. “Muhtarlar Toplantısı.” *Cumhuriyet*, September 30, 2015, accessed March 8, 2018. http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/378409/Muhtarlar_toplantisi.html.

“Türk Dış Politikası Kamuoyu Algıları Araştırması.” *Kadir Has Üniversitesi*, 2017, accessed March 26, 2018. http://www.khas.edu.tr/w243/files/TDP-Sunum_vfinal.pptx.

Zanotti, Jim, and Clayton Thomas. “Turkey: Background and U.S. Relations in Brief.” *CRS Report*, March 21, 2017, accessed March 14, 2018. <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R44000.pdf>.

Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi
ISSN: 2147-7523, E-ISSN: 2630-5631
Cilt: 5, Sayı: 2, ss. 93-126
Geliş Tarihi: 18.07.2018
Kabul Tarihi: 28.09.2018
DOI: 10.26513/toecd.445467

Türk Dış Politikasında Karar Alıcıların Orta Doğu Algısı: 1957-1958 Krizleri

Mehmet Fahri Danış*

Öz

Bu çalışma, en temelde Demokrat Parti iktidarının son dönemlerinde vuku bulan ve Soğuk Savaş kaynaklı iki kriz olarak 1957 Suriye ve 1958 Irak olayları üzerinden, Menderes ve dış politikada söz sahibi diğer Demokrat Partililerin Orta Doğu algısını ortaya koymayı hedeflemektedir. 1950 yılında başlayan Demokrat Parti iktidarı döneminde, dış politikada kurucu iktidarın takip ettiği esasların büyük bir kısmı devam ettirilmiş fakat bazı açılımlar vasıtasıyla daha aktif bir diplomasi yürütülmeye çalışılmıştır. Henüz iktidarının başında NATO üyeliğini dış politikanın esas hedefi haline getiren Menderes, söz konusu üyeliğin gerçekleşmesinin ardından Orta Doğu'daki rejimlerle iş birliğine giderek Batı güvenlik şemsiyesinin altında nüfuz alanını güçlendirmeye çalışmıştır. 1957'de Suriye'de, 1958'de ise Irak'ta yaşanan iktidar değişiklikleri sonrasında Türkiye, her iki ülkeyle de askeri çatışma ihtimali de masada olmak üzere ciddi krizler yaşamış fakat iki olayda da gerilim, ABD'nin girişimiyle düşürülmüştür. Bu çalışmada söylem analizi aracılığıyla Demokrat Parti karar alıcılarının Orta Doğu'ya dönük algılamaları incelenecek ve bunun 1950'lerin ikinci yarısında Türk dış politikasına yansımaları çözümlenecektir.

Anahtar Kelimeler: 1957 Suriye Krizi, 1958 Irak Krizi, Demokrat Parti Dış Politikası, Türk Dış Politikası ve Orta Doğu, Bağdat Paketi

* Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, fahri.danis@atauni.edu.tr

Turkish Journal of Middle Eastern Studies
ISSN: 2147-7523, E-ISSN: 2630-5631
Vol: 5, No: 2, pp. 93-126
Received: 18.07.2018
Accepted: 28.09.2018
DOI: 10.26513/toed.445467

The Perception of Turkish Policy Makers Towards the Middle East: The 1957-1958 Crises

Mehmet Fahri Daniş*

Abstract

The purpose of this study is to reveal the views of the Democrat Party leader Adnan Menderes and other prominent party members on the Middle East through analyzing the events in Syria and Iraq. The Democrat Party followed the same foreign policy principles of the predecessor founding power while it also attempted to carry out a more active diplomacy. In the first days of his rule, Menderes put the NATO membership issue as the main objective of his foreign policy, but after the country became a NATO member in 1952, Menderes tried to strengthen his influence under the Western security umbrella by starting cooperating with the regimes in the Middle East. In the same period, the effects of the rising Nasserism in the Middle East pushed Turkey to see its southern borders as a threat. For instance, Turkey experienced facing serious crises with the possibility to confront with both Syria and Iraq while the regimes in the two countries were changed in favor of the Soviets and Nasser. In this study, the perception of the Democrat Party decision makers towards the Middle East will be examined via using the discourse analysis method and its reflections on the Turkish foreign politics.

Keywords: 1957 Syria Crisis, 1958 Iraq Crisis, Democrat Party Foreign Policy, Turkish Foreign Policy and Middle East, Baghdad Pact

* Res. Asst., Ataturk University, International Relations, fahri.danis@atauni.edu.tr

1. Giriş

Türk dış politikasında 1950’li yıllar, Soğuk Savaş ortamının en şiddetli biçimde hissedildiği dönemlerden biridir. Uluslararası sistemin çift kutuplu bir yapıya evrilmesiyle birlikte bölgesel alt sistemlerde yaşanan değişiklikler, Soğuk Savaş kaynaklı çeşitli krizlerin yaşanmasını da beraberinde getirmiştir. Türkiye açısından, Demokrat Parti (DP) iktidarının son beş yıllık dilimine denk gelen süreçte Orta Doğu’da yaşanan Suriye ve Irak Krizleri, Soğuk Savaş konjonktürünün bölgesel yansımalarına örnek oluşturmaktadır. Her iki kriz de uluslararası sistemin yeni bir döneme geçişinin sonuçları olmaları hasebiyle önemlidir ve bu krizlerin DP iktidarı tarafından nasıl yorumlandığı sorusu, Türk dış politikasının Soğuk Savaş dönemi boyunca izlediği güzergahı da daha anlaşılır kılacaktır.

Literatürde bu iki krizin DP iktidarı tarafından nasıl algılandığı ve nasıl yönetildiği üzerine çalışmalara rastlamak mümkündür.¹ Bu konuda yapılan Türkçe çalışmalar ekseriyetle siyasi tarih alanında olup olayların aktarılmasından ibaretken² yabancı literatürde her iki krizin de özellikle Batı merkezli istihbarat örgütleriyle olan ilişkisi üzerinde durulduğu görülmektedir.³ Yapılan çalışmalarda, her iki krizin de Türk dış politikasının genel işleyişi içerisindeki yeri büyük oranda göz ardı edilmekte ve DP dönemi karar biriminin yapısı, yani dış politikadaki eylemlerin nasıl bir mekanizma içerisinde olduğu hususu önemsenmemektedir. Neticede Soğuk Savaş dönemi Türk dış politikasını bir bütün olarak okuma imkanı zayıflamakta, özellikle DP dış politika anlayışının temel bileşenlerinin belirlenmesi ve Menderes ile diğer DP önde gelenlerinin her iki krizi de doğuran konjonktürü nasıl değerlendirdikleri sorusunun cevabı yanıtız kalmaktadır.

¹ Türk dış politikasındaki krizlerin tamamını belirli bir tipoloji içerisinde inceleyen Fuat Aksu’nun çalışmasında 1957 ve 1958 Krizleri, diğer krizlerle karşılaştırmalı bir perspektiften okunabilir. Bkz: Fuat Aksu, *Türk Dış Politikasında Karar Alma ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi*, (İstanbul: Dış Politika ve Kriz İncelemeleri, 2017).

² Örneğin bkz: Arda Baş, “1957 Suriye Krizi ve Türkiye,” *History Studies*, vol:4, no:1, (2012): 89-109; Mustafa Bostancı, *Irak’ta Monarşinin Sonu (1958 Irak İhtilali)*, (Ankara: Berikan Yayınları, 2017).

³ Bkz: Ivan Pearson, “The Syrian Crisis of 1957, the Anglo-American ‘special relationship’ and the 1958 landings in Jordan and Lebanon,” *Middle Eastern Studies*, cilt:43, (2007): 45-64; Stephen Blackwell, “A desert squall: Anglo-American planning for military intervention in Iraq, July 1958-August 1959,” *Middle Eastern Studies*, cilt:35, no:3, (1999): 1-18.

Bu çalışmanın temel argümanı; 1957 ve 1958 Krizleri'nin derli toplu bir kuramsal çerçeve içerisinde tahlil edilmesi halinde daha doyurucu bir dış politika çalışması yapılacağı yönündedir. Bu doğrultuda söz konusu krizler; karar alma teorisi⁴ ve kriz yönetimi⁵ gibi, dış politika eylemini bütüncül bir çerçevede değerlendiren modeller temelinde incelenecektir. Söylem analizi vasıtasıyla DP liderlerinin Suriye ve Irak Krizleri'ni nasıl yorumladıkları ve yönettikleri Böylece DP dönemi Türk dış politikasının temel işleyişi göz ardı edilmemiş olacak ve her iki krizin de DP hükümetinin Orta Doğu'yu algılayış biçimiyle olan ilişkisi açıklanacaktır. Bu algının çözümlenmesi önemlidir nitekim dış politikada alınan her bir karar, en temelde karar alıcı aktörün bölgesel alt sistemi ve uluslararası sistemi nasıl algıladığıyla ilgilidir.⁶

Çalışma içerisinde cevabı aranacak başlıca araştırma sorusu; DP hükümetinin Orta Doğu bölgesel alt sistemini algılayış biçiminin, dış politikada karar alma sürecine nasıl bir etkide bulunduğunu incelemek olacaktır. Bu algının, literatürde genellikle kabul edildiği şekliyle “ötekileştirici” bir perspektifte olduğu tartışmalıdır. Zira dönemin kaynakları ve önde gelen DP liderlerinin söylemlerine bakıldığında, Arap ülkelerinin liderleri ve toplumları arasında bir ayırım oluşturmaya özellikle dikkat edildiği görülmektedir. “Uluslararası komünizm tehlikesine” yenik düşen Arap liderlerinin eleştirilmesi tamamen ideolojik gerekçelere dayandırılırken “kardeş Arap halklarıyla” Türkiye'nin bir sorunun olmadığı özellikle vurgulanmaktadır.

Son tahlilde 1957 ve 1958 Krizleri yakından incelendiğinde fark edilecektir ki DP politika yapıcıları, realist bir yaklaşımla, bölgesel düzeydeki güç değişikliklerini ve uluslararası ilişkilerdeki denge durumunu temel alarak siyasa üretmiştir. Elde edilen bulguların gösterdiği gibi; kimlik ve değerler üzerinden şekillenen “idealist” bir arka plandan ziyade Soğuk Savaş konjonktürünün dayattığı güvenlik endişeleri, Menderes hükümetinin Orta Doğu algısının çözümlenmesinde ve bu bağlamda 1957-1958 Krizleri boyunca alınan kararların anlaşılmasında daha faydalı olmaktadır.

⁴ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, (İstanbul: Der Yayınları, 2014), 301-327.

⁵ Krizlerin analizi sırasında takip edilecek kavramsal model olarak Michael Brecher'in yaklaşımı için bkz: : Michael Brecher ve Jonathan Wilkenfeld, *A Study of Crisis*, (Michigan: University of Michigan Press, 2000), 10-17.

⁶ Karar alma sürecinde “algılama” ve “imaj” kavramlarının rolü için bkz: Bkz: Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, 307-312.

2. Siyasal Karar Alıcı ve 1957-1958 Yıllarında Türkiye

1950-1960 arası süreçte Türk dış politikasının yapısına bakıldığında, genel itibariyle Türk diplomatik kültürünün bir parçası olarak gözüken ‘Statükoculuk’ ve ‘Baticılık’ gibi temel ilkelerin izlenmeye devam ettiği görülmüştür.⁷ Sovyetler’in varlığı, kullanılacak enerjinin içteki devrimler için saklanması ve bizzat M.Kemal ile İsmet İnönü’nün temkinli karakterleri, Türk dış politikasının statükocu yapısının oluşmasına katkı sağlamıştır. Aynı şekilde genç Cumhuriyet’in kurumsal öğelerinin Batı kaynaklı formlarla tanımlanması dış politikaya da yansımış ve Baticılık ilkesi, gerek CHP gerek DP dönemlerinde karar alıcıların algısal arka planlarında her daim baskın bir rolde bulunmuştur.⁸

II. Dünya Savaşı sonrası CHP’nin takip ettiği dış politikadaki temel program ve amaç DP iktidarınca da aynen devralınmış, SSCB tehlikesine karşı Batı güvenlik şemsiyesinin altına girilmesi temel strateji kabul edilmiştir.⁹ Bununla birlikte, Hermann’ın da belirttiği gibi, hükümet değişimleri sonrası dış politikada karar alma sürecini etkileyen birtakım değişikliklerin gerçekleşmesi kaçınılmazdır. Ufak düzenlemelerden ibaret değişimler (*adjustment changes*), program değişiklikleri, amaç değişiklikleri ve makro ölçekte uluslararası sistemin farklı yorumlanışını içeren bu değişiklikler, karar biriminin farklı düzeylerde yeni siyasa üretimine yol açmaktadır.¹⁰ Bu bağlamda DP iktidarıyla birlikte, Hermann’ın “düzenleme/ayarlama” olarak ifade ettiği üzere; karar biriminin dış politika programında yahut uluslararası sistemi algılayış biçiminde majör bir değişiklik olmasa da problem çözüş biçiminde ve kullandığı araçlarda bazı yeniliklerin olduğu görülmektedir.

DP döneminde karar alma mekanizmasının işleyişini göstermesi bakımından, 1954 senesinde Mısır’la yaşanan Büyükelçi Krizi öğreticidir. Türkiye’nin Kahire büyükelçisi ve aynı zamanda kraliyet soyuyla akra-

⁷ Baskın Oran, ed., *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, cilt:1 (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 46-53.

⁸ Türk dış politikasındaki Baticılık etkisi için bkz: Yücel Bozdağlıoğlu, *Turkish Foreign Policy and Turkish Identity*, 46-51. Ayrıca bkz: Bülent Aras, *Türkiye ve Ortadoğu: Türk Dış Politikasının Toplumsal Kökenleri*, (İstanbul: Q-Matris Yayınları, 2003), 17-19.

⁹ Oral Sander, “Türk Dış Politikasında Sürekliliğin Nedenleri,” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, cilt:37, no:3-4, (Eylül-Aralık 1982): 105-122.

¹⁰ Charles F. Hermann, “Changing Course: When Governments Choose to Redirect Foreign Policy,” *International Studies Quarterly*, vol:34, no:1, (Mart 1990): 3-21.

ba Hulusi Fuad Tugay'ın, Mısır'da devrim yapan Hür Subaylar tarafından sınır dışı edilmesi, Türk kamuoyu tarafından öfkeyle karşılanmıştır. CHP ve Türkiye Köylü Partisi, Başbakan Menderes ve Dışişleri Bakanını Köprülü'nün istifalarını istemiş, buna karşılık Meclis'te yaptığı konuşmada Köprülü "geniş açıklama için zamanın erken olduğunu" söylemiştir. Menderes, Köprülü'nün bu açıklamasını kabul edilemez bulmuş, Dışişleri Bakanı'nın ardından söz alarak: "Mesuliyette müşteregiz, devlet safinesini hep beraber, grup olarak yürütmekteyiz. Bizim bildiğimiz kadar hepimizin de bilmesinin hakkı olduğuna şüphe yoktur" demiştir.¹¹

Şüphesiz ki Menderes'in bu açıklaması, mevcut kriz içerisinde kendi partisinin ve hükümetinin meşruiyetini sağlama yönünde bir söylem olarak okunabilir. Öte yandan DP hükümetleri boyunca gözlemlenebilecek politik olaylardan da anlaşılacağı gibi; dış politikada karar alma süreci tek bir ismin dominant tavrıyla oluşmamış, Hermann'ın *single group* olarak adlandırdığı dar fakat yer yer belirli konularda ayrışabilen ufak bir topluluk içerisinde şekillenmiştir. Nitekim Hermann'a göre *single group* içerisinde de güçlü (fakat aşırı dominant olmayan) bir lider olabilir.¹² DP iktidarının ilk beş yıllık sürecinde karar biriminin yapısı yer yer dominant bir liderin (Menderes'in) karakteristik özelliklerini taşısa da bu dönemde dahi diğer isimlerin etkinliği hissedilmiştir.¹³ Zorlu'nun Dışişleri Bakanlığı görevine gelmesinin ardından, dış politika kararlarının oluşumunda ve siyasal sorumlu olarak ön plana çıkan isim Zorlu olmuş, fakat Dışişleri bürokrasisi ve Menderes'in de alınan kararlardaki varlığı, yine de "mesuliyette müşterek" bir çizgide ilerlemiştir.¹⁴

¹¹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: IX, Cilt: 27, Toplantı: 4, 06.01.1954, 62-64.

¹² Margaret G. Hermann, Charles F. Hermann ve Joe D. Hagan, "How Decision Units Shape Foreign Policy," (1987): 315-316, <http://www.voxprof.com/cfh/hermann-pubs/Hermann-How%20Decision%20Units%20Shape%20Foreign%20Policy%20Behavior.pdf>, (27.10.2017).

¹³ Köprülü'nün Dışişleri Bakanlığı, "hariciye geleneğinden gelmemesi" ve "devlet adanlığı tecrübesi bulunmaması" gibi sebeplerden ötürü kamuoyu nezdinde oldukça eleştirilmiştir. Bu nedenle ilk 6 yıllık DP iktidarı süreci, dış politikada da Menderes'in baskın karakteriyle geçmiştir. Bkz: Orhan Avcı, "Mehmet Fuat Köprülü'nün Dışişleri Bakanlığı", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt:4, sayı:2, (Temmuz 2014): 80-81. Zorlu'nun bu ilk 6 yıllık süreçte dahi karar birimi içerisindeki rolüye oldukça ön plandadır. Bkz: Elem Eyice Tepeciklioğlu, "Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri," *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, cilt:1, sayı:2, (Bahar 2012): 68-70.

¹⁴ Faruk Sönmezoğlu da çalışmasında, Hermann'ın modeli üzerinden küçük grupları (*single group*) tanımlarken, tipoloji içerisinde bir ayrıma gitmektedir. Buna göre

10 senelik DP iktidarı boyunca Türk dış politikasına yön veren ‘A takımı’; Başbakan Adnan Menderes, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 1950-1956 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı yapmış Fuad Köprülü, önceleri dışişlerinde Genel Sekreter Yardımcısı ve ardından 1957-1960 seneleri arasında Dışişleri Bakanlığı yapmış Fatin Rüştü Zorlu ile Genel Sekreter Nuri Birgi’den oluşmuştur. Karakteri itibarıyla, dış veya iç politikadaki hemen hemen her olayda nihai karar verici olarak Menderes ön plana çıkmıştır.¹⁵ Bununla birlikte Menderes, Dışişleri Bakanlığı’ndaki işleyişi ve genel olarak diplomatik personelin çalışmalarını da dikkate almıştır:

“Menderes çok eski bir geçmiş ve geleneğe sahip olan Dışişleri Bakanlığındaki mevcut birikimlerden yararlanmayı bildi (...) Dışişleri Bakanlığı yüksek kademeleriyle, hemen hemen günlük ilişki içerisinde oldu. O kadar ki eski Dışişleri Bakanlığıyla Başbakanlık arasındaki mesafe yakın olmasına rağmen bunu bile sakıncalı buldu. Dışişleri Bakanlığını Başbakanlık binasıyla aynı çatı altında bulunan eski Gümrük ve Tekel Bakanlığı’nın işgal ettiği bölüme taşıdı.”¹⁶

Dışişleri bürokrasisine saygı duymakla birlikte, kıdemli diplomat ve Menderes’in Özel Kalem Müdürlüğü’nü yapmış Ercüment Yavuzalp’in de belirttiği gibi “...herhangi bir kararın onun onayı ve talimatı olmadan alınması yine de söz konusu değildi.”¹⁷ Bu dar grup içerisinde Zorlu ve Birgi dışındaki isimler diploması alanında eğitim almamıştır ve devlet yönetimiyle ilgili konularda tecrübeli tek isim Bayar’dır. Fakat 10 yıllık süreç boyunca Bayar’ın dış politikada karar alma sürecinde genellikle aktif bir şekilde yer almadığı hatta temkinli karakterinin etkisiyle çoğu zaman frenleyici bir nitelikte bulunduğu anlaşılmaktadır.¹⁸ Akademik manada tüm dünyada saygın bir yere sahip bulunan Köprülü’nün ise Dışişleri Bakan-

DP karar birimini; yardımcıların ve danışmanların tamamen lidere tabi bulunduğu “aşırı otonom” küçük grup ile diğer aktörlerin (liderin de onayıyla) sorumluluk alabildiği küçük grup arasında bir konumda bulunduğunu söylemek mümkündür. Bkz: Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, 316.

¹⁵ Menderes’in yakın çevresinden olan Samed Ağaoğlu da anılarında, başbakanın karar verme süreçlerinde tüm yükü kendisinin omuzlamasının onu ne denli yıpratmış olduğunu anlatır. Bkz: Samed Ağaoğlu, *Arkadaşım Menderes*, (İstanbul: Baha Matbaası, 1967), 126-127.

¹⁶ Ercüment Yavuzalp, *Liderlerimiz ve Dış Politika*, (İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1996), 63.

¹⁷ Yavuzalp, *Liderlerimiz ve Dış Politika*, 58.

¹⁸ Özellikle Türk dış politikasının Orta Doğu’ya dönük açılma stratejisi Bayar tarafından başlarda tenkit edilmekteydi. Bkz: Mim Kemal Öke ve Erol Mütercimler, *Yalnızlıktan Saygınlığa: Demokrat Parti’nin Dış Politikası*, (İstanbul: İrfan Yayıncılık, 2000), 116-117.

lığı görevine pek de isteyerek gelmemesi¹⁹ ve bu alandaki deneyimsizliği nedeniyle Menderes-Zorlu arasındaki ilişki, genel itibariyle dış politikaya asıl yönünü vermiştir.²⁰

1950'lerin başına gelindiğinde, Dışişleri Bakanlığı'nın en yetenekli diplomatlarından biri olarak öne çıkan ve Menderes'in bacanağı, aynı zamanda ilk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın damadı olan Fatin Rüştü Zorlu, dış politikayı etkileyen çoğu süreçte ön planda bir karakter olarak gözükmiştir.²¹ Menderes'e olan yakınlığı, Başbakan'ın hemen hemen dış politikayı ilgilendiren her konuda kendisiyle ortak karar vermesine yol açmış ve baskın karakteriyle Zorlu, kritik süreçlerde öne çıkabilmiştir. 1950'lerin ikinci yarısında Menderes'in dış siyasetle oldukça az ilgilenmesi de Zorlu'nun Dışişleri Bakanı olarak kendisini kanıtlaması sonrasında gerçekleşmiştir.²² Aynı şekilde uzun bir süre Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliği görevini yürüten Muharrem Nuri Birgi, Menderes'in fazlasıyla güvendiği bir isim olarak karar alma yapısı içerisinde faal olarak yer almıştır.²³

Yalnızca Türk dış politikasında değil, genel olarak karar alma süreçlerinde diplomatların yeri literatürde sıkça tartışılan bir konudur.²⁴ Karar birimi, genellikle seçimle işbaşına gelen hükümet içerisindeki baskın bir grup ya da kişiyle bürokrasi arasındaki mutabakata dayandığı için, yabancı ülkelerdeki misyon görevlilerinin ve diğer alt kademe diplomatların bu süreçteki yerleri ihmal edilme eğilimindedir. Bununla birlikte Türk dış politikası-

¹⁹ Ahmet Emin Yalman ile yaptığı röportajda Fuad Köprülü, iktidara geldiği sırada uygun olan senaryonun “kendisinin başbakan olarak bir müddet Menderes'i hazırlaması” ve bu da gerçekleşmediyse “hiç olmazsa Dışişleri Bakanlığıyla birlikte Parti Başkanlığı'nın da kendisine verilmesi” olduğunu belirtir. Bkz: Ahmet Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim (1945-1970)*, cilt:2, (İstanbul: Rey Yayınları, 1970), 220. Detaylı bilgi için bkz: Orhan Avcı, “Mehmet Fuat Köprülü'nün Dışişleri Bakanlığı,” *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt:4, sayı:2, (Temmuz 2014): 75-97.

²⁰ Ali Balcı, *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*, (İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2013), 82-84.

²¹ Rasim Koç, *İdam Sehпасındaki Dışişleri Bakanı: Fatin Rüştü Zorlu*, (İstanbul: Ötügen Yayınları, 2010), 25-32.

²² Yavuzalp, *Liderlerimiz ve Dış Politika*, 58-59.

²³ Yavuzalp, *Liderlerimiz ve Dış Politika*, 15.

²⁴ Konuyla ilgili güncel bir çalışma için bkz: Seçkin Barış Gülmez, “Do Diplomats Matter in Foreign Policy? Sir Percy Loraine and the Turkish-British Rapprochement in the 1930s,” *Foreign Policy Analysis*, (2017): <https://doi.org/10.1093/fpa/orx006>, (04.11.2017).

nın erken dönemlerinden itibaren bu sürecin farklı şekilde izlediği hadiseler de görülmüştür. Örneğin Sancak (Hatay) Sorunu'nun çözümünde, Beyrut Başkonsolosu olarak görev yapan (ve sonraki süreçte Dışişleri Bakanlığı'na dek yükselecek) genç diplomat Feridun Cemal Erkin'in özel rolü, bu durumu kanıtlamaktadır.²⁵

3. 1957-1958 Yıllarında Uluslararası Sistem ve Orta Doğu Alt Sistemi

II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası sistemin temel özelliklerine bakıldığında, çift kutuplu bir modelin varlığı belli olmaktadır. ABD ve SSCB'nin savaştan galip çıkması ve İngiltere ile Fransa'nın mevcut güçlerini büyük oranda kaybetmeleri, küresel ölçekte ortaya çıkan güç boşluğunu doldurmak için nükleer silahlarla desteklenmiş bir gerilim ortamını beraberinde getirmiştir. İdeolojik bir mücadele olduğu kadar çeşitli silahlanma ve propaganda faaliyetlerinin yoğunluğuyla da geçen bu dönem,²⁶ genellikle uluslararası sistemle ilişkili bölgesel alt birimlerdeki çatışma alanları üzerinden incelenmiştir. Soğuk Savaş döneminin ABD adına önde gelen diplomatik figürlerinden olan George F. Kennan'ın “çevreleme politikası” temelinde, Sovyetler'in hem ideolojik hem de siyasi olarak çevrelenmesini öngören ABD politikası, bölgesel alt sistemlerde Batı ile bağlantılı güvenlik örgütlenmelerine gidilmesi sonucunu doğurmuştur.²⁷ SSCB'nin 4 Ekim 1957'de Sputnik'i uzaya göndermeleriyle birlikte bu süreç hızlanmış, ABD'nin Sovyetler kaynaklı tehdit algısı daha da güçlenmiştir. Ayrıca

²⁵ Olayı Erkin'in kendi yazdığı anılarından okumak için bkz: Feridun Cemal Erkin, *Dışişlerinde 34 Yıl, Anılar-Yorumlar*, cilt:1, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987), 82-84.

²⁶ Soğuk Savaş Dönemi olarak adlandırılan periyodun başlangıç tarihi genellikle Churchill'in “demir perde” konuşmasını yaptığı 1946 senesi, bitiş tarihyse 1991'de SSCB'nin dağılması olarak geçmektedir. Bkz: Fuad Keskin, “Soğuk Savaş Kavramı ve Kronolojisi Kutusu,” *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, ed. Baskın Oran, cilt:1, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 536.

²⁷ Henüz Soğuk Savaş'ın başlangıcından itibaren Amerikan diplomatik yazışmalarına yansdığı şekliyle, Sovyetler'in Orta Doğu ve Uzak Doğu'daki potansiyel yayılma alanları için bölge ülkelerine askeri ve ekonomik yardım faaliyetlerine girişilmesi, Çevreleme Politikası (Containment Policy) kapsamında kurulan bölgesel güvenlik örgütlerinin öncülü olacaktır. Bu kapsamda Türkiye'ye yapılacak yardım için bkz: “The Secretary of State to the Embassy in Turkey,” *Foreign Relations of the United States*, vol:5, document:3, (10.06.1947).

ABD'nin, belirli bölgelerde etkinliğini maksimuma çıkarttığı ve yerel politikalarını üzerine inşa ettiği "pivot ülke" yaklaşımı içerisinde Türkiye'nin 1950-1960 arası dönemde oldukça önemli bir aktör olarak ortaya çıktığı da görülmektedir.²⁸

Bu bağlamda uluslararası sistemin Türk dış politikasındaki karar alıcılara etkisi, revizyonist ve Batıcı geleneklerin bir uzantısı olarak şekillenmiştir. İki kutuplu sistem içerisinde tarafsız bir dış politikanın mümkün olmadığını düşünen Türkiye, henüz CHP iktidarının son dönemlerinden itibaren, NATO üyeliğini dış politikanın temel gayesi haline getirmiştir. 1952 yılında gerçekleşen üyelik sonucundaysa hedef revize edilmiş, coğrafi sebeplerle Sovyet tehdidinde en fazla maruz kalan komşu ülke olarak bölgesel güvenlik ittifaklarının kurulması ve bunların NATO ile irtibatlandırılması gündeme gelmiştir. Bu bağlamda NATO ve Batı bloku algılamaları, tüm Türk kamuoyunda medeniyet ve çağdaşlaşma gibi kavramlarla birlikte okunmuştur. Nitekim Menderes'in de belirttiği gibi, 1952'den itibaren Türkiye; "*Tecavüze karşı kendilerini müdafaa etmek isteyen Garp milletlerinin Birleşmiş Milletler Anayasası'na uygun olarak vücuda getirdikleri bu teşekküle sadakatle bağlıdır.*"²⁹

Soğuk Savaş'ın Orta Doğu'ya yansımaları, bölgedeki devletlerin, güvenlik ihtiyaçlarına karşılık bulabilmek için iki kamptan birine dahil olma çabalarını beraberinde getirmiştir. 1945-1990 arası süreçte merkezi Arap coğrafyasında Suriye, Irak, Mısır ve Lübnan'ın konumları genellikle değişken kalmış fakat Suudi Arabistan, Ürdün, İsrail ve Türkiye gibi devletler genellikle Batı blokunun parçası olarak hareket etmiştir.³⁰ Türkiye'nin önderlik ettiği Bağdat Paketi projesi, NATO'nun Orta Doğu'daki tüm Batı yanlısı müttefiklerini biraraya getirmeyi amaçlamış fakat organizasyon bölgesel krizlere karşı dayanıklı kalamamıştır. Bu dönemde pek çok Orta Doğu ülkesinde, Arap milliyetçiliğinin mobilize ettiği subaylar vasıtasıyla rejimler değişmiş ve Mısır'da Nasır, Suriye'de Esad, Irak'da Kasım ve Saddam'ın otoriter rejimleri SSCB ile yakın ilişkiler kurmuştur. İran'daki 1979 Dev-

²⁸ "Pivotal State" yaklaşımı için bkz: Robert Chase, Emily Hill ve Paul Kennedy, "Pivotal States and U.S. Strategy," *Foreign Affairs*, vol:75, (Ocak-Şubat 1996): 33-51.

²⁹ Faruk Sükan, *Başbakan Adnan Menderes'in Meclis Konuşmaları*, TBMM 1950-1960, (İstanbul: Kültür Ofset Yayınevi, 1991), 414.

³⁰ William Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, çev. Mehmet Harmancı, (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008), 303-304.

rimi ABD açısından Orta Doğu'daki durumu daha da tehlikeli bir hale getirmiştir.³¹

Neticede 1950'lerin ikinci yarısı, Soğuk Savaş'ın Orta Doğu alt sisteminde belki de en yoğun yaşandığı dönemlerin başında gelmiştir. Süveyş Krizi'yle birlikte Orta Doğu, uluslararası aktörlerin bölgeye bakış açılarını büyük oranda değiştirmiş, İngiltere ve Fransa'nın bölgedeki etkinlikleri büyük oranda düşerken ABD Eisenhower Doktrini ile birlikte Orta Doğu'ya aktif askeri müdahaleyi meşru hale getirmiştir. Öte yandan kendisine yakın rejimler vasıtasıyla bölgedeki etkinliği giderek artan SSCB, başta Filistin-İsrail meselesi olmak üzere, Orta Doğu'daki her sorunlu konu başlığında aktif bir şekilde yer almaya başlamıştır.

Böyle bir konjonktür içerisinde, Türkiye'nin bölgeye bakışı giderek keskin sınırlarla çizilmiş bir çerçeveden şekillenmiştir. Menderes'in Orta Doğu'ya yönelik diplomasi anlayışının temeli, Batılı güçlerin fakat en çok ABD'nin, bu bölgedeki gelişmelere aktif bir biçimde katılımlarının sağlanması yönünde olmuştur.³² Bununla birlikte çift kutuplu sistem içerisinde Batı blokunun bölgedeki bayraktarlığını üstlenmek ve bu rolünün önemini her fırsatta ön plana çıkararak ekonomik ve askeri desteklerden yararlanmak da dış politikanın temel ilkeleri haline gelmiştir. Ayrıca henüz iktidara gelmeden evvel, DP ileri gelenlerinin en çok eleştirdiği konulardan biri, CHP'nin dış politikada doğuyu ihmal edip yüzünü tamamen Avrupa'ya dönmesidir. Partinin kuruluş programındaki 'dış ilişkiler' bahsinde bu meseleye atfen "iyi komşuluk ilişkilerine" verilen önem üzerinde durulmuştur.³³ DP'nin ilk Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü de Türkiye'nin Orta Doğu ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmesi gerektiğini düşünmektedir. Ona göre "*bir dışişleri bakanının görevleri arasında esaslı bir husus da yakın komşularına dostluk garantisi vermektir[r]*" ve kendisi de "*Araplara karşı tamamıyla dürüst ve samimi davranmakla...*" onların güvenini kazanmak-

³¹ Patrick Tyler, *A World of Trouble: The White House and the Middle East-from the Cold War to the War on Terror*, (New York: Farrar, Strauss and Giroux, 2009), 308.

³² Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, (Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, 2001), 39.

³³ Demokrat Parti Programı, 1946, <https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DIJITAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SIYASI%20PARTI%20YAYINLARI/200805461%20DEMOKRAT%20PARTI%20PROGRAMI%201946/200805461%20DEMOKRAT%20PARTI%20PROGRAMI%201946.pdf>, (14.11.17).

tadır.³⁴ DP'nin parlamentoya girmesinin ardından TBMM'de yapılan ilk oturumda Menderes'in yaptığı konuşma, partinin takip eden süreçte Orta Doğu'ya dönük temel politikasını ana hatlarıyla yansıtmaktadır:

“ (...) Şarki Akdeniz emniyetini maddi ve manevi bakımlardan korumak ve kuvvetlendirmek için, bir taraftan büyük dostumuz ve müttefiklerimizin dikkat ve alakalarını bu mesele üzerine çekmek, diğer taraftan da kendilerine sıkı dostluk rabutaları ile bağlı bulunduğumuz Yakın Şark devletleriyle daha sıkı münasebetler kurarak bu bölgelerde adalet ve anlayış esaslarına dayanan daha samimi bir dostluk ve tesanüt havası yaratmak lüzumunu duymaktayız.”³⁵

DP ileri gelenlerinin Orta Doğu ülkelerine dönük yakın ilişkiler kurma arzularının temelinde, “lokomotif siyaseti” de denilen, bölgesel liderlik çabası önemli bir rol oynamıştır. Tarihi ve kültürel bağlarla bağlı Türkiye'nin öncülüğünde Batı blokunun parçası olacak bir Orta Doğu'nun, hem Arap ülkeleri için hem de Türkiye ve ABD-Avrupa ülkeleri için kazançlı bir durum ortaya çıkaracağı düşünülmüştür.³⁶

Tüm bu faktörler baz alındığında, Türkiye için öncelikli dış politika hedefi NATO üyeliği halini almıştır. Fakat kısa vadede Batılı güçlerin buna yanaşmaması, DP politika yapıcılarını NATO ile bağlantılı bölgesel ittifaklar vasıtasıyla bu güvenlik sisteminin bir parçası olmaya yönlendirmiştir. Bu amaçla Yunanistan, Mısır, İngiltere ve ABD'nin dahil olduğu bir 'Doğu Akdeniz Paketi' projesi üzerinde uzlaşmaya çalışılmış ve 1939 yılındaki Türk-İngiliz antlaşmasının yenilenmesi için zemin yoklanmıştır.³⁷ 1950 yılında Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi'ne seçilmesi, küresel ölçekli politikalarda uluslararası sistemin işleyişine ortak olarak Batılı güçlerin semptisini kazanma şansını doğurmuştur. Kore Savaşı, Türkiye'nin isteklerini gerçekleştirme için önemli bir fırsat sunarken NATO üyeliği vasıtasıyla güvenlik şemsiyesinin altına girilmesini sağlamıştır.³⁸

³⁴ Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, 42-43.

³⁵ İrfan Neziroğlu ve Tuncer Yılmaz, haz., *Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları*, cilt:4, (Ankara: TBMM Basımevi, 2014), 15.

³⁶ Öke ve Mütercimler, *Yalnızlıktan Saygınlığa*, 109-111; Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, 45.

³⁷ Behçet Kemal Yeşilbursa, “Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin Ortadoğu Politikası (1950-1960),” *History Studies*, Ortadoğu Özel Sayısı, (2010): 69.

³⁸ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, çev. Yasemin Saner Göner, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1996), 342.

Türkiye'nin NATO üyeliği, muhalefet partisi tarafından da desteklenen ve genel olarak kamuoyunda üzerinde büyük bir uzlaşıyla kabul edilen bir olaydır.³⁹ Bununla birlikte bu uluslararası organizasyonun bölgeyle olan ilişkisinin sağlanması da gereklilik arz etmiştir. NATO üyeliğinin ardından Menderes ve DP politika yapımcılarının Orta Doğu'ya dönük temel stratejisi; 'Kuzey Kuşağı' olarak adlandırılan Sovyetler'e yakın coğrafyada şekillenecek ve Batı blokuyla bağlantılı bir alt güvenlik sisteminin tesisini sağlamak olmuştur. ABD de bu noktada Türkiye'nin tezine, belirli bir seviyede, sıcak yaklaşmıştır. Dışişleri Bakanı John F. Dulles'in 1953 yılında Türkiye'ye yaptığı ziyaret sırasında 'Orta Doğu Savunma Organizasyonu' olarak adlandırılan proje ilk kez dillendirilmiştir.⁴⁰ Fakat Türk tarafının isteği, oluşturulacak ittifak sisteminde Orta Doğu ile ilişkileri olumsuz bir tarihi geçmişe sahip Avrupa ülkelerinin yerine ABD'nin bizzat yer almasıdır. İngiltere'nin bu organizasyon içerisindeki aktif rolü, Menderes için Arap ülkeleriyle kurulması planlanan iyi ilişkiler için engel oluşturmaktadır.⁴¹ Eisenhower yönetimindeki yeni ABD dış politika anlayışı da Orta Doğu'da daha aktif bir Amerikan varlığının tesisini öngörmektedir.⁴² Nisan 1954 tarihinde Türkiye ile Pakistan arasında imzalanan ve ardından Irak'ın dahil edildiği, ABD'nin bu üç ülkeye yapacağı askeri yardımları da içeren antlaşmalar dizisi, Menderes'in tasarladığı NATO içerisindeki alt ittifak kümesinin oluşumu için ilk adımı oluşturmuştur.⁴³

³⁹ CHP tarafından bu süreçle ilgili eleştirilen en önemli husus, Kore'ye asker yollanması sırasında TBMM'ye danışılmaması ve dolayısıyla hukuki meşruiyet noktasındaki sıkıntıydı. Söz konusu tartışma hakkında bkz: Nihat Erim, "Hükümetin Son Kararı," *Ulus*, 27.07.1950.

⁴⁰ "Orta-Doğu Savunma Paketi Müzakereleri Başlıyor," *Milliyet*, 04.05.1953.

⁴¹ Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, 48.

⁴² ABD'nin bu dönemde OrtaDoğu'daki bölgesel ittifak girişimi için temel beklentisi; İran ve Mısır'ın da bir şekilde bu organizasyona dahil edilmesi ve böylece bölgeye dönük hamlelerde çevre ülkelerin desteğinin tam bir şekilde sağlanmasıydı. Bkz: "Momerandum of Conversation, by the Officer in Charge of Turkish Affairs (Moore)," *Foreign Relations of the USA, 1952-1954, The Near and Middle-East*, vol: 9, part:1, document: 57, (15.06.1952).

⁴³ Yeşilbursa, "Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin Orta Doğu Politikası (1950-1960)," 79. Aynı tarihlerde Yunanistan, Yugoslavya ve Türkiye arasında oluşturulan 'Balkan Paketi' da Menderes açısından benzer bir işleve sahipti ve NATO'nun devamlılığını sağlaması bakımından önemli bir aşama olarak görülüyordu. Konuyla ilgili bkz: Sedef Bulut, "Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası," *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sayı:41, (Mayıs 2008): 35-61.

Türkiye'nin bölgede üstlenmeye çalıştığı öncü rolün bir sonucu olarak Menderes, 1955 yılı içerisinde Irak, Lübnan ve Suriye'yi kapsayan bir dizi ziyaret gerçekleştirmiştir. Bağdat'ta Irak başbakanı Nuri el Said'le görüşen Menderes, Irak'ın kurulacak pakta katılımını sağlamıştır.⁴⁴ Menderes'in Şam ziyareti ise olaylı geçmiş, Başbakan Faris el Khoury ile ikili görüşmeler olumlu bir atmosfer oluştursa da ziyaret esnasında sokaklarda çok sayıda protesto gösterisi düzenlenmiştir. Geniş bir katılımcı kitlesiyle gerçekleşen Türkiye ve Batı karşıtı protestolarda 50 öğrenci ve 32 polis yaralanmıştır.⁴⁵

Irak'ın dışında, pakta dahil edilebilecek en uygun iki ülke olarak İngiliz nüfuzu altındaki Ürdün ve Batı ile ilişkileri her daim üst seviyede bulunan Lübnan ön plana çıkmıştır. Cumhurbaşkanı Celal Bayar da Menderes ile aynı tarihlerde iki ülkeyi kapsayan bir Orta Doğu ziyareti düzenlemiş, Beyrut ve Amman'daki görüşmelerde yoğun bir diplomatik misyon üstlenmiştir. Bayar'a göre Orta Doğu'da barışın vuku bulması için "sıkı bir işbirliğinin" tesis edilmek zorundadır:

*"Bütün dünyanın kritik bir devir geçirmekte olduğuna şüphe yoktur. Öyle ki insanların sulh içinde yaşamaları için birbirlerini daha iyi ve daha yakından tanımaları ve aralarında daha sıkı işbirliği yapmaları, bugün her zamankinden ziyade zaruret haline gelmiştir."*⁴⁶

Neticede Lübnan ve Ürdün'ün pakta katılımları çeşitli nedenlerle mümkün olmamış⁴⁷ ve Suriye, Türkiye–Irak antlaşmasına katılmak yerine Mısır'la kurulacak bir askeri ittifak doğrultusunda görüşmelere başlamıştır. Mısır'da iktidarı ele geçiren ve milliyetçi-popülist bir ideolojiyle Orta Doğu'da etkinlik kazanmaya başlayan Nasır, bu dönemde Batı blokunun bölgedeki en

⁴⁴ Melek Fırat ve Ömer Kürkçüoğlu, "1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye, Orta Doğu'yla İlişkiler," *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, ed. Baskın Oran, cilt:1, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), 622.

⁴⁵ İsmail Soysal, *1955 Bağdat Paktı*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991), 205. Soysal, söz konusu olayların Mısır ve Suudi Arabistan desteğiyle çıkartıldığını belirtmektedir.

⁴⁶ Özel Şahingiray, der., *Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1999), 227.

⁴⁷ Ürdün'ün Bağdat Paktı'na mesafeli durmasının asıl sebebi ülke nüfusunun 4'te 3'ünü oluşturan Filistinli nüfustu. Lübnan ise coğrafi konumu itibarıyla Mısır'dan fazlasıyla çekinmekteydi ve pakta katılmak için tam bir Amerikan garantisiyle ortaklığın daha da genişletilmesini beklemekteydi. Bkz: Mahmut Dikerdem, *Ortadoğu'da Devrim Yılları*, (İstanbul: İstanbul Matbaası, 1977), 163-165.

önemli karşıtı olarak ön plana çıkmıştır.⁴⁸ Suudi Arabistan'ın da desteğiyle Arap Birliği Ortak Güvenlik Paketi içerisinde Irak'ı ve Türkiye ile anlaşabilecek diğer ülkeleri baskı altına alan Nasır, NATO bağlantılı bir güvenlik teşkilatının Orta Doğu'daki varlığını Mısır için tehlikeli addetmiştir. Öte yandan Lübnan, Ürdün ve Suriye, Mısır'ın Şubat 1955 tarihinde Arap Birliği Konferansı'nda önerdiği "üye ülkelerin birliğe danışmadan askeri antlaşmalara imza koyamaması" maddesini kabul etmemiştir.⁴⁹ Bu durum, Suriye'nin Mısır'la ve ideolojik olarak Sovyetler'le yakınlaşma tercihinin de konjonktürel bir zorunluluktan öteye geçmediğini ortaya koymaktadır. Nitekim Suriye Cumhurbaşkanı Şükrü el Kuvvetli, o tarihlerde kendisiyle bir röportaj gerçekleştiren gazeteci Lütfü Akdoğan'a şöyle demiştir:

*"Siz nasıl büyük bir devletin himayesine sığınmıyorsanız biz de karşı tarafta bulunan Rusya'ya sığınacağız. Bizi komünist yapacaktır Adnan (Menderes) Bey. Hem de zorla komünistlerin kucığına atıyorsunuz bizi. Komünistler Suriye'ye yerleşirse, sınırimızda 1000 kilometreyi bulan yumuşak bir karnuz vardır."*⁵⁰

Bağdat Paketi olarak adlandırılan ve Türkiye ile Irak arasında Şubat 1955 tarihinde imzalanan antlaşmayla birlikte, NATO'nun bir uzantısı olarak kurulan bölgesel ittifakların Orta Doğu ayağı şekillenmiştir. Kısa zaman içerisinde pakta Pakistan ve İran'ın yanında İngiltere de dahil olmuştur. Türkiye, Irak ve İran gibi Batı çıkarlarıyla uyumlu hareket eden aktörlerin askeri bir şemsiye altında buluşması ve bu organizasyona İngiltere'nin de dahil olması, diğer bölge ülkeleri için (tanıdık bir maziden gelen) "emperyalist/sömürgeci" güçlerin adımı olarak okunmuştur. Nitekim Mısır, Suudi Arabistan ve Suriye gibi pakta karşı çıkan Arap ülkelerinin üzerinde en sık durdukları konu budur. DP ileri gelenleri, her fırsatta bu olumsuz imajı düzeltmek için paktın asıl gayesinin barışı tesis etmek olduğunu tekrarlamışlardır. Menderes, bir meclis konuşmasında şöyle diyecektir:

"Orta Şark bölgesinde yer alan ve zaman zaman ciddi tehlikelere sebep teşkil eden hadiseler karşısında Bağdat Paketi'nin ve ona mensup devletlerin sulhü koruma gayretlerinin değeri ve ehemmiyeti sulhsever milletlerce kemaliyle takdir"

⁴⁸ Mısır'daki Amerikan Büyükelçiliği'nden Dışişleri'ne gönderilen bir raporda, Nasır'ın Necib'i alt ederek iktidara gelişiminin ABD açısından tehlikeleri sıralanıyordu. Bkz: "The Ambassador in Egypt to the Department of the State," Foreign Relations of United States, vol: 9, part:2, document: 1191, (19.06.1953).

⁴⁹ Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, 64.

⁵⁰ Lütfü Akdoğan, *Krallar ve Başkanlarla 50 Yıl*, cilt:1, (İstanbul: Arka Plan Yayınları, 2006), 74.

olunmaktadır, kanaatindeyiz. Bağdat Paketi'nin bu sulhçu hizmetlerinin daha da kifayyetle ifa edilebilmesi ve paktın kuvvetlendirilmesi hususunda munzam yardım göreceği hakkında ümitlerimiz kuvvetlidir ve ciddi sebeplere istinat etmektedir.”⁵¹

Cumhurbaşkanı Bayar da paktın barışçıl kimliğine vurgu yapacaktır:

“Öyle zamanlarda yaşamaktayız ki, sulhu sevmek başkalarının haklarına, istiklale, toprak bütünlüğüne riayetkar olmak, bir kelime ile Birleşmiş Milletler Andlaşması'ndaki yüksek prensiplere bağlı bulunmak kafı gelmemektedir (...) Biz, devlet olarak, millet olarak yalnız bu hakikatleri kavramakla kalmayıp, bunların icap ettirdiği ittifak bağlarını tesis etmesini bildik (...) Bu andlaşma ile sulh, emniyet ve adalet davalarına yaptığımız hizmet pek büyüktür.”⁵²

4. 1957 Suriye ve 1958 Irak Krizleri'nin Yönetimi

Uluslararası sistemde hakim kutuplaşmanın Orta Doğu alt sistemindeki yansımaları, bölgesel aktörlerin, hatta bizzat liderlerin kişisel tercihleri sonucunda gerginliği tırmandırmalarıyla mümkün olmuştur. Mısır'da Nasır'ın ve Türkiye'de Menderes'in dış politikaları, açık bir şekilde ülkelerinin önemlerini küresel süper güçlere göstermek ve bu vasıta ile etkinliklerini arttırmak üzerine şekillenmiştir.⁵³

1957 Suriye ve 1958 Irak Krizleri, Menderes tarafından, Türkiye'nin ABD ve NATO güvenlik şemsiyeleri altındaki konumunu teyit etmek üzerine bilinçli olarak tırmandırılmış krizlerdir. Daha önce de belirtildiği gibi DP karar alıcılarının dünya görüşlerinde, Orta Doğu'ya ve Arap toplumlarına dönük “ötekileştirici” bir bakış bulunmamaktadır. Menderes ve diğer DP ileri gelenlerinin söylemlerine bakıldığında, genellikle Orta Doğu “halkları” ile “liderleri” arasında bir ayırım yapıldığı görülmektedir. 1957-1960 arasında görev yapan son Menderes Hükümeti'nin dış politika programına bakıldığında, bahsedilen bu ayırım fark edilmektedir:

“Orta Doğu'da yaşanan hadiseler, herhangi iki devlet arasında, mesela; Türkiye ile Suriye arasında bir mesele değil Orta Doğu bölgesinde yoğunlaşan ve iki blok arasındaki büyük mücadelenin bir safhasından ibarettir. Bütün Arap milletlerine

⁵¹ Sükan, *Başbakan Menderes'in Meclis Konuşmaları*, 414.

⁵² Şahingiray, *Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri*, 220.

⁵³ Nasır'ın Süveyş Krizi sırasındaki kararlarını bahsedilen perspektifte değerlendiren bir analiz için bkz: Christer Jönsson, “The Suez War of 1956: Communication in Crisis Management,” *Avoiding War*, ed. Alexander L. George, (New York: Westview Press, 1991), 160-193.

ve bu arada Suriye'ye karşı tarihten gelen sosyal ve tarihi sebeplere dayanarak kardeşlik bağlarıyla bağlıyız. Şüphesiz ki, Orta Doğu milletlerinin her birisinin hürriyet ve istiklallerine sahip olarak refah ve saadete kavuşmaları az emelimiz olduğu kadar milli varlığımız için de bir teminatır.”⁵⁴

Son tahlilde, Suriye ve Irak Krizleri'nin arkasındaki temel sebep; artan Soğuk Savaş gerginliğinin yarattığı konjonktürde, SSCB'nin bölgeye yerleşmesiyle birlikte Türkiye'nin tırmanan algısal tehdit anlayışıdır. Dolayısıyla her iki kriz de *reelpolitik* perspektifinde değerlendirilmesi gereken olaylardır.

4.1. Suriye Krizi

Suriye, Türk dış politikasında en çok krize taraf olmuş ülkeler arasında 4 vakayla ikinci sırada yer almaktadır.⁵⁵ 1957 Krizi ise 1958 Irak Krizi ile birlikte, DP döneminde yaşanan Soğuk Savaş kaynaklı krizlerin ilki olacaktır. Çalışmanın bu kısmında, söz konusu kriz, Brecher'ın dörtlü formülasyonu temel alınarak incelenecek ve o dönemdeki Türk kamuoyuyla karar alıcıların söylemleri arka planında analiz edilecektir.

Taraflar arasındaki görüş ayrılıklarının sözsöz-eylemsel alanla sınırlı kaldığı *kriz öncesi evrede*, mevcut sorunun ve anlaşmazlıkların çözülemediği halinde kriz, *tırmanma evresine* geçer. Ardından diplomatik ya da askeri-siyasi çeşitli enstrümanlar vasıtasıyla kriz yumuşatılmaya çalışılır. Krizi tetikleyici hameden, krizin fiilen sona erdiği, *yumuşama evresinin* sonuna kadar geçen süreç, karar alıcıların inisiyatifiyle oluşur. Bu sürecin bir bütün olarak taraflara, bölgeye ve uluslararası konjonktüre etkisiyse, *kriz sonrası evrenin* içerisinde incelenir.

DP'nin yürüttüğü 1950-1960 yılları arası 10 yıllık dış politikada Suriye'nin konumuna bakıldığında, belli başlı üç meselenin iki ülke arasındaki ilişkilerde belirleyici olduğu görülmüştür: Öncelikle Hatay meselesinin Suri-

⁵⁴ Akt. Kazım Öztürk, *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri Ve Programları*, (İstanbul: Ak Yay Yayınları, 1968), 457.

⁵⁵ 1923-2015 tarihleri arasında Türk dış politikasındaki krizlerin incelendiği listenin birinci sırasında 9 krizle Yunanistan yer alırken ABD ve Suriye ile yaşanan kriz sayısı 4'tür. Bkz: Aksu, *Türk Dış Politikasında Karar Alma ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi*, 57.

ye'deki iktidarlar tarafından sürekli gündemde tutulması,⁵⁶ ardından Filistin-İsrail sorununda Türkiye'nin dengeleyici bir politika takip etmesi ve son olarak Türkiye'nin NATO üyeliğinin ardından anti-emperyalist Arap milliyetçisi çevrelerde oluşan Türk karşıtlığı. Tüm bu faktörlerin arka planına bakıldığında, DP karar alıcılarının Batı blokunun parçası olarak hareket etme isteklerinin, Orta Doğu ve genel itibarıyla üçüncü dünya ile olan ilişkilere etkisi göze çarpmaktadır. Sovyetler'in ve onun anti emperyalist söyleminin etkisi altındaki post-kolonyal devletlerle ilişkiler, bu dönemde proaktif politikalar üretmeyi imkansız hale getirmiştir. 1955 yılındaki Bandung Konferansı'nda ve 1957'de BM'deki Cezayir görüşmelerinde, bu tavır açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Türkiye, Zorlu'nun ifadesiyle, tarafsız bir dış politika izlemeye hevesli tüm Afro-Asya halklarını "*tehlikeye göz yumarak güvenliğin elde edilebileceğini*" düşünmekle suçlamıştır:

*"Eğer bugün sulh ve güvenliğin muhafaza edilebileceği ümidine sahipsek, bu birlik ve hürriyeti seven insanların işbirliğinde bulunan kuvvetin tecavüzün muvaffak olmadığını ve olamayacağını göstermelerindendir."*⁵⁷

Türkiye'nin, Batı blokunun aktif bir üyesi olarak yakın çevresindeki ülkelere dönük politikalar geliştirmesi, Orta Doğu'da gittikçe artan ABD-Batı karşıtı Arap milliyetçisi rejimlerle arasının açılmasına yol açmıştır. Bu bağlamda Suriye'de 1954 yılındaki genel seçimler sonrası kurulan Baas-Komünist Parti koalisyonu, Türkiye için algısal bir tehdit anlayışının ilk nüvesini oluşturmuştur. Baas'ın kurucu ideologlarından Salah Bitar'ın Dışişleri Bakanlığı görevine getirilmesi ve ardından Suriye'nin dış politikasının Sovyetler eksenine doğru kayması, Türkiye'yi fazlasıyla rahatsız etmiştir.⁵⁸ Arap dünyasının saygın gazetelerinden "El-Alem"de çıkan Ekim 1954 tarihli bir haberde, Türkiye'nin Suriye'de komünistlerin meclise girişini bahane ederek askeri bir operasyona kalkışabileceği iddia edilmiştir.⁵⁹

⁵⁶ Youssef Chaitani, *Post-Colonial Syria and Lebanon*, (New York: I.B. Tauris, 2007), xii.

⁵⁷ Sezai Orkunt, *Türkiye-ABD İlişkileri*, (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1978), 253-255.

⁵⁸ Sabahattin Şen, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım, Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi*, (İstanbul: Birey Yayıncılık, 2004), 197. O yıllarda Suriye'yi ziyaret ederek Dışişleri Bakanı Bitar ile bir röportaj gerçekleştiren Türk gazeteci Lütfü Akdoğan, bakanın Hatay meselesi ve Türkiye hakkındaki görüşlerini "kabul edilemez" ve "kıskırtıcı" olarak nitelemektedir. Bkz: Akdoğan, *Krallar ve Başkanlarla 50 Yıl*, 61-62.

⁵⁹ Akt. Arda Baş, "1957 Suriye Krizi ve Türkiye," *History Studies*, vol:4, no:1, (2012): 93.

1957 Krizi'ni analiz ederken, taraflar arasındaki uyuşmazlığın ilk olarak hangi tarihte ve hangi sebeple çıktığını ortaya koymak gerekmektedir. Buna göre Türkiye-Suriye ilişkilerindeki gerilimin miladı olarak, 1954 seçimlerinin ardından oluşan Baas-Komünist Parti koalisyonu gösterilebilirse de esas olarak krizin arka planındaki uyuşmazlık noktası olarak 6 Ağustos 1957 tarihli Suriye-SSCB Ekonomik ve Teknik İşbirliği Antlaşması'nın imzalanması olduğu gözükmektedir.⁶⁰ Nitekim SSCB'nin Suriye topraklarında asker bulundurma ihtimali; Türkiye'nin Rusya'dan duyduğu "tarihsel korku" algısını pekiştirdiği gibi, güney sınırlarında da askeri olarak güçlü, komünist bir rejimin varlığı anlamına gelmektedir.⁶¹ Bu gelişme karşısında Menderes, Suriye'deki mevcut durumun kabul edilemezliği üzerine sert mesajlar verecektir:

*"Bölge dışı bir devletin Orta Şark'ta emniyet ve istikrarı esaslı olarak tehlikeye düşürecek şekilde üsler teşkiline teşebbüs etmesi ve bunda muvaffak olmuş gibi görünmesi yalnız Orta Şark devletlerini değil dünya sulhünü korumak için hareket eden diğer bütün memleketleri de haklı olarak endişeye sevk etmiştir."*⁶²

Menderes, Sovyetler'in Suriye'deki askeri varlığını, Türkiye için olduğu kadar NATO ve Batı bloku için de hayati önemde olduğunu göstermeye çalışmıştır: *"Bu vaziyet karşısında Türkiye çok uyanıktı[r]"* ve *"Müttefiklerini ve dostlarını ve diğer alakalıları da elinden geldiği kadar ikaza çalışmakta, vazifesini yapmaktadır."*⁶³

Oluşturulmaya çalışılan bu algısal tehdit anlayışı, ABD'den çok, bölgede nüfuzunu kaybetme tehlikesi yaşayan İngiltere tarafından dikkate alınmıştır. Nitekim Soğuk Savaş, ideolojik ve siyasi olarak Sovyetler'e karşı çetin bir mücadele veren ABD'nin aksine, İngiltere için Orta Doğu'daki nüfuzunu yeniden inşa etmek anlamına gelmektedir.⁶⁴ Süveyş Krizi'ne kadar aktif bir şekilde 'Verimli Hilal'deki siyasal-askeri problemlerde etkin olabilen İngiltere, Nasır'ın Mısır'da ve genel olarak tüm Orta Doğu'da popüler bir iktidar figürü olarak ortaya çıkmasıyla birlikte bölgedeki meşruyetini

⁶⁰ Fırat ve Kürkcüoğlu, "1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye, Orta Doğu'yla İlişkiler," 630.

⁶¹ Hüseyin Bağcı, "Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası," *Türk Dış Politikasının Analizi*, ed. Faruk Sönmezoğlu, (İstanbul: Der Yayınları, 1994), 113-114.

⁶² Sükan, *Başbakan Menderes'in Meclis Konuşmaları*, 414.

⁶³ Sükan, *Başbakan Menderes'in Meclis Konuşmaları*, 414.

⁶⁴ Öke ve Mütercimler, *Yalnızlıktan Saygınlığa*, 105.

büyük ölçüde kaybetmiştir. ABD'nin Başkan Eisenhower ile birlikte Orta Doğu'da daha aktif ve 'gerekirse' askeri müdahalelerle Sovyetler'e karşı cephe alma politikası, esasında İngiltere ve Fransa gibi aktörlerin Süveyş Krizi'nden sonra bölgedeki varlıklarını kaybetmesi sonucu oluşan güç boşluğunu doldurmak anlamına gelmektedir.⁶⁵ Mısır'da İsrail vasıtasıyla askeri bir hamle gerçekleştiren İngiltere, Sovyet blokuna kaydığı gerekçesiyle Suriye için de Türkiye'nin dahil olduğu bir politika üretmeye çalışmıştır.⁶⁶

Suriye-SSCB Antlaşması'ndan bir hafta sonra, Suriye ordusuna bağlı birliklerin Şam'daki ABD Büyükelçiliği'ni kuşatması ve üç Amerikan diplomatını sınır dışı etmesi, 17 Ağustos tarihindeyse Suriye ordusu ve bürokrasisinde yaşanan tasfiyelerle Baas-Komünist Parti koalisyonunun güç kazanması, krizin giderek tırmanma evresine doğru geçişini ifade etmiştir.⁶⁷ Suriye'deki gelişmeleri endişeyle izlese de harekete geçme noktasında çekingen davranan ABD için de bu aşama, daha katı bir politika üretmeyi zorunlu kılmıştır.⁶⁸ Suriye'deki hadiseler sonrasında Irak Kralı Faysal ve Ürdün Kralı Abdullah, ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Henderson'un da katıldığı bir toplantı için 24 Ağustos tarihinde İstanbul'a gelmiştir.⁶⁹ ABD 1 Eylül tarihinde Suriye'ye komşu Batı yanlısı ülkelere silah yardımı yapılmasını öngören kararı açıklasa da Türkiye'yi "harekete geçmemesi" için uyarmıştır. Menderes ise silah yardımını yeterli bulmamış, bu aşamadan itibaren askeri operasyon seçeneğini değerlendirmeye başlamıştır.

Türkiye'nin, Eylül ayının başından itibaren Suriye sınırına asker yığması, fiili olarak krizin başladığı, bir başka ifadeyle olayların kriz yönetimi içerisinde değerlendirilmesinin mümkün olduğu bir süreci işaret etmektedir. Askeri gerilimin tırmandırılması stratejisi, daha önce de değinildiği gibi, büyük oranda "suni" bir kriz yaratma isteğini belli etmektedir. O yıllarda Türkiye'nin Ürdün büyükelçiliği görevini üstlenen Mahmut Dikerdem'in anılarında da bu durum göze çarpmaktadır:

⁶⁵ Ray Takeyh, *The Origins of the Eisenhower Doctrine: The US, Britain and Nasser's Egypt, 1953-1957*, (London: Palgrave MacMillan, 2000), 142-143.

⁶⁶ "Macmillan backed Syria assassination plot," *Guardian*, 27.11.2003, <https://www.theguardian.com/politics/2003/sep/27/uk.syria1>, (28.09.2018).

⁶⁷ Baş, "1957 Suriye Krizi ve Türkiye," 97-98; Bağcı, "Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası," 114.

⁶⁸ "Telegram From the Department of State to the Embassy in France," *Foreign Relations of the United States*, vol:24, document: 364, (17.09.1957).

⁶⁹ "Şale'de Mühim Bir Toplantı," *Milliyet*, 25.08.1957.

“Amerika’da iken görüştüğüm kimi yetkililer Türk ordusunun Suriye’ye yürümesinin bir an meselesi olduğuna inanmışlardı. Fakat Amman’a dönerken talimat almak üzere yanına gittiğim Dışişleri Genel Sekreteri Melih Esenbel bana ‘Hiçbir askeri hareket olacağı yok, rahatça görevinin başına dönebilirsin’ demişti. Esenbel gerçek durumu çok iyi biliyordu, nitekim Türkiye-Suriye gerginliği siyasi bir manevra olmaktan öteye geçmedi.”⁷⁰

Türkiye’nin, ulusal güvenliğinin tehlikede olduğunu öne sürerek sınıra asker yığmaya başlaması, esasında Menderes’in NATO ve Bağdat Paktı’nın işlerliğini sınamak istemesinden kaynaklanmıştır. ABD’nin temkinli tavrına rağmen Türkiye’nin gerilimi tırmandırıcı bir politika izlemesi, o sıralarda Türk kamuoyunda da tepkilere yol açmıştır. Muhafif ‘Ulus’ gazetesinin köşe yazarlarından Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Menderes hükümetinin son dönemdeki dış politikasını ağır bir şekilde eleştirecektir:

“Kapımızın önünde kördüğüm haline gelen meseleler (...) bizi dört yanımızdan çepeçevre sarmış bulunuyor... DP iktidarı için varsa muhalefet partilerinin işbirliği, yoksa muhalefet partilerinin işbirliği. Gerçi bu iktidarın elinde dış politika olaylarına karşı ne gelir ki, ne yapsın diyeceksiniz. İşte koskoca Amerika bile bunları önleyemiyor. Fakat şu var ki son günlerde Türk diplomasisini durumumuzun vehameti hakkında ikaz eden gene bir Amerikalı diplomat oldu. Allah razı olsun Mr. Henderson’dan!”⁷¹

Aynı tarihlerde Metin Toker’in sahibi olduğu ‘Akis’ dergisindeyse ABD’nin Orta Doğu’daki rolü eleştirilir ve Türkiye’nin olaylara ABD tarafından çekiildiği belirtilir:

“Amerika gazetelerine bakarsanız, filin son derece kızdığına hükmetmek lazımdı. Komünist peyki haline gelen Suriye hükümetinin iyi bir dersi hak ettiğini yazıyorlardı. Fakat ne tuhaf, Amerika Suriye’nin Komünist olmasına tahammül edemez diyeceklerine, Türkiye güney hudutlarında bir Komünist devletin teessüsüne müsaade edemez diyorlardı.”⁷²

Türk kamuoyunda krizin suniliği vurgulanırken, Türkiye’nin sınıra asker yığmasına ilk cevap, SSCB Başbakanı Bulganin’den gelmiştir. 10 Eylül’de Menderes’e hitaben bir mektup yazan Bulganin, “Türkiye’nin kendi başına

⁷⁰ Dikerdem, *Ortadoğu’da Devrim Yılları*, 176.

⁷¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “DP İktidarının Başarılı Dış Politikası,” *Ulus*, 30.08.1957.

⁷² “Şale Köşkü Toplantıları,” *Akis*, 31.08.1957.

büyük işler açabileceğini” söylemiştir.⁷³ Ardından Mısır’a bağlı askeri birlikler Lazkiye Limanı’ndan Suriye topraklarına girmiştir.⁷⁴ Bu olaylardan yaklaşık bir ay sonra, Türkiye’nin Suriye sınırındaki askeri mevcudiyetini 37.000 kişiye kadar çıkarması, Suriye’nin Türkiye’ye resmi bir nota göndermesine sebep olmuştur. Türk hükümetini “sınırdaki olay çıkartmak” ve “Suriye hava sahasını ihlal etmek” ile suçlayan Suriye, sınırdaki askeri hareketliliğin sona erdirilmesini istemiştir.⁷⁵ Bir gün sonraysa SSCB lideri Kruşçev, bir gazete röportajında “*eğer savaş çıkarsa bu savaşta Türkiye’nin bir gün dahi dayanamayacağını*” söylemiştir.⁷⁶ Krizin giderek tırmandığı ve çatışma potansiyeline en yakın olduğu bir dönemde, Türkiye umduğu Amerikan yardımını sonunda bulacaktır. ABD Dışişleri Bakanı Dulles, “*Türkiye’nin güvenliğinin NATO’nun güvenliğinin bir parçası olduğu ve Türkiye’ye karşı bir saldırıya verilecek cevabın sadece savunma değil saldırı da olacağı*” uyarısında bulunmuştur.⁷⁷ Birkaç gün sonraysa Amerikan altıncı filosuna bağlı donanma birlikleri, İzmir Limanı’na demirlemiştir.

Kriz yönetimi içerisinde tırmanma evresi olarak ifade edilen dönem, karar alıcının süreci yürütme yeteneğinin ve becerisinin en açık şekilde ortaya çıktığı noktayı ifade etmektedir.⁷⁸ DP iktidarının sınıra asker yığmaya başladığı 1 Eylül tarihi ile ilk kez krizin yumuşama belirtileri gösterdiği 21 Ekim tarihine kadar geçen süreç, bu bakımdan önemlidir. DP karar alıcılarının kriz boyunca takip ettiği politikalar irdelendiğinde; asıl amacın, yani ABD desteğinin teyit edilmesi hedefinin gerçekleşmesinin ardından, krizin temkinli bir şekilde yumuşama eğilimine geçtiği görülmüştür. Bu

⁷³ Fırat ve Kürkcüoğlu, “1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye, Orta Doğu’yla İlişkiler,” 630.

⁷⁴ Bağcı, “Demokrat Parti’nin Ortadoğu Politikası,” 115.

⁷⁵ Ayşegül Sever, *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Orta Doğu, 1945-1958*, (İstanbul: Boyut Kitapları, 1997), 193.

⁷⁶ Bağcı, “Demokrat Parti’nin Ortadoğu Politikası,” 115.

⁷⁷ Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk- Amerikan Münasebetleri*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991), 251. Aynı tarihlerde Amerikan Dışişleri’nden Türkiye’deki büyükelçiliğe gönderilen bir raporda, Türk hükümetine; “*Olabilecek en yakın bir işbirliği içerisinde olunduğunu*” ve “*Yaşanacak süreç içerisinde Türkiye’ye her türlü desteğin yapılacağı*” mesajlarının verilmesi istenir. Bkz: “Telegram From the Department of State to the Embassy in Turkey,” Foreign Relations of United States, vol: 24, document: 366, (18.10.1957).

⁷⁸ Aksu, *Türk Dış Politikasında Karar Alma ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi*, 44.

bağlamda öncelikle 21 Ekim tarihinde Suudi Arabistan Kralı Suud bin İbn-Suud'un arabuluculuk önerisi ve bu önerinin Suriye tarafından reddedilmesinin ardından konunun Birleşmiş Milletler'e taşınması, kriz yönetiminde yumuşama evresine geçişi simgelemektedir.⁷⁹ 29 Ekim tarihinde Kruşçev'in Cumhuriyet kutlamaları için Moskova'daki Türk büyükelçiliğindeki resepsiyona katılmasıysa, krizin dozunun düşmeye başladığını göstermektedir.⁸⁰

1957 Krizi üzerine düşünüldüğünde, söz konusu gerginliğin büyük oranda DP karar alıcılarının inisiyatifiyle tırmandırıldığı görülmektedir. Türkiye ile Suriye arasındaki gerginliğin, 1954 yılında Baas-Komünist Parti koalisyonunu doğuran Suriye seçimlerinin ardından kademeli olarak arttığı fakat mevcut konjonktür içerisinde bir krize evrilme potansiyeli taşımadığı ortadadır. Türkiye açısından krizin tırmanma noktasını teşkil eden sınıra asker yığıma hamlesinin 6 Ağustos'taki Suriye-SSCB Antlaşması'nın hemen akabinde gerçekleşmesi, krizin, büyük oranda Türkiye'nin Orta Doğu alt sistemindeki değişimleri değerlendirmesinin sonucunda vuku bulduğunu doğrulamaktadır. Bununla birlikte Fırat ve Kürkçüoğlu; 1957 Krizi'nin arkasındaki temel neden olarak "*Soğuk Savaş'ın Orta Doğu'daki güvenlik kaygılarını arttırması*" tezini "*Sovyetler'in bunalımı bizzat hafifletmek için çaba gösterdiği*" gerekçesiyle mümkün görmemektedir.⁸¹ Yazarlara göre krizin tırmanmasındaki asıl gerekçeler; yaklaşan genel seçimler arifesinde DP'nin bir dış politika zaferiyle halk desteğini sağlama ve ABD'den gelen yardımların devam ettirilmesi çabalarıdır. Bağcı da krizin arkasındaki asıl faktör olarak yaklaşan genel seçimleri göstermekte ve "*Menderes'in seçimleri ezici bir çoğunlukla kazanması ile Suriye krizinin devamını istemesi için hiçbir neden kalmamıştı[r]*" demektedir.⁸²

Bahsedilen iç politik ve ekonomik sebeplerin varlığı ve krizin DP karar alıcıları tarafından tırmandırılan suni bir gerginlik olduğu tezi yadsınamasa

⁷⁹ "Suriye ile Münasebetlerimiz B. Milletler'de Görüşülecek," *Ulus*, 24.10.1957.

⁸⁰ Kruşçev, burada gazetecilere verdiği beyanatta; "*kendisinin ve arkadaşlarının Türk büyükelçiliğinde bulunmalarının bir barış jesti olarak tefsir edilebileceğini söylemiştir.*" Bkz: "Kruşçev, Zükov'a Yeni Bir Vazife Verileceğini Söyledi," *Milliyet*, 30.10.1957.

⁸¹ Fırat ve Kürkçüoğlu, "*1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye, Orta Doğu'yla İlişkiler,*" 631.

⁸² Bağcı, "*Demokrat Parti'nin Orta Doğu Politikası,*" 117.

da olayların arkasındaki önemli bir faktör ve bu değişkenleri etkileyen bir gelişme olarak, SSCB'nin Orta Doğu alt sisteminde giderek artan askeri-siyasi varlığının rolüne dikkat çekilmelidir. Nitekim krizin yalnızca iç faktörler hesaba katılarak değerlendirilmesi, bunalımın sona ermesinden kısa bir süre sonra, Mısır ile Suriye'nin birleşmesini ifade eden Birleşik Arap Cumhuriyeti girişiminin Menderes hükümeti tarafından olumlu karşılanmasını açıklayamamaktadır.⁸³ Doğrudan SSCB uydusu bir Suriye'nin yerine, Nasır'ın Mısır'ı ile birleşen bir Suriye, Türkiye açısından daha kabul edilebilir görülmüştür.

4.2. Irak Krizi

14 Temmuz 1958 tarihinde, beklenmedik bir anda gerçekleşen Irak Darbesi, Türk dış politikasında karar alıcıları zor durumda bırakan kısa süreli bir kriz süreci doğurmuştur. Söz konusu kriz, Suriye'deki gelişmelerle yakından ilişkili olsa da en temelde Orta Doğu'daki Batı karşıtı anti-empyralist dalganın bir sonucudur ve Türkiye'nin çevrelenme hissi doğrultusunda tetiklenen algısal tehdit anlayışıyla alakalıdır.

Soğuk Savaş'ın başlangıcından itibaren Bağdat yönetimi, Demokrat Parti'nin dış politikasına en yakın duran rejim konumunda olmuştur. Bunda Menderes'in Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa ile kurduğu yakın ilişkinin payı bulunmakla beraber, Haşimi Krallığı'nın üzerinde yükseldiği değerlere taban tabana zıt Nasırcı milliyetçiliğin de etkisi vardır.⁸⁴ Bağdat Pakti'nin Suriye Krizi sırasında Türkiye'nin beklediği gibi aktif bir şekilde kullanılmamasına ve Irak'ın Kıbrıs sorununda Yunan tarafının tezlerine sıcak bakmasına rağmen, yeni kurulan Suriye-Mısır Federasyonu'na karşı Irak-Ürdün tarafının desteklenmesi, Orta Doğu'ya dönük Türk dış politikasının temel hedeflerinden biri haline gelmiştir. Suriye'nin ardından Irak'ta da Sovyetler'le ilişkili bir rejimin kurulması, Türkiye'nin Orta Doğu'daki

⁸³ DP karar alıcılarının BAC girişimine karşı görüşü, Dışişleri Bakanı Zorlu'nun şu sözlerindeki tavır üzerinden okunabilir: "*Orta Doğu'daki bütün devletler arasındaki münasebetlerin sıkılaşması bizi hiç müteessir etmez. Hata, eğer böyle bir federasyon sızmalara mani teşkil edecek, bunu kuracak memleketleri ve Suriye'yi Sovyet mihverinden çıkaracaksa bundan ayrıca ziyadesiyle de seviniriz.*" Bkz: Öke ve Mütercimler, *Yalnızlıktan Saygınlığa*, 155.

⁸⁴ Yeşilbursa, "*Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin Orta Doğu Politikası (1950-1960)*," 90.

konumunu büyük oranda zedeleyeceği gibi Güneydoğu sınırlarının boydan boya “komünist” tehdidi altına girmesine de yol açacaktır. ABD ise Irak Darbesi’yle birlikte Bağdat Paketi’nden umudunu büyük oranda kesecek ve bu olaydan çok kısa bir süre sonra, Eisenhower Doktrini kapsamında Lübnan’daki Nasırcı ayaklanmaya bizzat müdahale edecektir.⁸⁵

Kriz aniden patlak vermekle birlikte, Irak’ta Haşimi Monarşisi’nin Batı yanlısı politikalarından rahatsız olan çok sayıda kesimin bulunduğu görülmektedir. Özellikle Hür Subaylar modeli, iktidarı ele geçirmeyi düşünen Arap subaylar için kopyalanabilir bir örnektir. Dolayısıyla kamuoyunda Irak, Ürdün ve Lübnan gibi ülkelerin askeri darbelerle her an Sovyetler’in etkisi altına gireceği korkusu hissedilmiştir. İhtilalin gerçekleştiği 14 Temmuz gününden tam bir hafta önce, Türkiye’nin Ürdün Büyükelçisi Dikerdem, Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa ile beraberdir:

“... Tam o sırada kapı vuruldu ve içeriye Nuri Sait Paşa’nın yaveri girdi. Telaşlı bir hali vardı. Odadakileri hazır ol durumunda selamladıktan sonra Paşa’nın kulağına eğilerek bir şeyler söyledi... Nuri Sait, Türkçe olarak: ‘Irak-Ürdün’ sınırında bazı birliklerin hareket halinde olduğunu öğrenmişler ama ben ne olduğunu biliyorum. Tümen komutanlarımızdan Abdülkerim Kasım birliklerine manevra yaptırmak için izin istemişti. Kasım benim en güvendiğim komutanlardan biridir, merak edecek bir şey yok’ dedi.”⁸⁶

General Kasım’ın hareketinin arka planında belirgin bir ideolojik temel yoktur. İktidarını, 1950’ler boyunca Orta Doğu’da hakim görüş konumundaki popülist Arap milliyetçiliği retoriğinin ışığında kurmak istemiştir ve Batı kampına karşı olduğu kadar, tıpkı Suriye’deki Baasçılar gibi, Nasır’a da mesafeli durmuştur.⁸⁷ Nitekim bu durum, darbenin olduğu gün Ankara’da toplanan Türkiye, İran, Pakistan görüşmesinde de değerlendirilmiş, Kasım’ın “komünist” ya da “Nasırcı” olmadığı fakat konjonktür icabı Sovyetlere’e ve Nasır’a yakın duracağı düşünülmüştür. Bu bağlamda alınan karar, Ürdün’ün olabildiğince desteklenmesi ve “sulhsever Amerika’nın Lübnan’daki teşebbüsünün... diğer memleketlere de teşmili için uğraşmak” olarak belirlenmiştir.⁸⁸

⁸⁵ Parry Anderson, *Amerikan Dış Politikası ve Düşünürleri*, çev. Barış Baysal, (Ankara: Nota Bene Yayınları, 2015), 79.

⁸⁶ Dikerdem, *Orta Doğu’da Devrim Yılları*, 180.

⁸⁷ Christopher Davidson, *Shadow Wars: The Secret Struggle for the Middle East*, (London: Oneworld Publication, 2016), 67.

⁸⁸ “Resmi Tebliğ Neşredildi,” *Milliyet*, 18.07.1958.

Ankara'daki Bağdat Paktı toplantısının sonrasında bir basın açıklaması yapan Zorlu, Irak'a komşu müttefiklerin alacağı askeri önlemlerin yanında, ABD'nin müdahalesini umduklarını da işaret etmiştir:

“Devlet reisleri Orta Doğu'daki son hadiselerin en ameli ve müessir bir şekilde müştereken emniyet tedbirleri alınması lüzumunu her zamandan ziyade ortaya koymuş olduğuna kani olarak (...) bu husustaki gayretlerine Orta Doğu'nun sulh, emniyet ve istikrarı ile yakinen ilgili bulunan diğer memleketlerin tam müzaheretine nail olacaklarına emindirler.”⁸⁹

Zorlu'nun açıklaması, kriz öncesi evrede uyuşmazlıktan çatışmaya geçiş sürecini ifade etmektedir. Nitekim Bağdat Paktı'ndan ayrı olarak, ABD'nin Lübnan müdahalesi sonrası cesaret bulan Türkiye'nin dış politikası daha katı seyredecektir. Karar alıcılar arasında, ABD müdahalesi uygulanmadığı takdirde askeri seçeneğin kullanılabileceği düşüncesi ciddi dillendirilmiştir. İçişleri Bakanı Namık Gedik'in Meclis'te yaptığı konuşma da bu doğrultudadır:

“Türk hükümeti hadiseleri daima kendi emniyetinin ve müttefiklerinin emniyetinin tehlikeye düşüp düşmemesi zaviyesinden tetkik etmekte ve dahil olduğu müşterek müdafaa paktlarının meşru müdafaa prensiplerinden ilham alarak siyasetini ayarlamaktadır. Bu sebeple Orta Şark'taki gerginliğin artmasına herhalde Türkiye'nin sebebiyet vermeyeceğinden ve Türkiye'nin alacağı her tedbirin müdafaa tedbiri olacağından emin olabilirsiniz.”⁹⁰

Bir toplantıda Türkiye Büyükelçisi'ne Bağdat Paktı'ndan beklentilerini dile getiren Kral Abdullah'ın düşüncesi de bu yöndedir:

“Dostlarımızdan beklentimiz, zaman kaybetmeden harekete geçmeleridir. Ben şahsen Türkiye'nin ya Irak ya da Suriye üzerine gerçekleştireceği askeri bir hareketin her şeyi halledeceğine inanıyorum.”⁹¹

Kasım Darbesi sonrası Irak'a müdahale fikri, ABD ve İngiltere açısından, olayların en başından itibaren kabul edilemez gözükmiştir. ABD için Haşimi Yönetimi'nin halk nezdindeki olumsuz konumu ve Iraklılar'ın darbe

⁸⁹ “Resmi Tebliğ Neşredildi,” *Milliyet*, 18.07.1958. Irak Darbesi sonrası Türkiyeli karar alıcılar, bölgede hala etkin olduğu düşünülen İngiltere nezdinde de bazı adımlar atacaktır. Zorlu'nun İngiliz gazetesi Daily Mail'e yaptığı açıklamada Ürdün'e müdahale edildiği gibi Irak'a da yardımda bulunulması talep edilecektir. Bkz: Ömer Kürkçüoğlu, “Turkey's Attitude Towards the Middle East Conflict,” *Foreign Policy*, cilt:5, sayı:4, (1976): 131.

⁹⁰ *TBMM. Zabıt Ceridesi*, Devre:II, İçtima:I, Cilt:4, İnikat:86, (26.7.1958): 821.

⁹¹ Dikerdem, *Orta Doğu'da Devrim Yılları*, 183.

yönetimini olumlu karşılaması, olası bir müdahaleyle monarşiyi restore etme çabalarının meşru zeminini yarım bırakmıştır.⁹² İngiltere ise ABD'ye nazaran askeri müdahale seçeneğine daha ılımlı yaklaşırsa da bu durumun Kasım rejimini daha da güçlendireceğini ve onu Nasır'a yaklaştıracağını düşünmüştür.⁹³

Suriye Krizi'nin aksine Irak'taki gelişmeler Türkiye'nin güney sınırında herhangi bir askeri hareketlilik doğurmamış, fakat askeri seçeneğin masada tutularak diplomaside araç olarak kullanılması planlanmıştır. ABD'nin askeri müdahaleye kesin bir şekilde ret yanıtı vermesi,⁹⁴ Türkiye'nin manevra alanını olabildiğince daraltmış ve Ankara, Kasım rejimini 31 Temmuz 1958'de resmen tanımak zorunda kalmıştır.⁹⁵

Sonuç olarak iki haftalık bir süreç içerisinde cereyan eden kriz, Menderes Hükümeti açısından hayati önemde belirleyici olmuştur. Suriye olaylarında müttefiki ABD'nin desteğini alan fakat Orta Doğu politikasının temeli olan lokomotif stratejisinin başarısızlığını gören Menderes, Irak'ta hareket alanını kesin olarak kısıtlayan ABD yönlendirmesinin yanında, kendi iktidarının da askeri bir darbeye yıkılabileceği tehlikesini ilk kez fark etmiştir.⁹⁶ Bu dönemde muhalefetten gelen dış politika merkezli eleştiriler, Türk kamuoyunda Orta Doğu'nun algılanışı hakkında da ipuçları vermektedir. Örneğin "DP İktidarının Orta Doğu Siyaseti" başlıklı yazısında "Ulus" yazarı Bülent Ecevit, ABD'nin bölgede Lübnan ve Ürdün'e doğrudan müdahalesinin, SSCB'nin Orta Doğu'ya girişine zemin hazırladığını ve müttefikleriyle birlikte Demokrat Parti iktidarının da dış siyasetinin çöktüğünü iddia etmiştir: "İran hariç bölgede dostumuz kalmamıştır (...)

⁹² Darbeden beş ay kadar önce Irak'taki ABD Büyükelçiliği'nden Washington'a çekilen telgrafta, mevcut rejimin pozisyonu belirtiliyor ve Faysal'ın iktidarının sağlam olmadığı söyleniyordu. Bkz: "Telegram From the Embassy in Iraq to the Department of State," *Foreign Relations of the United States*, vol: xii, document: 99, (21.02.1958).

⁹³ İngilizler'in "Geç olmadan Irak ve Ürdün'de gerekli tedbirlerin alınması" yönündeki teklifleri, ABD tarafından temkinli bir şekilde karşılanacaktır. Bkz: "Memorandum of Conversation," *Foreign Relations of the United States*, vol:xii, document: 117, (15.07.1958).

⁹⁴ "Telegram From the Embassy in Iraq to the Department of State," *Foreign Relations of the United States*, vol:xii, document: 124, (19.07.1958).

⁹⁵ "Yeni Irak Hükümetini Dün Resmen Tanıdık," *Milliyet*, 01.08.1958.

⁹⁶ Bağcı, "Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası," 97. Irak Darbesi'yle ilgili güncel bir çalışma için bkz: Mustafa Bostancı, *Irak'ta Monarşinin Sonu (1958 Irak İhtilali)*, (Ankara: Berikan Yayınları, 2017).

Irak ve Suriye başta olmak üzere pek çok Orta Doğu ülkesinin bize güveni azalmıştır.”⁹⁷ CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek ise “Irak’ta son hadiseler neticesinde ölenler bizimkilerin de akıl hocası idi” ve “onların bu akıbeti büyük ders olmalıdır” sözleriyle hükümeti eleştirmiştir.⁹⁸ İnönü de Meclis’te dış politikanın başarısızlığını eleştirmiş ve krizlerin suni olarak tetiklenmemesi gerektiğini söylemiştir:

“İttifak vecibeleri icap ettirirse vazifelerin şerefle yapılması mecburiyeti tereddüt götürmez. Ancak ilk tutuşmayı kendimizin tahrik etmemiz siyasetin yapabileceği en ağır hata olacaktır.”⁹⁹

Menderes ve diğer Demokrat Partililer açısından Irak Krizi, dış politika-dan çok iç politika bağlamında değerlendirilmiştir. Irak’taki Batı yanlısı rejimin askeri darbeyle devrilmesi ve hem Faysal’ın hem de Nuri Sait Paşa’nın feci şekilde öldürülmeleri, Menderes’in muhalefet karşısındaki söyleminin belirleyicileri olmuştur:

“Onlara (muhalefete) göre, Irak’ta da ihtilâlden evvel halkın nefretine maruz bir idare vardı. Ve o idarenin başında bulunanlar katledilmek icap ederdi ve neticede öyle oldu... Açık konuşuyorum, onların sarahatle söylemekten birazcık çekindikleri işte budur. Ve ondan sonra bir serserinin çıkmasını veya bir ihtilalin vuku bulmasını veya birtakım suikastlerin tertibini müzayede veya münakaşaya çıkarmak suretiyle, tahriklerini son küstahlık haddine kadar götürmüşlerdir.”¹⁰⁰

5. Sonuç

Netice itibarıyla Suriye ve Irak Krizleri’nin temel niteliklerinin, Soğuk Savaş’ın Orta Doğu’da oluşturduğu konjonktürle yakından ilişkili olduğu görülmektedir.¹⁰¹ Bu bağlamda Demokrat Parti karar alıcılarının söz konusu krizleri algılama, yorumlama ve bunlar karşısında politika üretme biçimlerinin de Soğuk Savaş’ın bölgesel alt sistemlerde yarattığı güven-

⁹⁷ Bülent Ecevit, “DP İktidarının Ortadoğu Siyaseti,” *Ulus*, 18.07.1958.

⁹⁸ Zühtü Arslan, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM – XI. Dönem (1957-1960)*, cilt:1, (Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 2013), 20.

⁹⁹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre:11, Cilt:4, İçtima:1.

¹⁰⁰ Arslan, *Türk Parlamento Tarihi*, 20.

¹⁰¹ Bu konuda yapılmış bir çalışma için bkz: Alpaslan Öztürkci, “Soğuk Savaş’ın 1950’li Yıllarda Orta Doğu’da Yaşanan Askeri Darbelere Etkileri,” *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt:17, sayı:34, (2017): 373-394.

sizlik algısıyla açıklanması mümkündür. Özellikle 1957 Krizi'nin, Türkiye tarafından bilinçli bir şekilde tırmandırıldığı ve bunu da nedeninin büyük oranda Sovyetler merkezli algısal güvensizlik anlayışına dayandığı görülmektedir. Nitekim mevcut konjonktürde ekonomik durumun giderek kötüye gidişi Amerikan kaynaklı dış yardımlara duyulan ihtiyacı arttırırken, Sovyetler'in bölgede artan gücü, Menderes'in NATO ve Bağdat Paktı ittifaklarını sınamak istemesine yol açmıştır.¹⁰² Buna karşılık Irak Krizi, Hermann'ın kriz tanımı içerisinde de yer alan bir faktör olarak aniden vuku bulmuş,¹⁰³ tasarlanmış ya da algısal tehdit anlayışından doğan bir kriz olarak şekillenmemiştir. Ayrıca her iki krizin de çözümlenmesinin ardından *status quo ante*, yani kriz öncesi duruma dönmüştür.

Suriye ve Irak Krizleri'nin yaşandığı 50'li yılların ikinci yarısı, DP karar alıcıları açısından ekonomik ve iç siyasette politikaların büyük oranda sarıldığı bir dönemi temsil etmiştir.¹⁰⁴ Bu süreçte iç politikadaki ihtiyaçlar ve zorunluluklar doğrultusunda dış politika söylemi üretilmiş ve alınan kararlar uluslararası-bölgesel konjonktürün de etkisiyle, içerideki meşruiyeti sağlamlaştırmak doğrultusunda şekillenmiştir. Aynı zamanda her iki kriz de Türk dış politikasının Orta Doğu'ya dönük ileriki yıllarda edineceği bazı özellikleri kazanmasında rol oynamıştır. Örneğin Suriye Krizi'nde Bağdat Paktı'nın, Irak Krizi'nde ABD'nin desteğini göremeyen Menderes, dış politikada alternatif oluşturabilmek amacıyla SSCB ile yakınlaşma girişimlerinde bulunmuştur.¹⁰⁵ Bu eğilim, Soğuk Savaş'ın geri kalan kısmın-

¹⁰² Suriye Krizi'ni bu perspektiften değerlendiren çalışmalar için bkz: Dikerdem, *Ortadoğu'da Devrim Yılları*, 176; Ivan Pearson, "The Syrian Crisis of 1957, the Anglo-American 'special relationship' and the 1958 landings in Jordan and Lebanon", *Middle Eastern Studies*, cilt:43, (2007): 49; Sever, *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Orta Doğu, 1945-1958*, 177.

¹⁰³ Hermann'ın kriz tanımı için bkz: Charles Hermann, "Crises", *The Oxford Companion to Politics of the World*, ed. Joel Krieger, (New York: Oxford University Press, 1993), 206.

¹⁰⁴ 1960 itibarıyla dış borç toplamı 1.5 milyar dolar, yani Gayri Safi Milli Hasıla'nın dörtte biri seviyesindedir. Bkz: Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, 332. Amerikan kamuoyunda Menderes'in "otoriter" eğilimlerinin yol açtığı rahatsızlık ve ABD'nin Türkiye'de çalışabileceği diğer aktörlerle ilgili bir rapor için bkz: "Telegram From the Department of State to Secretary of State Herter, at Istanbul", *Foreign Relations of US*, cilt:10, (Mayıs 1960): 834-835.

¹⁰⁵ Bu konuda bkz: Süleyman Seydi, "Demokrat Parti'nin Dış Politikada Alternatif Arayışı (1957-1960)", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt:2, sayı:14, (2011): 1-16.

da Türkiye'nin, Amerikan çıkarlarına dönük duyduğu endişelerin temelini oluşturmuştur. Takip eden süreçte ABD ile yaşanan Füze Krizi, Johnson Mektubu ve Kıbrıs Sorunu'na yönelik genel Amerikan bakışından duyulan rahatsızlık, bu temel üzerinde şekillenecektir. Ayrıca Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan olumsuzluklara bağlı olarak Rusya'nın bir alternatif olarak ortaya çıkması da DP dış politikasının son döneminde ortaya çıkan bir özellik olarak görülebilir.

Türk dış politikasında 1950'li yıllarda Orta Doğu'ya dönük geliştirilen stratejilerin algısal ve söylemsel arka planına bakıldığında, reelpolitik çerçevesinde geliştirilen politikaların ağır bastığı görülmektedir. CHP döneminde Orta Doğu'nun algılanış biçimiyle DP döneminde algılanışı arasında karar alıcılar nezdinde büyük bir fark olmasa da her iki dönemin farklı gereklilikleri, Türk dış politikasının farklı biçimde şekillenmesine yol açmıştır.¹⁰⁶ Menderes Hükümetleri'nin en temel dış politika hedeflerinden biri, Sovyet etkisini ABD desteğiyle dengelemek ve ABD nezdinde değer kazanmak için Orta Doğu'da lokomotif rolünü üstlenmektir. Bu politikanın uygulanabilmesi için başta Menderes olmak üzere DP'liler Orta Doğu'ya dönük söylemlerinde tarihsel ve kültürel yakınlık retoriğini benimsemiş, bazen de Arap liderlerle kurdukları doğrudan ilişkiler vasıtasıyla bölgede etkinlik kazanmayı ummuşlardır. Fakat Batı blokunun aktif bir üyesi olarak Orta Doğu'da “özgürlükçü” bir söylem geliştirmek, beraberinde birtakım çelişkileri de getirmiştir. Orta Doğu halklarının zihinlerindeki sömürgeci imgesiyle Türkiye arasındaki stratejik ortaklık, bir süre sonra Türkiye'ye olan bakışı negatif yönde değiştirmiştir. Örneğin Türkiye'nin Bandung Konferansı'ndaki Batı yanlısı tutumuyla daha sonra Orta Doğu'ya dönük geliştirdiği politikalar arasındaki çelişki, Türk dış politikasının etkisini sınırlayan bir nitelikte olmuştur.

Menderes ve diğer DP karar alıcıları tarafından “yüksek” Batı değerlerinin bir tezahürü olarak duyurulan Bağdat Paktı girişimi, Orta Doğu'daki diğer aktörlere “çağdaş medeniyet seviyesine” ulaşmak için bir fırsat olarak gösterilmiştir. NATO ve onunla bağlantılı örgütlenmeler, “sulhse-

¹⁰⁶ Çalışmanın kapsamı itibarıyla 1923-1950 arası dönemde karar alıcıların Orta Doğu'yu algılanış biçimleri üzerinde durulmamıştır. Bu konuyla ilgili bkz: Mustafa Bıyıklı, *Batı İlgalleri Karşısında Türkiye'nin Orta Doğu Politikaları: Atatürk Dönemi*, (İstanbul: Bilimevi Basın Yayın, 2006); Salahi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Mücadelesi ve Dış Politika*, cilt: 1, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987).

ver” ve “medeni” dünyanın uzantıları şeklinde okunmuş, “kardeş” Arap ülkelerinin de bu “trene” yetişmeleri arzulanmıştır. Türkiye’nin bölgede kendisine böyle bir misyon yükleyerek dış politika üretmesi, kapasite ve yetersizlik sebebiyle tam başarı sağlayamamıştır. Nitekim Stalin sonrası SSCB’nin dış politikası yumuşak araçlara daha çok dayandığından, çevresindeki komşu alanlara daha başarılı diplomatik müdahalelerde bulunabilmiştir. Bu bağlamda DP karar alıcılarının SSCB’ye karşı bölgede ötekileştirici bir algı yaratma çabası gözlenmiştir. Örneğin 1957 Krizi sırasında SSCB’nin Suriye’nin yanında yer alıp Türkiye’yi açıkça tehdit etmesi, Türkiye tarafından “*yabancı bir ülkenin bölgede barışı yok etme girişimi*” olarak yorumlanmıştır. Oysa hemen bir yıl sonra, ABD’nin Lübnan’a doğrudan silahlı müdahalesiyse memnuniyetle karşılanmıştır.

Kaynakça

- Ağaoğlu, Samed. *Arkadaşım Menderes*, İstanbul: Baha Matbaası, 1967.
- Akdoğan, Lütfü. *Krallar ve Başkanlarla 50 Yıl*, cilt:1, İstanbul: Arka Plan Yayınları, 2006.
- Aksu, Fuat. *Türk Dış Politikasında Karar Alma ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi*, İstanbul: Dış Politika ve Kriz İncelemeleri, 2017.
- Anderson, Perry. *Amerikan Dış Politikası ve Düşünürleri*, çev. Barış Bay-sal, Ankara: Nota Bene Yayınları, 2015.
- Aras, Bülent. *Türkiye ve Ortadoğu: Türk Dış Politikasının Toplumsal Kökenleri*, İstanbul: Q-Matris Yayınları, 2003.
- Armaoğlu, Fahir. *Belgelerle Türk- Amerikan Münasebetleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.
- Arslan, Zühtü. *Türk Parlamento Tarihi, TBMM – XI. Dönem (1957-1960)*, cilt:1, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 2013.
- Avcı, Orhan. “Mehmet Fuat Köprülü’nün Dışişleri Bakanlığı”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt:4, sayı:2, (Temmuz 2014): 75-97.
- Bağcı, Hüseyin. *Türk Dış Politikasında 1950’li Yıllar*, Ankara: ODTÜ Ge-liştirme Vakfı Yayınları, 2001.
- Baş, Arda. “1957 Suriye Krizi ve Türkiye”, *History Studies*, vol:4, no:1, (2012): 89-109.

Bıyıklı, Mustafa. *Batı İşgalleri Karşısında Türkiye'nin Ortadoğu Politikaları: Atatürk Dönemi*, İstanbul: Bilimevi Basın Yayın, 2006.

Blackwell, Stephen. "A desert squall: Anglo-American planning for military intervention in Iraq, July 1958-August 1959", *Middle Eastern Studies*, cilt:35, no:3, (1999): 1-18.

Bostancı, Mustafa. *Irak'ta Monarşinin Sonu (1958 Irak İhtilali)*, Ankara: Berikan Yayınları, 2017.

Brecher, Michael ve Wilkenfield. Jonathan, *A Study of Crisis*, Michigan: University of Michigan Press, 2000.

Bulut, Sedef. "Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sayı:41, (Mayıs 2008): 35-61.

Chaitani, Youssef. *Post-Colonial Syria and Lebanon*, New York: I.B. Tauris, 2007.

Chase, Robert, Hill, Emily ve Kennedy, Paul. "Pivotal States and U.S. Strategy", *Foreign Affairs*, vol:75, (Ocak-Şubat 1996): 33-51.

Clevelend, William. *Modern Ortadoğu Tarihi*, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.

Davidson, Chtistopher. *Shadow Wars: The Secret Struggle for the Middle East*, London: Oneworld Publication, 2016.

Dikerdem, Mahmut, *Ortadoğu'da Devrim Yılları*, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1977.

Erkin, Feridun Cemal, *Dışişlerinde 34 Yıl, Anılar-Yorumlar*, cilt:1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987.

George, Alexander, ed. *Avoiding War: Problems of Crisis Management*, Boulder: Westview Press, 1991.

Gülmez, Barış, "Do Diplomats Matter in Foreign Policy? Sir Percy Loraine and the Turkish-British Rapprochement in the 1930s", *Foreign Policy Analysis*, (2017): <https://doi.org/10.1093/fpa/orx006>, (04.11.2017).

Hermann, Charles F., "Changing Course: When Governments Choose to Redirect Foreign Policy", *International Studies Quarterly*, vol:34, no:1, (Mart 1990): 3-21.

-----, Hermann, Margaret ve Hagan, Joe, “How Decision Units Shape Foreign Policy”, (1987): <http://www.w.voxprof.com/cfh/hermann-pubs/Hermann-How%20Decision%20Units%20Shape%20Foreign%20Policy%20Behavior.pdf>, (27.10.2017).

Koç, Rasim. *İdam Sehvasındaki Dışişleri Bakanı: Fatin Rüştü Zorlu*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2010.

Krieger, Joel. ed. *The Oxford Companion to Politics of the World*, New York: Oxford University Press, 1993.

Kürkçüoğlu, Ömer. “Turkey’s Attitude Towards the Middle East Conflict”, *Foreign Policy*, cilt:5, sayı:4, (1976).

Neziroğlu, İrfan ve Yılmaz, Tuncer. *Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları*, cilt:4, Ankara: TBMM Basımevi, 2014.

Oran, Baskın. ed. *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. cilt:1, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

Orkunt, Sezai. *Türkiye-ABD İlişkileri*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1978.

Öke, Mim Kemal ve Mütercimler, Erol. *Yalnızlıktan Saygınlığa: Demokrat Parti’nin Dış Politikası*, İstanbul: İrfan Yayıncılık, 2000.

Öztürk, Kazım. *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları*, İstanbul: Ak Yay Yayınları, 1968.

Öztürkci, Alparslan. “Soğuk Savaş’ın 1950’li Yıllarda Orta Doğu’da Yaşanan Askeri Darbelere Etkileri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt:17, sayı:34, (2017): 373-394.

Pearson, Ivan. “The Syrian Crisis of 1957, the Anglo-American ‘special relationship’ and the 1958 landings in Jordan and Lebanon”, *Middle Eastern Studies*, cilt:43, (2007): 45-64.

Sender, Oral. “Türk Dış Politikasında Sürekliliğin Nedenleri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, cilt:37, no:3-4, (Eylül-Aralık 1982): 105-122.

Sever, Ayşegül. *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Orta Doğu, 1945-1958*, İstanbul: Boyut Kitapları, 1997.

Seydi, Süleyman. “Demokrat Parti’nin Dış Politikada Alternatif Arayışı (1957-1960)”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt:2, sayı:14, (2011): 1-16.

Sonyel, Salahi R. *Türk Kurtuluş Mücadelesi ve Dış Politika*, cilt:1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987.

Soysal, İsmail. *1955 Bağdat Paktı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.

Sönmezoğlu, Faruk. *Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul: Der Yayınları, 1994.

-----, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, İstanbul: Der Yayınları, 2014.

Sükan, Faruk. *Adnan Menderes'in Meclis Konuşmaları, TBMM 1950-1960*, İstanbul: Kültür Ofset Yayınevi, 1991.

Şen, Sabahattin. *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım, Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi*, İstanbul: Birey Yayıncılık, 2004.

Takeyh, Ray. *The Origins of the Eisenhower Doctrine: The US, Britain and Nasser's Egypt, 1953-1957*, London: Palgrave MacMillan, 2000.

Tepeciklioğlu, Elem Eyric. "Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri", *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, cilt:1, sayı:2, (Bahar 2012): 59-94.

Tyler, Patric. *A World of Trouble: The White House and the Middle East-from the Cold War to the War on Terror*, New York: Farrar, Strauss and Giroux, 2009.

Yalman, Ahmet Emin. *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim (1945-1970)*, cilt:2, İstanbul: Rey Yayınları, 1970.

Yavuzalp, Ercüment. *Liderlerimiz ve Dış Politika*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1996.

Yeşilbursa, Behçet Kemal. "Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin Ortadoğu Politikası (1950-1960)", *History Studies*, Ortadoğu Özel Sayısı, (2010): 67-98.

Zürcher, Eric Jan. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, çev. Yasemin Saner Göner, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.

Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi
ISSN: 2147-7523, E-ISSN: 2630-5631
Cilt: 5, Sayı: 2, ss. 127-157
Geliş Tarihi: 19.06.2018
Kabul Tarihi: 12.11.2018
DOI: 10.26513/toed.434636

Enerji ve Güvenlik Ekseninde Türkiye-İrak İlişkileri (1990-2018)*

Tolga Demiryol** & Hasan Deniz Pekşen***

Öz

Bu çalışmada Türkiye-İrak ilişkilerinde enerji ve güvenlik unsurlarının rolü tarihsel ve karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. İki ülke arasında son dönemde güçlenen enerji merkezli karşılıklı bağımlılık olgusundan hareketle enerjide ortaklaşan çıkarların siyasi ilişkiler üzerindeki etkisi sorgulanmıştır. Bu bağlamda, enerjinin siyasal etkisinin çözümlenmesinde aktörlerin iç politika dinamiklerinin, karşılıklı tehdit algılarının ve bölgesel jeopolitik değişkenlerin rolü incelenmiştir. Çalışmanın temel savı, Türkiye-İrak ilişkilerinde enerji unsurunun artan görünürlüğüne rağmen, enerji iş birliğinin ve projelerinin esasen siyasal ve jeopolitik gerekliliklerce şekillenen güvenlik politikalarının yürütülmesinde bir araç ve kolaylaştırıcı rolü gördüğüdür.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Irak, İKBY, Enerji, Güvenlik

* Bu çalışma, 3501 Ulusal Genç Araştırmacı Kariyer Geliştirme Programı SOBAG 114K378 numaralı araştırma projesi kapsamında Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından desteklenmiştir.

** Doç.Dr., Altınbaş Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, tolga.demiryol@altinbas.edu.tr

*** Öğr. Gör., Okan Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, hasan.peksen@okan.edu.tr

Turkish Journal of Middle Eastern Studies
ISSN: 2147-7523, E-ISSN: 2630-5631
Vol: 5, No: 2, pp. 127-157
Received: 19.06.2018
Accepted: 12.11.2018
DOI: 10.26513/toed.434636

Energy and Security in Turkey-Iraq Relations (1990-2018)

Tolga Demiryol* & Hasan Deniz Pekşen**

Abstract

This article addresses the role of energy and security related factors in Turkey-Iraq relations from a comparative historical perspective. Taking the growing energy-centered interdependence between the two actors as a point of departure, the article evaluates the role of mutual energy interests in bilateral political relations. Three factors are underlined as variables that mediate the political impact of energy interests: domestic political shifts in both actors, mutual threat perceptions and regional geopolitical factors. The primary finding of the research is that even though energy has become a visibly critical component of Turkey-Iraq relations recently, energy cooperation is essentially an instrument and facilitator of security policies which are primarily shaped by political and geopolitical imperatives.

Keywords: Turkey, Iraq, KRG, Energy, Security

* Assoc. Prof., Altınbaş University, Department of Political Science and Public Administration, tolga.demiryol@altinbas.edu.tr

** Lecturer, Okan University, Department of International Relations, hasan.peksen@okan.edu.tr

1. Giriş

Bu çalışmada Türkiye-İrak ilişkilerinde enerjinin rolü tarihsel bir perspektiften ele alınmıştır. Çalışmanın çıkış noktası Türkiye ve Irak'ın petrol ve doğal gaz ticareti başta olmak üzere, enerji alanındaki çıkarlarında bir yakınsama olduğu önermesidir. Enerjide dışa bağımlılığını azaltmak amacıyla kaynak çeşitlendirme politikası izleyen Türkiye için Irak önemli bir tedarikçi konumundadır. Buna karşılık hem büyüyen bir enerji pazarı hem de Avrupa'ya açılan bir koridor olarak Türkiye, ekonomisi enerji ihracat gelirine dayalı Irak için kritik önemdedir. Enerji arz, talep ve transit güvenliğinde ortaklaşan çıkarlara ek olarak Türkiye kaynaklı sermayenin Irak'taki altyapı yatırımları, iki aktör arasındaki karşılıklı bağımlılığın çok boyutlu ve nispeten simetrik niteliğine işaret etmektedir.

Türkiye ile Irak arasında enerji odaklı bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi olduğundan hareketle bu çalışmada iki ülke arasındaki siyasi işbirliği/çatışma süreçlerinde enerji faktörünün rolü incelenmektedir. Enerji ile siyasi işbirliği arasındaki nedenselliği ortaya koymak adına çalışmada tarihsel bir yöntem izlenmiştir. Vaka içi analiz yöntemi temelinde yürütülen çalışmada enerjinin rolünün farklı siyasal konjonktürlerde nasıl konumlandığı karşılaştırılmıştır. Değişen siyasal konjonktürler ışığında, Türkiye-İrak ilişkileri dört dönemde ele alınmıştır. Enerji dinamiklerinin arka planını oluşturan Ankara-Bağdat-Erbil üçgenin ortaya çıktığı 1991-2003 dönemi; ikili ilişkilerde güvenlik perspektifinin ağır bastığı 2003-2007 dönemi; Türkiye ve Irak iç politikalarında yaşanan değişimlerin ve bölgesel jeopolitik gelişmelerin sonucu olarak karşılıklı tehdit algılarında dönüşümlerin yaşandığı 2007-2014 dönemi ve son olarak DAES tehdidi ve Kuzey Suriye'deki jeopolitik gelişmelerin etkili olduğu 2014 sonrası dönem.

Çalışmanın ortaya koyduğu temel bulgu enerji unsurunun Türkiye-İrak ilişkilerinde tarihsel olarak artan bir önem taşımakla birlikte, enerjinin siyasal etkisinin çözümlenmesinde aktörlerin iç politika dinamiklerinin, karşılıklı tehdit algılarının ve bölgesel jeopolitik faktörlerin dikkat alınması gerektiğidir. İç politika alanında öne çıkan ilk husus, Irak'ın federal yapısı ve özellikle Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) ile Irak merkezi hükümeti arasında ülkenin enerji kaynaklarının paylaşımına dair çatışmadır. Özellikle 2007-2014 döneminde Ankara'nın –Irak'ın toprak bütünlüğüne yaptığı vurguya rağmen– Erbil yönetimiyle enerji merkezli bir işbirliği geliştirmiş olması, Ankara-Bağdat arasında gerilime neden olmuştur. Bu ek olarak

aynı dönemde Türkiye’de siyasal iktidarda yaşanan dönüşümler ve bunun dış politika alanına yansımaları, Ankara’nın Erbil ve Bağdat ile ilişkilerini de şekillendirmiştir.

Karşılıklı tehdit algıları, enerji alanında ortaklaşan çıkarların siyasi ilişkilere etkisini şekillendiren bir işlev görmektedir. Ankara’da Kuzey Irak kaynaklı güvenlik endişelerinin ön planda olduğu 2003-2007 döneminde enerjide ortaklaşan çıkarların siyasi işbirliği süreçlerine etkisi çok sınırlı olmuştur. 2007 sonrasında Ankara ve Erbil’in karşılıklı tehdit algılarında yaşanan radikal dönüşümler enerji odaklı bir karşılıklı bağımlılık ilişkisinin tesisini de mümkün kılmıştır. Hem bölgesel hem de iç politikaya dair dinamikler nedeniyle Ankara’nın IKBY’ye yönelik tehdit algısının yumuşaması, enerjinin işbirliğini güçlendirici bir etkide bulunmasının önünü açmıştır.

Bölgesel jeopolitik dinamikler ise enerji-siyasi işbirliği arasındaki nedensel süreçlerin arka planını oluşturmuştur. 2007-2014 döneminde Erbil yönetiminin, bir yandan otonomi politikası nedeniyle sürtüşme içerisinde olduğu Bağdat’a diğer yandan da bir tehdit olarak algıladığı Tahran’a karşı bölgesel ittifak arayışında olması, Erbil-Ankara yakınlaşmasına zemin hazırlamıştır. 2014 sonrası dönemde ise Irak-Suriye hattında yaşanan jeopolitik gelişmeler, özellikle de bu dönemde yükselen DAES tehdi ve Kuzey Suriye’nin siyasal yapılanmasındaki kırılımlar, Türkiye-Erbil-Bağdat dinamiklerini de doğrudan etkilemiştir. 2017 referandumuna giden süreçte IKBY’nin artan otonomlaşıma arayışı bu Ankara-Erbil arasında gerilime ve Ankara-Bağdat arasında bir yakınlaşmaya neden olarak önceki dönemde gözlenen siyasal dinamikten ayrılmıştır.

Çalışmanın temel savı, Türkiye-Irak ilişkilerinde enerji unsurunun artan görünürlüğüne rağmen, enerjinin siyasal ve jeopolitik gerekliliklerce şekillenen güvenlik politikalarının yürütülmesinde bir araç rolü gördüğüdür.

1.1. Türkiye ve Irak: Enerjide Ortaklaşan Çıkarlar

Enerjide dışa bağımlı bir ülke olan Türkiye’nin izlediği kaynak çeşitlendirme politikası gereği farklı tedarikçilerden ve güzergâhlardan enerji temini esastır. Bu bağlamda, Irak’ın Türkiye’nin enerji güvenliği açısından önemi hem petrol hem de doğalgaz ithalatında bir alternatif teşkil etmesinden

kaynaklanmaktadır.¹ Türkiye'nin petrol ithal ettiği ülkeler arasında Irak'ın payı son yıllarda artış göstermiş ve 2015 itibariyle yüzde 46'ya kadar yükselmiştir.² Irak'ın petrol üretim ve transit altyapısına yapılacak yatırımlarla birlikte ülkenin ihracat kapasitesinin daha da artması söz konusudur.

Doğalgazda ise mevcut kapasite sınırlı olmakla birlikte ihracat potansiyeli yüksektir. 3,7 trilyon metreköplük ispatlanmış doğal gaz rezerv büyüklüğü ile dünyanın 12. sırasında olan Irak'ın, yıllık üretimi 2017 itibariyle sadece 1,1 milyar metreköp olmuştur.³ Mevcut üretim ve ihracat altyapısının yetersizliğine rağmen, rezervlerin büyüklüğü itibariyle Irak, Türkiye için önemli bir potansiyel tedarik kaynağı olarak görülmüş ve özellikle Kuzey Irak'a yönelik projeler geliştirilmiştir. Bununla birlikte Irak'ın siyasal yapısındaki tikanlıklar ve 2014 sonrasında ortaya çıkan DAESH tehdidi nedeniyle kısa vadeli projelerin dahi hayata geçmesinde sorunlar yaşanmıştır.

Irak'ın Türkiye ile kurduğu enerji ilişkisi hem Türkiye'nin önemli bir enerji tüketicisi olarak pozisyonu hem de Avrupa ve dünya pazarlarına açılan bir koridor olma iddiası üzerinden şekillenmiştir. Bir başka deyişle, Türkiye Irak'ın hem enerji talep hem de transit güvenliğine katkı verebilecek kritik bir bölgesel partner konumundadır. Petrol ve doğalgaz yataklarının Irak içerisindeki dağılımına bağlı olarak Türkiye'nin konumunun jeopolitik önemi Erbil-Bağdat ekseninde farklılaşmaktadır. Basra körfezine yakın sahalardan elde edilen petrolün ihracatı deniz yoluyla yapılabilen iken, denizlere çıkışı olmayan kuzey bölgesinin rezervleri ise boru hattı projelerine ihtiyaç duymaktadır. Coğrafya Irak petrol ve doğalgazının birincil pazarlarının da farklılaşmasını beraberinde getirmiştir. Basra körfezinden gerçekleştirilen ihracatın büyük bölümü talebin yükselişte olduğu Çin ve Hindistan gibi Asya pazarlarına yönlendirilirken, Irak'ın kuzeyindeki kaynakların alıcıları olarak Avrupa ülkeleri öne çıkmaktadır. Bu durum mer-

¹ Irak'ın Türkiye enerji güvenliği açısından taşıdığı stratejik öneme vurgu yapan çalışmalar için bkz. Matthew J. Byrza, "Turkey's Dramatic Shift Toward Iraqi Kurdistan: Politics Before Peace Pipelines", *Turkish Policy Quarterly* 11, sayı 2, (2012): 53-61. Massimo Morelli ve Constantino Pischetta, "The Turkey-KRG Energy Partnership: Assessing Its Implications", *Middle East Policy*, 2014, cilt 21 sayı 1, 107-121. Aura Sabadus, "Iraq: Turkey's Energy Trump Card", *Turkish Policy Quarterly*, cilt 11 sayı 2. 2012, 105-113.

² "Türkiye'nin Enerji Profili ve Stratejisi", *Dışişleri Bakanlığı*, son erişim tarihi: 13 Kasım 2016, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa.

³ "BP Statistical Review of World Energy 2017", *BP*, son erişim tarihi: 4 Mart 2018, <https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review-2017/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-full-report.pdf>.

kezi yönetim ile IKBY arasındaki siyasi mücadeleye jeostratejik bir boyut kazandırmaktadır.

Doğalgaz ticaretinde ihracat güzergâhları potansiyel pazarlar nedeniyle daha belirgindir. Irak gazının Rusya'ya alternatif arayan AB için öneminden hareketle, bölgeden Avrupa'ya uzanacak boru hattı projeleri önem kazanmaktadır. Bu durumda kritik veri yakın gelecekte Irak'ın ihracata yönelik gaz üretiminde görülecek olası artışın büyük bölümünün ülkenin kuzeyinde gerçekleşeceğinin öngörülmesidir. IEA'nın baz senaryo hesaplamalarına göre Irak'ın doğalgaz ihracatı 2020 yılında 10 milyar metreküpe ve 2035'te ise 40 milyar metreküpe yaklaşacaktır.⁴ Söz konusu potansiyelelin Avrupa pazarlarına aktarılması için en olası güzergâh olarak Türkiye öne çıkmaktadır.

Türkiye ile Irak arasındaki ilişkilerin önemli bir ayağını Türkiye'nin Irak'taki enerji yatırımları oluşturmaktadır. Son dönemde özellikle Kuzey Irak enerji başta olmak üzere uluslararası yatırımları çeken bir bölge haline gelmiştir.⁵ Türk enerji şirketleri, çok uluslu konsorsiyumlara dâhil oldukları gibi, tek başlarına da enerji sahalarının lisanslarını almışlardır. Özellikle 2003 sonrası Irak'ta siyasal istikrarın henüz sağlanmadığı ve dolayısıyla bölge dışı sermayenin sınırlı kaldığı dönemlerde öne çıkan Türk yatırımcılar, aldıkları risklerin karşılığı olarak önemli kazanımlar elde etmişlerdir. Bunun dışında ileride aktarılacağı üzere, jeopolitik açıdan yalnızlaştığı dönemlerde IKBY, bir açılım alanı yaratmak için Türkiye'ye önemli enerji yatırım imkânları da sağlamıştır. Bu bağlamda Genel Enerji ve TPIC başta olmak üzere Türk şirketleri yüzde 20'den yüzde 80'e uzanan bir paydaşlık yapısıyla yatırımlar yapmışlardır. Bir diğer önemli işbirliği alanı da Türkiye'den Irak'a yapılan elektrik ihracatıdır. Altyapı sorunları yaşayan Irak için hayati konumda olan elektrik ihtiyacının karşılanmasında Türkiye önemli bir aktör olarak öne çıkmış ve komşusunun tek taraflı enerji ihracatına kısmı de olsa bir denge getirmiştir. Bu bağlamda ilerleyen bölümde yapılması gereken, söz konusu yakınlaşmayı destekleyen ve engelleyen unsurların tarihsel verileri ile ortaya konulmasıdır.

⁴ "Iraq Energy Outlook 2012", IEA, son Erişim Tarihi: 6 Aralık 2012, https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/WEO_2012_Iraq_Energy_OutlookFINAL.pdf

⁵ Michael M. Gunter, "Economic Opportunities in Iraqi Kurdistan", *Middle East Policy*, 2011, cilt 18 sayı 2, ss.102–109. Denise Natali, "The Politics of Kurdish Crude", *Middle East Policy*, 2012, cilt 19 sayı 1, 110-118.

2. Ankara-Bağdat-Erbil Üçgeninde Enerji, Çatışma ve İşbirliği

Önceki bölümde ele alındığı üzere Türkiye ve Irak'ın orta ve uzun erimli enerji çıkarları arasında büyük ölçüde bir yakınsama vardır. Türkiye Irak petrolü ve doğalgazı için önemli bir bölgesel pazar olmanın yanı sıra bu kaynakların Avrupa'ya ihracatı için en güvenli ve gerçekçi güzergâhı sunmaktadır. Irak ise sadece Türkiye'nin doğalgaz ithalatını çeşitlendirme stratejisinin bir bileşeni değil aynı zamanda Türkiye kaynaklı enerji yatırımları için elverişli bir sahadır.

Bu bölümde yanıt aranan temel soru Irak'la geliştirilecek enerji temelli ilişkilerin siyasi işbirliği üzerindeki etkisinin ne olduğudur. Bu bağlamda Türkiye-İrak ilişkileri dört aşamada incelenebilir. Bunların ilki İKBY'nin bölgede önemli rol oynayan bir aktör olarak çıktığı 1991-2003 dönemdir. Irak merkezi hükümetinin Saddam döneminde ortaya çıkmış bir geçici otonomlaşıma olarak gördüğü ve 2003 işgali sonrasında da belirli sınırlara kadar uygun gördüğü İKBY'nin hangi ortamda oluştuğunun anlaşılması, İKBY'nin gelecekteki beklentilerini ve Türkiye'nin pozisyonunu da ortaya koyacaktır. İkinci olarak Türkiye'nin güvenlik perspektifinden bölgeyi değerlendirdiği ve enerjiyi de bu şekilde ele aldığı 2003-2007 dönemi incelenecektir. Böylece bu dönemde ortaya konulan güvenlik algılarının geçici bir dönemi mi içerdiği yoksa enerjiden sağlanacak faydanın feda edilebileceği, devamlılık arz eden bir politika mı olduğu anlaşılabilir. Üçüncü olarak tehdit algıların değiştiği ve enerji işbirliğinin öne çıktığı 2007-2014 dönemi gelmektedir. Ankara-İKBY arasında enerji temelli bir karşılıklı bağımlılık ilişkisinin temellendirildiği bu dönem Ankara-Bağdat arasında ise siyasi çatışmalara sahne olmuştur. Son olarak 2014'ten günümüze gelen süreçte Irak ve Kuzey Suriye kaynaklı bölgesel gelişmeler ve bunların Ankara'nın Kuzey Irak'a yönelik enerji ve güvenlik politikaları üzerindeki etkisi ele alınacaktır.

2.1. Ankara-Bağdat-Erbil Üçgenin Ortaya Çıkışı: 1991-2003 Dönemi

Güncel dinamikleri ile Türkiye-İrak merkezi yönetimi ve Türkiye-İKBY ilişkilerini şekillendiren dönüm noktası 1991 Körfez Savaşıdır.⁶ Savaş son-

⁶ Meliha B. Altunışık, "Turkey's Iraq Policy: The War and Beyond", *Journal of Contemporary European Studies*, 2006, cilt 14 sayı 2, 183-196.

rasında Ankara'nın bölgeye yönelik politikalarına hâkim olan güvenlikçi yaklaşım sonraki dönemlerde iki ülke arasındaki enerji ilişkilerini de yakından şekillendirecektir.

Körfez savaşı öncesinde Saddam Hüseyin'e isyan eden grupların başarısız olması ve Saddam'ın yönetimi yeniden ele geçirmesi sonrasında yönetim isyancı gruplara karşı büyük bir saldırı başlatmış ve 1988 yılında Halepçe'de kimyasal silah kullanımını da içeren katliamlara girişmiştir. Bunun Körfez Savaşı sonrasındaki sonucu Temmuz 1991 yılında alınan BM Güvenlik Konseyi kararı ile gerçekleştirilen "Provide Comfort (Huzurun Tesisi)" Operasyonu olmuştur.⁷ 36.paralelin kuzeyini uçuşa kapatarak bir güvenli bölge oluşturan bu operasyonun süresinin dolması sonrasında, Türkiye'nin de yer aldığı "Poised Hammer (Çekiç Güç)" operasyonu başlatılmış ve böylece Irak'ın toprak bütünlüğü *de facto* olarak ortadan kalkmıştır.⁸ Bu operasyonun en önemli sonuçlarından birisi Türkiye'de faaliyet gösteren PKK'nın Irak'ın kuzeyinde hareket alanı bulması olmuştur.⁹

PKK'nın Kuzey Irak'ta yerleşmesi ve Türkiye'ye saldırıda bulunup yeniden Irak'a kaçması, Türkiye'nin PKK stratejisini Kuzey Irak'ı da dâhil ederek oluşturmasını beraberinde getirmiştir. Bu noktada Irak hükümeti ile değil, Kuzey Irak'taki önemli bölgesel aktörler olan KDP ve KYP ile temasa geçilmiş; KDP lideri Barzani ve KYP lideri Talabani'ye diplomatik pasaport, Ankara'da temsilcilik gibi imtiyazlar sağlanmıştır.¹⁰ Bunun karşılığında PKK'ya karşı yapılacak olan operasyonlarda işbirliği, istihbarat, coğrafi kılavuzluk ve personel desteği beklenmiştir.

Bu ilişkiler Kuzey Irak'ta bir federe devlet kurma hedefleri ile sekteye uğramış; Türkiye-İran-Suriye, Kuzey Irak'taki yapılanmaları tanımadıklarını deklare etmişlerdir. Bunun üzerine 1993 yılında KDP ve KYP arasında çatışmanın başlaması ile Türkiye'nin oluşturmaya çalıştığı -istikrarlı ve

⁷ "BMGK 688 Numaralı Kararı, 1991", *Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi*, son erişim tarihi: 4 Ağustos 2015, [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/688\(1991\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/688(1991))

⁸ Marianna Charountaki, "Turkish Foreign Policy and the Kurdistan Regional Government", *Perceptions*, 2012, cilt 17 sayı 4, 128.

⁹ Gencer Özcan, "Facing its Waterloo in Diplomacy: Turkey's Military in the Foreign Policy Making Process", *New Perspectives on Turkey*, 2009, Sayı 40, 83-102.

¹⁰ İlhan Uzgel, "ABD ve NATO'ya İlişkiler", iç. *Türk Dış Politikası Cilt II*, der, Baskın Oran, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), 264.

PKK'yı baskılayan- ortam bozulmuş ve PKK Türkiye'ye yönelik saldırılarını arttırmıştır. Bu noktada öncelikle KDP ve KYP liderleriyle görüşülerek yerel aktörler arası olası çatışmalar önlenmeye çalışılmıştır.¹¹ Kuzey Irak'taki bu kamplaşma sonrasında Türkiye KDP ile İran KYP ile ve Suriye ise PKK ile yakın ilişkiler geliştirmiştir.¹² Suriye'nin PKK'ya desteği 1998'de iki ülkeyi savaşın eşiğine getirecektir.

1995 yılında Kuzey Irak'taki durumun bölgesel aktörlerle yeterince kontrol altına alınamayacağı değerlendirilerek bölgeye yönelik kapsamlı sınır ötesi operasyonlar gündeme gelmiştir. 35000 askerin katıldığı Çelik Operasyonu PKK'ya önemli darbe vururken, 1997'deki Balyoz Harekâtı 50000'e yakın askerle bölgeye yapılan en büyük operasyon olacaktır. Bu operasyonlarla PKK'nın etkinliğinin önemli ölçüde azalması sonrasında 1998'de PKK'nın lider kadrosunun yakalanması süreci başlamış, KDP-KYP çatışmasında da uzlaşma için özellikle ABD'nin girişimleri söz konusu olmuştur.

Ankara'nın Irak merkezi yönetimi ile ilişkileri bu dönemde genel anlamda olumlu yönde seyretmiştir. Bağdat yönetiminin Türkiye'ye sınır ötesi operasyonları için imkân vermesi, sınır ötesi operasyonların en önemli hukuki dayanağı olmuştur. 1999 yılında terörist Abdullah Öcalan'ın yakalanması ve PKK'nın çözülme sürecine girmesi sonrasında Türkiye'nin Kuzey Irak politikasında değişiklik başlamış, Irak merkezi yönetimi esas muhatap alınmaya başlamıştır. ABD'nin KDP-KYP arası arabuluculuk süreçlerini içeren Washington sürecinde başarıya ulaşması ve bu doğrultuda Irak'ta federasyonu öngörmeye başlaması ile Türkiye ve ABD arasında Irak politikasında farklılaşmalar görülmeye başlanmıştır. Bu farklılık 2003 tezkere krizi sonrasında Türkiye'nin Kuzey Irak politikasını derinden etkilemiştir.¹³

Özetle bu dönemde Türkiye'nin Irak politikasını belirleyen unsur PKK terörü olduğu gibi, Ankara ilişkilerini doğrudan KDP ve KYP gibi bölgesel aktörlerle ve ABD gibi küresel güçlerle sürdürmüştür. Halepçe katliamı

¹¹ William Hale, *Türk Dış Politikası (1774-2000)*, çev. Petek Demir, (İstanbul: Mozaik Yayınları, 2003), 324.

¹² Uzgel, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", 263.

¹³ Stephan Cook, "The USA, Turkey, and the Middle East: Continuities, Challenges, and Opportunities", *Turkish Studies*, 2011, cilt 12 sayı 4, 717-726.

sonrasında oluşan güvenli bölge üzerinden PKK'nın üslenmesinin engellenmesi, olası nüfus göçlerinin önlenmesi, bu konularda yerel güçlerle temasa geçilmesi ve tüm bu sürecin içerisinde Irak'ın bütünlüğünün korunması hedeflenmiştir. Irak merkezi hükümetinin üniter yapıyı korumakta yaşadığı zorluklar, Türkiye'nin bu süreci farklı aktörlerle yürütmesine neden olmuştur. Fakat 2003 sonrasında ABD ile yaşanan sorunlar ve Irak'ın toprak bütünlüğünün bozulması nedeniyle süreç zora girmiştir. Türkiye IKBY politikasında sürekli olarak yerel yönetim-merkezi yönetim gerginliğini aşmaya çalışmıştır.

1991 sonrası süreçte *de facto* bir oluşum olarak ortaya çıkmış olan Kuzey Irak yönetimi, 2003 işgalinden sonra hukuki bir nitelik kazanmıştır.¹⁴ Böylece Erbil, Türkiye'nin enerji politikalarında dikkate almak zorunda kalacağı yeni bir aktör olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin dikkatinin yönünü önce güvenlik, ardından ekonomi şekillendirmiştir. Zira 2003-2007 döneminde ilişkiler güvenlik politikaları odaklı ilerlerken, 2007 sonrasında IKBY ile enerji üzerinden karşılıklı bağımlılık tesis etme amacı ön plana çıkmıştır.

3. 2003-2007 Döneminde Güvenlik Ekseninde Enerji Politikaları

Irak'ın ABD tarafından işgal edildiği 2003 yılı Türkiye-İrak ilişkileri açısından da bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Bu döneme kadar Irak'la enerji temelli ilişkilerini yalnızca Kerkük-Yumurtalık boru hattından kurmuş olan Türkiye için öncelikli hedef, ilk aşamada enerji temelinden uzakta, ileride geliştirilecek işbirliğinin aktörlerini belirlemek olmuştur. Dönemin belirleyici unsuru ABD ile yaşanan gerilimler ve bu durumun Ankara'nın Irak'taki hareket alanını daraltmasıdır. 2003 ile 2007 arası dönemde ABD ve Türkiye arası ilişkileri dip noktasına götüren 1 Mart 2003'teki tezkere krizidir. Tezkere krizi sonrasında Türk yetkililer bir yandan ABD ile ilişkileri düzeltmeye çalışırken, diğer yandan “terör tehdidi sürdüğü sürece Irak'ta olacakları” yönünde açıklamalarda bulunmuşlardır.¹⁵ Ne var ki 4

¹⁴ Marianna Charountaki, “Turkish Foreign Policy...”, 185. Gareth Stansfield, “The Unravelling of the Post-First World War State System? The Kurdistan Region of Iraq and the Transformation of the Middle East”, *International Affairs*, 2013, cilt 89 sayı 2, 259–282.

¹⁵ “Gül'den Çarpıcı Irak Açıklamaları”, *Vatan*, 2013, son erişim tarihi: 28 Mart 2015, <http://www.gazetevatan.com/gul-den-carpici-irak-aciklamalari-16542-gundem/>

Temmuz 2003 tarihindeki Süleymaniye baskını ile açıkça vurgulandığı üzere, ABD Türkiye'nin bölgede asker varlığına karşı çıkmıştır.

2003-2005 arasında Türkiye'nin Irak'a yönelik güvenlik çıkarlarını şekillendiren faktörlerden biri de Musul ve Kerkük'ün tartışmalı statüleridir. Bu bağlamda söz konusu bölgelerde yapılacak bir oldubittiye Türkiye'nin izin vermeyeceği yönündeki açıklamalar TBMM'nin Irak'a olası bir operasyon için TSK'ya izin veren yasayı çıkartması ile desteklenince ilişkiler önce gerilmiş ardından bu tezkerenin kullanılmaması niyetinde olduğunun belirtilmesi ile yumuşamıştır. Nitekim Geçici Hükümet Konseyi Dönem Başkanı sıfatıyla Türkiye'yi ziyaret eden Talabani, Türkiye'nin Irak Kürtlerinin komşusu ve koruyucusu olduğunu ve Türkiye'nin düşmanının onların da düşmanı olduğunu ifade etmiştir.¹⁶ Buna karşılık geçiş sürecinde Barzani'nin tutumu Ankara ile Erbil arasında zaman zaman gerginliğe neden olmuştur. Barzani, Irak'ta şehirler temelinde federal sistemi istemediklerini, bunun yerine etnik ve dinsel temelli bir federasyonun gerektiğini, Musul ve Kerkük'ü kapsayacak federatif yapının petrolü de kontrol etmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁷ Bu durum ise ilişkileri yeniden dip noktasına çekmiştir. Bu yaklaşım sonrasında bir araya gelen Türkiye, Suriye ve İran etnik temelli federasyona karşı olduklarını belirtmiştir.

Özellikle Kerkük'ün durumu, Irak Anayasa çalışmalarına yansımış ve bölgedeki grupların nüfusa oranlarının önem kazanması nedeniyle Barzani'nin demografik yapıyı zorunlu göçlerle etkilemeye çalıştığı savunularak, konunun Irak'ın bir iç meselesi olarak görülemeyeceği vurgulanmıştır. Bu unsurların ışığında Kerkük'ün statüsünü tam olarak belirleyemeyen âdemi merkezîyetçiliğe dayalı bir federasyon modelinin Anayasanın temeli haline gelmesi sonrasında Kuzey Irak yönetimi resmîyet kazanmış, Barzani İKBY Başkanı, Talabani ise Irak Cumhurbaşkanı olmuştur.

2005 yılında Irak'ın tamamını temsil eden meclis tarafından kabul edilen ve ABD tarafından da desteklenen yeni Anayasa ilişkilerin temel dinamiklerini etkilemiş; Türkiye'nin stratejisini yeniden ele almasını beraberinde getirmiştir. Bu yeniden gözden geçirmenin ilk sonucu Anayasa kabulü

¹⁶ "Talabani'den Övgüler", *Radikal*, 2015, son erişim tarihi: 15 Ocak 2016, <http://www.radikal.com.tr/yorum/talabaniden-ovguler-690756/>

¹⁷ Murat Yetkin, "Bir Irak Krizi Daha Kapıda", 2004, son erişim tarihi: 8 Ekim 2014, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=102992>

sonrasındaki MGK kararları olmuştur. Bu MGK'da federe devletin sınırları içerisinde kalıp bağımsızlığa yönelmeye çalışmadığı sürece IKBY ile muhatap olunması ve böylece sürecin olabildiğince kontrol edilmesi esası ortaya konulmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi dış politikasında giderek etkisini artıran Ahmet Davutoğlu'nun önermelerine paralel olarak, bölgede yatırımların artırılması ve ekonomik olarak kuşatılmasına önem verilmiştir.¹⁸ Bu yaklaşım 2007 sonrasında enerji temelinde bir karşılıklı bağımlılık yaratılması şekline evrilecektir.

2005 sonrası dönemde PKK terörünün yoğunlaşması, bölgenin yeniden güvenlik odaklı ele alınmasına yol açmış ve bu noktada hem ABD hem Irak merkezi hükümetini temel alan bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin tek başına bölgeye müdahil olamayacağı gerçeğinden hareketle üçlü mekanizmalar oluşturulması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan ilk mekanizmada ABD adına NATO Müttefik Kuvvetler Başkomutanı Joseph Raltson, Irak adına General Hassun ve Türkiye adına Emekli II. Ordu Komutanı Edip Başer yer almıştır. 2007 yılında Irak merkezi hükümeti ile terörle mücadele antlaşması imzalanmış ve Dağlica saldırısı sonrasında anlık istihbarat paylaşımı mekanizması ortaya çıkmıştır.

2007 yılı itibariyle karşılıklı bağımlılık üzerinden bölgesel bir bütünleşme yaratılabileceği dile getirilmeye başlanmıştır. Bu fikrin ortaya çıkmasında ise, yaşanan krizlere rağmen Irak'la ticaretin ciddi bir artış göstermesi etkili olmuştur. Irak, 2007 itibariyle Türkiye'nin komşularıyla ticareti açısından Rusya ve İran'ın ardından üçüncülüğe gelmiştir. Daha da önemlisi dış ticaret fazlasında en olumlu seyir Türkiye-Irak ilişkilerinde gözlemlenmiştir. Bu durumun Türkiye içerisinde Irak ile komşu illerdeki bölgesel kalkınmaya da önemli etkisi olmuştur.¹⁹

Irak'la yaşanan olumlu ekonomik ilişkilerin 2007 sonrası siyasi iradenin talepleriyle örtüşmesi, Türkiye'de IKBY'ye yönelik perspektifi değiştirme yönünde bir değişim rüzgârı başlatmıştır. Bu süreçte IKBY'nin bölgede yalnızlaşması ve ABD'nin çekilme sürecine girmesi, ikili ilişkileri yeni bir anlayışa sokacak dışsal etkeni sağlamıştır.

¹⁸ Bülent Aras, "Davutoglu Era in Turkish Foreign Policy", *Insight Turkey*, 2009, Cilt 11 Sayı 3, 127-142.

¹⁹ Ahmet Kıvanç, "Türkiye, Komşuları Arasında En Yüksek Dış Ticaret Fazlasını Irak'a Veriyor", 2007, son erişim tarihi: 5 Temmuz 2015, <http://www.radikal.com.tr/ekonomi/turkiye-komsulari-icinde-en-yuksek-dis-ticaret-fazlasini-irakla-veriyor-829684/>

4. 2007-2014 Döneminde Güvenlik Dışlaştırma ve Enerjide İşbirliği

Ankara'nın Irak'a ve özellikle de IKBY'ye yaklaşımın değişmesi her ne kadar 2005 sonundaki MGK süreci ile başlamışsa da karşılıklı bağımlılık olgusunun ağırlığının artması 2007 sonrasında belirginleşmiştir. Irak merkezi hükümeti ile sorun yaşama pahasına IKBY ile ekonomik bütünleşme girişiminde bulunulmuş, enerji de bu süreci sağlayacak temel araç olarak görülmüştür. Bu bağlamda enerji, Türkiye-İrak ilişkilerinde birincil faktör olmamakla birlikte, stratejik faktörlerin mümkün kıldığı işbirliğini perçinleyen ve bu işbirliğini yeni bir zemine konumlandıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir işbirliği unsuru olarak enerji odaklı karşılıklı bağımlılık olgusunun en açık ifadesi Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2023 vizyonunda görülmektedir:

Dış siyasetimizdeki önemli bir alan da enerjidir. Enerji konusu dünyada bir gerilim hatta çatışma argümanı olarak kullanılırken, Türkiye enerjisi bir barış unsuru olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle, enerji siyaset üzerine yük olmak yerine, siyasetin kanallarını açmaktadır. Biz enerjisi komşu ve bölge ülkeleriyle bir ortak payda olarak değerlendiriyoruz. Komşularımızla olan siyasi ilişkiler ne olursa olsun enerji alanı temel ilişkiyi kurmakta önemlidir.²⁰

“Siyasetin kanallarını açan” bir faktör olarak enerji, yeni dönemde Türkiye'nin Irak'a yönelik politikasının belkemiğini oluşturmuştur.

2007 yılı Türkiye'nin Irak politikalarına yönelik karar alma süreçleri açısından bir dönüm noktasıdır. Bu dönemde Türkiye'de siyasal iktidarda yaşanan dönüşümler Irak politikalarına doğrudan etki eder niteliktedir. Irak politikaları konusunda mesafeli bir yaklaşıma sahip olan Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in yerini Abdullah Gül'e devretmesi Irak ile ilişkiler açısından önemlidir. Abdullah Gül IKBY'ye yönelik ekonomik ve politik açılımların önemli destekçilerinden birisi olmuştur.

Yine bu dönemde dış politika süreçlerinde sivil unsurların, özellikle de iş çevrelerinin artan ağırlığı, Türkiye-İrak ilişkilerine olumlu yönde yansımıştır. 2007 sonrasında, IKBY'ye yönelik ekonomik bütünleşme süreci hız kazanmış, Türkiye çıkışlı sermaye bölgede yatırım yapmış, enerji alanı

²⁰ “AK Parti 2023 Vizyonu”, *AKP*, son erişim tarihi: 4 Nisan 2015, .<http://www.akparti.org.tr/upload/documents/akparti2023siyasivizyonuturkce.pdf>

ilişkilerin ana bileşeni durumuna gelmiştir. 2009 yılında yapılan hükümet değişikliği sonrasında Ahmet Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanı olması ile söyleme hâkim olan “komşularla sıfır sorun” ve bölgesel entegrasyon politikaları, Ankara'nın hem IKBY hem de merkezi Irak yönetimiyle ilişkilerinin arka planını oluşturmuştur.

Bu bağlamda, Ankara'nın Irak'a yaklaşımının geçirdiği dönüşüm, Türk dış politikasında yaşanmakta olan güvenlik dışılaştırmaya dayalı bir yaklaşımın ortaya çıkışının hem bir yansıması hem de önemli bir unsuru olarak değerlendirilebilir.²¹ Siyasi karar alma süreçlerinde yaşanan değişimler ve ulusal güvenlik algısında yaşanan dönüşüm, bu dönemde Ankara'nın Irak başta olmak üzere bölgesindeki pek çok aktör ile yeni bir düzlemde siyasi ilişkiler kurmasına ortam hazırlamıştır. Özel olarak enerji, genel olarak da ekonomik entegrasyon söz konusu yeni dış politika yaklaşımının temel pratik unsurunu teşkil etmiştir.²²

2007-2014 dönemi Türkiye-İKBY ilişkilerinin kısa tarihinin en parlak dönemidir. Buna karşılık yine aynı dönem Irak merkezi hükümeti ile yaşanan en kötü dönem olarak tarihe geçecektir. İKBY'ye yönelik çok sayıda yatırım yapılmış ve petrol işletmeleri konusunda birçok imtiyaz elde edilmişken, enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve dünya pazarlarına ulaştırması konusunda yapılan anlaşmaların Irak anayasasına ters düşmesi nedeniyle hem Ankara-Bağdat hem de Erbil-Bağdat-ilişkileri gerilimlere sahne olmuştur.

Bu dönemin başlangıcında etkili olan faktör, İKBY'yi destekleyen ABD'nin 2008 yılında imzalanan SOFA (*Status of Forces Agreement*) ile 2011 yılına kadar Irak'tan çekilme sürecini başlatmasıdır.²³ Buna göre özellikle İran'ın artan etkisi ile çevrelenen İKBY için Türkiye, yegâne çıkış kapısı konumuna gelmiştir.²⁴ Türkiye'de de yaklaşım değişikliği ger-

²¹ Bülent Aras ve Rabia Karakaya Polat, “Turkey and the Middle East: Frontiers of the New Geographic Imagination”, *Australian Journal of International Affairs*, 2008, cilt 61 sayı 4, 471–488.

²² Mustafa Kutlay, “Economy as the Practical Hand of New Turkish Foreign Policy: A Political Economy Explanation”, *Insight Turkey*, 2011, cilt 13 sayı 1, 67–88

²³ “SOFA Agreement”, *ABD Dışişleri Bakanlığı*, son erişim tarihi: 17 Nisan 2015, <http://www.state.gov/documents/organization/122074.pdf>

²⁴ Till F.Paasche ve Howri Mansurbeg, “Kurdistan Regional Government–Turkish Energy Relations: a Complex Partnership”, *Eurasian Geography and Economics*, 2014. cilt 55 sayı 2, 111–132.

çekleşmiş, Cumhurbaşkanlığı seçimleri ve MGK'nın yapısının değişmesi sonrasında iç politikada yeni bir açılım politikasını gerekli gören ve buna paralel olarak dışarıda da IKBY'nin stratejik ortak olarak ele alınması gerektiğini öne süren görüş ağırlık kazanmaya başlamıştır.²⁵ 2005 seçimi sonrasında iktidara gelen Şii ağırlıklı kadronun Irak'ta gücünü artırmasına paralel olarak, merkezi yönetim bu yakınlaşmaya olumsuz yaklaşmış, özellikle Maliki'nin etkisinin daha açık görüldüğü 2010 seçimleri sonrasında sert tepki göstermeye başlamıştır. Gerek Türkiye'nin oluşturduğu stratejik yaklaşımda, gerekse Irak merkezi yönetiminin uzlaşmacı olmayan politikalarında IKBY-Türkiye arasında yapılan enerji anlaşmaları önemli rol oynamaktadır.

2007'de kabul edilen Irak petrol yasası Ankara, Bağdat ve Erbil arasındaki ilişkilerin esasını ve Bağdat'la yaşanacak gerilimlerin çıkış noktasını oluşturmuştur. Söz konusu yasal düzenlemede, petrolün hangi bölgeden çıkarsa çıksın, tüm Irak'ın ortak kaynağı olduğu belirtilmiş ve hem gelir hem de kararlar açısından yetkiler Bağdat ile yerel yönetimler arasında dağıtılmıştır. Bu bağlamda Erbil ile Bağdat arasında yüzde 17-83'lük bir paylaşım söz konusu olmuştur. Ne var ki gerek anayasadaki karışıklıklar gerekse uygulamadaki farklılıklar Erbil ile Bağdat arasında sürdürülebilir bir işleyişe imkân vermemiştir.²⁶

Özellikle 2011 sonrası dönemde Irak Anayasasının 108. ve 109. maddeleri uygulamada petrol gelirinin paylaşımı konusunda belirsizlik yaratmıştır. Buna göre Irak merkezi hükümetinin öne çıkardığı 108. madde petrol ve doğalgazın farklı bölgelerdeki tüm Irak halkının ortak malı olduğunu belirtirken, IKBY'nin öne çıkardığı 109. madde ise petrol gelirlerinin dağıtımında adaletsizliğe uğramış bölgelerin gözetilmesini belirtmiştir. Bir diğer sorunlu unsur 112. maddedir. Bu maddede, Erbil yönetiminin Bağdat'ın onayını alarak anlaşma yapma hakkının olduğu belirtilmektedir. Bu noktada Erbil'in Bağdat'ı yok sayarak Türkiye ile yaptığı anlaşmalar, Bağdat'ın Türkiye'ye diplomatik, Erbil'e ise (yüzde 17'lik payını aktarmamak suretiyle) ekonomik olarak tepki vermesine neden olmuştur.

²⁵ Gencer Özcan, "Facing its...", 97-100.

²⁶ Jahanbakhsh Moradi ve Ahmad Saie, "Energy Strategy of A Study of Obstacles on the Way of Federalism in Iraq", *Journal of American Science*, 2013, cilt 8 sayı 9, 592-594.

Bu dönemde güvenlik alanında artan işbirliği de dikkate değerdir. Türkiye, ABD ve Irak'ın '5 Kasım Mutabakatı' olarak bilinen deklarasyonu ile PKK'yı ortak düşman ilan etmeleri ile güvenlikten işbirliğine yönelik geçişin temelleri atılmıştır. Bu temel doğrultusunda diplomatik temaslar süreci başlamıştır. İlk olarak Talabani Mart 2008'de Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Bu ziyareti Mayıs 2008'de Davutoğlu'nun Irak seyahati izlemiştir. Tüm bu sürecin sonunda ikili ilişkilerdeki en önemli ekonomik araç haline gelecek olan Türkiye-İrak Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Antlaşması imzalanmıştır.²⁷ Bu anlaşma dâhilinde, ilerleyen yıllarda ilişkilerin temel konuları arasına girecek olan Kerkük-Yumurtalık hattının kapasitesinin artırılması ve Irak'tan Türkiye'ye ve buradan Avrupa'ya uzanacak olan bir boru hattının yapılması ele alınmıştır.²⁸ Bu ilişkilere ABD'nin yaklaşımı olumlu olmuş, Türkiye ve İKBY'nin yakınlaştırılması gerektiği vurgulanmaya başlanmıştır.²⁹ Bu noktada özellikle İran'ın artan etkisi karşısında bir denge arayışının olduğu değerlendirilebilir.³⁰

İKBY ile ekonomik entegrasyon sürecinin kurumsallaşmasında önemli bir dönüm noktası ise 2008 yılında anlaşması imzalanan Yüksek Konseyin ilk toplantısını yapması ve bunun ardından 48 maddeyi içeren dev bir mutabakat zaptı imzalamasıdır.³¹ Bu mutabakatlar sonrasında Türk iş adamları başta İKBY'de olmak üzere Irak'ta enerji dâhil olmak üzere birçok alanda yatırımlara girişmişlerdir.³² Bu ekonomik açılımın ardından ekonomik aktörler de ilişkilerin sürdürülmesinde önemli bir bileşen haline gelmiş, TÜ-SİAD gibi kuruluşlar sorunlu dönemlerde ilişkilerin iyi tutulması yönünde hükümete telkinde bulunmuşlardır.

²⁷ "Türkiye-İrak Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Belgesi", *TC Dışişleri Bakanlığı*, son erişim tarihi: 5 Nisan 2015, <http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/Bolgeler/ortadogu/irak/Ortak%20Siyasi%20Bildirge.pdf>

²⁸ "Türkiye-İrak Siyasi İlişkileri", *Dışişleri Bakanlığı*, son erişim tarihi: 5 Nisan 2015, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-irak-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

²⁹ Henri Barkey, *Preventing Conflict Over Kurdistan*, Carnegie Endowment for International Peace, son erişim tarihi: 17 Mayıs 2015, <https://carnegieendowment.org/2009/02/09/preventing-conflict-over-kurdistan-pub-22725>

³⁰ Sean Kane, *The Coming Turkish Iranian Competition in Iraq*, United States Institute of Peace (USIP) Special Report, 2011, son erişim tarihi: 18 Mayıs 2015, https://www.usip.org/sites/default/files/Turkish_Iranian_Competition.pdf, 276.

³¹ "Yüksek Düzeyli İşbirliği Mekanizmaları", *TC Başbakanlığı*, son erişim tarihi: 6 Ekim 2015, <http://kdk.gov.tr/haber/yuksek-duzeyli-isbirligi-mekanizmalari/452>

³² Soner Çağaptay ve Tyler Evans, *Turkey's Changing Relations With Iraq: Kurdistan Up, Baghdad Down*, Ekim 2012, son erişim tarihi: Haziran 2015, <https://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyFocus122.pdf>

Tüm bu gelişmeler neticesinde, Türkiye'nin güvenlik perspektifini kısmen de olsa değiştirerek bir sert güç olarak değil aksine bir ticaret devleti olarak öne çıktığı ve bölgesel entegrasyonu vurguladığı bir döneme girilmiştir.³³ Bu bağlamda 2009 yılı, İKBY'nin önemli petrol sahaları olan Taq Taq ve Takwe gibi sahalardan, başta Genel Enerji olmak üzere çeşitli Türk şirketlerinin lisanslar aldıkları ve ayrıca çeşitli boru hattı projelerinin fizibilitelelerinin incelendiği dönem olmuştur.³⁴ Buna göre Türkiye, sadece özel sektör şirketleri ile bölgeye girmemiş, aynı zamanda devlet TPAO'yu yeniden yapılandırarak bölgede aktif rol oynayacak bir oyuncu haline getirmeye çalışmıştır. Turkish Petroleum adını alacak bu şirketin yanında, Genel Enerji ve Siyahkalem gibi birçok şirket lisanslar elde etmiştir.

2007 tarihli Irak petrol yasasının 2011 yılında yürürlüğe girmesi hem Türkiye-İrak hem de İKBY-İrak merkezi yönetimi ilişkilerinde olumsuz yönde bir değişime işaret etmiştir. Hâlihazırda Irak'ta petrol çıkarma lisansı olan Genel Enerji, TPIC, Turkish Energy Company gibi şirketler petrolü uluslararası alanda pazarlamaya başlarken, İKBY 2012'de Exxon Mobil'e de lisans vererek merkezi yönetim karşısında elini güçlendirmek istemiştir; Barzani'nin kendi ifadesiyle, "bunu bir güvenlik garantisi olarak" görmüştür.³⁵ Bağdat yönetiminin tepkisi çok sert olmuş ve İKBY'nin yüzde 17'lik payını ödemeyi reddetmiştir. Bu kesinti payını aşarak doğrudan talep sahipleri ile ticaret yapma girişimleri de başarısızlığa uğramış ve hatta 2014'te yaşanan uzlaşuya kadar İKBY petrol ihracatında güçlük yaşamıştır.

Ankara-Bağdat ilişkileri sadece enerji kaynaklı çatışmalardan değil siyasi gelişmelerden de olumsuz etkilenmiştir.³⁶ İlk olarak Maliki yönetiminin, Türkiye'yi Şii harici unsurları destekleyerek Irak içişlerine karışmakla suçlaması, ardından Irak'taki Sünni Arapların önde gelen isimlerinden,

³³ Türkiye'yi bu dönemde bir 'ticaret devleti' olarak tanımlayan çalışmalar için bkz. Henri Barkey, "Turkey and Iraq: The Making of a Partnership", *Turkish Studies*, 2011, cilt 12 sayı 4, 663-674 Kemal Kirişçi ve Neslihan Kaptanoğlu, "The Politics of Trade and Turkish Foreign Policy", *Middle Eastern Studies*, 2011, cilt 47 sayı 5, 705-724.

³⁴ Ali Balcı, *Enerjisine Kavuşan Komşuluk: Türkiye-Kürdistan Bölgesel Yönetimi İlişkileri*, SETA Raporu, 2014, son erişim tarihi: 4 Mart 2015, <http://setav.org/tr/%E2%80%98enerjisine-kavusan-komsuluk-turkiye-kurdistan-bolgesel-yonetimi-iliskileri/analiz/15953>

³⁵ Wladimir Wildenburg, "Breaking From Baghdad", *World Affairs*, 2012, cilt 175 sayı 4, 51.

³⁶ Serhat Erkmen, "Irak'ta İşgal Sonrası Siyasal Yaşam ve 2010 Parlamento Seçimleri", *Ortadoğu Etütleri*, 2010, cilt 2 sayı 3, 107-145.

eski Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık Haşimi'nin Türkiye'ye sığınması büyük bir diplomatik krize neden olmuştur.³⁷ Maliki yönetiminin sert açıklamalarının ardından, Erbil'e gitmekte olan Türkiye Enerji Bakanı Tamer Yıldız'ın uçağı Irak hava sahasına girdikten sonra geri çevrilmiş ve bu krizle Bağdat-Ankara ilişkileri dibe vurmuştur. Özetle, enerji çıkarları güvenlik perspektifini ve siyasi ilişkilerin seyrini –en azından kısa vadede—değiştiremediği gibi, Ankara-Bağdat arasında yeni bir çatışma alanı yaratarak siyasi ilişkilere olumsuz etki etmiştir.

Bununla birlikte Ankara ve Erbil geri adım atmamışlar ve hatta Washington'un aksi yöndeki ikazlarına rağmen Kuzey Irak petrolünün Türkiye üzerinden satışı ve IKBY-Türkiye arasında yeni bir doğalgaz boru hattının yapılması yönünde anlaşmalar yapmışlardır. Ne var ki, söz konusu boru hattının gerçekleşmesinin pratikte ancak Bağdat yönetiminin onayı ile mümkün olması nedeniyle, bu konuda ilerleme ancak Erbil ile Bağdat arasında sağlanan uzlaşa sonrasında görülebilmektedir. IKBY'nin Bağdat'la yaşayacağı gerilimlere rağmen bu boru hattı projelerinde ısrarcı olmasında Neçirvan Barzani'nin cümleleri açıklayıcıdır: “Denize çıkışı olmayan bir ülke olarak, bir ortağımız olmalı. Bölgesel bir güç olan ortağımız buna ikna olmalı ve uluslararası düzeyde bir büyük güç bunu desteklemeli. Tam şu sırada istediğimiz, Irak içinde ekonomik bağımsızlığa sahip olmak.”³⁸

İlişkilerin dibe vurması sonrasında Irak'ta gerçekleşen yönetim değişikliği, petrolün paylaşımı konusunda uzlaşa, DAES'in Irak'ın birçok şehrini ele geçirmesi ilişkileri yeni bir perspektife getirmiştir. DAES faktörüne karşı, Irak'taki meşru savunma gücünün kimde olması gerektiği, hangi bölgeleri kimin koruyabileceği ve dolayısıyla hangi enerji kaynağını kimin kontrol edeceği tartışmaları ortaya çıkmıştır. Suriye'nin kuzeyinde ortaya çıkan otorite boşluğunda YPG/PYD ve benzeri grupların hareket sahası bulması da Türkiye-Irak ilişkileri üzerinde dolaylı ancak önemli bir etkide bulunacaktır. 2014 sonrasındaki gelişmeler bir sonraki bölümün konusudur.

³⁷ Abdelhakim Khusro Jozel, *Ankara-Erbil-Baghdad Axis: A Question of Energy and Politics*, Arab Center for Research & Policy Studies, Şubat 2014, son erişim tarihi: 8 Kasım 2014, <http://english.dohainstitute.org/release/673ea095-888f-4b72-b4a5-4ffad70611bf>,

³⁸ Zana Baykal, “Türkiye'nin Yeni Enerji Tedarikçisi: Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi”, iç. *Türk Dış Politikası Yıllığı 2014*, der. SETA, 58.

5. 2014 Sonrası Güvenlik Algısı ve Enerji İlişkileri

2014 öncesi dönemde IKBY'nin jeopolitik sıkışmışlığını bir dış politika kozuna çevirerek başta enerji olmak üzere çeşitli alanlarda önemli kazanımlar elde etmek isteyen ve Bağdat üzerindeki artan İran etkisini dengelemeye çalışan Türkiye, 2014 sonrasında Bağdat yönetimini doğrudan karşısına alarak politika yürütmesinin zor olduğu düşüncesiyle hareket etmeye başlamıştır. Ankara-Bağdat ilişkilerinin dönüşümünde etkili olan üç somut gelişme 13 Kasım 2014 tarihli enerji protokolü, Bağdat'taki yönetim değişikliği ve DAES faktörünün ortaya çıkmasıdır.

Bu bağlamda, 13 Kasım 2014 tarihinde Bağdat ve Erbil arasında varılan uzlaşuya göre, Erbil hükümetinin Bağdat hükümetine günlük 250.000 varil petrol göndermesi, bunun haricinde 300.000 varil petrolü ise Türkiye üzerinden olmak kaydıyla ihraç etmesi konusunda uzlaşuya varılmıştır. Bu anlaşma karşılığında Bağdat, daha önce IKBY (ve Türkiye) ile yaşadığı ve bir önceki bölümde açıklanan enerji krizleri sonunda ambargo koyduğu yüzde 17'lik payı Erbil yönetimine göndermeyi kabul etmiştir. Yaşanan teknik sorunlara gelirin önce Halkbank'ta birikmesi, buradan IKBY'ye aktarılması şeklinde bir çözüm bulunmuştur. Ayrıca anlaşma öncesinde yüzde 17'lik aktarımın yapılmaması nedeniyle dara düşen ve peşmergelerin maaşlarını ödemekte zorlanan IKBY'ye 1 milyar dolarlık bir yardım yapılması da söz konusu olmuştur. Bu noktada DAES'in faktörü ve aynı zamanda Kerkük'te yaşanan sorunlar nedeniyle bu bölgeden yapılan ihracatın hemen hemen durması etkili olmuştur. Bir kez daha görüldüğü üzere enerji alanında ortaklaşan çıkarlar tek başlarına siyasi uzlaşığı getiremediği gibi, enerji işbirliğine dönüş ancak siyasi uzlaşığı sonrası mümkün olabilmektedir.

Ayrıca, gerek Irak'ta Türkiye ile sorunlar yaşayan Maliki yönetiminin yerini Abadi hükümetine bırakması, gerekse Erbil ile Bağdat arasında uzlaşığı varılması, Türkiye-İrak ilişkilerini olumlu yönde etkilemiştir. Bu gelişmenin ilk yansımaları dönemin Başbakanı Davutoğlu'nun Irak ve Irak Başbakanı Abadi'nin Türkiye ziyaretleri olmuş; karşılıklı ziyaretler ilişkileri normalleştiren gelişmeler olarak değerlendirilmiştir. Bu ziyaretler, özellikle 2009'dan sonra ilk kez toplanabilen YDSİK mekanizması ve 2006'dan sonra ilk kez toplanabilen Karma Ekonomik Komisyon (KEK) dâhilinde Irak'ı Türkiye'nin en önemli partneri konumuna getirmiştir.

Enerji alanındaki anlaşmazlık konusunda kısa vadeli de olsa bir çözüme varılması, yeni projelerin hayata geçirilmek üzere devreye alınmasını be-

raberinde getirmiştir. Bu bağlamda Bağdat'ın da süreçlerden rahatsız olmamasına özen gösterilmiştir. Zira dönemin Enerji Bakanı Taner Yıldız, Irak'ın petrolünün nereden çıkarsa çıksın tüm Irak halkına ait olduğunu ifade etmiş, Irak ve Türkiye arasında yeni bir doğalgaz boru hattı projesi üzerinde fikir birliğine varılmış, aynı zamanda Kerkük–Yumurtalık boru hattının kapasitesinin artırılmasını da içeren petrol anlaşmalarına imza atılmıştır.³⁹

Aynı dönemde Türkiye Irak'a yönelik elektrik ihracatı ile henüz altyapı anlamında yetersiz olan bu ülke üzerinde ekonomik bir etkiye sahip olmuştur. İKBY'nin elektrik ihtiyacının yüzde 10'undan büyük bir kısmı, Basra bölgesine yapılan elektrik ihracatının ise yüzde 40'undan fazlası Türkiye tarafından karşılanmaktadır.⁴⁰ Ayrıca mevcut güvenlik sorunları nedeniyle boru hatlarında yaşanan aksaklıklar sonrasında bir Türk şirketi, tankerlerle Türkiye'ye petrol taşımaya başlamıştır.⁴¹ Bir başka deyişle, bu dönemde enerji merkezli karşılıklı bağımlılık ilişkileri tam anlamıyla “karşılıklı” ve “çok boyutlu” bir görünüm kazanmıştır.

Anlaşmanın en önemli etkilerinden biri Türkiye ve Irak arasında yeni enerji projelerinin gündeme gelmesi ve mevcut altyapının geliştirilmesi yolunda atılan adımlar olmuştur. Bu ekonomik ilişkiler, merkezi hükümetin ödemelerin önünü açması sonrasında bölgede faaliyet gösteren enerji ve (enerji hatları inşasında çalışan) inşaat şirketlerinin uzun süredir bekledikleri ödemeleri almaları, bölgenin ekonomisinde genel düzelme ve bunun pazarda yüzde 80'lik hâkimiyete sahip Türkiye'ye yansması şeklinde özetlenebilir. Petrolde ise Kerkük-Yumurtalık hattına ek dönecek hatlarla Türkiye'ye ihraç edilecek petrolün artırılması söz konusu olmuştur. Fakat anlaşmanın en önemli yansımaları doğalgaz alanında görülmüştür.

Doğalgaz projelerinin ilki, uzun süredir gündemde yer eden Irak-Türkiye doğalgaz boru hattı projesidir. 1996 yılında ilk imzaları atılan, fakat sonra çeşitli gelişmelerle rafa kaldırılan proje 2008 yılında mutabakat zaptına ka-

³⁹ *Türkiye-İrak 17. Karma Ekonomik Konsey (KEK) Toplantısı*, TC Enerji Bakanlığı, 2015, son erişim tarihi: 4 Mart 2016, <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Bakanlik-Haberleri/Turkiye-Irak-17nci-Karma-Ekonomik-Komisyonu-KEK-Toplantisi>

⁴⁰ *Karadeniz Enerji Gemileri İle Irak'ı Aydınlatmaya Devam Ediyor*, Karadeniz Holding, Mayıs 2015, son erişim tarihi: Ekim 2016, <http://www.karadenizholding.com/tr/Web/PressReleasesDetail/277>

⁴¹ Ali Balcı, “*Enerjisine Kavuşan...*”

dar ulaşmış fakat 2011 sonrasında Ankara-Erbil ilişkisine Bağdat'ın tepkisi nedeniyle süreç durdurulmuştur. Söz konusu proje 2014 uzlaşısı sonrasında ivme kazanmışsa da, referandum ve Kerkük krizler projenin önünde siyasi bir engel teşkil etmiştir. Irak merkezi yönetimi ve IKBY geçiş ücretleri ve istihdam gibi konularda gelir elde ederken; Türkiye enerji bağımsızlığı yolunda bir adım atmış olacak, daha uygun fiyata doğalgaz elde edecek ve belki de Güney Gaz Koridoru bağlamında Avrupa'ya gaz aktarımını sağlayabilecek yeni projelerin de onu açılacaktır. Diğerlerine göre daha küçük ölçekli bir proje olsa da, Kuzey Irak-Şırnak hattı da yine Türkiye'nin enerji talebine yanıt verirken IKBY için gelir sağlayacak bir proje durumundadır.

İrak'ın en büyük ikinci kenti olan Musul, statüsü tartışmalı Kerkük ve Nînova şehirlerinin DAES tarafında ele geçirmesi enerji alanına doğrudan etki etmiştir. Özellikle Kerkük'te DAES saldırısı sonrası Irak askerlerinin bölgeden çekilmesi ve bölgenin –ABD hava güçlerince desteklenen Peşmerge güçlerince geri alınması sonrasında kontrolün Bağdat Erbil'e geçmesi, Erbil yönetiminin buna dayanarak önce IKBY'nin bağımsızlığı için referandumuna gitmesi, ardından Kerkük'ü kendi ilan ettiği devlete bağlamaya çalışması yalnızca IKBY-Bağdat ilişkilerini değil, aynı zamanda Türkiye-İKBY ilişkilerine olumsuz yansımıştır.

Bu doğrultuda Türkiye (tıpkı İran gibi) IKBY ile ilişkileri askıya alıp bu bölgeyi kuşatırken, Bağdat yönetimi ise Kerkük nedeniyle silahlı çatışma noktasına gelecektir. Bu noktada benzer bir çizgiye doğru ilerleyen Ankara-Bağdat hattındaki ilişkileri etkileyen bir diğer husus ise Türkiye'nin Başika kampındaki varlığı olacaktır. Türkiye, DAES saldırılarına karşı askerlerini korumak üzere 600 civarında asker ve çok sayıda zırhlı aracı kampa taşıyınca Irak hükümeti büyük tepki göstermiştir. Türkiye'yi 'işgalci' olarak adlandıran, Türkiye'ye bölgedeki askeri unsurlarını çekmesi yönünde sert açıklamalarda bulunan Bağdat yönetimi, ardından konuyu BM'nin dikkatine sunmuş ve BM Güvenlik Konseyi tarafların konuyu aralarında çözmeleri yönünde bir karar almıştır.⁴² Böylece Abadi dönemi ile önemli ölçüde düzelme eğilimi gösteren ilişkiler, yeniden olumsuz bir noktaya uzanmıştır. Bu olay söz konusu karşılıklı bağımlılığın ne kadar hassas dengeler üzerine kurulu olduğunu gözler önüne sermiştir. Bunun da ötesin-

⁴² *BMGK'dan Irak'taki Türk Askeri Kararı*, Sputniknews, Aralık 2015, son erişim tarihi: Ekim 2016, <https://tr.sputniknews.com/haberler/201512191019758960-bm-turkiye-irak/>

de, DAES krizinin Suriye'ye de sıçraması ve IKBY'ye yeni bir jeopolitik çıkış sağlayacak bir koridor oluşması ihtimali, süreci daha da katmanlı bir hale getirmiştir. Bu genel çerçevede kapsamında DAES'in etkilerine daha ayrıntılı yer vermek yerinde olur.

DAES faktörünün etkin bir unsur olarak ortaya çıkışı ve önce Irak'ta ardından Suriye'de önemli toprak kazanımlarında bulunması, yalnızca ikili ilişkileri değil aynı zamanda bölge siyasetini etkilemiştir. DAES'in bölgesel dinamikleri üç farklı açıdan etkilediği değerlendirilebilir. Birinci olarak bu güce karşı Irak merkezi hükümetin yetersiz kalması ve özellikle kuzeyde peşmergenin aktif rol oynaması ilk etapta Erbil-Bağdat arasında bir anlaşma zemini yaratmıştır. 2014 tarihli enerji uzlaşısında da görüleceği üzere, istikrarsızlık nedeniyle enerji ihracatında sorun yaşayan ve peşmergenin maaşlarını ödemekte zorlanan IKBY'ye yönelik olarak enerji gelirleri üzerinden kaynak aktarımı söz konusu olacaktır. İkinci olarak ise DAES'le mücadeleye giren güçler, statüsü sorunlu alanlarda hak iddia edecek yeni meşruiyet zeminleri aramaktadırlar. Kerkük, Musul ve Ninova gibi şehirlerde yerel unsurlarla merkezi hükümet unsurları arasında DAES sonrasında çatışma ortamı oluşmuştur. Üçüncü unsur ise, Irak sınırından Akdeniz'e uzanan bir koridor oluşması ve IKBY'nin petrol ve doğalgazını Türkiye'ye alternatif bir güzergâh üzerinden dünya pazarlarına aktarma imkânını bulması, en azından kâğıt üzerinde, bulması gündeme gelmiştir.

DAES sonrası Irak ile ilişkilerde kilit konu, önce DAES'in işgaline uğrayan, sonrasında genellikle peşmerge güçleri olmak üzere farklı kuvvetlerce kurtarılan bölgelerin akıbeti olmuştur. Çünkü DAES sorununa kadar 'federe Irak'ın içindeki özerk IKBY yapısından hareket eden Türkiye'nin pozisyonu, Barzani'nin bağımsızlık ilanına yönelik söylemleri ve DAES sonrasında Bağdat'tan Erbil'e kontrolü geçen, statüsü sorunlu şehirler gibi konular nedeniyle hassas bir konuma gelmiştir.⁴³ Nitekim Barzani'nin söylemleri bir süre sonra bir eyleme dönüşecek ve Türkiye buna çok sert tepki gösterecektir. Bu bağlamda, TBMM'den olası bir askeri operasyon için tezkere süresi uzatıldığı gibi, IKBY'yi çevreleyen Ankara, Tahran ve Bağdat hükümetleri ortak karar alarak kara ve hava sahalarını IKBY'ye yönelik olarak kapatmışlardır.⁴⁴

⁴³ Şaban Kardeş, *Irak Kürtlerinin Bağımsızlık Söylemi ve Değişen Dengeler*, Al Jazeera, 2014, son erişim tarihi: Kasım 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/irak-kurtlerinin-bagimsizlik-soylemi-ve-degisen-dengeler>

⁴⁴ Türkiye, İran ve Irak'tan Ortak Bildiri: Karşı Önlemler Masada, *BBC*, 2017, son erişim tarihi: 1 Mart 2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-41350839>

Bu sorunun kırılma noktasını ise petrol kaynakları ile zengin Kerkük kenti teşkil etmiştir. DAEŞ işgaline kadar Bağdat yönetimince korunan ve içinde Türkmenlerin de olduğu farklı etnik-mezhepsel grupları barındıran bu şehre yapılan DAEŞ saldırısı sonrasında Bağdat'a bağlı askerlerin şehri terk etmesi ve daha sonrasında Barzani'ye bağlı peşmerge güçlerinin şehri alması ile Erbil, Kerkük üzerinde daha açıktan hak iddia eder hale gelmiştir.⁴⁵ Bu durum ise, şehirdeki Türkmenlerin statüsünü belirli bir güvenceye almış olan Türkiye'nin ortak hareket ettiği Barzani karşısındaki konumunu kırılmalı hale getirmiştir. Nitekim Irak anayasasının Kerkük, Ninova ve Musul için farklı yorumlanmasından kaynaklanan⁴⁶ çeşitli sorunların bir de fiili kontrol durumuyla birleşmesinden sonra, Kerkük özelinde patlama noktasına gelmiş ve ancak güç kullanımıyla çözülebilmiştir.

Kerkük'ün statüsü üzerinde bir uzlaşma olmaksızın bağımsızlık kararını burada da onaylatmak isteyen Barzani, bölge ülkelerinin tüm uyarılarını dikkate almadığı gibi, bölgedeki diğer toplumsal unsurları da bastırarak konuyu bir oldubittiye getirmek istemiştir.⁴⁷ Bunun üzerine Bağdat hükümeti bölgeye bir askeri operasyon düzenlemiş ve kimsenin beklemediği bir kolaylıkla bölgenin kontrolünü ele geçirmiştir.⁴⁸ Bu durum sonrasında bağımsızlık referandumu IKBY tarafından da kabul edilecek şekilde geçersiz kalmış, Erbil DAEŞ sonrası elde ettiği bölgeleri kaybetmiş ve en nihayetinde de Barzani istifa etmiştir.⁴⁹

Bölgedeki politik parçalanmışlık ve gerilimin artması, buna paralel olarak kontrolü ele geçiren Bağdat hükümetinin 'bölgedeki PKK varlığının savaş sebebi' olduğunu açıklayarak⁵⁰ Türkiye'nin de desteğini kazanması gibi

⁴⁵ Bilgay Duman, *Irak'ta Çatışmaların Odak Noktası: Kerkük*, ORSAM, Haziran 2015, son erişim tarihi: Kasım 2017, <http://orsam.org.tr/orsam/DPAAnaliz/14028?dil=tr>

⁴⁶ Mehmet Dalar, "Kendi Kaderini Tayin Hakkı Kavramı, Federasyon ve Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi" *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2015, cilt 20 sayı 32, 56-57.

⁴⁷ Feyzullah Tuna Aygün, *IKBY Referandumu Neler Getirecek, Neler Götürecek?*, ORSAM, Ağustos 2017, son erişim tarihi: 5 Şubat 2018, <http://orsam.org.tr/orsam/DPAAnaliz/14481?dil=tr>

⁴⁸ *Kerkük Bir Günde Ele Geçirildi*, Hürriyet, Ekim 2017, son erişim tarihi: 21 Şubat 2018, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/kerkuk-1-gunde-girdiler-40612815>

⁴⁹ *Barzani Neden Görevini Bıraktı?*, Sputniknews, Kasım 2017, son erişim tarihi: 28.02.2018 <https://tr.sputniknews.com/columnists/201711031030875348-barzani-neden-gorevini-birakti/>

⁵⁰ *Irak Hükümeti: Kerkük'te PKK Varlığı Savaş İlanı*, Deutsche Welle, Ekim 2017, son erişim tarihi 01.03.2018, <http://www.dw.com/tr/irak-h%C3%BCk%C3%BCmeti-kerk%C3%BCkte-pkk-varl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-sava%C5%9F-ilan%C4%B1/a-40962118>

gelişmelerin sonucunda Türkiye-Irak ilişkilerinde Erbil faktörü 2017 sonu itibarı ile geri plana düşmüştür. Bu tarihten sonra ikili ilişkilerini geliştiren Ankara ve Bağdat, sınır kapılarında yeni düzenlemelerden,⁵¹ Erbil'i ikincil bir konuma iten anlaşmalara kadar uzanan yeni bir süreci başlatmışlardır. Ne var ki, bölgedeki Kürt unsurunu yeniden ilişkilere ve enerji hamlelerine sokması muhtemel gelişmeler, Irak'taki gelişmelere paralel olarak, Suriye'den gelmiştir.

Başlangıçta Suriye'nin kuzeyinin büyük bölümünü ele geçiren DAESH, daha sonra ABD hava kuvvetleri ve özel kuvvetleri destekli PYD güçlerine karşı bölgede tutunamamış ve geri çekilmeye başlamıştır. Bu sürecin sonucunda Türkiye'nin tüm güney sınırını kapsayacak bir otonom siyasi yapı kurulması ihtimali ortaya çıkmış ve Türkiye, sahadaki koşulları değiştirip inisiyatifi ele geçirmek üzere 'Fırat Kalkanı' ve ardından 'Zeytin Dalı' operasyonlarını başlatmıştır.

Kuzey Suriye'de bulunan YPG/PYD ve bağlantılı gruplar, ABD'nin önderliğinde oluşturulan ve Arapların da bulunduğu Suriye Demokratik Güçleri isimli bir koalisyonda birleşmişler; öncelikle Haseke ve Kobani arasında bulunan ve Arapların çoğunlukta bulunduğu Tel Abyad bölgesini ele geçirmişler ve ardından Türkiye'nin 'kırmızı çizgi' olarak ilan ettiği Fırat'ın batısına geçerek Afrin ile Kobani'yi birleştirme ihtimali olan bir operasyona girişmişlerdir.⁵² Türkiye bölgeye 'Fırat Kalkanı' operasyonuyla müdahil olmuş ve söz konusu güçlerin daha ileri gitmesini önleyeceğini göstermiştir.⁵³ Bu hedef doğrultusunda, ilk aşamada Fırat nehrinin doğusu olmak üzere, güney sınırını PYD unsurlarından temizleme hedefi doğrultusunda Afrin'e yönelik 'Zeytin Dalı' operasyonunu gerçekleştirmiştir.⁵⁴

⁵¹ *Bağdat ile Erbil Arasında Yeni Kriz: Sınır Kontrolü*, Sputniknews, Kasım.2017, son erişim tarihi 02.03.2018, <https://tr.sputniknews.com/analiz/201711031030875584-bagdat-erbil-arasindaki-yeni-kriz-sinir-kontrolu/>

⁵² Bölgede birleştirilmeye çalışılan bölgelerin etnik kompozisyonunu ele alan bir çalışma için bkz. Rasim Bozbuğa, *Suriye Kürtleri: Suriye'nin Kuzeyinde Etnik Yapı ve Kürt Nüfusu*, 21.YYEnstitüsü, Ocak 2015, son erişim tarihi: 18 Mart 2015, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/orta-dogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/2015/01/05/7393/suriye-kurtleri-suriyenin-kuzeyinde-etnik-yapi-ve-kurt-nufusu>

⁵³ Rengin Arslan, *Dünyanın En Sıcak Noktası: Menbiç*, BBC, Haziran 2016, son erişim tarihi: 1 Temmuz 2016, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160603_menbic_analiz

⁵⁴ TSK: Zeytin Dalı Operasyonu Başladı, Star, Ocak 2018, son erişim tarihi 04.03.2018, <http://www.star.com.tr/guncel/tsk-zeytin-dali-harekati-basladi-haber-1300055/>

Operasyonlar neticesinde, Suriye'nin kuzeyindeki PYD varlığının IKBY'nin jeopolitik konumlanmasını da etkileyecek yönlerinin çift yönlü olarak geriletildiği söylenebilir. İlk olarak olası bir çıkış yolunun batı çıkışı Türkiye tarafından Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı operasyonları ile kesilmiştir. Benzer şekilde IKBY içinden yapılacak çıkış ise, Kerkük'ün tamamının, Musul ve Ninova'nın ise kontrolünün Bağdat yönetimine geçmesi ile buradan çıkışın da Bağdat'a bağlı hale gelmesidir. Bunun da ötesinde petrolün kontrolünün de Kerkük vakası sonrası Bağdat'a geçtiği düşünülürse, Erbil'in bölgedeki ve Türkiye-İrak ilişkilerindeki rolünün bundan sonra bu aktörlerin yaklaşımlarına -ve dışlanmaması gereken bir ihtimal olarak büyük güçlerin müdahalelerine- bağlı kalacağı değerlendirilebilir.

6. Sonuç

Türkiye-İrak ilişkileri, büyük küresel dönüşümlerin etkilerinin en can alıcı şekilde görüldüğü, bu hayati husus ışığında her iki ülkedeki karar alıcıların kendilerini sürekli olarak yeniden konumlandırmaya çalıştıkları bir eksenin sancılarında şekillenmektedir. Bu dönüşümleri çözümlenmekte bir anahtar işlevi gören enerji unsuru, siyasi dinamikleri şekillendirdiği gibi bu dinamiklerden de etkilenmiştir.

Bu bağlamda çalışmada temelde iki konu sorgulanmıştır. Bu konuların ilki enerji olgusunun iki ülkenin ilişkilerini şekillendirecek kadar bağımsız ve hayati bir konumunun olup olmadığıdır. İlişkilerin bir tarafı için ekonomisinin temeli olan, diğeri için enerji bağımsızlığı ve dış politika avantajları için çok hayati olan enerjinin ilişkilere nasıl yansıdığı önemli bir ampirik zemin hazırlamıştır. Bu doğrultuda tarihsel süreç içerisinde yapılan gözlemlerde, enerjinin tüm hayati konumuna ve bunun farkındalığına rağmen, ilişkilerin temel seyrini aşacak bir etkenliğe sahip olmadığı görülmüştür. Bu bağlamda en açık veri ile başlamak gerekirse, Erbil'in bağımsızlık denemesinde tüm aktörler siyasi hedefleri için enerji ve ekonomik çıkarlarından kısmen de olsa vazgeçmişlerdir. Erbil, gelirin hemen tamamı enerjiye bağlı bir aktör olmasına ve ayrıca DAEŞ sonrasında ekonomisini toparlamak için enerji gelirlerine önemli ölçüde ihtiyaç duyan bir aktör olmasına karşın, doğru zaman olduğuna inandığı bağımsızlık ilanı için bu çıkarlarını feda etmiştir. Ankara, IKBY'nin bu süreçteki kuşatılmışlığından ve yalnızlığından büyük çıkarlar sağlayacak olmasına ve üstelik uy-

gulayacağı ambargodan kendisinin de zarar göreceği olmasına rağmen en ufak bir geri adım atmamıştır. Bağdat için zaten söz konusu durum tartışma konusu bile olmamıştır.

Benzer bir veriyi ise karar alıcıların değişimi sonrasında, siyasetin enerji politikalarına olan etkisinde görmekteyiz. Bu bağlamda Irak'ta Maliki-Abadi değişimi, Türkiye'de 2005-2007 sürecinde karar alıcıların değişimi ile enerji siyasetinde değişimler gözlemlenmiştir. Bu dönüşümler sırasında enerjinin ekonomik değeri, jeostratejik önemi gibi unsurlar sabitse de, bunları değerlendiren ve bölgesel-ikili stratejilerinde farklı konumlandıran karar alıcılar için anlamı farklı olmuştur.

Çalışmada sorgulanan diğer bir konu ise, jeopolitik dönüşümlerin karşısında enerjinin belirleyiciliğinin nasıl şekillendiği olmuştur. Bu bağlamda tarihsel ilişkiler, yine enerjinin jeopolitik unsurlar karşısında ikincil bir konumda kaldığı saptamasını desteklemektedir. Buna göre Türkiye'nin daha sonra IKBY olarak şekillenecek Kuzey Irak politikasını şekillendiren ilk unsur 1991 Körfez Savaşı, ikincisi ise 2003'te ABD'nin Irak'ı işgal etmesidir. Bunların ilki sonrasında PKK perspektifi bölgeye yönelik politikaları şekillendirirken, 2003 sonrası süreçte ise ABD'nin IKBY'ye yönelik hamiliği, gerek Ankara'nın gerekse Bağdat'ın müdahillik biçimlerine şekil vermiştir. Benzer şekilde işgal sonrasında Irak dış politikasında artan İran etkisi, Türkiye'nin Erbil'e bakışına etki etmiş, gerek IKBY üzerinde gerekse Irak'a yönelik dış politikasında temel belirleyici olmuştur. Bu noktada enerjinin temel politika olarak değil, temel politikaları destekleyen stratejik bir unsur ve bir politika aracı olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Diğer bir unsur, bölge jeopolitiğinin küresel etkilere karşı direnci olmuştur. Bu bağlamda bölge ülkelerinden onay almamış hiçbir proje, küresel desteklere ve/veya ekonomik kazançlarına rağmen hayata geçememiştir. Bunun aksi yönde ise, bölge ülkelerinin üzerinde uzlaştıkları projeler ise jeopolitik sorunlara rağmen varlıklarını sürdürebilmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin IKBY ile geliştirdiği projeler, Bağdat ve Tahran'ın karşı çıkışları sonrasında hayata geçirilememiş veya istenilen düzeye getirilememiştir. Benzer şekilde IKBY'nin ABD'ye güvenerek attığı bağımsızlık adımı ise bölge ülkelerinin tüm çıkar çatışmalarını geri plana iterek tam bir dayanışma içerisine girmesine neden olmuş ve başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Buna karşın, Bağdat ile 1970'lerde uzlaşılması ile hayata geçmiş Kerkük-Yumurtalık boru hattı ise, bütün siyasi ve askeri kısıtlamalara, önce PKK,

ardından DAEŞ unsurlarının yarattığı riskler ve engellemelerine rağmen kısa kesintiler haricinde işlerliğini sürdürmüştür.

Kaynakça

Altunışık, Meliha B. “Turkey’s Iraq Policy: The War and Beyond”, *Journal of Contemporary European Studies*, 2006, cilt 14 sayı 2.

Aras, Bülent. “Davutoglu Era in Turkish Foreign Policy”, *Insight Turkey*, 2009, Cilt 11 Sayı 3.

Aras, Bülent ve Polat, Rabia Karakaya. “Turkey and the Middle East: Frontiers of the New Geographic Imagination”, *Australian Journal of International Affairs*, 2008, cilt 61 sayı 4.

Barkey, Henri. “Turkey and Iraq: The Making of a Partnership”, *Turkish Studies*, 2011, cilt 12 sayı 4.

Baykal, Zana. “Türkiye’nin Yeni Enerji Tedarikçisi: Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi”, iç. *Türk Dış Politikası Yıllığı 2014*, der. SETA.

Byrza, Matthew J. “Turkey’s Dramatic Shift Toward Iraqi Kurdistan: Politics Before Peace Pipelines”, *Turkish Policy Quarterly*, 2012, cilt 11 sayı 2.

Charountaki, Marianna. “Turkish Foreign Policy and the Kurdistan Regional Government”, *Perceptions*, 2012, cilt 17 sayı 4.

Cook, Stephan. “The USA, Turkey, and the Middle East: Continuities, Challenges, and Opportunities”, *Turkish Studies*, 2011, cilt 12 sayı 4.

Dalar, Mehmet. “Kendi Kaderini Tayin Hakkı Kavramı, Federasyon ve Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi” *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2015, cilt 20 sayı 32.

Erkmen, Serhat. “İrak’ta İşgal Sonrası Siyasal Yaşam ve 2010 Parlamento Seçimleri”, *Ortadoğu Etütleri*, 2010, cilt 2 sayı 3.

Gunter, Michael M. “Economic Opportunities in Iraqi Kurdistan”, *Middle East Policy*, 2011, cilt 18 sayı 2.

Hale, William. *Türk Dış Politikası (1774-2000)*, çev. Petek Demir, İstanbul: Mozaik Yayınları, 2003.

Kirişçi, Kemal ve Kaptanoğlu, Neslihan. “The Politics of Trade and Turkish Foreign Policy”, *Middle Eastern Studies*, 2011, cilt 47 sayı 5.

Kutlay, Mustafa. “Economy as the Practical Hand of New Turkish Foreign Policy: A Political Economy Explanation”, *Insight Turkey*, 2011, cilt 13 sayı 1.

Moradi, Jahanbakhsh ve Saie, Ahmad. “Energy Strategy of A Study of Obstacles on the Way of Federalism in Iraq”, *Journal of American Science*, 2013, cilt 8 sayı 9.

Morelli, Massimo ve Pischedda, Constantino, “The Turkey-KRG Energy Partnership: Assessing Its Implications”, *Middle East Policy*, 2014, cilt 21 sayı 1.

Natali, Denise. “The Politics of Kurdish Crude”, *Middle East Policy*, 2012, cilt 19 sayı 1.

Özcan, Gencer. “Facing its Waterloo in Diplomacy: Turkey’s Military in the Foreign Policy Making Process”, *New Perspectives on Turkey*, 2009, Sayı 40.

Paasche, Till F. ve Mansurbeg, Howri. “Kurdistan Regional Government–Turkish Energy Relations: a Complex Partnership”, *Eurasian Geography and Economics*, 2014. cilt 55 sayı 2.

Sabadus, Aura. “Iraq: Turkey’s Energy Trump Card”, *Turkish Policy Quarterly*, cilt 11 sayı 2. 2012.

Stansfield, Gareth. “The Unravelling of the Post-First World War State System? The Kurdistan Region of Iraq and the Transformation of the Middle East”, *International Affairs*, 2013, cilt 89 sayı 2.

Uzgel, İlhan. “ABD ve NATO’ya İlişkiler”, iç. *Türk Dış Politikası Cilt II*, der, Baskın Oran, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013).

Wildenburg, Wladimir. “Breaking From Baghdad”, *World Affairs*, 2012, cilt 175 sayı 4

İnternet Kaynakları

ABD Dışişleri Bakanlığı. “SOFA Agreement”, son erişim tarihi: 17 Nisan 2015, <http://www.state.gov/documents/organization/122074.pdf>

AKP. “AK Parti 2023 Vizyonu”, son erişim tarihi: 4 Nisan 2015, <http://www.akparti.org.tr/upload/documents/akparti2023siyasivizyonuturkce.pdf>

Arslan, Rengin. *Dünyanın En Sıcak Noktası: Menbiç*, son erişim tarihi: 1 Temmuz 2016, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160603_menbic_analizAygün, Feyzullah Tuna. *IKBY Referandumu Neler Getirecek, Neler Götürecek?*, Ağustos 2017, son erişim tarihi: 5 Şubat 2018, <http://orsam.org.tr/orsam/DPAnaliz/14481?dil=tr>

Balcı, Ali. *Enerjisine Kavuşan Komşuluk: Türkiye-Kürdistan Bölgesel Yönetimi İlişkileri*, SETA Raporu, 2014, son erişim tarihi: 4 Mart 2015, <http://setav.org/tr/%E2%80%98enerjisine-kavusan-komsuluk-turkiye-kurdistan-bolgesel-yonetimi-iliskileri/analiz/15953>

Barkey, Henri. *Preventing Conflict Over Kurdistan*, Carnegie Endowment for International Peace, son erişim tarihi: 17 Mayıs 2015, <https://carnegieendowment.org/2009/02/09/preventing-conflict-over-kurdistan-pub-22725>

BBC. “Türkiye, İran ve Irak’tan Ortak Bildiri: Karşı Önlemler Masada”, 2017, son erişim tarihi: 1 Mart 2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-41350839>

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi. “BMGK 688 Numaralı Kararı, 1991”, son erişim tarihi: 4 Ağustos 2015, [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/688\(1991\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/688(1991))

BP. “BP Statistical Review of World Energy 2017”, son erişim tarihi: 4 Mart 2018, <https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review-2017/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-full-report.pdf>

Bozbuğa, Rasim. *Suriye Kürtleri: Suriye’nin Kuzeyinde Etnik Yapı ve Kürt Nüfusu*, Ocak 2015, son erişim tarihi: 18 Mart 2015,

<http://www.21yhte.org/tr/arastirma/orta-dogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/2015/01/05/7393/suriye-kurtleri-suriyenin-kuzeyinde-etnik-yapi-ve-kurt-nufusu>

Çağaptay, Soner ve Evans, Tyler. *Turkey’s Changing Relations With Iraq: Kurdistan Up, Baghdad Down*, Ekim 2012, son erişim tarihi: Haziran 2015, <https://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyFocus122.pdf>

Deutsche Welle. “İrak Hükümeti: Kerkük’te PKK Varlığı Savaş İlanı,” Ekim 2017, son erişim tarihi 01.03.2018, <http://www.dw.com/tr/irak-h%C3%BCK%C3%BCmeti-kerk%C3%BCKte-pkk-varl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-sava%C5%9F-ilan%C4%B1/a-40962118>

Duman, Bilgay. *Irak'ta Çatışmaların Odak Noktası: Kerkük*, Haziran 2015, son erişim tarihi: Kasım 2017, <http://orsam.org.tr/orsam/DPAAnaliz/14028?dil=tr>

Hürriyet. “Kerkük Bir Günde Ele Geçirildi”, Ekim 2017, son erişim tarihi: 21 Şubat 2018, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/kerkuke-1-gunde-girdiler-40612815>

IEA. “Iraq Energy Outlook 2012”, son Erişim Tarihi: 6 Aralık 2012, https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/WEO_2012_Iraq_Energy_OutlookFINAL.pdf

Jozel, Abdelhakim Khusro. *Ankara-Erbil-Baghdad Axis: A Question of Energy and Politics*”, Arab Center for Research & Policy Studies, Şubat 2014, son erişim tarihi: 8 Kasım 2014, <http://english.dohainstitute.org/release/673ea095-888f-4b72-b4a5-4ffad70611bf>

Kane, Sean. *The Coming Turkish Iranian Competition in Iraq*, United States Institute of Peace (USIP) Special Report, 2011, son erişim tarihi: 18 Mayıs 2015, https://www.usip.org/sites/default/files/Turkish_Iranian_Competition.pdf

Karadeniz Holding. “Karadeniz Enerji Gemileri İle Irak’ı Aydınlatmaya Devam Ediyor”, Mayıs 2015, son erişim tarihi: Ekim 2016, <http://www.karadenizholding.com/tr/Web/PressReleasesDetail/277>

Kardaş, Şaban. *Irak Kürtlerinin Bağımsızlık Söylemi ve Değişen Dengeler*, 2014, son erişim tarihi: Kasım 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/irak-kurtlerinin-bagimsizlik-soylemi-ve-degisen-dengeler>

Kıvanç, Ahmet. *Türkiye, Komşuları Arasında En Yüksek Dış Ticaret Fazlasını Irak’a Veriyor*, 2007, son erişim tarihi: 5 Temmuz 2015, <http://www.radikal.com.tr/ekonomi/turkiye-komsulari-icinde-en-yukse-dis-ticaret-fazlasini-irakla-veriyor-829684/>

Radikal. “Talabani’den Övgüler”, 2015, son erişim tarihi: 15 Ocak 2016, <http://www.radikal.com.tr/yorum/talabaniden-ovguler-690756/>

Sputniknews. “BMGK’dan Irak’taki Türk Askeri Kararı”, Aralık 2015, son erişim tarihi: Ekim 2016, <https://tr.sputniknews.com/haberler/201512191019758960-bm-turkiye-irak/>

Sputniknews. “Barzani Neden Görevini Bıraktı?”, Kasım 2017, son erişim tarihi: 28.02.2018 <https://tr.sputniknews.com/columnists/201711031030875348-barzani-neden-gorevini-birakti/>

Sputniknews. “Bağdat ile Erbil Arasında Yeni Kriz: Sınır Kontrolü”, Kasım.2017, son erişim tarihi 02.03.2018, <https://tr.sputniknews.com/analiz/201711031030875584-bagdat-erbil-arasindaki-yeni-kriz-sinir-kontrolu/>

Star. “TSK: Zeytin Dalı Operasyonu Başladı”, Ocak 2018, son erişim tarihi 04.03.2018, <http://www.star.com.tr/guncel/tsk-zeytin-dali-harekati-basladi-haber-1300055/>

TC Başbakanlığı. “Yüksek Düzeyli İşbirliği Mekanizmaları”, son erişim tarihi: 6 Ekim 2015, <http://kdk.gov.tr/haber/yuksek-duzeyli-isbirligi-mekanizmalari/452>

TC Dışişleri Bakanlığı. “Türkiye’nin Enerji Profili ve Stratejisi”, son erişim tarihi: 13 Kasım 2016, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa

TC Dışişleri Bakanlığı. “Türkiye-İrak Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Belgesi”, son erişim tarihi: 5 Nisan 2015, <http://www.mfa.gov.tr/data/DIS-POLITIKA/Bolgeler/ortadogu/irak/Ortak%20Siyasi%20Bildirge.pdf>

TC Dışişleri Bakanlığı. “Türkiye-İrak Siyasi İlişkileri”, son erişim tarihi: 5 Nisan 2015, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-irak-siyasi-iliskileri.tr.mfa>

TC Enerji Bakanlığı. “Türkiye-İrak 17. Karma Ekonomik Konsey (KEK) Toplantısı”, 2015, son erişim tarihi: 4 Mart 2016, <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Bakanlik-Haberleri/Turkiye-İrak-17nci-Karma-Ekonomik-Komisyonu-KEK-Toplantisi>

Vatan. “Gül’den Çarpıcı Irak Açıklamaları”, 2013, son erişim tarihi: 28 Mart 2015, <http://www.gazetevatan.com/gul-den-carpici-irak-aciklamalari-16542-gundem/>

Yetkin, Murat. *Bir Irak Krizi Daha Kapıda*, 2004, son erişim tarihi: 8 Ekim 2014, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=102992>

Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi
ISSN: 2147-7523, E-ISSN: 2630-5631
Cilt: 5, Sayı: 2, ss. 159-189
Geliş Tarihi: 22.05.2018
Kabul Tarihi: 21.11.2018
DOI: 10.26513/toecd.425958

Suriye'nin Kürt Meselesinin Tarihsel Seyri (1946-2011)

Özkan Gökcan*

Öz

Suriye'de iç savaşın başlamasının ardından yaşanan sürece paralel olarak bir anda uluslararası kamuoyunun gündemine oturan Kürtler, Suriye tarihinde en fazla ayrımcılığa ve baskıya maruz kalmış topluluklardan biridir. Fransız manda yönetimi döneminde kültürlerini ve dillerini yaşatma konusunda görece iyi koşullara sahip olan Kürtler, 1946 yılında Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasının ardından ülkenin en önemli sorunlarından birinin öznesi haline gelmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında 20. yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte Kürtlere yönelik uygulanmaya başlanan ayrımcı ve dışlayıcı devlet politikalarının temel rolü oynadığını söylemek mümkündür. Kürtlerin vatandaşlık haklarını ellerinden alan, kültürel ve dilsel faaliyetlerini engelleyen, siyasal ve toplumsal alana katılımlarını kısıtlayan politikalar, Kürt meselesini ülkenin en önemli sorunlarından biri haline getirmiştir. Bu çalışmada Suriye'nin Kürt meselesinin nasıl ortaya çıktığı ve iç savaşa kadarki süreçte nasıl bir gelişim sergilediği devlet politikaları üzerinden incelenmektedir. Böyle bir incelemenin iç savaşın başlamasının ardından Kürtlerin bulunduğu pozisyonu anlama adına önemli ipuçları barındırdığını söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Suriye Kürtleri, Baas Rejimi, Arap Kuşağı, Kamışlı Olayları, Hafız Esad

* Arş. Gör., Munzur Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, ozkangokcan@gmail.com.

Turkish Journal of Middle Eastern Studies
ISSN: 2147-7523, E-ISSN: 2630-5631
Vol: 5, No: 2, pp. 159-189
Received: 22.05.2018
Accepted: 21.11.2018
DOI: 10.26513/toed.425958

The Historical Process of Syria's Kurdish Issue (1946-2011)

Özkan Gökcan*

Abstract

In parallel with the period after the civil war started in Syria, the Kurds who sit in the agenda of the international public are among the most discriminated and oppressed communities in the history of Syria. The Kurds, who had relatively good conditions to keep their cultures and languages alive during the French mandate period, became the subject of one of the most important issue of the country after the independence of Syria in 1946. It is possible to say that the exclusionary and discriminatory state policies that have started to be applied to the Kurds together with the second half of the 20th century played an essential role in this situation. Politics that take citizenship rights from their hands, impede their cultural and linguistic activities and restrict their participation in the political and social spheres have made the Kurdish issue one of the most important problems of the country. This study examines how Syria's Kurdish issue has emerged and how it has progressed until the Syrian civil war. It is possible to say that such an examination has important clues to understand the position of the Kurds after the beginning of the civil war.

Keywords: Syrian Kurds, Baas Regime, Arab Belt, Qamishli Riots, Hafez al-Assad

* Res. Asst., Munzur University, Political Science and International Relations, ozkangokcan@gmail.com.

1. Giriş

Suriye Kürtlerinin uluslararası kamuoyunun gündemine gelmesinin 2011 yılının Mart ayında başlayan ve bugün tam anlamıyla bir şiddet sarmalına hapsedilmiş olan Suriye iç savaşı ile gerçekleştiğini söylemek mümkündür. İç savaşın başlamasına kadar ki süreçte Suriye'deki konumları ve durumları ile ilgili olarak uluslararası kamuoyunun gündeminde pek fazla yer edinmemiş bir etnik grup olan Kürtler, modern Suriye tarihi boyunca ülkedeki en önemli etnik sorunun öznesi olagelmışlerdir. 1946 yılında bağımsız Suriye devletinin kurulmasının ardından izlenen devlet politikaları ile ortaya çıkan Suriye'nin Kürt meselesi, Mart 2011'de başlayan Suriye İç Savaşı ile yeni boyutlar kazanarak uluslararası kamuoyunun gündemine oturmuştur. Suriye'de iç savaşın her geçen gün daha da içinden çıkılmaz bir hale gelmesi, Kürt meselesini hem Suriye iç siyasetinin hem de uluslararası aktörlerin başlıca ilgi alanı ve konusu haline getirmiştir.

Bu çalışmanın amacı, Suriye İç Savaşı'nın başlamasının ardından Suriye iç siyasetinin en önemli aktörlerinden biri haline gelen Kürtlerin, modern Suriye tarihinin en önemli sorunun öznesi haline gelmeleri sürecini tarihsel bir perspektifle analiz etmektir. Diğer bir ifadeyle Suriye'nin Kürt meselesinin, iç savaşın başladığı 2011 yılına kadar nasıl bir seyir izlediğini incelemektir. Böyle bir incelemenin iç savaşın başlamasının ardından Kürtlerin bulunduğu pozisyonu anlama adına önemli ipuçları sunduğunu söylemek mümkündür. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın üzerine odaklandığı temel noktanın Suriye devletinin politikaları bağlamında Suriye Kürtlerinin 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ülkedeki toplumsal ve siyasal konumu olduğunu söylemek mümkündür.

Söz konusu kapsam ve sınırlılıktan hareketle çalışmanın birinci bölümünde Suriye Kürtlerinin toplumsal konumuna ilişkin bilgilere yer verilmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde Suriye'de Fransız manda yönetimi (1920-1946) döneminde Kürtlerin durumu ele alınmaktadır. 1946 yılında bağımsızlığını kazanan Suriye'nin Kürt politikası, Fransız manda yönetimi döneminde Kürtlere yönelik izlenen politikanın tamamen yok sayıldığı boş bir zemin üzerine inşa edilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle Kürtlerin Fransız manda yönetimi idaresi altında nasıl bir konumda buldukları ve hangi haklara sahip olduklarını genel hatları ile ortaya koymak, bağımsız Suriye'de Kürtlerin daha önce kazanmış olduğu hangi hakların yok sayıldığını görebilmek adına önemlidir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise

bağımsız Suriye’de Kürt meselesinin nasıl ortaya çıktığı ve nasıl bir seyir izlediği devlet politikaları üzerinden incelenmektedir.

2. Suriye Kürtleri

Suriye coğrafyası, Türkiye, İran ve Irak’tan sonra en fazla Kürt nüfusa ev sahipliği yapan topraklardır. Ülkedeki Kürt nüfusun büyük bir çoğunluğu kuzeyde Irak ve Türkiye sınırı boyunca sıralanmış yerleşim yerlerinde yaşamakla birlikte başkent Şam’da ve diğer büyük şehirler Lazkiye, Halep, Hama, Humus ve Rakka’da azımsanmayacak oranda Kürt nüfusu bulunmaktadır.¹ Suriye’deki en büyük etnik azınlık grubu olan Kürtlerin ülkedeki nüfusu ile ilgili net bilgilerin bulunmadığını söylemek mümkündür. Bunun temel nedeni birçok Ortadoğu ülkesinde olduğu gibi Suriye’de de etnik ve mezhepsel kimliğe dayalı sorulara nüfus sayımlarında yer verilmemesidir. Bu durum Suriye’deki Kürt nüfusuna ilişkin oldukça farklı rakamların öne sürülmesine neden olmuş, iç savaşın başlamasının ardından yaşanan insani hareketlilik ise demografik verilerin daha da karmaşık bir hale gelmesi sonucunu doğurmuştur.

Devlete yakın kaynaklar Kürtlerin iç savaş başlamadan önce Suriye’deki nüfusunun yüzde 8 dolaylarında olduğunu ifade etmektedir.² CIA ve bazı sivil toplum kuruluşları tarafından açıklanan verilerde ise Suriye Kürtlerinin iç savaş öncesinde ülke nüfusunun yüzde 9 ila 10³’ünü oluşturduğu tahminini ortaya koymaktadır.³ Öne sürülen bu tahminler ışığında 2011 yılı itibariyle Suriye’de anadili Kürtçe olanların sayısının 1,8 milyon ila 2,2 milyon arasında olduğunu söylemek mümkündür. Savaşın başlamasının ardından Kürtler de dahil olmak üzere Suriyelilerin savaştan kaçarak yer

¹ Anne S. Schött, *The Kurds of Syria: From the Forgotten People to World-Stage Actors*, (Copenhagen: Royal Danish Defence College, 2017), 5.

² IMPR/International Middle East Peace Research Center, *Suriye Kürtlerinin Türkiye’deki Kürt Sorunu ve Çözümüne Yönelik Algısı: Suriye Kürtleri Saha Araştırması Raporu*, Ankara: IMPR Yayınları, 2014, 18.

³ İsmet Ş. Vanlı, “The Kurds in Syria and Lebanon”, *The Kurds: A Contemporary Overview*, Philip G. Kreyenbroek ve Stefan Sperl (eds.), (London and New York: Roudledge Publications, 2000), 114-117; Schött, *The Kurds of Syria*, 5; Michael M. Gunter, *Out of Nowhere: The Kurds in Syria in Peace and War*, (London: Hurst Publishers, 2014), 2; U.S. Department of State, “Background Note: Syria”, 09.03.2012, <https://web.archive.org/web/20121017055548/http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3580.htm>, erişim tarihi: 28.03.2018.

değiştirmesi ve ülke içinde yaşanan çatışmalardan kaynaklı ölümler sonucu 2011'de yaklaşık 22,5 milyon olan Suriye nüfusunun 2018'de 18 milyona düştüğü tahmin edilmektedir.⁴ Yaklaşık 4,5 milyonluk nüfus düşüşünde Kürtlerin ne kadarlık bir oranı oluşturduğuna ilişkin veri elde etmenin güçlüğü günümüzde Suriye nüfusunun ne kadarını Kürtlerin oluşturduğunu tahmin etmeyi oldukça zor bir hale getirmiştir.

Kürtlerin Suriye coğrafyasına ne zaman yerleştiği tam olarak bilinmemekle birlikte başta Cezire olmak üzere ülkenin kuzeyindeki yerleşim yerlerine 10. yüzyılda geldikleri ve yerleştikleri ileri sürülmektedir.⁵ Bugünkü Suriye coğrafyasına 16. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı Devleti'nin hakim olmasının ardından bazı Kürt aşiretleri Anadolu'dan göç ederek Suriye'nin kuzeyine yerleşmeye başlamış ve bu göçler 20. yüzyıla kadar devam etmiştir.⁶ Öte yandan kimi tarihçiler başta Halep ve şam olmak üzere Suriye'nin birçok büyük yerleşim yerinde 12. yüzyılda önemli oranda Kürt nüfusu olduğunu ve bunların Haçlılara karşı Selahaddin Eyyubi'nin yanında savaşan düzenli veya düzensiz ordulara mensup kişilerin kendileri ve aile fertleri olduğunu ifade etmektedir.⁷ Tejel'e göre başta Diyarbakır, Musul ve Kerkük olmak üzere Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı şehirlerden gelen ve Selahaddin Eyyubi'nin ordusuna katılan Kürtler, zamanla şam'ın yerleşik unsurlarından biri haline gelmiştir.⁸

Kürtlerin Suriye topraklarına yerleşmesi Osmanlı Devleti'nin dağılıp sınırların yeniden çizilmesinden sonra da devam etmiş ve 20. yüzyıl boyunca özellikle Türkiye'den Suriye'ye önemli oranda Kürt göçü yaşanmıştır. Bu göçlerin kimi, zorunluluktan kimi ise isteğe bağlı olarak gerçekteşmiştir. 20. yüzyılın ilk yarısında Türkiye'den Suriye'ye gerçekteşen Kürt göçleri-

⁴ World Population Review, "Syria Population 2018", 24.01.2018, <http://worldpopulationreview.com/countries/syria-population/>, erişim tarihi: 13.05.2018; Worldometers, "Syria Population", 2018, <http://www.worldometers.info/world-population/syria-population/>, erişim tarihi: 12.05.2018.

⁵ A. Asa Eger, *The Islamic-Byzantine Frontier: Interaction and Exchange Among Muslim and Christian Communities*, (London and New York: I. B. Tauris, 2015), 269.

⁶ Stefan Winter, "The Other 'Nahđah': The Bedirxans, The Millis and The Tribal Roots of Kurdish Nationalism in Syria", *Oriente Moderno*, Vol. 86, No. 3, 2006, 461-474; Kerim Yıldız, *The Kurds in Syria The Forgotten People*, (London: Pluto Press, 2005), 24-26; Vanlı, "The Kurds in Syria", 112-118; Jordi Tejel, *Suriye Kürtleri: Tarih, Siyaset ve Toplum*, Çev. Burçin Koç, (İstanbul: İntifada Yayınları, 2015), 30-34.

⁷ Schött, *The Kurds of Syria*, 5; Yıldız, *The Kurds in Syria*, 25.

⁸ Tejel, *Suriye Kürtleri*, 33.

nin önemli bir kısmının Türkiye’de çıkarılan ve başarısızlıkla sonuçlanan Kürt isyanlarının sonucu olduğunu söylemek mümkündür. Başta 1925 tarihli Şeyh Said İsyanı olmak üzere Ağrı İsyanları (1926-1930) ve Oramar İsyanı (1930) sonrasında on binlerce Kürt Suriye’ye kaçmak ve yerleşmek zorunda kalmıştır.⁹ 20. yüzyılın ikinci yarısında Türkiye’den Suriye’ye gerçekleşen Kürt göçlerinde de siyasal gelişmeler önemli bir rol oynamıştır. 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından Türkiye’de hakkında tutuklama kararı çıkmış veya siyasal baskı ortamından sıyrılmak isteyen Kürtler, aileleri ile birlikte Suriye topraklarına geçmiştir. Öte yandan 20. yüzyılın ikinci yarısında Suriye’ye gerçekleşen Kürt göçlerinin önemli bir çoğunluğunun Türkiye’de kan davasına dönüşen arazi meseleleri nedeniyle ve sınırın iki tarafında parçalanmış olan ailelerin birleşimi amacıyla gerçekleştiğini söylemek mümkündür.¹⁰ 20. yüzyıl boyunca Türkiye’den Suriye’ye gerçekleşen Kürt göçleri, Türkiye ve Suriye Kürtleri arasında siyasal ve toplumsal olarak sıkı bağların inşa edilmesine olanak tanımış, iki ülkenin Kürt meselelerinin seyrinin benzerlikler sergilemesinde rol oynamıştır.

Türkiye Kürtlerinin büyük bir çoğunluğu gibi Suriye Kürtleri de Kürtçenin Kurmanci lehçesini konuşmaktadır. Suriye Kürtlerinin yüzde 90’ından fazlası günlük hayatlarında Kürtçeyi kullanmakla birlikte özellikle Şam ve Halep gibi büyük şehirlerde yaşayan Kürtler Arapçaya da hakimdir ve iki dilli bir yaşam sürdürmektedir.¹¹ Suriye’nin 1946 yılında bağımsızlığını kazanmasının ardından Kürt dili ve kültürü üzerinde uygulanmaya başlanan baskı, Kürtçe eğitim ve öğretimin önüne set çekmiştir. Devlet okullarında Kürtçenin kullanılması veya Kürtçe eğitim veren okulların açılması bir devlet politikası olarak yasaklanmıştır. Bu nedenle Kürtçe aile içerisinde veya yasadışı olarak gizlice faaliyet yürüten dil kurslarında öğretilen bir dil olmuştur.

Suriye Kürtlerinin büyük bir çoğunluğu Sünni Müslüman olmakla birlikte son yıllarda İslamiyet’i ret ettiğini açıklayarak kendini Zerdüşt veya ate-

⁹ Şeyh Said, Ağrı ve Oramar isyanları, İngiltere ve İran gibi dönemin küresel ve bölgesel güçlerinin de rol oynadığı özünde Türkiye Cumhuriyeti’nin merkezileşme politikalarına karşı girilen milliyetçi ve ayrılıkçı nitelikli Kürt isyanlarıdır. Ayrıntılı bilgi için bakınız; Vanlı, “The Kurds in Syria”, 114-117.

¹⁰ IMPR/International Middle East Peace Research Center, *Suriye Kürtlerinin Türkiye’deki*, 18.

¹¹ Vanlı, “The Kurds in Syria”, 116-117.

ist olarak tanımlayanların sayısının arttığı ifade edilmektedir.¹² Bu tercihin oransal olarak özellikle siyasallaşmış Kürtler arasında yaygın olduğunu söylemek mümkündür. Sünni Müslümanlar dışında Afrin, Cezire ve Haseke'de Ezidi inancına mensup yaklaşık 50 bin Kürt bulunduğu tahmin edilmekle birlikte devletin Kürt bölgelerinde izlediği Araplaştırma politikası ve toplumsal alanda gözlemlenen dinsel baskı bu sayının her geçen gün azalmasında etkili olmaktadır.¹³

3. Fransız Manda Yönetimi Döneminde Kürtler (1920-1946)

Osmanlı Devleti'nin dağılmasının ardından Suriye'yi 26 yıl boyunca yöneten Fransızların bu ülkeye ilişkin temel öncelikleri, azami düzeyde ekonomik çıkar sağlamak ve manda yönetimine karşı oluşacak tehditleri önleyici bir idare yapısı kurmak olmuştur.¹⁴ Bu öncelikler doğrultusunda manda yönetiminin attığı en önemli adım, ülkedeki başlıca azınlık toplulukları olan Hıristiyan Marunilere, Dürzilere ve Arap Alevilere (Nusayri-lere) özerk bölgeler tahsis edilmesi ve manda yönetiminde azınlık topluluklarının temsilcilerine önemli görevler verilmesi olmuştur. Azınlıkların yönetsel gücünü arttıran bu politika ile ülke nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Sünni Arapların hem niceliksel hem de niteliksel nüfuzuna karşı denge kurmaya çabalayan Fransızlar, ayrıca I. Dünya Savaşı sonrası yükselen Arap milliyetçiliğinin de kendi manda yönetimine bir tehdit oluşturmasının önüne geçmeyi hedeflemiştir.

Fransız manda yönetiminin Suriye'deki azınlık topluluklarına bahsettiği haklar, ülkenin bir diğer önemli azınlık topluluğu olan Kürtlerin de özerklik talebinde bulunmasına yol açmıştır. Kürt kimliğinin resmi düzeyde tanınması, anadilde eğitim, Kürt bölgelerine Kürt yöneticilerin atanması ve Kürt bölgelerinde Kürtçenin de resmi dil olarak kabul edilmesi gibi talepler çerçevesinde 1928 yılında manda yönetimine özerklik başvurusunda bulunan Suriyeli Kürtler, bu başvurudan olumsuz cevap almıştır.¹⁵ Manda yö-

¹² Yıldız, *The Kurds in Syria*, 24.

¹³ KurdWatch, *Yazidi in Syria between Acceptance and Marginalization/Report 7*, (Berlin: KurdWatch Publications, 2010), 5-8; Yıldız, *The Kurds in Syria*, 24.

¹⁴ Abdi N. Özkaya, "Suriye Kürtleri: Siyasi Etkisizlik ve Suriye Devleti'nin Politikaları", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C. 8, No. 2, 92.

¹⁵ Özkaya, "Suriye Kürtleri: Siyasi Etkisizlik", 93.

netiminin Kürtlerin talebine olumsuz cevap vermesi, araştırmacılar, devlet yetkilileri ve akademisyenler tarafından farklı nedenlere dayandırılmıştır. Söz konusu nedenler arasında şunların olduğunu söylemek mümkündür;

- 1) 1930'lu yıllarda Suriye ve Lübnan'da Fransız istihbaratı adına görev yapan Pierre Rondot'a göre manda yönetimi Kürtler konusunda hassasiyeti olan Türkiye ve Irak yönetimlerinin tepkisini çekmemek adına özerklik talebine olumsuz cevap vermiştir.¹⁶
- 2) Fransız manda yönetimi Kürtlerin özerklik talebine karşılık etnik değil sadece dinsel azınlıklara bu hakkın verildiğini deklare etmiş ve Kürtlerin dini azınlık olmadığını ifade etmiştir.¹⁷
- 3) Kürt aşiretleri arasındaki çekişmeler etkili bir özerklik başvurusu yapabilmeyen önüne geçmiştir.¹⁸
- 4) Kürt nüfusun diğer azınlık topluluklar gibi bir arada değil Suriye'nin kuzey sınırları boyunca ve büyük şehirlere dağılmış bir şekilde yaşaması, özerk bir Kürt bölgesi talebinin karşılık bulmamasında etkili olmuştur.¹⁹
- 5) Özerklik talebinin kabul edilmemesi, Ortadoğu'daki İngiliz-Fransız rekabetinin dolaylı bir sonucu olarak görülmüştür.²⁰

¹⁶ Amir Hassanpour, *Kürdistan'da Milliyetçilik ve Dil: 1918-1985*, Çev. İ. Bingöl ve C. Gündoğan, (İstanbul: Avesta Yayınları, 2005), 238.

¹⁷ Nelida Fuccaro, "Manda Yönetimi Suriye'sinde Kürtler ve Kürt Milliyetçiliği: Siyaset, Kültür ve Kimlik", *Kürt Milliyetçiliğinin Kökenleri*, Abbas Vali (ed.), Çev. F. Adsay, Ü. Aydoğmuş ve S. Kılıç, (İstanbul: Avesta Yayınları, 2005), 252.

¹⁸ Özkaya, "Suriye Kürtleri: Siyasi Etkisizlik", 94.

¹⁹ Fuccaro, "Manda Yönetimi Suriye'sinde Kürtler", 252.

²⁰ Osmanlı Devleti'nin dağılmasının ardından İngilizler, Ortadoğu'daki çıkarları doğrultusunda belirli bir süre Kürt milliyetçiliğini desteklemiş ve bağımsız bir Kürt devleti düşüncesini teşvik etmiştir. Bu durum Ortadoğu'daki İngiliz nüfuzunu dengelemek ve Suriye'deki çıkarlarını korumak isteyen Fransızlara Ankara Hükümeti ile anlaşma yapabilmek adına önemli bir fırsat sunmuştur. İngilizlerin Ankara'yı zayıflatmak için Kürtleri desteklediğini öne süren Fransızlar, Kürtlere verilecek özerkliğe veya bağımsızlığa mesafeli yaklaşmış ve Türkiye ile bu konuda işbirliği arayışına girmiştir. Bu işbirliği arayışı Ekim 1921'de Ankara Hükümeti ile Fransa arasında Fransız birliklerinin Kilikya'dan çekilmesi ve Suriye'deki Fransız mandası ile Ankara Hükümeti'nin kontrolü altındaki topraklar arasında yeni bir sınırın kabul edilmesini öngören bir antlaşmanın imzalanmasına zemin hazırlamıştır. Fransızların Ankara Hükümeti ile yakınlaşmasının nedeninin Kürt karşıtlığı olmadığını söylemek mümkündür. Zira Kürtlerin her şeye rağmen Fransız mandası yönetimi altında görece iyi kültürel ve toplumsal haklara sahip olması meselesinin bir Kürt karşıtlığı

Kürtlerin Fransızlardan özerklik hakkı elde edememiş olmalarına rağmen manda yönetimi süresince görece iyi koşullara sahip olduğunu söylemek mümkündür. Fransız manda yönetimi siyasi isteklerden vazgeçmenin karşılığı olarak Kürtlere başta kültürel haklar olmak üzere birçok alanda serbestlik tanımış ve Kürt kimliğinin önüne yasal bir engel koymamıştır.²¹ Fransızlar özerklik veya bağımsızlığa karşı olmalarına rağmen Kürt kimliğine ilişkin yasakçı bir yaklaşım benimsemeyip kendi kontrolünde şekillenecek kültürel ve siyasal faaliyetlere izin vererek bölgede rekabet halinde olduğu İngilizlerin işine yarayacak bir Kürt oluşumunun önüne geçmeyi hedeflemiştir. Fransızların sağladığı görece serbestlik ortamı ve Şam'daki Fransız Enstitüsü üzerinden sağladığı maddi olanaklar başta Bedirhan kardeşler olmak üzere Türkiye'den Suriye'ye geçen politik Kürt aktivistlerin Suriye'de rahatça örgütlenebilmelerine olanak tanımıştır.²² Nitekim Kürt milliyetçiliğinin 20. yüzyılın ilk yarısındaki en önemli örgütlenmelerinden olan Xoybûn, Fransızların sağladığı serbestliğin bir sonucu olarak 1927 yılında Lübnan'ın Bihamdun kentinde kurulmuştur.²³ Suriyeli yerel aydınların desteğiyle Türkiye'den gelen Kürt politik aktivistlerin öncülüğünde kurulan Xoybûn, Suriye'nin kuzeyinde ve Halep, Şam, Beyrut gibi büyük şehirlerde milliyetçi nitelikli çeşitli Kürt komite ve derneklerinin kurulmasına ve Kürtçe dergi ve gazetelerin çıkarılmasına öncülük etmiştir.²⁴ Kürtlerin geleneksel ve modern temsilcilerinin (aydınlar, aşiret reisleri, şeyhler, eski subaylar) bir araya geldiği bir hareket olarak ön plana çıkan Xoybûn, sahip olduğu askeri ve idari yapılanma sayesinde Ağrı İsyanları (1926-1930) sürecinde önemli bir rol oynamış ve bağımsız Kürt devleti fikrini uluslararası kamuoyuna duyurma noktasında önemli girişimlerde

olmadığının önemli bir göstergesidir. Fransızların bu yakınlaşma ile amaçladığı Suriye'deki Fransız çıkarlarını İngilizlere karşı korumak ve Ortadoğu'daki İngiliz üstünlüğünü engellemek olmuştur. Suriye Kürtleri ise Fransızların Ankara Hükümeti ile yakınlaşmasından olumsuz etkilenmiştir. Nitekim Fransızlar, İngilizlere karşı işbirliği geliştirmek istediği Ankara Hükümeti'nin Kürtler konusundaki hassasiyeti göz önünde bulundurmuş ve ikili ilişkileri bozmamak adına Suriye Kürtlerinin özerklik talebine olumlu yanıt vermemiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız; Kemal Kirişçi ve Gareth M. Winrow, *Kürt Sorunu: Kökeni ve Gelişimi*, Çev. Ahmet Fethi, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010), 83-87.

²¹ Fuccaro, "Manda Yönetimi Suriye'sinde Kürtler", 243.

²² Tejel, Suriye Kürtleri, 58-59.

²³ Selin M. Bölme, "Hoybun Örgütü: Kürt Milliyetçiliğinde Yeni Bir Evre", *International Journal of Kurdish Studies*, C. 1, No. 2, 2015, 37.

²⁴ Tejel, Suriye Kürtleri, 44.

bulunabilmiştir. Fransızların Şam'daki Fransız Enstitüsü üzerinden sağladığı olanaklar Celadet Ali Bedirhan'ın 1932 yılında Kürtçeyi ilk kez Latin harflerine uyarlama girişimine de olanak tanımıştır.²⁵

Suriye Kürtlerinin kültürel anlamda sahip olduğu serbestlik ortamı II. Dünya Savaşı süresince de devam etmiş ve Kürtçe dergi, gazete ve radyo yayıncılığı geniş bir kullanım alanına sahip olmuştur.²⁶ Kürtlerin Fransız manda yönetimi dönemindeki kültürel özgürlüğü, II. Dünya Savaşı'nın ardından Fransa'nın Suriye ve Lübnan'dan çekilmesi ve bağımsız Suriye devletinin ilan edilmesinin ardından yavaş yavaş tartışılmaya başlamış ve siyasal alanın en önemli konu başlıklarından biri haline gelmiştir. Bağımsız Suriye devletinin 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kürtlerin kültürel, siyasal ve toplumsal haklarının bir bütün olarak kısıtlanacağı politikaları inşa etme sürecine girişmesi, modern Suriye tarihinin en önemli siyasal sorunlarından birini gün yüzüne çıkarmıştır.

4. Suriye'nin Kürt Meselesi: Ortaya Çıkışı ve Gelişimi (1946-2011)

Çalışmanın bu bölümünde Suriye'nin Fransızlardan bağımsızlığını kazanmasının ardından Kürtlere yönelik inşa edilen devlet politikaları ve bu politikalar bağlamında Suriye'nin Kürt meselesinin ortaya çıkışı ve gelişimi ele alınmaktadır. Bu kapsamdan hareketle bu bölümde öncelikle bağımsızlığın kazanılmasından Baas hareketinin 1963'te iktidara geldiği döneme kadar, ardından ise Baas'ın iktidarından Suriye'de iç savaşın başlangıcına kadar Kürt meselesinin nasıl bir seyir izlediği ele alınmaktadır.

4.1. Bağımsızlıktan Baas İktidarına (1946-1963)

1946 yılında Fransız manda yönetiminin son bulmasının ardından Suriye'nin bağımsızlığını kazanması, Suriye Kürtleri için yeni bir dönemin kapılarını aralamıştır. Bağımsızlığın kazanılmasının ardından geçen ilk on yılda devletin Kürtlere yönelik özel ve sistematik bir uygulaması olmamış,

²⁵ Joanna Bochenska ve diğerleri, "Introduction", *Rediscovering Kurdistan's Cultures and Identities: The Call of the Cricket*, Joanna Bochenska (ed.), (Gewerbestrasse: Palgrave Macmillan, 2018), 8.

²⁶ Hassanpour, *Kürdistan'da Milliyetçilik ve Dil*, 239.

Kürtçe basın ve yayınlara ilgili serbestlik çeşitli sıkıntılara ve zaman zaman karşılaşılan keyfi kısıtlamalara rağmen devam ettirilmiştir.²⁷ Hoşgörünün sürmesinde yeni devletin yönetici kadrolarının ekonomik sıkıntılar ve siyasi bölünmüşlükten kaynaklı siyasi istikrarsızlıklarla boğuşması nedeniyle yeni bir sorun alanı daha yaratmak istememesinin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Yaşanan siyasal istikrarsızlık nedeniyle Kürt kimliğini bir tehdit olarak kurgulayacak ve üzerinde baskı kuracak resmi devlet ideolojisinin henüz olgunlaşmamış olması, Kürtlere sınırlı da olsa kültürel ve siyasal bir serbestlik sağlamıştır. Ancak söz konusu serbestlik ortamı 1950'li yıllarının ortalarına kadar sürmüş, 1950'lilerin sonlarına doğru ise devletin Kürtlerin kültürel ve siyasal faaliyetlerine ve Kürt kimliğine yönelik tutumu tamamen sertleşmiştir.

1950'li yıllar boyunca Kürt siyaseti adına gerçekleşen en önemli gelişmelerden biri 1957 yılında Suriye Kürdistan Demokrat Partisi'nin (SKDP) kurulması olmuştur. Kürtlerin etnik bir azınlık olarak tanınması, anadilde yayın, Kürt yerleşim alanlarına daha fazla yatırım yapılması gibi istekleri olan SKDP, 1958 yılında Mısır ve Suriye'nin birleşmesi ile kurulan Birleşik Arap Cumhuriyeti tarafından yasaklanmış ve bu nedenle faaliyetlerini illegal olarak sürdürmeye başlamıştır.²⁸ Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin kurulmasının hemen ardından 1958 yılında Kürtçe müzik ve yayın resmi olarak yasaklanmıştır.²⁹ Kürtleri Arap olmayan bir azınlık grubu olmaları nedeniyle ortaya koyduğu Arap birliği projesine bir tehdit olarak gören Birleşik Arap Cumhuriyeti Başkanı Cemal Abdül Nasır, Kürt milliyetçiliğini Siyonizm ve Amerikan emperyalizmi ile ilişkilendirmiş ve Kürtlerin kültürel, siyasal her türlü faaliyeti üzerinde kısıtlamaya gitmiştir.³⁰

Birleşik Arap Cumhuriyeti'ne Mısırlıların ve özelinde Cemal Abdül Nasır'ın hükmetmesi, başta ordu mensupları olmak üzere Suriye toplumunun farklı kesimlerinde "Mısır'dan ayrı bağımsız Suriye" talebinin yükselmeye başlamasına neden olmuştur. Söz konusu ayrılıkçı talepler, yarbay rütbeli bir asker olan Abdülkerim Nehlevi'nin Ürdün ve Suudi Arabistan'ın desteğiyle 28 Eylül 1961'de kansız bir darbe gerçekleştirerek Suriye'yi

²⁷ Hassanpur, *Kürdistan'da Milliyetçilik ve Dil*, 239.

²⁸ Özkaya, "Suriye Kürtleri: Siyasi Etkisizlik", 95.

²⁹ David McDowall, *Modern Kürt Tarihi*, Çev. Neşenur Domaniç, (İstanbul: Doruk Yayınları, 2004), 620.

³⁰ Tejel, *Suriye Kürtleri*, 103-104.

Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden ayrılması ile son bulmuştur.³¹ Darbenin ardından Suriye'de temelde Nasır yanlısı birlikçiler ile bağımsızlık yanlısı ayrılıkçılar arasında gerçekleşen bir iktidar mücadelesi başlamış ve bu durum ülkeyi bir siyasal istikrarsızlık dönemine sokmuştur. Suriye'nin geleceği ile ilgili farklı ideolojik yaklaşımlara sahip siyasal ve askeri gruplar arasındaki çatışmaların arttığı bu istikrarsızlık dönemi, 8 Mart 1963'te ayrılıkçılara yönelik yapılan yeni bir askeri darbe ile farklı bir sürece evrilmiştir. Nasır yanlısı subaylar, Arap Ulusal Hareketi temsilcileri, Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni savunan diğer muhalif gruplar ve Baas hareketinin birlikte gerçekleştirdiği darbe, Suriye tarihinde yeni bir dönemin kapılarını açmıştır. Darbenin ardından ordu içinde hızla güçlenen Baas hareketi, Nasır yanlıları başta olmak üzere diğer grupları tasfiye ederek Suriye'deki tek siyasal odak noktası haline gelmiş ve ülkeyi tek partinin yönettiği bir rejimin inşacısı olmuştur.

Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin sona ermesi Suriye Kürtlerini kendilerine yönelik ayrımcı ve dışlayıcı politikaların ortadan kalkacağı konusunda umutlandırırsa da kısa sürede beklentilerin tam aksi yönünde bir siyasal iklim ortaya çıkmıştır. Ülkenin içine girdiği iktidar mücadelesi döneminde siyasal ve toplumsal alandaki görünürlüğü oldukça artmış olan Arap milliyetçiliği, Suriye'nin bir Arap cumhuriyeti olduğu yönündeki vurgunun güçlenmesine ve bununla bağlantılı olarak Kürt kimliğinin ve siyasal faaliyetlerinin alanını daha da daraltan uygulamaların yürürlüğe girmesine neden olmuştur. Söz konusu uygulamalardan özellikle iki tanesinin Suriye'nin Kürt meselesinin seyri üzerinde oldukça önemli etki yaptığını ve Suriye devletinin bugüne değin devam eden Kürt politikasının ana hatlarını çizdiğini söylemek mümkündür. Bunlardan ilki nüfusun büyük çoğunluğunu Kürtlerin oluşturduğu Haseke vilayetinde 1962 yılında yapılan nüfus sayımıdır. Söz konusu nüfus sayımı ile Suriye'deki Kürt meselesinin en önemli ayaklarından biri olan vatandaşlık probleminin temellerinin atıldığını söylemek mümkündür. Yapılan nüfus sayımında Suriye Kürtlerinin 1945 yılından önce Suriye topraklarında ikamet ediyor olduklarını resmi evraklarla ispatlamaları koşulunun öne sürülmesi büyük bir sorun teşkil etmiştir. Sayım sonunda 1945 öncesi Suriye'de yaşadıklarını ispatlamayan yaklaşık 120 bin Kürt (o dönemki Suriyeli Kürt nüfusun yaklaşık yüzde

³¹ Yıldız, *The Kurds in Syria*, 32.

20'si) "gerçek Suriyeli olmayanlar" olarak tanımlanarak vatandaşlıklarını kaybetmiştir.³² Vatandaşlıkları iptal edilen Kürtler, Suriye devleti tarafından kayıtlara "ecanib" (yabancı yerleşimci) olarak kaydedilmiş ve kendilerine üzerinde "Bu kişinin ismi Haseke'ye özgü Suriye Arapları kayıt listesinde bulunamamıştır" yazan bir kağıt parçası verilmiştir.³³ Nüfus sayımına katıl(a)mayanlar ise "maktumin" (kayıtsız, gizlenmiş) durumuna düşmüş ve bu şekilde adlandırılmıştır.³⁴

Suriye yönetimi Kürtlerin vatandaşlıklarının iptal edilmesinin gerekçeleri olarak Irak ve Türkiye'den kaçak giriş yapmalarını, Amerikan emperyalizmine yardım etmelerini, bölgedeki Arap kültürünü yok ederek bağımsız bir Kürt devleti kurma çabası içinde olmalarını göstermiştir.³⁵ Sadece bahsi geçen nedenlerin değil Suriye yönetimin özellikle 1960'lı yıllardan itibaren hız verdiği ve bir devlet politikası haline getirdiği homojen bir Arap kimliği inşa etme ve Araplaştırma politikasının da vatandaşlıktan çıkarılmalar üzerinde etkili olduğunu söylemek mümkündür.³⁶ Kürtlerin çoğunluğu oluşturduğu özellikle kuzey bölgelerdeki nüfusu Araplaştırmak için 1962 nüfus sayımı önemli bir araç olmuş, vatandaşlıktan çıkarılan binlerce Kürt, her türlü siyasi, kültürel ve toplumsal haktan mahrum bırakılarak gönüllü bir asimilasyona mecbur edilmeye çalışılmıştır. Zira nüfus sayımının ardından resmi Suriye vatandaşlığı kimliği dışında kırmızı renk bir kimlik verilerek fişlenen "ecanib" statüsündeki Kürtler ve resmi nüfus kaydı dahi olmayan "maktumin" statüsündeki Kürtler, vatandaş olma, seyahat etme, eğitim, istihdam, mülk sahipliği, siyasete katılım, yasal evlilik ve çocuk kaydı gibi temel insani haklardan mahrum bırakılarak toplumsal yaşamın her alanına yayılan bir ayrımcılıkla karşı karşıya kalmıştır.³⁷

Suriye'nin Kürt meselesinin seyri üzerinde oldukça önemli etki yapan ve Suriye devletinin bugüne değin devam eden Kürt politikasının ana hatlarının ortaya çıkmasında etkili olan ikinci önemli uygulama ise yine 1962

³² Vanlı, "The Kurds in Syria", 118.

³³ Human Right Watch, *Syria The Silenced Kurds Vol. 8, No. 4(E)*, (New York: Human Rights Watch Publications, 1996).

³⁴ Tejel, *Suriye Kürtleri*, 109.

³⁵ Tejel, *Suriye Kürtleri*, 108-109.

³⁶ Robert Lowe, *The Syrian Kurds: A People Discovered*, (London: Chatham House (The Royal Institute of International Affairs) Publications, 2006), 3.

³⁷ Yıldız, *The Kurds in Syria*, 96-105.

yılında yürürlüğe konulan ve temelde iskan odaklı olan “Arap Kuşağı” projesidir. Arap milliyetçiliğinin siyasal, toplumsal ve ekonomik alandaki uygulamaları olan Araplaştırma politikaları, Kürtlerin çoğunluğu oluşturduğu yerleşim yerlerini Araplaştırmayı ve bu yerlerde homojen bir Arap kimliği inşa etmeyi amaç edinen 1962 tarihli Arap Kuşağı projesi ile Suriye’de sistematik bir devlet politikası haline gelmiştir. Söz konusu projenin öncelikli amaçları, Türkiye ve Suriye sınırının çizilmesinin ardından tarihi yaşam alanları ikiye bölünmüş olan Kürt aşiretlerin bir araya gelmelerini engellemek, Türkiye ve Irak’taki Kürt siyasal hareketliliğinin Suriye’ye sıçramasını önlemek, Kürt nüfusun yoğun olduğu Cezire’deki petrol bölgesinin güvenliğini sağlamak olmuştur.³⁸ Bu amaçlar doğrultusunda Kürtlerin Suriye’nin kuzeyinden göç ettirilmesi planlanarak, bu bölgelerin Araplaştırılması hedeflenmiştir.

4.2. Baas İktidarından İç Savaşa (1963-2011)

Suriye’de Kürt meselesi açısından yaşanan en önemli kırılma noktalarından birinin 1963 yılında Baas Partisi’nin iktidara gelmesi olduğunu söylemek mümkündür. 1947 yılında Mişel Eflak, Selahaddin Bitar ve Zeki Arsuzi öncülüğünde Şam’da toplanan kongre ile resmen kurulan Arap Baas Partisi (Harakat Al-Ba’ath Al-Arabi), 1953 yılında Ekrem Havrani liderliğindeki Arap Sosyalist Partisi (Harakat Al-Ishtirakiyeen Al-’Arab) ile birleşerek Arap Sosyalist Baas Partisi³⁹ adını almış ve bu tarihten sonra Suriye siyasetinin en önemli aktörlerinden biri haline gelmiştir.⁴⁰ Arap dünyasında siyasal, kültürel ve toplumsal olarak yeniden doğuşu, dirilişi (Ba’ath) gerçekleştirmeyi hedefleyen Baas Partisi, bu hedefin “birlik, özgürlük ve sosyalizm” ideallerine ulaşılmasıyla diğer bir ifadeyle Arapların sosyalizmle perçinlemiş tek bir ulus çatısı altında birleştirilmesiyle gerçekleşeceğine inanmıştır.⁴¹ Arapları tek bir ulus çatısı altında toplama ideali nedeniyle

³⁸ Özka, “Suriye Kürtleri: Siyasi Etkisizlik”, 96-97.

³⁹ Arap Sosyalist Baas Partisi ilgili literatürde sıklıkla kısa adı olan Baas Partisi ile yer almaktadır. Bu çalışmada da Baas Partisi şeklindeki kullanım tercih edilmiştir.

⁴⁰ Richard Edwards, “Baathism”, *The Encyclopedia of the Arab-Israeli Conflict: A Political, Social, and Military History: Volume 1: A-F*, Spencer C. Tucker (ed.), (California: ABC CLIO, 2008), 185.

⁴¹ Sabahattin Şen, *Ortadoğu’da İdeolojik Bunalım, Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi*, (İstanbul: Birey Yayıncılık, 2010), 158.

Pan-Arabist bir parti olan Baas Partisi, 1950'li yıllarda Arap ülkelerinde birlik düşüncesinin yayılması için çeşitli faaliyetler yürütse de Suriye ve Irak dışındaki ülkelerde etkili olmayı başaramamıştır.⁴²

1950'li yıllar boyunca Suriye'de yaşanan iktidar mücadelesinin önemli aktörlerinden biri olan Baas Partisi, 8 Mart 1963'te gerçekleşen askeri darbenin ardından kısa sürede yönetimi tekeline almıştır. Darbenin ardından darbeye destek veren Nasır yanlılarını ve birlik yanlısı muhalifleri kamu kurumlarından tasfiye eden Baasçılar, kısa sürede ülkenin hakim siyasal grubu haline gelmiş ve Baas ideolojisine dayanan diğer bir ifadeyle Arap milliyetçiliği ve sosyalizme vurgu yapan bir rejim inşasına girişmiştir. Burada değinilmesi gereken önemli bir nokta Baasçıların sosyalizme Arap ulusunu birliğe ulaştıracak bir araç olarak bakmalarıdır. Nitekim Baas hareketinin kurucularından Mişel Eflak "*değerler ölçüldüğünde Arap Birliği üstün bir yere sahip olarak sosyalizmden daha önde görünmektedir*"⁴³ demiştir. Eflak başka bir açıklamasında "*sosyalizm bizim için milli koşullara ve ihtiyaçlara yarayan bir araçtır. Bir felsefeye temelli ya da normatif bir eylem olarak da bakılmamalıdır. Bu sadece milliyetçilik ağacının bir dalıdır.*"⁴⁴ sözü ile Baas'ın Arap milliyetçiliğini ve birliğini önceleyen bir hareket olduğunu, sosyalizmin ise bu önceliklere ulaşmada kullanılan bir araç olduğunu ifade etmiştir. Mişel Eflak'ın sözlerinde vücut bulan Baas ideolojisi, Baas Partisi'nin 1963 yılında iktidarı tekeline almasının ardından Kürtlere yönelik uygulanacak ayrımcı ve dışlayıcı politikaların taşıyıcısı olmuştur.

Rakip siyasal oluşumları devre dışı bıraktıktan sonra 1966-1970 yılları arasında kendi içerisinde bir güç ve iktidar mücadelesi yaşayan Baas Partisi, pilot subay Hafız Esad'ın Kasım 1970'te parti ve ordu içindeki rakiplerini kansız darbe olarak adlandırılacak bir süreç sonunda saf dışı bırakmasıyla tek adam yönetimine teslim olmuştur.⁴⁵ Üst düzey askerlerin ve bur-

⁴² Mesut Şöhret, "Suriye'nin Siyasal Yapısı", *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım (ed.), (İstanbul: Beta Yayınları, 2016), 49.

⁴³ Meryem İmamzade, *Irak Dosyası*, (İstanbul: Akabe Yayınları, 1986), 79.

⁴⁴ Yevgeni Primakov, *Rusların Gözüyle Ortadoğu*, Çev. Olga Tezcan, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2009), 30.

⁴⁵ Nikolaos Van Dam, *Suriye'de İktidar Mücadelesi: Esad ve Baas Partisi Yönetiminde Siyaset ve Toplum*, Çev. Semih İdiz ve Aslı. F. Çalkıvık, (İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2000), 118-119.

juvazinin desteğiyle Mart 1971’de devlet başkanı seçilen Hafız Esad, hızla iktidarı tekeline alarak ülkenin en önemli ve tek söz sahibi siyasal aktörü haline gelmiştir. Suriye’yi yönettiği 30 yıllık süre zarfında Baas Partisi’ni devlet partisine dönüştüren Hafız Esad, Suriye’nin açmazlarını ve çelişkilerini iyice derinleştiren bir rejim yaratmıştır. Zira Hafız Esad sosyalist ideolojiyi bayraklaştırırken kapitalist dünyada itibar edinmeye dönük hamlelerde bulunmuş, ekonomik bölüşümden yanayken kendi şehir burjuvazisini yaratmış, teorik olarak parlamenter sistemi işletirken askeri bir Baas rejimi inşa etmiş, Arap birliği düşüne vurgu yaparken diğer Arap devletleri ile çıkarları doğrultusunda çatışmış, gerçek bir ulusal bilinç geliştirmeye çalışırken kendi aşiret ve mezhep bağını siyasal, toplumsal ve ekonomik alanda öncelermiştir.⁴⁶ Devleti ve rejimi, desteklerine ihtiyaç duyduğu için idari işlemlere erişimine izin verdiği çeşitli azınlık gruplarının (Arap Aleviler, Dürziler, Hıristiyan Maruniler) temsilcileri ile birlikte inşa eden Esad, pragmatik iç ve dış politika anlayışının Ortadoğu’daki en önemli temsilcilerinden biri olmuştur.

Daha önce de ifade edildiği gibi Baas Partisi iktidarı ile birlikte Arap milliyetçiliği, rejimin üzerinde yükseldiği temel ideolojik ayaklardan biri haline gelmiştir. Arap milliyetçiliğini seküler bir temel üzerinden yeniden tanımlayan Baas Partisi, Araplığı Suriye halklarının temel kimliği olarak görmüş ve hangi etnik veya dinsel kökenden olursa olsun her bireye eğitim yoluyla Arap kimliğini ve milliyetçiliğini benimsetmeyi hedef edinmiştir.⁴⁷ Suriye toplumunu organik bir bütün olarak gören Baas ideolojisi, organizmacı bir yaklaşımdan hareketle diğer etnik ve dinsel kimliklere sahip toplulukları Arap ulusunun bir uzvu olarak görmüş ve onlara siyasal, toplumsal ve ekonomik yaşamlarını şekillendirme hakkı tanımamıştır. Kendi yaşamlarını şekillendirme arayışında olan etnik veya dinsel topluluklar, ulusal birliğe meydan okuyan iç düşmanlar olarak kodlanmış ve her türlü devlet baskısının doğal hedefi haline gelmiştir.

Baas rejiminin sınırlarını çizmiş olduğu ve Arap olmanın temel koşul olduğu ulus tanımı, Kürtlere yönelik ayrımcı ve ötekileştirici politikaların

⁴⁶ Elizabeth Picard, “La Syrie de 1946 à 1979”, *La Syrie D’aujourd’hui*, Andre Raymond (ed.), Paris: CNRS, 1980’den aktaran; Tejel, *Suriye Kürtleri*, 119.

⁴⁷ Muhittin Ataman, *Suriye’de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum*, Ankara: SETA (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) Yayınları, 2012, 15.

sistematikleşmesine olanak tanımıştır. Baas hareketinin üç kurucusundan biri olan Mişel Eflak, kültürel ve tarihi bağlamda düşünüldüğünde Kürtlerin kolayca asimile olabilecek bir grup olduğunu ifade etmiş ve Kürtlere ulusal bir bilinç olarak Arapçılığı, ulusal bir kimlik olarak ise Arap kimliğini önermiştir.⁴⁸ Mişel Eflak'ın kolayca asimile edilebilir olduklarını savunduğu Kürtler, 1963 yılında Baas Partisi'nin iktidara gelmesinin ardından ulusal bütünlüğe tehdit oluşturan bir topluluk olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Bu nedenle Baas Partisi'nin en önemli önceliklerinden birisi Kürtlerin yoğunlukta olduğu Suriye'nin kuzeyindeki bölgelerin Araplaştırılması olmuştur.

Baas Partisi'nin öncülüğündeki darbenin gerçekleştiği 1963 yılında hazırlanan ve "Ulusal, Sosyal ve Politik Bakımlardan Cezire Vilayeti Üzerine Bir İnceleme" adını taşıyan gizli devlet belgesinde, Kürtlerin Araplaştırılması amacını taşıyan 12 maddelik sistematik bir plan önerilmiştir. Söz konusu belgeyi hazırlayan Yüzbaşı Muhammed Talib El Hilal, belgenin içeriğinde bir yandan "düşmanımız" olarak tanımladığı Kürtlerin varlığını reddetmiş diğer yandan ise nasıl asimile edilmeleri gerektiğine ilişkin bir plan sunmuştur. Bu planda yer alan maddelerin içeriği şu şekildedir:

- 1) Kürtlerin uzun yıllardır yaşadıkları topraklardan iç bölgelere zorunlu olarak nakledilmesi.
- 2) Kürtlerin eğitim olanaklarından mahrum bırakılması.
- 3) Kürtlerin istihdam olanaklarından mahrum bırakılması.
- 4) Türkiye'de 1920'li yıllarda gerçekleşen Kürt isyanlarının ardından Suriye'ye iltica eden Kürtlerin Türkiye'ye iade edilmesi.
- 5) Kendilerini Arap kökenli olarak tanımlayan Kürtlerin etnik kimliklerini Kürt olarak tanımlayan Kürtlere karşı kışkırtılması.
- 6) Kürt ulehasının sürgüne gönderilerek yerine Arap din adamlarının yerleştirilmesi.
- 7) Kürtlere ait arazilere Arapların yerleştirilmesi.
- 8) Suriye'nin kuzeyindeki kimi Kürt yerleşim yerlerinde askeri kontrol bölgelerinin yaratılması ve buralarda yaşayan Kürtlerin bölgeden çıkarılması.

⁴⁸ Michel Aflak, *Choix de Textes de la Pensée du Fondateur du Parti Ba'ath*, Paris: Unité Liberté Socialisme, 1977'den aktaran; Tejel, *Suriye Kürtleri*, 124.

- 9) Kürt bölgelerine yerleştirilecek Arap yerleşimciler için kolektif çiftlikler kurulması.
- 10) Suriye'nin kuzeyinde yaşamak isteyen ama Arap olmayan hiç kimseye vatandaşlık hakkı verilmemesi.
- 11) Araplar arasında Kürt karşıtı bir propagandanın başlatılması.
- 12) Arapça bilmeyenlere seçme ve seçilme hakkı tanınmaması.⁴⁹

Kürtlerin nasıl asimile edileceğine yönelik 12 maddelik planın yer aldığı bu gizli belge 1968 yılında ortaya çıktığında, yetkililer belgenin hükümetin görüşünü değil yüzbaşının kişisel fikirlerini yansıttığını ifade etmiştir.⁵⁰ Ancak Baas rejiminin Kürtlere yönelik 1960 ve 1970'ler boyunca izlediği Araplaştırma politikalarına bakıldığında söz konusu planın devletin Kürt meselesini ele alırken kullandığı temel referans olduğunu söylemek mümkündür.

1960'lı yıllar boyunca Kürtlere yönelik dışlayıcı bir söylem benimseyen Baas Partisi yetkilileri, bu kapsamda Kürt varlığı ile ilgili her şeyi okul kitaplarından çıkarmış ve Kürt ebeveynleri çocuklarını Kürtçe isimle nüfusa kaydettirme konusunda engelleyen uygulamalara imza atmıştır.⁵¹ Kürtlere yönelik ayrımcı ve dışlayıcı politikalar, 1971 yılında Hafız Esad'ın devlet başkanı seçilmesinden sonra bir devlet politikası halini almıştır. 1973 yılında kabul edilen Suriye Anayasası⁵² ile Suriye'nin bir Arap Cumhuriyeti olduğunun, Arap kuşağındaki Arap ulusunun bir parçası olduğunun ve Arap birliği için çalıştığının tasdiklenmesi, başta Kürtler olmak üzere diğer azınlık konumundaki toplulukların inkarına en önemli yasal dayanağı sağlamıştır.

Devlet başkanı olmasının ardından kendinden önceki Baas yönetimlerinin başlattığı Arap Kuşağı projesini devam ettiren Hafız Esad, 1970'lerin ilk yarısı boyunca Türkiye-Suriye sınırında çoğunluğunu Kürtlerin oluştur-

⁴⁹ Hassanpour, *Kürdistan'da Milliyetçilik ve Dil*, ss. 239-240; Tejel, *Suriye Kürtleri*, 130.

⁵⁰ Tejel, *Suriye Kürtleri*, 129-132.

⁵¹ Tejel, *Suriye Kürtleri*, 132.

⁵² 1973 tarihli Suriye Anayasası için bakınız; Constitution of Syria 1973, <http://www.icla.up.ac.za/images/un/use-of-force/asia-pacific/SyrianArabRepublic/Constitution%20Syrian%20Arab%20Republic%201973.pdf>, erişim tarihi: 06.06.2018.

duğu yerleşim yerlerine 7.000 Arap aileyi silahlandırarak yerleştirmiştir.⁵³ Ancak Esad iktidara geldikten 6 yıl sonra önemli bir adım atarak Arap Kuşağı projesinden vazgeçtiğini açıklamıştır. Bu vazgeçişin arkasında Baas rejiminin daha hoşgörülü bir politika izleme isteğinden çok pragmatik bir nedenin yattığını söylemek mümkündür. Hafız Esad, Irak ve Türkiye’de yaşayan Kürtleri bu iki devlet ile ilişkilerinde bir koz olarak kullanmak istemiştir. Bu doğrultuda bu iki devlete karşı savaştan silahlı Kürt hareketleri (PKK, KDP, KYB) ile ilişkiye geçmiş ve bu hareketlere önemli siyasal, lojistik ve ekonomik destek sağlamıştır.⁵⁴ Hafız Esad bu destek karşılığında söz konusu Kürt hareketlerinden Suriye Kürtlerinin sorunlarına ilişkin herhangi bir talepte bulunmamalarını ve silahlı mücadelelerini Irak ve Türkiye topraklarına yönelik yürütmelerini istemiştir.⁵⁵ Güçlenmek ve örgüt-

⁵³ Mustafa Nazdar, “The Kurds in Syria”, *A People Without a Country: The Kurds and Kurdistan*, Gérard Chaliand (ed.), (Londra: Zed Books, 1993), 200.

⁵⁴ Hassanpour, *Kürdistan’da Milliyetçilik ve Dil*, 242.

⁵⁵ Esad yönetiminin 1980’lerin ilk yarısında Suriye topraklarına yerleşmeye başlayan PKK üyelerinin faaliyetlerine sağladığı desteğin ilk dönemde açık olmaktan daha çok üstü kapalı olduğunu söylemek mümkündür. Esad yönetimi PKK üyelerinin Türkiye’den yasadışı yollarla gelişine ve ülkeye yerleşmesine engel olmayarak, kontrolündeki Lübnan toprakları ile Suriye arasındaki gidiş gelişlerine ve örgüt yöneticilerinin toplantılarına ses çıkarmayarak örgüte üstü kapalı bir destek sağlamıştır. Bu destek 1980’lerin ikinci yarısından itibaren daha açık bir hal almaya başlamış ve bu durum 1990’lı yıllar boyunca Türkiye-Suriye ilişkilerinde ciddi gerilimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Ancak söz konusu destek Esad yönetiminin PKK üyelerini faaliyetleri konusunda tamamen özgür bıraktığı anlamına da gelmemektedir. Zira Esad yönetimi PKK faaliyetlerinin, ülke nüfusunun yaklaşık yüzde 10’unu oluşturan Suriye Kürtleri üzerinde siyasi bir etki yaratarak devlete karşı bir ayaklanmaya neden olmasını kesinlikle istememiştir. Bu çerçevede PKK üyeleri kağıt üstünde Suriye topraklarının bir kısmını “Kürdistan” olarak adlandırdıkları coğrafyanın bir parçası olarak kabul etmelerine rağmen, söz konusu coğrafyaya yönelik -en azından o günün koşullarında- siyasi talepte bulunamayacaklarının çünkü Suriye yönetiminin haberi olmaksızın nefes dahi alamayacaklarının farkında olmuşlardır. Gazeteci Mehmet Ali Birand’ın 1988 yılında Abdullah Öcalan ile yaptığı röportajda sorduğu “Suriye istese sizi durdurur mu?” sorusuna Öcalan’ın “Kesin. Özel bir kararla durdurabilir” cevabını vermesi, Esad yönetimi ile PKK arasındaki zımnî anlaşmanın birinci ağızdan onayı olduğunu söylemek mümkündür. Bu zımnî anlaşma gereği PKK, 1980’ler ve 1990’lar boyunca Suriye’nin Kürt meselesine yönelik doğrudan bir faaliyet içerisinde bulunmamış ve Türkiye’ye yönelik faaliyetlerine odaklanmış olsa da Suriye Kürtleri arasında hızla örgütlenmiştir. Bu örgütlülük hali, Suriye’de 2011 yılında iç savaşın başlamasının ardından Kürt meselesinin farklı bir boyuta evrilmesine ve Kürtlerin siyasi ve idari kazanım arayışına girmelerine zemin hazırlamıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız; Mehmet Ali Birand, *Apo ve PKK*, (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993), 177; Aliza Marcus, *Kan ve İnanç: PKK ve Kürt Hareketi*, Çev. Ayten Alkan, (İstanbul: İletişim Yayınları), 86-87.

lülüklerini arttırmak için zemin ve destek arayan silahlı Kürt hareketlerinin bu talebe olumlu cevap vermesi, Esad'ın da Türkiye ve Irak'taki Kürt muhalefetine tepkisini çekmemek adına ülkesindeki Kürtlere uygulanan baskıyı görece hafifletmesine neden olmuştur. Chailand'a göre ise Hafız Esad'ın Kürtlere yönelik baskıyı hafifletmesinde dışsal etkenler kadar, içsel etkenler de etkili olmuştur. Ülkedeki azınlık topluluklarından Arap Alevi cemaatine mensup olan Hafız Esad, kendisine yönelik muhalefeti dizginlemek için bir başka azınlık topluluğu olan Kürtlerin desteğini almak istemiş ve bu amaç doğrultusunda Kürt politikasında görece bir yumuşamaya gitmiştir.⁵⁶

Bahsi geçen dış ve iç etkenler doğrultusunda Arap Kuşağı projesinden vazgeçen Hafız Esad, ayrıca 1980'li yıllarda bir kısım Kürt mahkumları serbest bırakmış ve Kürt köylerine altyapı hizmeti götürmeye başlamıştır.⁵⁷ Ancak atılan bu adımlar oldukça sembolik nitelikte kalmış ve Kürtlerin örgütlenmesine, kültürel ve siyasal faaliyetlerine ilişkin birçok yasak 1980'li ve 1990'lı yıllar boyunca devam etmiştir. Ermeniler ve Süryaniler gibi diğer azınlık gruplar, insani bir hak olarak dillerini öğrenebilecekleri özel okullara ve derneklere sahipken Kürtçenin öğretilmesi yasaklanmıştır. Kürt çocukları devlet okullarında Araplaştırmaya ağırlık veren bir müfredatla eğitim görmüş, "casuslar" aracılığıyla çocukların kendi aralarında Kürtçe konuşmalarını engelleyen sıkı bir gözetleme sistemi kurulmuştur.⁵⁸ Kürt milliyetçiliğini "sömürücü" sınıfları temsil eden bir kısım eşraf ve ağanın işi olarak nitelendiren Hafız Esad, tarım reformu adını verdiği süreçle Suriye'nin kuzeyinde büyük toprak sahibi kişilerin gücünü zayıflatarak Kürt ulusal bilincinin gelişmesinin önüne geçebilmeyi amaçlamıştır. İktidarı boyunca Kürtçe olan köy ve kasaba adlarını değiştiren ve çocukların Kürtçe isimle nüfusa kaydedilmelerine engel olan düzenlemelere imza atan Hafız Esad, düğünler ve bayramlarda Arapça dışında şarkı söylenmesini yasaklamış, Kürt siyasal partileri, Kürtçe öğrenim, basım ve yayın üzerindeki baskı ve yasakları arttırmıştır.⁵⁹ Kürtlere yönelik atılan dönem-

⁵⁶ Gérard Chaliand, *The Kurdish Tragedy*, İngilizce'ye Çev. Philip Black, (Londra: Zed Books, 1994), 87.

⁵⁷ Human Rights Watch, *Syria Unmasked: The Suppression of Human Rights by the Asad Regime*, (New Haven ve Londra: Yale University Press, 1991), 96.

⁵⁸ Tejel, *Suriye Kürtleri*, 134.

⁵⁹ McDowall, *Modern Kürt Tarihi*, 627-628.

sel ve pragmatik nitelikteki pozitif adımlara rağmen Araplaştırma politikasının sürdürülmesinde Hafız Esad'ın Suriye'de homojen bir Arap kimliği yaratma hedefi etkili olmuştur.

Hafız Esad'ın 10 Haziran 2000 tarihindeki ölümünün ardından devlet başkanlığı koltuğuna oturan oğul Beşar Esad, iktidarının ilk yıllarında halkın beklentisinin de etkisiyle reform yanlısı bir görüntü çizmiş, Kürt meselesi ile ilgili görece önemli sayılabilecek adımlar atmıştır. Bu adımlardan ilki Beşar Esad'ın 2001 yılında iki Baas yöneticisini yasa dışı olarak kabul edilen altı Kürt partisinin oluşturduğu Kürt Demokratik İttifakı ile görüşme yapmakla görevlendirmesi ve bu kapsamda Kürtlerin rejimden beklentileri ile ilgili bilgi almak istemesi olmuştur.⁶⁰ Görüşmeden bir sonuç çıkmamış olsa da Baas yetkililerinin Kürt siyasal temsilcileri ile doğrudan diyalog kurması önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Beşar Esad 18 Ağustos 2002'de başka bir somut adım daha atarak Haseke'yi ziyaret etmiş ve bu ziyaret kayıtlara 40 yıl sonra Kürtlerin yoğunlukta olduğu bir bölgeyi ziyaret eden ilk devlet başkanı olarak geçmesini sağlamıştır. Ayrıca Irak'ın ABD tarafından işgalinin ardından Irak Kürtlerinin elde ettiği siyasal kazanımların Suriye Kürtlerinde bir siyasal uyanış yaratması ve bu uyanışın yeni kitlesel protestolara neden olabileceği endişesi, Beşar Esad'ı yasadışı kabul edilen ve faaliyetleri yasaklanan Kürt siyasal partileri üzerindeki baskının görece azaltılması yönünde teşvik etmiştir. Baskının görece azaldığı bu süreçte çok sayıda yeni ama hala yasadışı olarak kabul edilen Kürt partisi ortaya çıkmıştır. Kürtlerin yaşadıkları bölgenin coğrafi bütünlüğünün olmaması nedeniyle bağımsızlık yerine ağırlıklı olarak özerklik veya federalizm üzerine siyasal programlarını yoğunlaştıran bu partiler, 2000'li yıllarla birlikte Suriye Kürtlerinin örgütlenme sürecinde önemli rol oynamışlardır.

Beşar Esad, iktidarının ilk yıllarında bir yandan Kürt meselesine ilişkin görece olumlu sayılabilecek adımlar atarken diğer yandan Kürtlerin temel hakları için talepte bulunan kurumlar ve bireyler üzerindeki baskıyı sürdürmeye devam etmiştir. Beşar Esad iktidarı ile beraber oluşan ılımlı havanın etkisiyle Mayıs 2001'de Kamışlı'da kurulan Bedirhan Kültür Derneği, kısa süre sonra kapatılmış ve yöneticileri tutuklanmıştır. 2002 yılında bir

⁶⁰ Gary C. Gambill, "The Kurdish Reawakening in Syria", *Middle East Intelligence Bulletin*, Vol. 6, No. 4, 2004, 13.

grup Suriyeli Kürt aydını, Kürtçe yayın dağıttıkları ve okullarda gizlice Kürtçe eğitim verdikleri gerekçeleriyle tutuklanmıştır. Suriye Kürt Birlik Partisi (Yekîfî) tarafından 10 Aralık 2002’de Suriye parlamentosu önünde düzenlenen ve 150 kişinin katıldığı protesto gösterisinde Kürt dili, kültürü ve siyaseti üzerindeki yasakların kaldırılmasına ve Kürt ulusunun anayasal olarak tanınmasına ilişkin talepler dile getirilmiştir. Gösteriden bir gün sonra Suriye İçişleri Bakanı Ali Hammud’un Yekîfî liderleri Hasan Salih ve Mervan Osman’ı görüşmeye çağırması, Kürtlerde Suriye yönetiminin Kürt meselesine ilişkin olumlu adımlar atacağı beklentisi yaratmıştır. Ancak görüşmeden birkaç gün sonra hem Hasan Salih hem de Mervan Osman etnik ayrımcılığı kışkırtmak ve gizli örgüte üye olmak suçlamalarıyla tutuklanmıştır.⁶¹

Beşar Esad’ın devlet başkanlığı koltuğuna oturmasının ardından Kürt meselesinin çözümüne ilişkin oluşan görece ılımlı hava kısa sürede dağılmış ve Kürt kimliğine ve kültürüne yönelik ayrımcı ve dışlayıcı politikalar devam ettirilmiştir. Bu durumun yaşanmasında çeşitli içsel faktörler kadar dışsal faktörler de etkili olmuştur. İçsel faktörler arasında hızlı bir değişimin Baas iktidarını sarsacağı ve istikrarı bozacağı korkusunun, Hafız Esad döneminden kalan yönetici kadroların nüfuzlarını kaybetme endişesiyle reformlara sıcak bakmamasının yer aldığını söylemek mümkündür.⁶² Dışsal faktörlerin en önemlisi ise 11 Eylül 2001 yılında gerçekleşen ikiz kule saldırıları olmuştur. Söz konusu saldırılardan sonra ABD’nin önce Afganistan’ı, ardından da Irak’ı işgal ederek “Şer Eksenini”ndeki ülkelerden biri olarak nitelediği Suriye’yi tehdit etmesi, Beşar Esad’ın ülke içi istikrara yönelik kaygılarının artmasında ve iç siyasetteki ılımlı havanın dağılarak baskıcı uygulamaların devam ettirilmesinde etkili olmuştur.

Beşar Esad liderliğindeki Suriye yönetiminin Kürtlere yönelik baskı odaklı politikaları sürdürmesi, Mart 2004’te modern Suriye tarihinin en geniş çaplı protestolarından birinin ve Kürt meselesi açısından bir dönüm noktasının yaşanmasına neden olmuştur. 12 Mart 2004 günü Suriye’nin kuzeyindeki Kamışlı şehrinde Arap ve Kürt futbol takımları arasında yapılan maç sırasında atılan karşılıklı siyasi sloganlar ile başlayan ve sokağa taşan olaylar kısa sürede çatışmaya dönüşmüştür. Kamışlı’daki Araplar ve güvenlik güç-

⁶¹ Fehim Taştekin, *Rojava: Kürtlerin Zamanı*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), 84.

⁶² Özkaya, “Suriye Kürtleri: Siyasi Etkisizlik”, 102.

leriyle çatışmaya başlayan Kürtler, “özgür Kürdistan”, “işgal bitene kadar ayaklanma”, “Arap yerleşimciler defolun” gibi sloganlar atmıştır.⁶³ Kısa sürede Afrin, Amude, Haseke ve Halep gibi Kürtlerin yaşadığı diğer şehirlere de sıçrayan protesto gösterileri iki haftadan uzun sürmüştür. Suriye güvenlik güçlerinin göstericilere sert müdahaleleri sonucu iki hafta sonunda yedisi Arap 43 kişi hayatını kaybetmiş, 2 bin 500 kişi tutuklanmış, gösterilerle ilgisi olduğu düşünülen Kürt öğrenciler üniversitelerden atılmıştır.⁶⁴

Kamışlı'da başlayan protestolar Suriye yönetiminin sert müdahalesi ile sonlandırılmış olmasına rağmen Suriye Kürtlerinin siyasal örgütlenmesi ve mücadelesi açısından önemli gelişmeler doğurmuştur. Protestolar sürecinde Kürt siyasal partileri uzun bir aradan sonra ilk defa ortak hareket etme ve örgütlenme iradesi sergilemiş, protestoların Kürt kimliği odaklı içeriğini perdeleyecek girişimlere olanak tanımamıştır. Öte yandan protestolar süreci Baas rejimi karşıtı diğer muhalif grupları Kürtlerle ittifak arayışına yöneltmiş ve Kürt meselesinin demokratik yollarla çözümüne ilişkin fikir beyan etmeleri yönünde teşvik etmiştir. Son olarak Kamışlı'da başlayan ve Kürtlerin yaşadığı neredeyse tüm kentlere yayılan rejim karşıtı protestolar, Türkiye, Irak ve İran Kürtlerinin kamuoyu açıklamaları ve gösteriler aracılığı ile Suriye Kürtleri ile dayanışması ve bu anlamda ortak bir ulusal bilinç sergilenmiş olması nedeniyle önemli bir dönüm noktası olmuştur.⁶⁵

Kamışlı'da başlayıp diğer kentlere yayılan ve kanlı bir şekilde bastırılan protestoların ardından Kürtlerin siyasal, toplumsal ve kültürel faaliyetleri üzerindeki baskı daha da artmıştır. Yaşanan olayların Kürt meselesi ile ilişkili bir hak arayışı olmadığını sıklıkla dile getiren Baas yöneticileri, ülkede bir Kürt meselesi olmadığını, olayların yabancı ülkelere gelmiş-1962'de Suriye kökenli olmadıkları için vatandaşlıktan çıkarılmış- kişiler tarafından yabancı devletlerin kışkırtmasıyla çıkarıldığını savunmuştur.⁶⁶ Rejimin bu savunusu Kürt meselesinin diyalog ile çözümü noktasındaki umutlara vurulan ciddi bir darbe olmuştur.

⁶³ İbrahim Hamidi, “Syria’s Stability May Well Be In Kurdish Hands”, 06.05.2005, <http://www.dailystar.com.lb/Opinion/Commentary/2005/May-06/95880-syrias-stability-may-well-be-in-kurdish-hands.ashx>, erişim tarihi: 06.06.2018.

⁶⁴ Tejel, *Suriye Kürtleri*, 240.

⁶⁵ Tejel, *Suriye Kürtleri*, 227-228.

⁶⁶ Özkaya, “Suriye Kürtleri: Siyasi Etkisizlik”, 106.

Kamışlı olaylarından sonra Kürtlerin rejime yönelik öfkesini şiddetlen-diren bir diğer olay, Haznevi Tarikatı'nın⁶⁷ lideri olan Şeyh Muhammed Maşuk El Haznevi'nin bir suikast sonucu öldürülmesi olmuştur. Türkiye ve Suriye Kürtleri üzerinde oldukça güçlü bir nüfuzu olan Maşuk El Haznevi, Kamışlı olayları sırasında Kürtlerin siyasal ve kültürel haklarının tanınması gerekliliğine ilişkin açıklamalarda bulunmuş ve bu açıklamaları rejim ile arasının bozulmasına neden olmuştur. 4 Mayıs 2005'te The Globe and Mail adlı Kanada gazetesine verdiği röportajda ABD'nin bölgede diktatörleri devirmesine vurgu yapan Maşuk El Haznevi, Suriye'de rejimin değişmesi veya gitmesi gerektiğini açıkça ifade etmiştir.⁶⁸ Maşuk El Haznevi söz konusu röportajdan altı gün sonra Şam'daki ofisinden çıkmasının ardından kaçırılmış ve üç hafta sonra cesedi Deyr el Zor'da bulunmuştur. Haznevi'nin çocukları, Kürt partiler ve Batılı diplomatlar cinayetten rejim güçlerini sorumlu tutsa da rejim bunu kabul etmemiş ve cinayetin Deyr el Zor'lu iki zanlı tarafından gerçekleştirildiğini iddia etmiştir.⁶⁹ Haznevi'nin kim tarafından ve ne amaçla öldürüldüğü açıklığa kavuşturulamamış olsa da Kürt topluluğu içinde önemli rolü olan bir kanaat önderinin Kamışlı olaylarından bir yıl sonra öldürülmesi, rejime yönelik tepkilerin daha da artmasına neden olmuştur. 21 Mayıs ve 5 Haziran 2005'te Haznevi cinayetini protesto amacıyla Kamışlı'da yapılan gösterilere binlerce Kürt katılmış, 5 Haziran'daki gösteriye polisin ve Arap aşiretlerinin saldırması sonucu yaşanan çatışmalarda biri polis altı kişi hayatını kaybetmiştir.⁷⁰

Suriye Kürtlerinin 2004 yılındaki Kamışlı olayları sırasında sergilediği örgütlü duruşun ve protesto kapasitesinin farkında olan Beşar Esad, böyle bir olayın tekrarlanması durumunda uluslararası aktörlerin müdahalesine bir zemin oluşacağından duyduğu kaygı nedeniyle -var olan karşılıklı güvensizlik ortamına rağmen- Kürtlerle diyalog kurma yönünde bir tutum

⁶⁷ Haznevi Tarikatı 20. yüzyılın başlarında Ahmed El Haznevi (1886-1950) tarafından Güneydoğu Anadolu'da kurulmuş ve Nakşibendiliğe bağlı bir koldur. Ahmed El Haznevi Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından tarikatlara yönelik izlenen sınırlayıcı politika nedeniyle Suriye'nin kuzeyindeki Kamışlı'nın Tel Maruf köyüne yerleşmiş ve faaliyetlerini burada sürdürerek Suriye Kürtleri üzerinde kısa sürede önemli bir nüfuz elde etmiştir.

⁶⁸ Paul Koring, "Daring Dissidents Speak Out in Syria", 04.05.2005, <https://www.theglobeandmail.com/news/world/daring-dissidents-speak-out-in-syria/article1118713/>, erişim tarihi: 11.04.2018.

⁶⁹ Tejel, *Suriye Kürtleri*, 208.

⁷⁰ Taştekin, *Rojava: Kürtlerin Zamanı*, 88.

sergilemeye bir süre daha devam etmiştir. Beşar Esad'ın bu kapsamda attığı en önemli adım 2005 yılında kardeşi Mahir Esad ve Savunma Bakanı Mustafa Tlass'ı Kürt siyasilere görüşmek ve taleplerini dinlemek amacıyla Kürt bölgelerine göndermesi olmuştur. Yapılan görüşmelerde başta *ecanib* ve *maktumin* durumundaki Kürtlere vatandaşlık verilmesi olmak üzere Kürt bölgelerinin ekonomik olarak kalkındırılması gündeme getirilmiş ve bu konularda karşılıklı mutabakata varılmıştır. Ancak bu mutabakat hiçbir zaman hayata geçirilmemiş ve vatandaşlık hakkı olmayan Kürtlerin toplumsal alanda yaşadığı mağduriyet devam etmiştir.⁷¹

Beşar Esad yönetiminin herhangi bir somut sonuç olmamasına rağmen Kürt siyasal temsilcileri ile doğrudan veya dolaylı diyalog kurma arayışını sürdürdüğü bir dönemde ortaya çıkan yasal bir düzenleme Suriye Kürtlerinin oldukça tepkisini çekmiştir. Beşar Esad'ın 10 Eylül 2008'de imzaladığı 49 Nolu Kararname ile sınır bölgelerindeki topraklar üzerinde hak sahibi olanların bu topraklar ile ilgili yapacağı alım-satım, devir, tadil, ticari amaçlarla kullanma gibi işlemler kamu otoritesinin iznine tabi kılınmıştır.⁷² Söz konusu kararname Kürtlerin yoğunlukta olduğu Türkiye sınırındaki toprakların yanı sıra Ürdün, Lübnan ve Irak sınırındaki toprakları da kapsamı nedeniyle Kürtlere özgü bir uygulama değildi. Ancak Suriye'deki Kürtlerin yoğunlukta olduğu yerleşim yerlerinin daha ziyade sınır bölgelerinde olması veya tam sınırdan olmasa da yasalara göre sınır bölgesi olarak kabul edilmesi (örneğin Haseke), kararnameden en çok etkilenecek topluluğun Kürtler olacağı gerçeğini doğurmuştur. Bu durum Suriye Kürtlerinin 49 Nolu Kararname'ye yoğun bir tepki göstermelerine neden olmuştur. Kürt siyasi temsilcileri yaptıkları açıklamalarda söz konusu kararnameyi, Kürt bölgelerinde yapılmaya çalışılan etnik temizliğin ve demografik değişikliğin bir aracı, Arap Kuşağı projesinin devamı ve Kürtlere yönelik kültürel, toplumsal, siyasal ve ekonomik baskının sürdürülmesini sağlayacak bir siyasal enstrüman olarak değerlendirmişlerdir.⁷³ Nitekim kararnamenin uygulanmasında izlenen prosedürlerin Kürt bölgelerinde di-

⁷¹ Taştekin, *Rojava: Kürtlerin Zamanı*, 88-89.

⁷² Habitat International Coalition Housing and Land Rights Network, *Systematic Housing and Land Rights Violations against Syrian Kurds*, (Geneva: Habitat International Coalition Housing and Land Rights Network Publications, 2011), 3.

⁷³ KurdWatch, *Decree 49 — Dispossession of the Kurdish Population/Report 6*, (Berlin: KurdWatch Publications, 2010), 3-4.

ğer sınır bölgelerine göre daha kapsamlı, sınırlayıcı ve uzun süreçli olması, Suriye Kürtlerinin ayrımcılığa ve baskıya dair tezlerini destekler somut olguların ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁷⁴

Beşar Esad'ın 2000 yılında iktidara gelmesinin ardından Kürtlerle doğrudan veya dolaylı olarak siyasal diyalog kurma girişimleri, WikiLeaks tarafından sızdırılan ABD Dışişleri Bakanlığı'na ait gizli belgelerde de kendine yer edinmiştir. Şam'daki Amerikalı diplomat Charles Hunter tarafından 25 Kasım 2009'da ABD Dışişleri Bakanlığı'nı bilgilendirmek için hazırlanan ve WikiLeaks belgelerinde yer alan yazıda, Beşar Esad'ın Hasekeli eski milletvekili İssam Yakub Bağdi'yi Kürt liderle temas kurmak için görevlendirdiği yer almıştır.⁷⁵ Bağdi bu görevlendirme kapsamında 2009 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında S-KDP (Suriye Kürdistan Demokrat Partisi) Genel Sekreteri Abdulhakim Beşar'ın yanı sıra Yekiti, Azadi ve Kürt Demokrat İttifakı liderleriyle ayrı ayrı görüşmüştür.

Bağdi görüşmeler sırasında Beşar Esad adına sorduğu sorularda Suriyeli Kürt partilerin Türkiye ve Irak'taki Kürt partileri ile bağı, rejime karşı pozisyonları, Suriye'nin toprak bütünlüğüne bakışları, Suriye yönetimi ile diyaloga hazır olup olmadıkları gibi konuları gündeme getirmiş ve bu soruların cevaplarının Kürt meselesini diyalog ile çözmek adına önemli olduğunu ifade etmiştir.⁷⁶ Görüşmelere katılan Kürt siyasi temsilciler ise Suriye'nin toprak bütünlüğü meselesinin siyasal düzlemlerinde yer almadığını, rejim ile diyaloga hazır olduklarını ancak bunun için önce 49 Nolu Kararname'nin kaldırılması, 1962 nüfus sayımının sonuçlarının düzeltilmesi, Cezire bölgesine ekonomik teşvik sağlanması, Kürtçe yayın ve eğitim üzerindeki yasakların kaldırılması, kültürel baskılara son verilmesi gibi adımların acilen atılması gerektiğini ifade etmişlerdir.⁷⁷ Bağdi, Kürt siyasi temsilcilerinin taleplerinin dikkate alınacağını ifade etmiş olsa da sonraki süreçte diyalogun sürmesi noktasında somut bir adım atılmamıştır. Suriyeli Kürtlerinin görüşmelerin sonuçsuz kalmasının ardından Beşar

⁷⁴ KurdWatch, *Decree 49*, 10.

⁷⁵ Wikileaks, "No Dividend on Sarg-Kurdish Backchannel Talks", 2009, https://wikileaks.org/plusd/cables/09DAMASCUS826_a.html, erişim tarihi: 17.04.2018

⁷⁶ Wikileaks, "No Dividend on Sarg-Kurdish Backchannel Talks", 2009, https://wikileaks.org/plusd/cables/09DAMASCUS826_a.html, erişim tarihi: 17.04.2018

⁷⁷ Wikileaks, "No Dividend on Sarg-Kurdish Backchannel Talks", 2009, https://wikileaks.org/plusd/cables/09DAMASCUS826_a.html, erişim tarihi: 17.04.2018

Esad'ın gerçekten Kürt meselesine siyasi bir çözüm arayışında olup olmadığını sorguladığı bir dönemde iç savaşın başlaması, hem Suriye'nin hem de Kürtlerin kaderini tamamen değiştireceği ve Kürt meselesinin farklı boyutlar kazanacağı bir dönemin kapılarını açmıştır.

5. Sonuç

Bu çalışmada Suriye devletinin Kürt meselesinin nasıl ortaya çıktığı ve 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı'na kadar nasıl bir seyir izlediği devlet politikaları üzerinden incelenmeye çalışılmıştır. 2011 yılında başlayan iç savaşa kadar Suriye'de Kürtlerin siyasal ve toplumsal konumunu belirleyen temel faktörün izlenen ayrımcı ve dışlayıcı devlet politikaları olduğunu söylemek mümkündür. Bu anlamda Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasının ardından ortaya çıkan ve gelişen Kürt meselesinin temel nedeni, asimilasyon (Araplaştırma) ve yok sayma odaklı devlet politikalarıdır. Baas Partisi iktidarı boyunca sistematik bir şekilde uygulanan söz konusu devlet politikaları, Suriye'de iç savaşın başlamasının ardından Kürtlerin aldığı pozisyonu anlamak ve anlamlandırmak adına önemli ipuçları barındırmaktadır. Savaşın başlamasının ardından gerek Baas rejimine gerekse muhaliflere karşı mesafeli yaklaşarak üçüncü bir yolu tercih eden Kürtler, 50 yılı aşkın bir süredir devam eden sistematik asimilasyon politikalarını kırmak adına kendi siyasal ve idari statülerini elde etme arayışına girişmiştir.

Bugün gelinen noktada Suriye'nin Kürt meselesinin ne yöne evrileceğinde Baas rejiminin Kürtlere yönelik ayrımcı ve dışlayıcı devlet politikalarını sürdürüp sürdürmeyeceğinin önemli bir rol oynayacağını söylemek mümkündür. Savaşın başlamasının ardından Kürt meselesinin çözümü konusunda Suriye'deki Kürt örgütlenmeleri ile çeşitli gizli görüşmeler gerçekleştiren Esad yönetiminin attığı en önemli somut adım, 1962 nüfus sayımına göre vatandaşlıktan çıkarılmış olan yaklaşık 50 bin Kürdün vatandaşlığının iade edilmesi olmuştur.⁷⁸ Ancak söz konusu adımı bir devlet politikası değişikliğinden ziyade Kürtlerin rejim muhalifi diğer örgütlenmeler ile birlikte hareket etme ihtimalini engelleme arayışı olarak yorumlamak daha doğru bir yaklaşımdır. Çok boyutlu bir kimlik sorunu olarak

⁷⁸ Human Rights Watch, *Under Kurdish Rule Abuses in PYD-run Enclaves of Syria*, (New York: Human Rights Watch Publications, 2014), 12.

hala Suriye'nin en önemli toplumsal meselelerinden biri olmaya devam eden Kürt meselesinin gelecekte nasıl bir şekle bürüneceği, devam eden iç savaşın ne noktaya varacağı ve Baas rejiminin tarihsel bir sürekliliği olan Kürt politikasında değişime gidip gitmeyeceği ile yakından ilişkilidir.

Kaynakça

Ataman, Muhittin. *Suriye'de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum*, Ankara: SETA (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) Yayınları, 2012.

Birand, Mehmet Ali. *Apo ve PKK*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993.

Bochenska, Joanna ve diğerleri. "Introduction", *Rediscovering Kurdistan's Cultures and Identities: The Call of the Cricket*, Joanna Bochenska (ed.), Gewerbestrasse: Palgrave Macmillan, 2018, 1-34.

Bölme, Selin M. "Hoybun Örgütü: Kürt Milliyetçiliğinde Yeni Bir Evre", *International Journal of Kurdish Studies*, Vol. 1, No. 2, 2015: 35-55.

Chailand, Gérard. *The Kurdish Tragedy*, İngilizce'ye Çev. Philip Black, Londray: Zed Book, 1994.

Constitution of Syria 1973, <http://www.icla.up.ac.za/images/un/use-of-force/asia-pacific/SyrianArabRepublic/Constitution%20Syrian%20Arab%20Republic%201973.pdf>, erişim tarihi: 06.06.2018.

Edwards, Richard. "Baathism", *The Encyclopedia of the Arab-Israeli Conflict: A Political, Social, and Military History: Volume I: A-F*, Spencer C. Tucker (ed.), California: ABC CLIO, 2008, 184-185.

Eger Asa A. *The Islamic-Byzantine Frontier: Interaction and Exchange Among Muslim and Christian Communities*, London and New York: I. B. Tauris, 2015.

Fuccaro, Nelida. "Manda Yönetimi Suriye'sinde Kürtler ve Kürt Milliyetçiliği: Siyaset, Kültür ve Kimlik", *Kürt Milliyetçiliğinin Kökenleri*, Abbas Vali (ed.), Çev. F. Adsay, Ü. Aydoğmuş ve S. Kılıç, İstanbul: Avesta Yayınları, 2005, 231-260.

Gambill, Gary C. "The Kurdish Reawakening in Syria", *Middle East Intelligence Bulletin*, Vol 6, No. 4, 2004: 13.

Gunter, Michael M. *Out of Nowhere: The Kurds in Syria in Peace and War*, London: Hurst Publishers, 2014.

Hamidi, İbrahim. "Syria's Stability May Well Be In Kurdish Hands", 2005, <http://www.dailystar.com.lb/Opinion/Commentary/2005/May-06/95880-syrias-stability-may-well-be-in-kurdish-hands.ashx>, erişim tarihi: 06.06.2018.

Hassanpour, Amir. *Kürdistan'da Milliyetçilik ve Dil: 1918-1985*, Çev. İ. Bingöl ve C. Gündoğan, İstanbul: Avesta Yayınları, 2005.

Habitat International Coalition Housing and Land Rights Network. *Systematic Housing and Land Rights Violations against Syrian Kurds*, Geneva: Habitat International Coalition Housing and Land Rights Network Publications, 2011.

Human Rights Watch. *Syria Unmasked: The Suppression of Human Rights by the Asad Regime*, New Haven ve Londra: Yale University Press, 1991.

Human Right Watch. *Syria The Silenced Kurds Vol. 8, No. 4(E)*, New York: Human Rights Watch Publications, 1996.

Human Rights Watch. *Under Kurdish Rule Abuses in PYD-run Enclaves of Syria*, New York: Human Rights Watch Publications, 2014.

İmamzade, Meryem. *Irak Dosyası*, İstanbul: Akabe Yayınları, 1986.

IMPR/International Middle East Peace Research Center. *Suriye Kürtlerinin Türkiye'deki Kürt Sorunu Ve Çözümüne Yönelik Algısı: Suriye Kürtleri Saha Araştırması Raporu*, Ankara: IMPR Yayınları, 2014.

Kirişçi, Kemal ve Winrow, Gareth. M. *Kürt Sorunu: Kökeni ve Gelişimi*, Çev. Ahmet Fethi İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010.

Koring, Paul. "Daring Dissidents Speak Out in Syria", 04.05.2005, <https://www.theglobeandmail.com/news/world/daring-dissidents-speak-out-in-syria/article1118713/>, erişim tarihi: 11.04.2018.

KurdWatch. *Yazidi in Syria between Acceptance and Marginalization/Report 7*, Berlin: KurdWatch Publications, 2010.

KurdWatch. *Decree 49 — Dispossession of the Kurdish Population/Report 6*, Berlin: KurdWatch Publications, 2010.

Lowe, Robert. *The Syrian Kurds: A People Discovered*, London: Chatham House (The Royal Institute of International Affairs) Publications, 2006.

Marcus, Aliza. *Kan ve İnanç: PKK ve Kürt Hareketi*, Çev. Ayten Alkan, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

McDowall, David. *Modern Kürt Tarihi*, Çev. Neşenur Domaniç, İstanbul: Doruk Yayınları, 2004.

Nazdar, Mustafa. “The Kurds in Syria”, *A People Without a Country: The Kurds and Kurdistan*, Gérard Chaliand (ed.), Londra: Zed Books, 1993: 194-201.

Özkaya Abdi N. “Suriye Kürtleri: Siyasi Etkisizlik ve Suriye Devleti’nin Politikaları”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, C. 8, No. 2: 90-116.

Primakov, Yevgeni. *Rusların Gözüyle Ortadoğu*, Çev. Olga Tezcan, İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.

Schött, Anne S. *The Kurds of Syria: From the Forgotten People to World-Stage Actors*, Copenhagen: Royal Danish Defence College, 2017.

Şen, Sabahattin. *Ortadoğu’da İdeolojik Bunalım, Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi*, İstanbul: Birey Yayıncılık, 2010.

Şöhret, Mesut. “Suriye’nin Siyasal Yapısı”, *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Zafer Yıldırım (ed.), İstanbul: Beta Yayınları, 2016.

Taştekin, Fehim. *Rojava: Kürtlerin Zamanı*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

Tejel, Jordi. *Suriye Kürtleri: Tarih, Siyaset ve Toplum*, Çev. Burçin Koç, İstanbul: İntifada Yayınları, 2015.

U.S. Department of State, “Background Note: Syria”, 09.03.2012, <https://web.archive.org/web/20121017055548/http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3580.htm>, erişim tarihi: 28.03.2018.

Van Daam, Nikolaos. *Suriye’de İktidar Mücadelesi: Esad ve Baas Partisi Yönetiminde Siyaset ve Toplum*, Çev. Semih İdiz ve Aslı F. Çalkıvık, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2000.

Vanlı, İsmet Ş. “The Kurds in Syria and Lebanon”, *The Kurds: A Contemporary Overview*, Philip G. Kreyenbroek and Stefan Sperl (eds), London and New York: Roudge Publications, 2000: 112-134.

Wikileaks, “No Dividend on Sarg-Kurdish Backchannel Talks”, 2009, https://wikileaks.org/plusd/cables/09DAMASCUS826_a.html, erişim tarihi: 17.04.2018

Winter, Stefan. “The Other ‘Nahdah’: The Bedirxans, The Millîs and The Tribal Roots of Kurdish Nationalism in Syria”, *Oriente Moderno*, Vol. 86, No. 3, 2006: 461-474.

Worldometers, “Syria Population”, 2018, <http://www.worldometers.info/world-population/syria-population/>, erişim tarihi: 12.05.2018.

World Population Review, “Syria Population 2018”, 24.01.2018, <http://worldpopulationreview.com/countries/syria-population/>, erişim tarihi: 13.05.2018.

Yıldız, Kerim. *The Kurds in Syria The Forgotten People*, London: Pluto Press, 2005.

Book Review/ Kitap Tanıtımı

Security in the Persian Gulf

Fatemeh Shayan, Palgrave Macmillan, London, 2017.

Reviewed by Hazal Muslu El Berni *

Gulf as a sub-region has historically encountered political, military, economic and societal threats which were internally and externally redefined according to the changing security dynamics of the broader Middle East. In her book, Fatemeh Shayan, a scholar of Persian Gulf security studies, attempts to explore the multiple as well as intertwined threats in the Gulf through analyzing the changing security dynamics in post-2003 Iraq War. The bottom line of Shayan's book is the concept of societal threats and collective identity have not been theoretically applied to the security studies of the Gulf which tend to examine the material aspects of security such as energy, military, and economy. Shayan's book is divided into three chapters; the first chapter introduces the theoretical perspective of the book, the second chapter analyses the regional anti-American sentiments in the periods of 1980s, 1990s, and post-2003, and the last chapter is the evaluation of her hypotheses examined throughout the book.

To examine the gradual construction of societal threats in the Gulf, Shayan aims at answering the following questions: what kind of changes occurred in the security dynamics of the Gulf after the 2003 Iraq War, how those

¹ PhD Candidate in International Relations at Kadir Has University, Istanbul/Turkey, hazalmuslu@gmail.com

changes paved the way for the rise of anti-Americanism as well as the regional rise of Al Qaeda, and how theories of security and identity can be employed for a nuanced understanding of the security dynamics of the Gulf since the Iraq War. Shayan examines two hypotheses to describe the causal process involved in the emergence of the Al Qaeda and the rising sense of anti-Americanism in the Gulf; her first hypothesis is that societal threat perceptions of the Gulf have been shaped by the US's direct interference and penetration of transnational actors into the region, and secondly Shayan attempts to explore if these two factors modified the dynamics of the Gulf security complex since the Iraq war.

What makes Shayan's book distinct is the application of regional security complex theory (RSCT), which was coined by Barry Buzan, to the societal security dynamics of the Gulf. In the first chapter, Shayan stresses that one international relations theory alone cannot help us to comprehend the security dynamics of the Gulf as its security interdependence is highly divided into regionally based problems in the Gulf. Therefore, she emphasizes that the combination of different concepts from various disciplines is extremely needed for a deeper understanding of the current regional security dynamics of the Gulf. Throughout her book, Shayan employs the concepts of the RSCT like "penetration", "amity", "enmity", "securitization", "societal security", "ontological security" and "collective identity", then portrays the Gulf as a security complex that is defined by the regional powers within it rather than controlled by external actors. At this juncture, Shayan's book can be considered as a modest effort to analyze the Gulf security politics, which is often analyzed through the lenses of an ideological, strategic, geopolitical or economic aspect of threat perception.

Throughout her book, Shayan argues that security is indissoluble from the perception of collective identity in the current regional security complex of the Gulf. In the second chapter, she builds her arguments upon the concepts developed by Buzan, Waeber and de Wilde to comprehend the nature and dynamics of Islamic extremism and sectarian groups which are identified as threatening and are threatened by other regional entities. At that point, Shayan portrays the Al Qaeda as a regional actor motivated by a radical ideology which threatens the societal security of the Gulf in post-2003 war. Analyzing the changing security dynamics through drawing the structural differences between the 1980s, 1990s and post-2003 period enables

the reader to comprehend the gradual changes in the collective identity formation, security and societal threat perception in the Gulf. Shayan argues that, in the 1980s, the US was perceived as a societal threat to the Sunni and Shia religious actors as well as to Islamic identity of the regional states while the period of 1990-2003 experienced anti-Americanism and anti-globalization discourses functioning as the societal threats against the region. Shayan identifies the rise of the societal and political threats in the Gulf as a result of the US's expanding military asset in the Gulf after Iraq's invasion of Kuwait in 1990-1991, the growing influence of Shia in the Iraqi government, and their contribution to the rise of regional sectarian conflict discourse in post-2003. Unfortunately, this does not suggest a new aspect to the changing security dynamics of the Gulf, rather it appears to be a kind of endorsement of the popular arguments built on the rise of the US and Shia in Iraq.

In the last section, Shayan refers to her hypotheses specified in the first chapter and argues that it is inevitable to underestimate the penetration of the growing influence of the transnational actors into the Gulf, which in turn strengthened the regional states' concerns on societal threat and changed the regional dynamics of the Gulf security complex. To illustrate, she emphasizes the decision of the Bush administration to notify a global war against Al Qaeda in 2006, and its intensification during the Obama administration. Hence, Al Qaeda was securitized during both administrations as an existential threat to the Gulf since the Iraq War which was a process that prepared a fertile ground for increasingly threatening activities of Al Qaeda in the region. Yet, Shayan argues that the US kept its position as the key influential actor in the region so far despite it has lost much of its reliability since the war, which paved the way for a salient rise of anti-Americanism among the societies of regional states. These statements are well-known and previously analyzed causes of the rise of Al Qaeda, and ISIS today, as well as the rise of anti-Americanism among the Gulf people. Nevertheless, it is insightful that Shayan brings a theoretical analysis of the societal security dynamics of the Gulf which has long been absent in the Gulf studies so far, as well as the reconstruction of the Gulf security from the societal security aspect of the RSCT in post-2003.

International relations literature will hopefully begin to interpret the regional security politics of the Gulf states beyond the oil prices, natural

resources, economic crisis, weapons, military agreements and bilateral relations with the US, and include the societal sector of security to their analysis in understanding the regional security perceptions of the Gulf states. Since Shayan's book focuses on the period from the 1980s to the post 2003, her book might be considered as timely or inadequate for the scholars who want to explore more on the recent events such as the Yemen war, the Syria war, post-ISIS period in Iraq, or the impact of Saudi-Iran standoff on the regional security dynamics. Nevertheless, since the Gulf security literature tends to analyze the regional security through the lenses of neoliberalism and neorealism, Shayan's study is a constructivist contribution to the literature of the post-2003 Iraq War.

Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi
ISSN: 2147-7523, E-ISSN: 2630-5631
Cilt: 5, Sayı: 2, ss. 195-199
Geliş Tarihi: 03.08.2018
Kabul Tarihi: 22.11.2018
DOI: 10.26513/toecd.450544

Book Review/ Kitap Tanıtımı

*Türkiye'nin Dış Politikası Yeni Eğilimleri, Yeni Yönelimleri,
Yeni Yaklaşımlar*

İdris Demir, Dora Yayınları, 1. Baskı, Bursa 2014.

Değerlendiren: Mustafa Öztop*

Türk dış politikası, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren bazı temel ilkeler çerçevesinde şekillenmiştir. Batıcılık ve statükoculuk olarak en başta gelen bu temel ilkeler zaman zaman değişiklik gösterme eğilimine girse de, genel olarak Türk dış politikasında önemlerini korumuşlardır. Son yılların özellikle de Ak Parti döneminin dış politikasını konu edinen kitap, Türk dış politikasında yaşanan değişimi dış politikaya etki eden birçok unsur üzerinden ele almıştır. Bu unsurları ana hatlarıyla kültürel diplomasi, normlar, insan hakları, paradigmlar, enerji, basın, NATO, Avrupa, Afrika ve İran ile ilişkiler şeklinde sıralayabiliriz. Tüm bunlarla Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetleri döneminde Türkiye'nin dış politikasında görülen yeni eğilimler, yeni yönelimler ve yeni yaklaşımlar ile dış politikadaki seyir ve değişim açıklanmaya çalışılmıştır.

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. İdris Demir'in editörlüğünü yaptığı kitap, 13 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerden 11 tanesi akademik makale olarak, diğer 2 tanesi de kronolojiyi ortaya koyan bir rapor şeklinde ele alınmıştır. Yazarların büyük çoğunluğu akademisyen kimliğine sahip-

¹ Doktora öğrencisi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID: /0000-0001-5894-1290, mustafaoztop88@gmail.com

tir. Genel olarak kitabın geniş bir kitleye yönelik olarak yazıldığı algısı oluşmakla birlikte özellikle normlar konusu tamamen akademisyen ve uzmanlara yönelik olarak ele alınmıştır. Kitapta öne çıkan başlıklar şunlardır; “Normlar ve Uluslararası İlişkiler: Türkçe Yazın İçin Geç Kalınmış Bir Araştırma Gündemi”, “Türkiye Dış Politikasında İnsan Hakları: Sorundan Değere Bir Dönüşüm Hikayesi”, “Türkiye’nin Dış Politikasında Yeni Osmanlıcılık: Mit mi? Gerçek mi?”, “Enerji Köprüsünden Enerji Merkezine Türkiye”, “Türkiye’nin Devrim Sonrası İnan ile İlişkileri” ve “Türk Dış Politikasında Avrasyacılık Söylemi: Davutoğlu Ekolü”.

Kitabın ilk bölümünde yumuşak güç olarak da değerlendirilebilecek kültürel diplomasinin önemi ve Türkiye’nin son zamanlarda etkin hale getirdiği kültürel diplomasi örnekleri ele alınmıştır. Bu kapsamda Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı-TÜRKSOY, Yunus Emre Enstitüsü ve Yunus Emre Kültür Merkezleri ve Mevlana Değişim programları üzerinde durulmuştur. 1993 yılında kurulmuş olan TÜRKSOY son zamanlarda öne çıkan bir kurum olmasa da kitabın bu bölümünde geniş yer bulmuştur.

Kitabın ikinci bölümünde, Uluslararası İlişkiler yazınında önemli bir yer edinen norm mefhumunun Türkçe okuyucuya tanıtılması ve normların teorik olarak nasıl kullanıldıkları açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Türkiye’nin Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetleri dönemindeki iç politikanın dış politika üzerindeki etkisini, yeni oluşturulan kurumların rollerini ve yeni dış politikanın hedef ülke ve topluluklar üzerindeki etkilerini ölçmek için gerekli teorik araçlar ve mekanizmalar normlarca sunulmaktadır. Normların çok farklı bağlamlarda ve farklı ilişki türlerini açıklamak için kullanılabilmesinden hareketle, Türkiye’de yapılan akademik çalışmalarda da yer bulması halinde teorik yönden ve analitik esneklik açısından önemli katkıları olacağı düşünülmektedir.

Kitabın üçüncü bölümünde, Türk dış politika tarihinin insan hakları açısından değerlendirilmesi yapılarak Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetleri dönemlerinde insan hakları yönünden yaşanan gelişmelerle son dönemde ortaya çıkan farklılıklar ele alınmıştır. Bu anlamda Cumhuriyet’in ilk yıllarında insan haklarına pragmatist, realist, baskıcı, batıcı, statükocu ve dışlayıcı bir bakışın olduğu belirtilmiştir. Son dönemde ise bu bakışın, Avrupa Birliği uyum paketleri çerçevesinde insan haklarının gelişimi açısından olumlu anlamda bir değişime uğradığını ancak bunun da istenilen düzeyde gerçekleştirilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bu dönemde iç politi-

kada demokratikleşme yönünde adımlar atıldığı, dış politikada da izleyen değil katılan, uluslararası örgütlerde temsilin artırıldığı bir Türkiye profili çizilmeye başlandığı vurgulanmıştır. Türk dış politikasında yaşanan değişimi anlatan kavramlar şu şekilde ifade edilmiştir; stratejik derinlik, komşularla sıfır sorun, model ülke, merkez ülke, aktif dış politika, yumuşak güç, çok boyutlu dış politika, barış havzası, maksimum işbirliği, karşılıklı ekonomik bağımlılık, kamu diplomasisi ve arabuluculuk. Bu konuda son zamanlarda bu politikalardan bazılarına yönelik eleştiriler ele alındığında ise bazı kavramların söylemsel düzeyde kaldığı bazılarının ise, uygulamada bazı ciddi güçlüklerle ve değişimlerle karşılaştığı görülmektedir. Bu anlamda bu bölüme bugünden bakıldığında bazı revizyonlara ihtiyacının olduğu düşünülmektedir.

Kitabın dördüncü bölümünde, Türkiye'ye yöneltilen Yeni Osmanlıcılık eleştirilerinin ne kadar gerçekçi olup olmadığı üzerinde durulmuştur. Osmanlı mirasına atıfta bulunmanın siyasal olmanın ötesinde sosyal bir gereklilik olmasından hareketle toplumsal açıdan sahih bir tarih ihtiyacının karşılanması yönünden önemi vurgulanmıştır. Osmanlılık kavramı bu tarih ihtiyacının bir yansıması olarak dile getirilmiştir. Osmanlılık ve Osmanlıcılık kavramlarının birbirinden farklı olduğu ve Adalet ve Kalkınma Partisi politikalarında Osmanlılık boyutu olduğu belirtilmiştir. Türk dış politikasında İslam söyleminin toplumun siyasi mobilizasyonu için gerekli görüldüğü ve Davos'taki "One Minute" çıkışının kitleleri dini bir tonla harekete geçirme örneği teşkil ettiği belirtilmiştir. İç ve dış politikayı bütünleştiren Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Suriye iç savaşı, Esad rejiminin çökmesi, Mısır'da Sisi tarafından yapılan askeri darbe ve katliamlar, İsrail ile ilişkilerin gerginleşmesi, İran ile inişli çıkışlı ilişkiler gibi gelişmelerle dış politika, stratejik derinlik ve komşularla sıfır sorun vizyonlarının iflas ettiği yorumları değerlendirilmiştir.

Kitabın beşinci bölümünde, Türkiye'nin enerji transit, enerji terminali ve enerji merkezi olabilme vasıfları ele alınarak bu vasıfların Türkiye'nin günümüz dış politikası üzerindeki iz düşümleri değerlendirilmiştir. Köprü olmanın edilgenliği, enerji terminali olmanın yeterli olmayışı ve enerji merkezi olmanın gerekliliği üzerinde durularak sektörde belirleyici bir ülke olmanın dış politika açısından önemi açıklanmıştır. Enerji merkezi olabilmek için bu alanda milli enerji şirketlerinin artmasının yanı sıra yapısal değişikliklere rekabet gücünün artırılması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Kitabın yedinci bölümünde, Türkiye'nin devrim sonrası İran ile ilişkileri ele alınmıştır. Türkiye'nin İran ile nükleer takas anlaşmasında takındığı tavır ve İran'ın uluslararası finans çevrelerinden tecrit edildiği dönemde Halkbank aracılığıyla ticaretin sürdürülmesi gibi son dönemlerde hala gündemde olan konulara değinilmiştir. Kitabın onuncu bölümünde ise, Davutoğlu'nun söylemleri üzerinden bir Avrasyacılık değerlendirmesi yapılmıştır. Avrasyacı Okul anlayışı açıklanarak bu anlayışın ne anlama geldiği ve Davutoğlu'nun söylemlerinin bu anlayış ile ilişkisi değerlendirilmiştir. Konu kapsamında değerlendirilen Davutoğlu'nun açıklamalarından bir tanesi şöyledir:

“ABD eski Başbakanı Bill Clinton bana, Türkiye bölge sorunları ile neden bu kadar çok ilgileniyor diye sordu. Ben de Türkiye'nin etrafına bin kilometre çapında bir daire çizerseniz 20, 3 bin kilometrelik bir daire çizerseniz 70 küsur ülke bu dairenin içinde kalır. ABD'nin etrafına bin kilometre değil 3 bin kilometre çapında bir daire çizerseniz kaç ülke bu dairenin içinde kalır? Tabii ki sorunlarla ilgileneceğiz dedim” (s.211).

Bu makaleyi kaleme alan Özgür Tüfekçi, Davutoğlu'nun Avrasyacı söylemlerinin Yeni Osmanlıcılık eleştirilerinden daha önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Yani yazar Davutoğlu'nun Avrasyacı vizyonunun, Davutoğlu Avrasyacı olmasa bile Yeni Osmanlıcılık'tan daha çok Avrasyacılığa yakın olduğunu düşünmektedir.

Kitabın arka kapağında kitabın içeriğine dair bir anlatımın olmaması önemli bir eksiklik olarak dikkat çekmektedir. Kitabın konu bütünlüğünü sağlamak ve konular arasında ilişki kurmayı kolaylaştırmak için bir giriş bölümüne ihtiyacı olduğu görülmektedir. İçindekiler kısmında görülen teknik hatalar ise, yeni baskı olacaksa muhakkak düzeltilmelidir. Kitapta bazı bölümlerin kronolojik bir anlatım ile yer alması ve analiz yönünün zayıf kalması da kitabın genel görünümünden olumsuz anlamda ayrılmıştır. Bazı çalışmalar ise, alana farklı bakış açıları ile katkı sunmaktadır.

Kitapta, Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetleri döneminde başbakan başkanlığı görevinin ardından dışişleri bakanlığı yaparak dış politikada önemli bir etkiye sahip olan Ahmet Davutoğlu'nun söylemlerine ağırlık verildiği görülmektedir. Bu anlamda Ahmet Davutoğlu'nun benimsenen veya eleştirilmeye devam eden dış politika anlayışlarına da yer verilmiştir. Kitabın genel olarak tezini açıklamada ve ispat etmede hedefine ulaştığı

söylenbilir. Ancak her bölümü farklı bir yazar ele almakla birlikte bazı yazarların konuları kronolojik bir rapor, bazı yazarların ise akademik bir makale olarak ele alması nedeniyle kitapta metot yönüyle bir bütünlük sağlanamadığı görülmektedir. Kitap, Türk dış politikasının son dönem değişim ve gelişimlerini yumuşak güç çalışmaları ağırlıklı olarak ele almayı hedeflemiş ancak bunun dışında konulara da yer vermiştir. Bu kapsam dışı görünen konular, kitabın konu bütünlüğü açısından ortak bir iddia üzerinden hareket edebilmesine engel olmuş görünmektedir. Kitapta yer alan kültürel diplomasi, insan hakları, enerji politikası ve Türk basını gibi konular hedefleri doğrultusunda ele alınan konular olarak görülürken normlara, yeni Osmanlıcılık iddialarına, süreklilik ve değişime, devrim sonrası İran ile ilişkilere, Avrasyacılık söylemine, NATO politikalarına, Avrupa'ya ve Afrika'ya dair bölümlerin hedeflere dolaylı olarak değinen konular olduğu söylenebilir. Kitap, Türk dış politikasında daha çok Adalet ve Kalkınma Partisi dönemi dış politikası üzerinden yaşanan değişim ve yenilikleri ele alması yönüyle yeni dönem Türk dış politikasını değerlendirmeye katkı sunmaktadır. Bu bağlamda yapılacak çalışmalara ilham verebilir. Son olarak, Türk dış politikası ile ilgili geniş ölçekte bir bakış açısı ortaya koyan kitap konunun ilgilileri tarafından okunmaya değer bulunabilir ancak bir başucu kitabı olduğu düşünülmemektedir.

Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi

(ISSN: 2147-7523, E-ISSN: 2630-5631)

Yayın İlkeleri

Dergiye gönderilen makaleler, dipnotlar dahil en az **6000** en fazla **10000** kelime olmalıdır. Kitap değerlendirmeleri en az **750** en fazla **1500**, vaka analizleri ise **3000-5000** kelime olmalıdır. Makalelerde en fazla **200** kelimelik Türkçe özet ile İngilizce özet ve her iki dilde makale başlığı bulunmalıdır. Özetlere, her iki dilde de en az 5 adet anahtar kelime eklenmelidir.

Yazılar **Microsoft Word** dosyası formatında, **Times New Roman** yazı karakterinde, **12** punto boyutunda ve **tek satır** aralığında yazılmalıdır. Dipnotlar ise aynı yazı karakterinde, **10** punto boyutunda ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır. Makale sonunda, yararlanılan kaynaklar, "**Kaynakça**" başlığı ile verilmelidir (İngilizce makalelerde "**Bibliography**" kullanılmalıdır). İnternet kaynakları da ayrı bir başlık olarak yazılmalıdır. Dergimizde **Chicago** (dipnot) atıf ve kaynakça yöntemi kullanıldığından, makalelerinizde kullandığımız; atıfların yazımı, atıf tekrarlarında uygulanacak yöntem ve kaynakça yazımında aşağıdaki şablon esas alınmalıdır.

Chicago Atıf ve Kaynakça Yazım Kuralları

1. KİTAP

Tek yazarlı,

Dipnot: Zadie Smith, *Swing Time* (New York: Penguin Press, 2016), 315–16.

Dipnot Tekrarı: Smith, *Swing Time*, 320.

Kaynakça: Smith, Zadie. *Swing Time*. New York: Penguin Press, 2016

İki/üç yazarlı,

Dipnot: Brian Grazer and Charles Fishman, *A Curious Mind: The Secret to a Bigger Life*. New York: Simon & Schuster, 2015, 12.

Dipnot Tekrarı: Grazer and Fishman, *A Curious Mind...*, 37.

Kaynakça: Grazer, Brian, and Charles Fishman. *A Curious Mind: The Secret to a Bigger Life*. New York: Simon & Schuster, 2015.

(Not: Kitap ismi her üç durumda italik yazılacak; dipnotta yayın yeri, yayınevi ve yayın yılı parantez içinde olacak diğerlerinde parantez kullanılmayacak, sayfa numarası dipnot ve dipnot tekrarında yazılacak ama kaynakçada yazılmayacak)

Dört ve fazla yazarlı,

(Not: Kaynakçada tüm yazarları listeleyin. Dipnotta ise sadece ilk yazarı yazıp ardından “ve diğerleri” şeklinde yazın.)

Dipnot: Dana Barnes et al., *Plastics: Essays on American Corporate Ascendance in the 1960s* . . .

Dipnot Tekrarı: Barnes et al., *Plastics* . . .

Tercüme kitaplar,

Dipnot: Jhumpa Lahiri, *In Other Words*, çev. Ann Goldstein (New York: Alfred A. Knopf, 2016), 146.

Dipnot Tekrarı: Lahiri, *In Other Words*, 184

Kaynakça: Lahiri, Jhumpa. *In Other Words*. Çev. Ann Goldstein. New York: Alfred A. Knopf, 2016.

Edisyon veya derlemelerde,

Dipnot: John D’Agata, ed., *The Making of the American Essay* (Minneapolis: Graywolf Press, 2016), 177–78.

Dipnot Tekrarı: D’Agata, *American Essay*, 182.

Kaynakça: D’Agata, John, ed. *The Making of the American Essay*. Minneapolis: Graywolf Press, 2016.

Kitap bölümü,

Dipnot: Henry David Thoreau, “Walking,” içinde *The Making of the American Essay*, ed. John D’Agata (Minneapolis: Graywolf Press, 2016), 177–78.

Dipnot Tekrarı: Thoreau, “Walking,” 182.

Kaynakça: Thoreau, Henry David. “Walking.” içinde *The Making of the American Essay*, edited by John D’Agata, 167–95. Minneapolis: Graywolf Press, 2016

Orjinal baskıdan sonraki baskılardaki bölümler,

- Dipnot: Quintus Tullius Cicero. “Handbook on Canvassing for the Consulship,” içinde Rome: Late Republic and Principate, ed. Walter Emil Kaegi Jr. and Peter White, vol. 2 of University of Chicago Readings in Western Civilization, ed. John Boyer and Julius Kirshner (Chicago: University of Chicago Press, 1986), 35.
- Dipnot Tekrarı: Cicero, “Canvassing for the Consulship,” 35.
- Kaynakça: Cicero, Quintus Tullius. “Handbook on Canvassing for the Consulship.” İçinde Rome: Late Republic and Principate, ed. Walter Emil Kaegi Jr. Ve Peter White. Vol. 2 of University of Chicago, Readings in Western Civilization, ed. John Boyer and Julius Kirshner, 33–46. Chicago: University of Chicago Press, 1986. Orjinal baskı içinde Evelyn S. Shuckburgh, çev., The Letters of Cicero, vol. 1 (London: George Bell & Sons, 1908).

Önsöz, giriş veya bir kitabın benzer bölümlerinde,

- Dipnot: James Rieger, introduction to Frankenstein; veya The Modern Prometheus, by Mary Wollstonecraft Shelley (Chicago: University of Chicago Press, 1982), xx– xxi.
- Dipnot Tekrarı: Rieger, introduction, xxxiii.
- Kaynakça: Rieger, James. Introduction to Frankenstein; veya The Modern Prometheus, Mary Wollstonecraft Shelley, xi–xxxvii. Chicago: University of Chicago Press, 1982.

Dijital (e-book) kitaplarda,

- Dipnot: Herman Melville, *Moby-Dick; or, The Whale* (New York: Harper & Brothers, 1851), 627, <http://mel.hofstra.edu/moby-dick-the-whale-proofs.html>.
- Dipnot Tekrarı: Melville, *Moby-Dick*, 722–23.
- Kaynakça: Melville, Herman. *Moby-Dick; or, The Whale*. New York: Harper & Brothers, 1851. <http://mel.hofstra.edu/moby-dick-the-whale-proofs.html>.

2. MAKALELER

Basılı dergilerdeki makale,

(Not: Dipnotta başvurulmuş kaynağın sayfa numaralarını belirtin. Kaynakçada ise tüm makalenin sayfa aralığını belirtin, yayının (dergi) adı italik yazılacak)

Dipnot: Susan Satterfield, “Livy and the Pax Deum,” *Classical Philology* 111, no. 2 (Nisan 2016): 170.

Dipnot Tekrarı: Satterfield, “Livy,” 172–73.

Kaynakça: Satterfield, Susan. “Livy and the Pax Deum.” *Classical Philology* 111, no. 2 (Nisan 2016): 165–76.

Online dergilerdeki makale,

(Not: Dergi bir DOI numarası tahsis etmişse mutlaka ekleyin. DOI yoksa bir URL verin. Erişim tarihini ekleyin)

Dipnot: Rachel A. Bay et al., “Predicting Responses to Contemporary Environmental Change Using Evolutionary Response Architectures.” *American Naturalist* 189, no. 5 (Mayıs 2017): 465, <https://doi.org/10.1086/691233>.

Dipnot Tekrarı: Bay et al., “Predicting Responses,” 466.

Kaynakça: Bay, Rachael A., Noah Rose, Rowan Barrett, Louis Bernatchez, Cameron K. Ghalambor, Jesse R. Lasky, Rachel B. Brem, Stephen R. Palumbi, and Peter Ralph. “Predicting Responses to Contemporary Environmental Change Using Evolutionary Response Architectures,” *American Naturalist* 189, no. 5 (Mayıs 2017): 463–73. <https://doi.org/10.1086/691233>.

Gazete ve benzeri mecmualardaki makale,

Dipnot: Rebecca Mead, “The Prophet of Dystopia,” *New Yorker*, 17 Nisan 2017, 43.

Dipnot Tekrarı: Mead, “Dystopia,” 47.

Kaynakça: Mead, Rebecca. “The Prophet of Dystopia.” *New Yorker*, 17 Nisan 2017.

(Not: Çevrimiçi makaleler için mutlaka bir URL ekleyin. Erişim tarihini ekleyin. Herhangi bir yazar belirtilmemişse makalenin başlığı ile alıntıya başlayın)

Dipnot: Farhad Manjoo, “Snap Makes a Bet on the Cultural Supremacy of the Camera” *New York Times*, 8 Mart 2017, <https://www.nytimes.com/2017/03/08/technology/snap-makes-a-bet-on-the-cultural-supremacy-of-the-camera.html>.

- Dipnot Tekrarı: Manjoo, “Snap.”
- Kaynakça: Manjoo, Farhad. “Snap Makes a Bet on the Cultural Supremacy of the Camera.” *New York Times*, 8 Mart 2017. <https://www.nytimes.com/2017/03/08/technology/snap-makes-a-bet-on-the-cultural-supremacy-of-the-camera.html>.

3. KİTAP DEĞERLENDİRMESİ

- Dipnot: Michiko Kakutani, “Friendship Takes a Path That Diverges,” Kitap Değ. *Swing Time*, by Zadie Smith, *New York Times*, 7 Kasım 2016.
- Dipnot Tekrarı: Kakutani, “Friendship.”
- Kaynakça: Kakutani, Michiko. “Friendship Takes a Path That Diverges.” Kitap Değ. *Swing Time*, by Zadie Smith. *New York Times*, 7 Kasım 2016

4. TEZLER

- Dipnot:** Cynthia Lillian Rutz, “*King Lear and Its Folktale Analogues*” (Doktora Tezi, University of Chicago, 2013), 99–100.
- Dipnot Tekrarı: Rutz, “*King Lear*,” 158
- Kaynakça: Rutz, Cynthia Lillian. “*King Lear and Its Folktale Analogues*.” Doktora Tezi, University of Chicago, 2013.

5. MÜLAKATLAR

- Dipnot: Kory Stamper, “From ‘F-Bomb’ to ‘Photobomb,’ How the Dictionary Keeps Up with English,” interview by Terry Gross, Fresh Air, NPR, April 19, 2017, audio, 35:25, <http://www.npr.org/2017/04/19/524618639/from-f-bomb-to-photobomb-how-the-dictionary-keeps-up-with-english>.
- Dipnot Tekrarı: Stamper, interview.
- Kaynakça: Stamper, Kory. “From ‘F-Bomb’ to ‘Photobomb,’ How the Dictionary Keeps Up with English.” Interview by Terry Gross. Fresh Air, NPR, April 19, 2017. Audio, 35:25. <http://www.npr.org/2017/04/19/524618639/from-f-bomb-to-photobomb-how-the-dictionary-keeps-up-with-english>.

6. TOPLANTI VE KONFERANS SUNUMLARI

Dipnot: Rachel Adelman, “Such Stuff as Dreams Are Made On: God’s Footstool in the Aramaic Targumim and Midrashic Tradition” (Society of Biblical Literature yıllık toplantısında bildiri olarak sunulmuştur, New Orleans, Louisiana, 21-24 Kasım 2009).

Dipnot Tekrarı: Adelman, “Such Stuff as Dreams.”

Kaynakça: Adelman, Rachel. “Such Stuff as Dreams Are Made On: God’s Footstool In the Aramaic Targumim and Midrashic Tradition.” Society of Biblical Literature yıllık toplantısında bildiri olarak sunulmuştur, New Orleans, Louisiana, 21-24 Kasım 2009.

7. İNTERNET KAYNAKLARI

Dipnot: “Privacy Policy,” Privacy & Terms, Google, Son erişim: 17 Nisan 2017, <https://www.google.com/policies/privacy/>.

Dipnot Tekrarı: Google, “Privacy Policy.”

Kaynakça: Google. “Privacy Policy.” Privacy & Terms. Son erişim: 17Nisan 2017. <https://www.google.com/policies/privacy/>.

8. SOSYAL MEDYA KAYNAKLARI

Dipnot: Chicago Manual of Style, “Is the world ready for singular they? We thought so back in 1993,” Facebook, 17 Nisan 2015, <https://www.facebook.com/ChicagoManual/posts/10152906193679151>.

Dipnot Tekrarı: Michele Truty, April 17, 2015, 1:09 p.m., comment on Chicago Manual of Style, “singular they.”

Kaynakça: Chicago Manual of Style. “Is the world ready for singular they? We thought so back in 1993.” Facebook, 17 Nisan 2015. <https://www.facebook.com/ChicagoManual/posts/10152906193679151>.

Not: Atıf veya kaynakça yazımında herhangi bir sorunla karşılaşılması durumunda The Chicago Manuel of Style’ın http://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide/citation-guide-1.html linkindeki web sayfasındaki veriler esas alınmalıdır.

Turkish Journal of Middle Eastern Studies (TJMES) **(ISSN: 2147-7523, E-ISSN: 2630-5631)**

Authors' Guideline:

Manuscripts submitted for consideration by the Journal must follow the style given below;

- The manuscripts should not be submitted simultaneously to any other publication, nor may they have been previously published elsewhere, in Turkish or English.
- Articles submitted to the journal of Turkish Journal of Middle Eastern Studies, should be original contributions and should not be published previously or should not be under consideration for any other publication at the same time.
- If another version of the paper is under consideration by any other publication, or has been, or will be published elsewhere, authors should inform the journal editors at the time of submission.
- Articles should be between 6,000-10,000 words including footnotes and bibliography. Book reviews should be between 750-1500 words. Case analyses should be between 3000-5000 words including footnotes.
- Articles should include Turkish and English max. 200 words abstract and maximum 5 keywords in both languages.
- All quotation are preferred as "Chicago Style" in our journal.
- Authors bear responsibility for their contributions. Statements of fact or opinion appearing in Turkish Journal of Middle Eastern Studies are solely those of the authors and do not imply endorsement by the journal.

Style:

- Papers should be written in a considerable level of academic Turkish or English.
- Manuscripts should be typed using Microsoft Word document file, in Times New Roman and 1 space. 12 font should be used within text while 10 font should be preferred for footnotes.
- References should be given both in the footnotes and in the bibliography. Reference style must conform to the *Chicago Manual of Style*. Please see the style for examples.
- The section titles and subtitles in the manuscripts should be numbered. (i.e. 1. Introduction, 2. Title xxx, 2.1. Subtitle xxx, etc.)

- If there are any tables, graphs and figures, they have to be included in the submitted main text file. Graphs and figures should be in one of the usual formats, at best in GIF or BMP format.
- The tables, graphs and figures should be numbered consecutively for each and should match the same numbering used in the text.

Submission:

Manuscripts must be submitted via: <http://dergipark.gov.tr/journal/868/submission/start>

Note: If you encounter any problems with writing citation or bibliography, the data on the web page of The Chicago Manuel of Style,” <http://www.chicagomanualofstyle.org/book/ed17/frontmatter/toc.html>